

makam
makam çiçeği
ve
bülbül

makam
makam çiçeği
ve
b  lb  l

ergani ve organililere dair yayınlanmış yazılar

M  SL  M   Z  LMEZ

İstanbul
2010

müslüm üzülmaz
makam, makam çiçeği ve bülbül
Web: <http://www.uzulmez.info/muslum>
e-posta: muslimce@yahoo.co.uk

Kapak Fotoğrafı : Müslüm Üzülmaz

Basım Tarihi : Mayıs 2010

Sayfa Düzeni : Selim Talay

Adres : Güneştepe Mah. Bağlar Cad.
Özgür Sok. No:85/10 Güngören-İstanbul

Web : <http://www.uzulmez.info/muslum>

e-posta : muslimce@yahoo.co.uk

Tel : 0 537 401 92 21

*ergani'ye emeği geçmiş
tüm güzel insanlara ithaf olunur.*

İçindekiler

Önsöz	11
Sunu	13
Birinci Kısım: Tarih	15
1. 30 Ağustos'un Düşündürdükleri	17
2. TÖS Diye Bir Sendika Vardı	20
3. Altın Arayıcıları (Defineciler) ve Bilginin Tahribi	24
4. Sezai Karakoç ve Çayönü Kazıları	27
5. Bilim, Çayönü ve Halet Çambel	30
6. Güneş, Ay ve Hilar	34
7. Çayönü ve İnsanın Çamurdan Yaratılışının Hikâyesi	38
8. "Tarih Şerefliidir", Ama	42
9. Hilar Adı Üzerine	45
10. Çayönü ve Tarihin Dönemlere Ayrılması	48
11. Bir Fotoğrafın Düşündürdükleri	54
12. "Tarih Hilar'da Başlar"	61
13. "Hilar, Yerleşim Yeri Değil, Tapınak Merkeziydi"	63
14. Hefaystos, Bir Mayıs ve Ergani İsmiinin Kökeni	66
15. Tarım ve Uygırlılığın Başlangıcı	71
16. Dünyada Madencililiğın İlk Başlangıç Noktası	75
17. R. J. Bradwood'un Bira mı, Ekmek mi Tartışması	79
18. "Bira mı, Ekmek mi Tartışması"na Aldığım Mektuplar	83

19. Molla Gürani Türk mü, Kürt mü?	87
20. Ergani Tren İstasyonu Açılışı 80 Yıl Oldu	96
21. Sofibekirler ve Bilgi Kırıntılardan Tarih Yazmak	100
22. Tarih Öğretimi ve İşçi Tarihine Bakmak	105
23. Şevki Bey ve Hakkındaki Kimi Bilgiler	110
24. Ergani Bölgesinde Arkeolojik Araştırmalar	115
25. “Doğunun Sorunları” Tartışmasından Kısa Bir Kesit	119

İkinci Kısım: Eğitim ve Kültür **125**

1. Kitap ve Okumaya Karşı İlgisizliğin Nedenleri?	127
2. Ergani Kitabının Hikâyesi	131
3. Delilik Üzerine	134
4. Her Şeyin Başı: Kitap	137
5. Şerafettin Güneli’nin Ardından	140
6. “Hapishanede Yazmak”	142
7. Kitapların Değerini, Kütüphanemizin Kıymetini Bilelim	146
8. Türküler, Halkevleri ve Maden	150
9. “Çayönü’nde İnsan”	153
10. Dil Üzerine	156
11. Fevzi Karadeniz’in Yeni Kitabı: “Başım Gözüm Üstüne”	160
12. “Ergani Halkevlerinin Çalışmaları”	164
13. Karacadağ Dergisi’nde “Ergani’nin Zülküf Dağı”	168
14. Diyarbakırlıların Gururu: Şair Sezai Karakoç	172
15. Ahmed Arif 80 Yaşında	176
16. Mıgırdiç Margosyan, “Tespîh Taneleri”, Ergani...	180
17. Gurbetteki Bir Dostun Selam ve Kitabı	184
18. Bir Şairimiz: Hayri Çakmak	188
19. Amidalılar/Sürgündeki Diyarbekirliler	192
20. 12 Eylül’ün Şair Ettiği Bir Hemşerimiz: İsa Tekin	196

21. “Zordur Zorda Gülmek”	200
22. Felsefenin Kenarından Geçen Bir Ozanımız	204
23. “Kar Beyrut Kar”	208
24. Mehmed Uzun’un Ardından	212
25. Resul Üstün’ün Çılgılığı: “Deşifre Etme Yalnızlığımı”	217
26. Osmanlıca Öğrenmek İsteyenler İçin İki Önemli Kitap	219
27. Derinden Gelen Sessizliğin Patlaması: “Sus/Kuyu/Su”	223
28. Bir Neyzenimiz: Ergün Sönmez	227
29. Naci Gümüş’ün Yeni Çıkan “Gül Aydınlığı”nda Dört Kitabı	231
30. Bir Rastlantı Sonucu Edindiğim Fotoğraflar	235
31. Ergani’nin Bayan Şair ve Yazarı: Gülistan Çoban	238
32. “Piran’da Büyümek”	241
33. “Fırtınada Yürüyüş”	245
34. Karikatürcüler, Karikatür ve Lütfü Çakın	249

Üçüncü Kısım: Çevre ve Yerel Yönetimler 253

1. “Çevre Sorunları” Ne Demektir?	255
2. Çimento Fabrikası ve Kirliliğinin Çözümü	258
3. Çirkin Görüntülere Son Verilemez mi?	262
4. “Yerel” Tartışmaları ve Ergani’nin Kalkınması	266

Dördüncü Kısım: Her Telden Yazılar 271

1. Makam, Makam Çiçeği ve Bülbul	273
2. Makam ve Dua	276
3. “Anarşist Sebzesidir Bahçelerin Acı Biber”	279
4. Emeğin Dönüşümü	282
5. Ergani İle İlgili Gözlemlerim	286
6. Ergani’de Şarapçılık Yeniden Canlandırılmaz mı?	289

7. Bahar, Gül ve Bir Mayıs	294
8. Anılarımdaki Maden	298
9. Gördüğüm Bir Rüya	302
10. Kan, Petrol ve İskender'in Kılıcı	305
11. Çermik'te Culfacılık ve Culfacılar	309
12. Bir Ziyaretin Düşündürdükleri	313
13. Diyarbakır 5 Nolu "Adalet ve Özgürlük Müzesi" Olsun!	317

Önsöz

Ünlü sözdür: “*Dünü olmayanın yarını olmaz*” diye!

Dün dediğimiz yaşanmış olandır, tarihtir. İnsanoğlunun birikimi, tecrübesidir. Ondan öğrenilir dersler çıkarılır. Bu tarih hazinesi hassasiyet gerektiren bir emeği hak eder. Bir terzinin kumaşa, marangozun elindeki tahtaya kazandırdığı kimlik gibi tarih çalışması da bir zan’atkârlık emeği gerektirir. Sabır, beceri ve ciddiyet ister.

Sevgili Müslüm Ergani’nin dünü ve bugünü üzerinde kafa yoruyor.

Müslüm Ergani’lidir. Osmanlı döneminde Ergani’ye yerleşen bir Osmanlı zabıt ailesinden. Hemşehriyiz. Önemlisi dostuz. Müslüm Ergani’nin içinden. Aile kökeni itibariyle kentli. Ergani ve çevresine olan sevdası, onu böyle bir çabaya yöneltmiş. Dostluğumuz otuzbeş yılı devirdi. 1974’te tanışmışız. Göçebe hayatımıza, alt-üst oluşlara karşın kopmadık. Aramızdaki dostluk her gün güçlenip büyüdü. Daha önce Müslüm’le konuşurken söylemiştim. Müslüm’ün üzerinde çalıştığı bu bölgeyi (Ergani-Çermik) birlikte gezmek için bir fırsat yaratacağız. O zaman onun gözüyle bakacağım o topraklara ve büyük bir keyif alacam.

Anadolu toprakları tarihi bir hazine. Her yerinde bir tarih saklı. Ergani ve Diyarbakır’ın içinde yer aldığı coğrafya, yani Dicle-Fırat arasındaki topraklar. Anadolu’nun Güneydoğusu. Medeniyetin doğduğu Mezopotamya toprakları. İlk para birimini basan Lidya’lılar Anadolu insanı. Batı medeniyetinin temeli Antik çağın bir yanı da Anadolu. Antik çağın büyük filozofu Aristoteles bu toprakların insanı değil mi? Hristiyanlık; yasaklı-gizli yıllarında Anadolu’da kendini var etti. Truvalılar(Troyalı-

lar), Urartular, Med'ler, Asurlular, Bizans ve Orta Asya'dan Anadolu'ya Türkler. Arap yarım adasından çıkıp Anadolu'yu saran İslamiyet. Rum, Süryani, Türk, Kürt, Ermeni, Arap ve Yahudi sayısız halkın yarattığı bir dünya! Bir taş koyana sonradan gelenin iki eklediği renkli, renkli olduğu kadar zengin bir tarih. Bugüne kadar farkında olmadan reddederek yaşadığımız bu tarihin değeri bilinmedi. Yoketmek için kendimizi fazlasıyla yorduk. Sevindirici olan ona gücümüzün yetmemiş olmasıdır. Bundan sonra bu tarihin değerini bilmeliyiz. Umalım ki bu değer bilme sözde kalmasın. Bu açıdan, bu yönde atılan büyük-küçük her adımın değeri tartışılmaz. Sözü fazla uzatmadan sahibine bırakıyorum. Kardeşim Müslüm Üzülmez'i bu alandaki çalışmalarından dolayı kutluyorum.

Devam et sevgili dostum. Sakın vazgeçme!

Şeref Yıldız
08 Aralık 2009
Stockholm-İsveç

Sunu

Makam, Makam Çiçeği ve Bülbül adını taşıyan bu kitabımda yer alan yazılar çeşitli dergi, gazete ve sitelerde yayınlanmış Ergani ve Erganililere dair yazılarımdan oluşmaktadır. Bu yazıların gazete sayfaları arasında eskiyip sararmasına ya da internet ortamının sonsuzluğunda kaybolup gitmelerine gönlüm razı olmadı, bu seçkiyi oluşturdum.

Yazıların hiç birinde içeriğ  dair değışiklik veya düzeltme yapılmamıştır. Sadece bir iki sözcük değışimi veya ilavesi yapılmış, var olan yazım ve imla hataları düzeltilmiştir.

Yazılar, konularda hem akışkanlığı ve hem de b t nselliğı sağlamak için yayınlanış tarihlerine göre **Tarih, Eğitim ve Kültür,  evre ve Yerel Yönetimler, Her Telden Yazılar** başlıkları altında 4 kısımda numaralandırılarak toplanmıştır. Yazıların sonunda, önce yayım tarihi sonra da yayınlandıkları gazete, dergi veya Web sitelerinin adları yazılmıştır.

Kitabın kültürel yaşamımıza az da olsa bir zenginlik katacağını düşünüyorum.

Kitabın sayfa düzenini ve kapak tasarımı yapan sevgili arkadaşım Selim Talay’a çok teşekkür ederim.

Saygılarımla...

Müslüm  z lmez
Mayıs 2010-İstanbul

BİRİNCİ KISIM

TARİH

Çayönü kazıları. Yıl: 1963

Solda başta Prof. Dr. Robert J. Braidwood, Ortada, (eli kemerinde olan) Diyarbakır Valisi Ali Rıza Yaradanakul, Sağdan ikinci, Mehmet Mercan, Foto: Mehmet Mercan Arşivi.

düş ve beklentilerim

şimdi kuşkayası'nda olmak vardı!
şahin gibi yükseklerde özgürlüğün sarhoşluğunda
keskin bakışlarla aşağıdakileri izleyip
zavallıların zavallı halini görmek isterdim.
ama gel gör ki toz ve küfle kaplı odalarda
ağzı laf yapanları dinlemek zorundayım.
ay, yeni doğmuş bir çocuk gibi gecenin koynunda cırlıçılakken;
toz ve küfle kaplı, ağzı bol laf yapanların çok olduğu odalarda olmam
veya gözlerimin kirli gözbağıyla bağlı olması hiçbir şeyi değiştirmez;
ben, yorgun dişi bedenlerin pörsük memelerine saldıran aç bebelerin
saf doğal arzusuyla hep kavganın sıcaklığını düşlerim
ve nar çiçeği dudağından solmayan öpücükler beklerim.

Haziran 2005-İstanbul

30 Ağustos'un Düşündürdükleri

Tarih kitapları nedense hep sultanları, padişahları, beyleri ve paşaları anlatır. Kurtuluş Savaşı'nı da Türk kurtuluş savaşı olarak anlatır.

Ben, bunların dışına çıkarak kendileri hakkında çok şey duyduğum insanları; kaniyla canıyla cephelelerde savaşmış, ama tarihleri, hikâyeleri yazılmamışları: İbrahimleri, Seferleri, Recepleri, Hüseyinleri, Ömerleri, Cemalleri, Kamberleri anlatmaya çalışacağım. Çünkü onların hikâyesi, bir anlamda Ergani'nin, Anadolu'nun, Kürt ve Türk halkının hikâyesidir.

“*Seferberlik*” ilan olunca, yediden yetmişe, Anadolu'nun dört bir yanından savaşmak için askerler toplanır; adı sanı duyulmadık cephelere gönderilir. Tüm cephelelerde insan kırımı yaşanır. Ölenlerin yerine yeni askerler istenir... Binlerce insan cephelere gider!

O günler, zor günlerdi. Gidenler, çok zor günler yaşadılar. Bedeli ağır olsa da savaşmak zorundaydılar. Çünkü ateş çemberindeydiler: Dünya kazan olmuş kayınıyordu!

İşte o uğursuz günlere ilişkin tarihe düşülen ufak bir not: Birinci Dünya Savaşı'nda, Cemal Paşa'nın Suriye'deki karargâhında görevli olan Falih Rıfkı Atay, yenilgi sonrası Suriye dönüşü, Anadolu'nun ıssız bir tren istasyonunda “*Ahmed’imi gördünüz mü?*” diye soran bir annenin perişanlığını ve Anadolu insanının hayatıyla nasıl kumar oynandığını **Zeytinadağı** kitabında çok güzel anlatır.

Bu annenin oğlu gibi binlerce oğul savaşta kırıldı!

Dedelerimizden Sofibekir Mehmed'in büyük oğlu Ömer de savaşa gidip dönmeyen binlerce biridir. Ömer, Seferberlikle savaşa gitti. Ama geri gelmedi... gelemedi. Nereye gitti, nerelerde savaştı, başına neler geldi bilen yok. Ne olduğu bilinmiyor; öldü mü, esir mi alındı, kayıp mı oldu?..

Gidenlerin her birinin yaşamı hazin bir öyküdür.

Ergani'den seferberliğe, savaşa gidenler araştırılmalı. Dicle Üniversitesi tarih bölümü öğrencileri, Askerlik Şubesi'yle işbirliği yaparak bunu çok rahat yapabilirler: Özellikle Erganili öğrenciler. Kaç kişi savaşa katıldı, kaç döndü, kaç şehit oldu, kaçının akıbeti meçhul kaldı, geri dönenlerden kaç kör, topal, sakat döndü? vs...

Diyarbakır'da Valilik karşısındaki Anıtpark'ta Ergani'den savaşa katılan gazilerin eksikte olsa, bir kısmının ismi anıta çakılı plâketlerde bulunmaktadır. Listedeki eksiklik giderilmelidir.

Ergani'de gözle görülür, Osmanlılardan kalan hiçbir miras yoktur: Gözyaşı ve acı harîç!

1914'te, Birinci Dünya Savaşı adıyla başlayan savaşta Almanya ve Osmanlılar yenildi. Bu yenilginin ardından, Osmanlı topraklarının büyük bir kısmını kayıp etti ve bir kısmı da işgal edildi. Ergani (ve Diyarbakır) kayıp edilen topraklar içinde olmadığı gibi, işgal edilen yerler arasında da değildi. Bu nedenle bire bir işgalin acısını çekmedi, ama yüzlerce fidan gibi genç evlatlarını bu savaşlarda yitirdi. Seferberlikle başlayan Birinci Dünya Savaşı'na ve bu savaşın bitimiyle başlayan Kurtuluş Savaşı'na yüzlerce Erganili katıldı ve bunlar tüm cephelerde aslanlar gibi savaştı.

İsmet İnönü bu durumu açıkça belirtir. “*Kürtlerin kötü savaşışıkları konusunda ileri sürülen iddia doğru değildir. Aynı amaçla ve aynı dileğe ulaşma yolunda Kürtler gerek Dünya savaşında gerekse Ulusal kurtuluş savaşında büyük bir sadakatle savaşmışlardır*” der. (M. Cemil Bilsel, **Lozan**, Cilt II, Sosyal Yayınları, s: 221.)

Diyarbakır ve Ergani'den yüzlerce, binlerce insan gönüllü, ama daha çok emir gereği bu savaflara katıldı. Kimisi şehit, kimisi gazi ve kimisinin de ne olduğu dahi bilinmedi, kayboldu. Bizler bu şehitlere, bu gazilere ve de kayıplara çok şey borçluyuz. Yurdumuzu gerçek anlamda sevdiğimizde; sosyal, siyasal, ekonomik ve teknolojik gelişmişliğimizi tamamladığımızda; çağdaş toplumlar arasında onurluca yerimizi aldığımızda bu vefa borcumuzu ancak yerine getirmiş oluruz.

Kimse kalkıp ve de ırkçılık yaparak, “*Türkiye Türklerindir*” demesin!

Bu ülke için, Kürtler de en az Türkler kadar kanlarını, canlarını vermişlerdir. Türkü, Kürdü, herkes bu Cumhuriyet'in kuruluşuna katkı sağlamıştır.

Bir bilen var mı: Osmanlı İmparatorluğu'nun yenilgisini hazırlayan Birinci Dünya Savaşı'na Ergani'den acaba kaç kişi askere gönderildi? Bu gidenlerin kaç ı döndü, kaç ı esir düştü, kaç ı kayboldu, kaç ı yaralandı ve kaç ı öldü? Yine, bu Dünya Savaşı yenilgisinin ardından, verilen Kurtuluş Savaşı'na kaç Erganili katıldı? Kurtuluş Savaşı'na katılanların kaç ı esir düştü, kaç ı kayboldu, kaç ı yaralandı, kaç ı öldü ve kaç ı geri dönebildi?

Hani, usta şairlerimiz Ahmet Arif soruyor ya: “*Üsküdar'dan bu yan lo kimin yurdu!*” diye.

Sorulan soruya vereceğimiz doğru yanıt, bizi doğru sonuca götürecektir; bize, bu yurdun kimin yurdu olduğunu daha net gösterecektir!

Gerçi bu yurt, bu vatan sonradan bizleri, yani Doğuluları, Kürtleri, Müslümanları ve devrimcileri, komünistleri sevmese de; bizler yurdumuzu, vatanımızı sevmeme gibi bir lüks içersine düşmedik. “*Evlatlarını sevmeyen vatan sevilmeyen vatandır*” diyen Suriyeli yazar ve şair Adonis El-Akra'nın düşüncelerine sadece saygı duyduk.

TÖS Diye Bir Sendika Vardı

*“Hazır olun
Mutsuzluk doğuran günlere karşı çıkacağız.”*
—*Nalân Uluğ*

Tam 40 yıl önce, 8 Temmuz 1965 tarihinde Türkiye’nin ilk öğretmen sendikası -**Türkiye Öğretmenler Sendikası TÖS**- 1962 Anayasası’nın kamu çalışanlarına sendika kurma hakkından yararlanarak Ankara’da kuruldu. Genel başkanlığına öğretmen kökenli yazarlardan Fakir Baykurt getirildi. Temel amacı üyelerinin ekonomik, yasal ve toplumsal hak ve çıkarlarını korumaktı.

TÖS, kuruluşunun ardından, öğretmenlerin mesleki ve özlük hakları için etkin çalışmalar yürüttü. Öğretmenler üzerinde uygulanan baskılara, haksız atamalara ve sürgünlere karşı çıktı. Nitelikli bir eğitim için seferber oldu. 4-8 Eylül 1968 tarihlerinde Ankara’da düzenlediği **Devrimci Eğitim Şurası**’na öğretmenlerin yanı sıra yazarlar, bilim adamları, üniversite öğretim elemanları katıldı. Şura’da, “*eğitimin ulusal olmaktan çıktığı, bu nedenle toplumu yeni amaçlara ulaştırmak için bir eğitim devriminin gerçekleşmesi*” gerektiği vurgulandı.

TÖS’ün düzenlediği en önemli eylemlerden biri de, Aralık 1969’daki **Öğretmen Boykotu**’dur. Bu boykota öğretmenlerin hemen hemen tümü katıldı. Ergani’de bu boykota o zaman geniş bir katılım oldu. Türkiye genelinde ve Ergani’de bu eylem-

1960'lı yılların sonu... TÖS Genel Başkanı Fakir Baykurt Ergani'de TÖS'lü öğretmen meslektaşlarıyla.

Soldan sağa: (Arka sıra) Remzi İpek, Cumali Dincer, Nazif Kızıldağ, Ekrem İpek, Gülseren Gök, Zülküf Bozkurt ,...

(Ön sıra) Bayan (?), Fakir Baykurt, müfettiş ?, ?

Foto: Müslüm Üzülmaz Arşivi.

den dolayı öğretmenlerin çoğu hakkında idari soruşturma açıldı, cezaevlerine bile tıkıldılar.

1971 yılında **12 Mart Askeri Muhtırası** sonucu TÖS'ün faaliyetleri durduruldu ve sonra kapatıldı; malları tasfiye edildi, yöneticileri tutuklandı ve haklarında Türk Ceza Kanunu'nun 141. ve 142 maddelerini ihlalden davalar açıldı. Dava, 1976 yılında beraatla sonuçlandı. (**AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi**, Cilt 21, s: 330.)

TÖS, Ankara'da kurulunca, hızla Anadolu'da örgütlenmeye başladı.

İlk açılan şubelerden biri de Ergani Şubesi'dir. Ergani'de, Eski Belediye Binası'nın altında TÖS'ten önce bir **Öğretmenler**

Derneği ve bu derneğin bir de lokali vardı. Tüm öğretmenler bu lokale takılırlardı. TÖS açılınca, bu lokal sonra **TÖS Lokali** oldu.

Bile bildiğim kadarıyla Ergani TÖS'ün Kurucu Üyeleri şunlardı: 1. Remzi İpek (Başkan), 2. Yaşar Hekimoğlu, 3. Enver Atılgan, 4. Zülküf Bozkurt, 5. Nalân Uluğ.

Ergani TÖS Şubesi, şubeler içerisinde de en aktif olanlarındandı. Birçok etkinliğe imza atmıştır. Yaptığı, önyayak olduğu veya destek verdiği eylemler, hem Ergani'de, hem bölgemizde ve hem de Ankara'da geniş yankılara neden olmuştur. Bu etkinliklerden belli başlı olanlarını şöyle sıralayabiliriz: Köylülerle Bütünleşme Gezileri, Köylere Okul Yaptırma Kampanyası, Okuma Yazama Seferberliği, Öğretmen Boykotu, Kimil Miting ve Yürüyüşü, Elektrik Yürüyüşü, Lise Boykotu vs...

TÖS, bilginin ve bilgili insanların mumla arandığı o dönemlerde Ergani'de herkesin başvurabileceği, akıl danışabileceği kültürlü insanların bulunduğu bir mekândı.

TÖS, Ergani'de köylüsünden kasabalısına, okumuşundan okumamışına, esnafından çalışanına, işçisinden memuruna, velisinden öğrencisine kadar genelde herkesin saygı duyduğu, değer verdiği bir kuruluştur. TÖS'ün yönetici ve üyeleri de saygı duyulan insanlardı. Onlar Ergani'de herkesin "*hoca*"larıydı. Ergani'de devrimci, yurtsever görüş ve düşüncelerin gelişmesinde, kültürel seviyenin yükselmesinde, TÖS ve TÖS'lü öğretmenlerin yadsınmaz bir payı ve emeği olmuştur.

TÖS'ün çalışmalarından ve mücadelesinden bugün dahi öğreneceğimiz çok şeyin olduğuna inanmaktayım.

1. TÖS'ü ve TÖS'lü hocalarımızı burada anmışken, gelin hep birlikte bugünlerde uluslararası hukuk normları hiçe sayılarak kapatılmak istenen öğretmenlerin mesleki-demokratik örgütü **Eğitim-Sen**'e sahip çıkalım!

2. Burada öğretmenlerimizin mesleki demokratik örgütü TÖS'ü anmışken, ne güzel bir tesadüf ki, Erganili öğretmen bir

kardeşimizin, Resul Üstün'ün **Zaman Pusuda** şiir kitabı yayınlandı.

Resul Üstün arkadaşımızı kutlarım. Hem yazma cesaretini gösterdiği için, hem yazma eyleminde bulunduğu için ve hem de bizlere güzel duygu yüklü şiirler yazdığı için.

Şiir, duyguların akkağıt üstüne dökülmesidir.

Şair, duygularını çok güzel sözcük sözcük örmüş. Umutla umutsuzluk ikileminde salınsa da, umudunu hiç yitirmiyor. O, ait olduğu coğrafyaya duyarlı, emeğe saygılı bir eğitimci şair olarak aydınlığa hasrettir. Biraz yaşadığı coğrafyanın içinde bulunduğu özgün koşullardan etkilenmenin ve şiirlerin yazıldığı dönemin özelliklerinin bir sonucu olarak dizelerinde fazla siyasi terminolojide çok kullanılan sözcükler var gibi. **Zaman Pusuda** ilk şiir kitabı olması nedeniyle buna benzer ufak tefek hatalar olsa bile, şiirlerindeki kurgu ve yapısal sağlamlık, dile hâkim oluşu övülmeye değer. Şimdi kendisinden bunun devamını bekliyoruz.

İnanıyorum, Resul Üstün arkadaşımız kendi özgün üslubunu bularak, bizlere çok daha güzel şiirler yazacaktır.

Altın Arayıcıları (Defineciler) ve Bilginin Tahribi

“Akılları zayıf olan kimseler yerde gömülü olan define ve hazineleri aramaya düşkündürler. Onlar bu araştırmalarıyla kazanç temin etmek isterler. Bunlar eski kavimlerin bütün servetlerinin yeraltında gömülü olup, bütün bu servetlerin tılsımlı ve sihirli mühürlerle mühürlenmiş olduğuna ve ancak bu tılsımların ilmine vakıf olanların, bu tılsımların çözülmesine hizmet eden buhur ve kurbanlar getirenlerin, bunları çözen dualar bilenlerin bu tılsımlı çözebileceğine inanırlar.”

(İbn Haldun, **Mukaddime** -II, MEB Yayınları, s: 330-331.)

628 yıl önce, İslam bilgini İbn Haldun böyle yazsa da, defineciler bugün bile hayal güçleri ve altına olan arama tutkuları nedeniyle Ergani ve başka yerlerde tarihi ve “*kültürel hazine*”yi zalimce talan ediliyor. Ve yetkililer de seyrediyor!

Ergani yakınlarındaki Zülküf Dağı’nda eski şehir harabeleri, Meryem Ana Kilisesi, Ermeni ve Müslüman mezarlıkları, kaya ve mağara oyukları; Hilar’da mağaralar, kayalıklar, mezarlar; Çayönü Tepesi ve daha birçok yer define avcılarının (altın arayıcılarının) yasadışı, bilinçsiz ve akılsız kazılarına hedef oldu, halende oluyor. Bu kazılar sonucu tarihi eserler, yapılar, mezarlar, doğal güzellikler, eşyalar zarar görüyor, yağmalanıyor, tahrip ediliyor.

Kazılar sadece tarihi eserlere zarar vermekle kalmıyor; tarihe, geçmişe, en acısı ölümlere saygısızlık ediliyor. İnsanî, ahlakî ve dînî bütün değerler hiçe sayılıyor. Hiçbir insanî değer, hiçbir ahlakî öğreti ve hiçbir din; altın için, para için mezarların tahrip edilmesini hoş görmez. Define ve altın arayıcıları (siz bunlara mezar soyguncuları deyin), Eski Ergani Harabeleri'ndeki bütün yapıların, mezarların, kilise ve cami kalıntılarının altını üstüne getirdiler. Mezarlardan çıkan müslim ve gayrimüslimlere ait kemikleri, gelişi güzel, sağa sola attılar, atıyorlar. Oysa İslâm ve ayırmsız tüm dinler, inançlar, ahlakî öğretiler mezarlara ve ölümlere saygıyı esas alır.

Bu durum sadece Ergani'yle sınırlı değildir. Tüm Türkiye'de, az veya çok, benzer olaylar yaşanmaktadır. Ama Cumhuriyet tarihinin yarısından fazlası “sıkıyönetim” ve “olağanüstü hal” ile geçen bir bölgede altın arayıcılarının bu kadar pervasız hareket etmeleri de insanı düşündürüyor! Oysa Kültür ve Turizm Bakanlığı 27 Ocak 1984 tarihinde *Define Arama Yönetmeliği*'ni yayınlamıştır. Bu yasal düzenleme hangi alanlarda arama ve kazı yapılabileceğini, kazıların nasıl yapılacağını, kazıların hangi resmi görevliler eşliğinde yapılabileceğini hükme bağlamıştır. Kim taktar yönetmeliği?

Altın arayıcıları “*Ermeni Olayları*” sırasında ölen veya kaçan Ermenilerin, ölmeden ya da kaçmadan önce para ve altınlarını çeşitli yerlere gömdüklerini; ayrıca, tarihin çeşitli evrelerinde Ergani'de hüküm süren medeniyetlerin, kavimlerin ziynet ve değerli eşyalarını gömdüklerini düşünerek kazılar yapmaktadırlar. Kazıcıların bir kısmı, altınların gömülü olduğu yerleri bulmak için, “*üfürüğü kuvvetli*” hocalara bile gitmektedirler. Muskalarla ve *ebced* hesabıyla tılsımlar çözülmeye çalışılır. Gece omuzlarında kazma, ellerinde kürek (parası olanlarda ilaveten dedektör), şebeke halinde çalışarak durmadan kazarlar. Altın, para bu-larak bir anda çok çok zengin olmanın hayaliyle gündüz uyur, gece kazı yaparlar. Zengin olunca neler neler yapmazlar ki? Konaklar, avratlar, bağ-bahçe, hizmetçiler sıra sıra kendilerini beklemektedir. Düşü bile güzel değil mi?

Kazı esnasında bir şey bulunmazsa, bunu definenin (altının) tılsımlı ve sihirli mühürleri çözmek için gerekli araçları bulamadıklarına veya uygun duayı okuyamadıklarına yorarlar. Hayaller başka bahara kalsa da yılmazlar. Ümitlerini yitirmeyerek kendi kendilerini aldatırlar. İbn Haldun definecileri bu duruma iten nedeni şöyle açıklamaktadır:

Bunlar, “*akıl kıtlığına üstelik, tabii kazanç vasıtaları olan ticaret, çiftlik, sanat ve hüner yoluyla geçinmekten âciz olmalarıdır. Bundan dolayı doğru ve tabii olmayan yollarla kazanç temin etmek isterler. Fakat, yolsuz olarak kazanç temin etmekten daha yorucu ve daha zahmetli işlere katlanmakta olduklarını düşünmezler. Üstelik bunlar, bu hareketleriyle kendilerini cezalara çarptırmaya mâruz bir hale sokarlar.*” (Mukaddime -II, s: 332-333)

Bazı uyanıklar da bu zengin olma hayaliyle yaşayan “*kıt akıllı*” altın arayıcılarının sırtından para kazanır. Bunlar detektör satıcıları, uydurma yazı ve harita satıcıları, haber satıcıları (tüyo vericiler), tılsım çözücüler, üfürüğü kuvvetli hocalardır. Bunların yanı sıra, bir de teknolojiden, bilgisayarda internet üzerinden para kazananlar var. Örneğin, definecilik konusunda geniş bilgi sahibi olmak istiyorsanız, internette dolaşmanız yeter. İnternette bu konuda yüzlerce site karşınıza çıkmaktadır. Bilim heyetlerinin kazı ve araştırmaları, denetim bürokrasisi içinde zorlaştırılırken definecilerin adeta teşvik gördüğü bir ortamla karşı karşıya olduğumuz görülmektedir. Bu konuda caydırıcı yasa ve yönetmeliklere karşın bu sitelerde, defineciliğin incelikleri, dedektör kullanımı, define aramanın incelikleri gibi çok geniş bilgiler bulunmaktadır.

Tarihimize, tarihi eserlerimize, geçmişimize, ayırım gözetmeden tüm mezarlıklara, kültürel varlıklara sahip çıkalım. Üç beş “*aklı kıt*” insanın buraları tahrip etmesine seyirci kalmayalım/izin vermeyelim. Bilinmelidir ki, tarihi sevmeyenlerin, tarihi eserlerine sahip çıkmayanların yurtseverlikleri de tartışma götürür!

Sezai Karakoç ve Çayönü Kazıları

Sezai Karakoç, Erganili olup tanınan, bilinen bir şairimiz ve düşünce adamımızdır. Erganiler olarak kendisiyle her zaman övünüyoruz, ama O’nda düşünce olarak, kendi ulus ve dini inancının dışındaki tüm uluslara, tüm dini inanç ve düşünce sahiplerine ya da başka bir ifadeyle kendisinden olmayan herkese tam bir güvensizlik söz konusudur. O, düşünce ve geleceğinden, kendinden kuşku duymakta ve korkunç bir tedirginlik yaşanmaktadır.

Bu tedirginliğin sonucu olarak tüm arkeolojik kazı ve çalışmalara karşıdır (ve Osmanlı hayranıdır). Örneğin, **Çıkış Yolu** adlı eserinde, bu korku ve özlemini feryat halinde haykırmaktadır:

“Toprak ayağımızın altından kayıyor. Bundan haberiniz olsun, toprak ayağımızın altından kayıyor. Çünkü: bu toprağın bir anlamı var. Siz bu anlamı vermeseniz bu toprağa, bu toprak, islâm toprağı, Selçukluların toprağı, Osmanlıların toprağı, siz onun anlamını kaybedersiniz, o toprak da sizi terkeder. Ayağınızın altından çekilir gider. Birileri de zâten çekiyorlar ayaklarımızın altından.

Nasıl çekiyorlar? Hatta, öncelikle, âdeta maddî olarak çekiyorlar. Yerin altındaki eski medeniyet kalıntıları, diye bize çıkarıyorlar onları. Yerin altından çıkan o medeniyet kalıntıları, bizim için mezar olacaktır. Eğer uyanmasak, eğer dirilmesek, o mezarımızdır. Yerin altından çıkardığımız lahitler sizin mezarınız olacaktır. Çıkartmayalım mı? Çıkartmak zorundasın. Çünkü: öylesine bir telkin altına alınmışsın ki, o kadar büyük bir baskı,

manevi baskı altındasın ki, çıkartacaksın onu. O halde, çözüm? Çözüm var. Çözüm şudur: Yahya Kemal demişti ki: “alt alta, üst üstte.” Yani alttakileri hiç çıkartmayalım, kalsın. Biz, alttaki medeniyeti alta bırakıp, onun üstünde olan bizim medeniyetimizi, Osmanlı Medeniyeti’ni üstte yaşatalım.” (Diriliş Yayınları, s: 136-137)

Ben, S. Karakoç ağabeyimize bir şey diyemiyorum. Çünkü O’nun yazılarında, bu dünya ve bu dünyadaki maddi şeyler hakkında ve günümüze ait hiçbir şey bulamasınız veya bana öyle geliyor. Yazı ve şiirleri hep eskiye, geçmişe ve fizik ötesine, metafizik âleme ilişkindir. Yaşadığımız dünyayla sanki alakası yokmuş gibi...

O, fizik ötesine kilitlenmiştir. “*Vahiy Uygarlığı, onun yaşayacağı tek zaman ve tek tarih gerçekleşimi*”dir.

O, dirilişi kafaya takmıştır: “*Diriliş insanı, Diriliş toplumu ve Diriliş Devleti, onun ocağı ve oymağı; öz yurdu*”dur.

O, “*bu yurdu buluncaya, öz yurduna kavuşuncaya kadar kendini taştan taş vuracak olan bir sürgün, bir gurbet damlasıdır. Bir hicret hücre*”dir.

Bizler ayrı dünyaların insanlarıyız. Hani ne derler, “*yiğidi öldür ama hakkını yeme*”; O, gerçekten iyi bir şairdir. Yazan ve düşünen bir insandır. “*Doğrular hiç kimsenin tekelinde değil*” düşüncesinden hareketle, bize düşen görev: Yazana, düşünene ve üretere saygılı olmaktır. Ben kendim, elimden geldiğince her zaman mal üreten, hizmet üreten ve özellikle bilgi ve düşünce üretenlere, değer yaratanlara hep saygılı olmuşumdur, olmaya da çalışıyorum. Yazar ve şairlere ise, saygım daha bir başkadır. Düşüncelerimiz farklı olsa da; hem Erganili bir hemşerim olması ve hem de sürekli gazetelerde, dergilerde yazılar yazan, kitaplar çıkaran, güzel şiirler yazan; bir yazar, düşünür, şair olması nedeniyle Sezai Karakoç’a saygı duymuşumdur. Dedğim gibi, düşüncelerine katılmadığım halde, görüş ve düşüncelerini yılmadan, yalpalamadan, sabırla savunduğu için, mala-mülke, paraya-pula değer vermeden ve de bunların kendisini değiştirmesine fırsat verilmeyerek hep olduğu gibi kaldığı için, korkusuzca düşüncelerini, fikirlerini kitaplaştırmak gelecek nesillere bıraktığı için kendisini kutluyorum.

Ama bazı şeyleri de, söylemek zorundayım. Anadolu ki, medeniyetlere hem beşik ve hem mezar olmuş bir coğrafyadır. Hitit, Sümer, Med, Asur, Ermeni, Kürt, Arap, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı ve daha birçok medeniyet Anadolu’da hayat bulmuştur ve birçoğu da yok olmuştur. Toprağın altında, şimdi, o medeniyetlerin kalıntıları tarihimize ışık tutmak için gün yüzüne çıkmayı bekliyor. Bu medeniyetlerin gün yüzüne çıkmasından neden İslâmi düşünce sahipleri bu kadar korkuyorlar, anlamıyorum? Eğer bu düşünce Türkiye’de egemen bir düşünce olmuş olsaydı, başka şeyleri ve başka yerleri bir tarafa bırakalım; Ergani’deki Çayönü-Hılar kazıları yapılmamış olurdu. Çayönü kazılarının hem Ergani, hem de tarih açısından önemi ortada. Eğer, kazılar yapılmamış olsaydı Ergani’nin kayıplarını bir tarafa bırakalım, insanlığın gelişimi açısından tarihin karanlık sayfaları öylece karanlıkta kalırdı. İnsanoğlunun ilk defa MÖ. 7500 yıl önce Ergani’de avcı göçebe, salt tüketici toplumdan, yerleşik tarım toplumuna, hem tüketici hem üretici bir topluma geçişini öğrenmemiş olacaktık.

Peki, bu doğru mu? Bana göre hayır. Arkeoloji ve tarih bilimcileri, yazının bulunuşunu bir dönüm noktası olarak ele alıp “*uygarlık tarihi*”ni, “*Tarihöncesi (Prehistorik) Çağlar*” ve “*Tarihi Çağlar*” olmak üzere iki ana grupta incelerler. Tarihöncesi çağlar’ın, uygarlık tarihinin başlangıcını oluşturan Taş Devri, yazının bulunuşuna kadar geçen tüm çağlar arasında en uzun süreci kapsayandır. Çayönü kazılarında bulunan buluntularda bu döneme aittir. Arkeologlar, çok uzun bir süre önce yaşanmış bu devirlere ait yaptıkları kazı ve incelemeler sonucu, buldukları buluntularla uygarlık tarihini zenginleştirmekte ve bizlere geçmişimizi öğrenme şansını vermektedirler. Kazı bilimi, arkeoloji sayesinde bilginlenmekteyiz.

Bilimi öğrenmek için Çin’e gitmeye gerek yok: Çayönü, dünyaya çok şey anlatıyor.

Bilim, Çayönü ve Halet Çambel

“İnce düşünceli bilgin acı ilacı şekerle tatlı hale getirir”

—*Molla Camî*

İnsanları hayvanlardan farklı kılan iki önemli özelliği var: Elleri ve beyni.

Biz insanlar, kolayımıza geldiği için ve alışkanlığımızdan olacak ki hep ellerimizi ve çenemizi kullanıyoruz. Oysa çene ve ellerimizin hareketi kadar aklımızı da kullanmamız lazım. Bizler, ellerimiz kadar beynimizi de kullanmaya başladığımız zaman ve ya bunu başardığımız ölçüde; tükettiğimizden daha fazla üretir duruma geliriz, sorunlarımızı çözmede ileri adımlar atmış oluruz, insanca yaşamının maddi koşullarını yaratmış oluruz: Özgür oluruz.

Maddeyi harekete geçirecek güç düşüncede saklıdır. İnsanlar, doğa yasalarını tanıyarak, yaşam sınırlarını genişletebilirler. Özgürlük, doğa yasalarının tanınması, nesne ve hareketlerin denetim altına alınması ile genişler. Bilimsel çalışma ve üretimin olmadığı, sadece tüketimin olduğu toplumlarda dinî ve insanî bütün değerler bana göre hükümsüzdür. Tüm değerler ayaklar altındadır. Yalan yaşamın vazgeçilmez bir parçasıdır, köprüyü geçinceye kadar hep aylar dayıdır. Üretimle tüketimin denk olmadığı toplumlarda maalesef köprülerin ve ayların sonu hiç gelmez! Değerlerin değer olarak varolabilmesi veya kalabilmesi için

iki şeye ihtiyacımız vardır: Bilmek ve çalışmak. Bunun yolu da bilim ve bilim insanlarına saygıdan geçer.

Bilgisiz ve etiketsiz çoğunluğun yarını yoktur.

Bilim, doğayı anlama, ona egemen olma çabamızda kullandığımız bir yöntemdir. Bu yöntemleri bulmak ve geliştirmek öyle sanıldığı gibi hiç kolay değil, bilim insanları cesaret, sabır ve uzun uğraşlar sonucu ancak bunları elde edebiliyorlar. Bu elde edilen ve geliştirilen yöntemler sayesinde ki, bilim insanları insanlığa eşsiz hizmetler sunabilmişlerdir.

İnsanlığa bu hizmeti sunan bilim insanlarımızdan biri de İstanbul Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Halet Çambel'dir.

Halet Çambel, Ergani'ye en fazla emek veren bilim insanlarından biridir. O, Ergani'nin hem Türkiye'de ve hem de Dünyaca tanınmasına, isminin duyulmasına vesile olmuştur. Bitmez tükenmez bir sabır, gayret ve enerjisiyle yapmış olduğu arkeolojik kazılar ve kazı sonuçlarına ilişkin yazılar nedeniyle ki, Çayönü ve Hilar nerdeyse Halet Çambel ismiyle birlikte anılır olmuştur. Ve yine, Çayönü kazandığı ün sayesinde, neredeyse, Ergani'nin önüne geçmiştir. Bu nedenle, Halet Çambel'e Erganili olmayan, ama Ergani'ye çok emek veren, Ergani'nin uluslararası alanda tanınmasını sağlayan bir "*Erganili*" diyorum.

Halet Çambel, Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları kapsamında Çayönü'nde başlatılan arkeolojik kazıları dünyaca meşhur, dünya prehistoryasının (tarih öncesinin) anıt isimlerinden, Yakındoğu arkeolojisinin öncülerinden, **Tarih Öncesi İnsan** kitabının yazarı değerli Amerikalı bilim adamı Prof. Dr. Robert J. Braidwood ve eşi Linda S. Braidwood'la birlikte başlaması ve yapması Ergani için büyük bir şanstı.

Bu ekip sayesinde, '*İlk Köy Yerleşimleri ve İlk Üretime Geçiş Süreci Topluluklarının Araştırılması*'nda önemli bilgilere ulaşılmıştır.

120 bin yıl önce bugünkü *homo sapiens* konumuna yükselen insan, bu sürenin çok çok uzun bir dönemini avcı ve hazır yiyecek devşiricisi olarak geçirmiştir. Yani bu uzun sürede üretime katkısı olmamış, yalnızca tüketici olarak yaşamını sürdürmüştür.

İnsanın üretime başlamasının tarihi yaklaşık olarak MÖ. 7000'ler olarak belirlenmiştir. Ve arkeolojik bulgular, insanın yerleşik düzene ilk kez bu tarihte Ergani Çayönü Tepesi'nde (Qotê Ber Çem'de) ve yakın çevresinde bulunan yerleşim yerinde geçtiğini ortaya koyuyor.

Bu geçişle birlikte, insanın tarım üretimine başladığını, hayvanları evcileştirmeyi başardığını; insanın avcılık ve devşiricilikten üreticiliğe geçtiği bu aşamaya **Tarım Devrimi** ya da isminden esinlenerek **Neolitik Devrim** olarak adlandırılmıştır.

Yerleşik düzene geçme, tarım ve hayvancılıkla uğraşma, yani üretime başlama, mülk edinme ve savaşla elde edilen ganimetlerin sonucu ürünler elde fazla birikince başka kabilelerle takas usulü değiştirme yoluna gidilmeye başlandı. Dolayısıyla tarım devrimi ticaretin de gelişmesinin başlangıcını oluşturdu. Bizler, bu bilgileri Halet Çambel ve ekibine ve de sonraları benzer çalışmaları sürdüren bilim insanlarına borçluyuz.

Halet Çambel, dost canlısıdır, vefalıdır. O, sadece tarih ve arkeolojiyle değil, memleket sorunlarıyla uğraşıp cezaevlerinde gün sayanlara da ilham ve destek olmuştur. Aşkların en güzelini yaşamış ve aşkını hep yüreğinde yaşatmıştır. Bir yandan bilimsel çalışmaları nedeniyle Anadolu'yu karış karış gezerken, diğer yandan da yüreğinde sevdalar taşımıştır. Cezaevlerinde hep yolu gözlenmiştir. Cezaevlerinde yatanların dertlerine de çare olmaya çalışmış; cezaevindekiler de O'ndan çok şey istemişlerdir: Görüş günlerinde mutlaka gelmesini... Arkadaşı ve sevgilisi Nail V. Çakırhan bir grup arkadaşıyla cezaevinde tutuklu olması nedeniyle, görüş günlerini hiç kaçırmaz. Nail V. Çakırhan durmadan kendisine hasret dolu mektuplar yazar. Yıllar sonra, gün gelir, 2002'de Türkiye Sosyal Tarih ve Araştırma Vakfı-TÜSTAV bu mektupları bir kitap olarak; **Üç Hapishaneden Mektuplar CANIM HALET'ÇİĞİM** adı altında yayınlar. Kitap, Nail V. Çakırhan'nın, Harbiye, Sultanahmet ve Aydın Cezaevlerinden Halet Çambel'e yazıp gönderdiği mektuplardan oluşmaktadır. Mektuplar; aşka, sevgiye ve özleme dair şeylerin yanında, cezaevi yaşamına, sosyal sorunlara değinmekte; 1940'lı, 1950'li yılların memleket havasını yansıtmaktadır. Kitabı bulup okumanızı öneririm.

Hatırlıyorum, Halet Çambel 1960'lı yılların sonlarında, uzun olmayan boyuyla, yazlık şapkasıyla, pantolon ve kısa kollu tişörtüyle veya yazlık montuyla bir “*erkek*” gibi, daha doğrusu kendinden emin, korkusuz tavırlarıyla Ergani içersinde, çarşı-pazar gezerdi. Sinemacı Adil'in kırtasiye dükkânından kitap, dergi ve gazeteler alırdı, kırtasiye malzemelerini temin ederdi. Çalışma ve çalışkanlığına herkes hayrandı. Erganiler O'na saygı gösterir ve O'ndan hep övgüyle söz ederlerdi. O, Çayönü'nün anası, Ergani'lerin ise Halet Ablasıydı. Türkiye'de bir bilim insanına gösterilen ilginin çok ötesinde, gereken saygıdan fazlasını Halet Hocalarına gösterirlerdi.

Halet Çambel halen Çayönü'nün Ana'sı, Erganililerin de Halet Ablası'dır.

Halet Çambel Türkiye'nin önemli bir değeri, bilimsel çalışmaların yüz akıdır.

Mart 2006'de **Berfin Bahar** (Sayı: 97) dergisinde,
30 Haziran 2006 tarihinde **Ergani Haber** gazetesinde,
Ocak-Nisan 2007'de **Yeni ÇABA** (Sayı: 49-50)'da yayınlandı.

Güneş, Ay ve Hilar

*“Anlayan kalmamış bu tanrının dilini
Kabartmalar konuşmuyor bizimle kayalarda”*

Hilar’da geceler ne kadar karanlık olursa olsun, gökyüzündeki yıldızlar çok ve bir o kadar da aydınlık olur. Ay, karanlık gecelerde sevgilinin yanağı gibidir. Güneş, güzele vurur, ama, Hilar kayalarından da hiç nurlu ışıklarını esirgemez.

Kayaların üzerindeki kabartmalar geceleri Ay’ın, gündüzleri de Güneş’in ışıklarıyla ıslıl ışıdırlar. Ama tarih ışıltılı değildir!

Kaya kabartmalarının yanında bulunan mağaralarda, çok eskiden, Ay’a tapan Sâbi’ler ve Güneş’e tapan Şemsi’lerin yaşadığı; hatta Hilar isminin de, Ay’a tapanlardan ötürü, Ay’la ilişkilendirilerek, Hilal’den geldiği söylenmektedir. Bugün Hilar’da ne Ay’a tapan Sâbi’ler ve ne de Güneş’e tapan Şemsi’ler var. Onlar tarihin derinliklerinde yok oldular, ama inançları, kültürleri asırlardır bizde ve dünyanın başka coğrafyalarında insanların belleklerinde, inançlarında halen yaşamaktadır.

Güneş ve Ay, tarih boyunca tüm kıtalarda insanların yaşamını, inançlarını derinden etkileyen gök cisimleridir. Sadece çok tanrılı(doğa) dinleri değil, İsevî, Musevî, Muhammedî gibi tek tanrılı (doğüstü) dinler bile onlara saygı duymuş, kutsal bilmişlerdir. Çünkü Eski Mezopotamya ve Anadolu dinlerinde Güneş ve Ay, göklerin en güzle varlığıdır. Güneş, nur; Ay, geceyle gelen sevgilidir.

Tanrıların En Gökemlisi: Güneş

Güneş, yaşama ve yaratmayla ilgili dinlerde ve insan düşüncesinde etkisini tarih boyunca hep sürdürmüştür. Sadece Hilar'da değil, Dünya Coğrafyası'nın çok değişik yerlerinde O yüce bir tanrı ya da tanrıçadır. Örneğin:

Güneş, Eski Mısır'da tek yaratıcı tanrıydı. Eski Mısır'da yaşayan bütün toplumlar önce Güneş'e, sonra Güneş'ten kaynaklanan ve Güneş'i simgeleyen tanrılara tapmışlardır.

Japonlar dünyayı Güneş'in yarattığına, kendilerinin Güneş'ten geldiğine inanırlar. Bu nedenle imparatorlarına “*Güneşin Oğlu*” adını verirler.

Kızılderililer bugün bile kendilerinin Güneş'ten yaratıldığını söylerler; Güneş'e “*Babamız*” derler.

Urartuların Güneş tanrısı Şiwini'dir. Ay tanrısı ise, Selardi'dir.

Med tanrılarının başında gelen Ahura Mazda (Zerdüştlerin tanrısıdır), Güneş ile simgelenmekteydi. Zerdüşt inancına göre, ateş ve ocak tanrısal bir nitelik taşır. Ateş, Güneş'in yeryüzündeki ögesi; ocak ise, Güneş'in simgesidir.

Yezidiler için Güneş, en kutsal varlıktır; Güneş doğarken ve batarken, yüzlerini Güneş'e dönüp ibadet eder, şükranlarını sunarlar.

Eski Yunan'da Güneş tanrısı Apollon kusursuz güzelliği ve gücüyle de ünlüdür.

Anadolu'da Hititler Güneş'i kutsal saymışlar; yuvarlak bir diskle simgelemişlerdir.

Güneş, Yahudi dininde de kutsal sayılmış ve yuvarlak bir diskle simgelenmiştir.

Kürtler Güneş'i Allah'ın nuru bilirler.

Hristiyanlıkta İsa, Güneş; On İki Havarisi ise ışık olarak değerlendirilmiştir.

İslâm dininde gün içinde Güneş'in doğudan batıya gidişi dünyanın düzeni olarak görülmüş, kıyamet belirtisi olarak Güneş'in batıdan doğacağı bildirilmiştir. Dahası, Allah bile, **Şems Sûresi** (91/1)'nde, Güneş üzerine “*and*” içmektedir.

Güneş, yeryüzünde insanlara, bütün canlılara iyilik eden, mutluluk sağlayandır.

Eskilerin dediğine göre, Güneş’e karşı yapılan her saygısızlık mutlaka cezasını görür. Güneş insanlar çalışsın diye doğar, dirlensin diye batarmış. Buna uymayanı, güneşte yatıp uyuyanı, çalışmayanı “*Güneş çarpar*”mış.

Tanrının Bir Başka Yüzü: Ay

Ay’da, Güneş gibi birçok toplumun yaşamında, dininde, düşünce ve mitolojisinde etkili olmuştur. Yaşamı sürdüren yaratıcı bir güç olarak görülmüştür. Büyümenin, değişimin temel etkeni kabul edilmiş, güneş gibi kutsal sayılmış, tanrı olarak tapılmıştır. Ve çok sevilmiştir. Göklerin en sevgilisi, en gözde güzeldir Ay. Gece pınarları, suları koruyan; onlara sağlık, esenlik bağışlayan Ay’dır. Boşuna mı şairler, ozanlar o güzelim şiirleri Ay üzerine yazmakta, türküleri söylemektedirler. Ya Ay’ın bir hilal, bir yarım ay, bir dolunay haline ne demeli?

Güzelin yüzü, anlı; yanağı, Ay’dır. Ay, insan yaşamına düzen veren, ışık tutan kutsal bir güçtür.

Güney Amerika’daki Maya medeniyetinde Iksel adını alan Ay, Güneş tanrısının eşi tanrıça olarak sayılmıştır.

Budistler Ay’ı tanrı Buda’nın yüzünü yansıttığına inanırlar.

Yunan mitolojisinde Ay tanrıçası Artemis, Roma mitolojisinde Diana doğa güçlerine egemen olan toprak ve bereket tanrıçasıdır.

Sümerler Ay’ı tanrı olarak bilir, Ay’a taparlarmış. Bu inanış Hitit mitolojisinde de yer almıştır.

Eski Türklerin Güneş’in erkek, Ay’ın dişi olduğunu anlatan efsaneleri vardır.

Ay, Kürtlerde hem kutsal ve hem de mübarektir.

İslâm inançlarına göre, Allah geceyle gündüzü birbirinden ayırmak için Cebraîl’in kanadıyla ayın yüzünü silerek parlaklığını yok etmiştir. Hilal, yani Ay İslâm dininde dirilişin, dünyadaki yaşamın simgesidir.

Allah, **Kuran**'da, **İnşikâk/16-18**'de, “*Yemin ederim şafağa, geceye ve içinde topladıklarına, dolunay halindeki aya ki, şüphesiz siz halden hale geçeceksiniz*” der. **Şems/2**'de ise, “*Onu izlediğinde ay'a andolsun*” der.

Doğada, bütün oluşumlar, göreceli olarak, ihtiyaç ve tepki sonucu, neden-sonuç ilişkisi içinde ortaya çıkar. Neden-sonuç ilişkisi, doğa yasaları denetiminde oluşumların kesintisiz akışıdır. Neden-sonuç ilişkisi sonucu, geçmişini bilemeyen insan; aile, toplum ve geleceğini denetimli kuramaz. Geriye dönüp baktığımızda, şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Hilarlılar çok çok eski zamanlarda inançta evrenselliği yakalayabilmişlerdi.

Onların torunları olan bizler, evrensel düşünce ve değerleri ne zaman yakalayacağız acaba?

Çayönü ve İnsanın Çamurdan Yaratılışının Hikâyesi

*“Çamurdan yoğrulmuş bir küçük kıvılcım
Taklit edince Rabbini, yoz şekil olur ancak sureti değil;
Kader, özgürlük kovalar birbirini,
Ama eksik kalır uyumu sağlayan us.”*

Çayönü, Diyarbakır iline bağlı Ergani ilçesinde bir höyüğün adıdır. Kuzey Mezopotamya’daki tarihî yerleşim yerlerinden biridir. Prof. Dr. Halet Çambel ve Prof. Dr. Robert J. Braidwood tarafından *Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları Karma Projesi* kapsamında başlatılan kazılar sonucunda tespit edilen “ilk üreticiliğe geçiş” yeri olması nedeniyle, önemli bir yer özelliğindedir. Neolitik dönemin en iyi, belki de en erken temsilcisidir. Bu dönem, yaklaşık MÖ. 7500-6000 yıllarına denk düşmektedir.

İnsanoğlunun bu ilk yerleşim yerinde yapılan kazı ve çalışmalarda kilden, balçıktan, yani çamurdan kadın heykelcikleri, yaygın ismiyle “venüs”ler bulunmuştur.

Bu kadın heykelcikleri, insanoğlunun kendi elleriyle çamurdan yaptığı/yarattığı tanrıçalardır. “Ana tanrıça”nın simgeleridir.

Bu ve benzeri buluntulara göre, demek ki tanrı ve tanrıçalar insanlardan çok çok sonraları insanlar tarafından yaratılmıştır. Daha sonraları ise, insanın tanrılar tarafından, hem de çamurdan

yaratıldığı yazılmaya, söylenmeye başlandı: İnsan, yaratanken yaratılan oldu.

Bizlere ulaşabilen tarihsel belgelere göre, bu sürecin ilk yazılı örneği, MÖ. 2000’lerde yazıldığı söylenen, Babil’lerden günümüze ulaşan **Gılgamış Destanı**’dır. Destanda, büyük tanrıça Aruru’nun; Gılgamış’ın kölesi Engidu’yu, yani insanın çamurdan yaratılışı şöyle anlatılır: *“Aruru ellerini yıkadı; bir parça çamur koparıp yazıya attı. Ve yazıda yiğit Engidu’yu yarattı. Çamurdan yaratılan Engidu, demir gibi sertti. Bütün gövdesi kılırla kapkara olmuştu. Kadın gibi uzun saçları vardı. Saçının lüleleri tıpkı buğday başağı gibi filizlenmişti.”*

İkinci önemli belge, MÖ. 1500-1000 yılları arasında yazıldığı söylenen, Kürtlerin eski dini Zerdüştlüğün kutsal kitabı **Avesta**’dır. Avesta metinlerinde bu konuyla ilgili bir bilgi bulunmamakta, ama sonraları eklenen değişik gelenek ve söylenceler var. Örneğin, Sasaniler döneminde (MS. 226-650) Zerdüştlüğün uzantısı Zervanizm’e göre, *“erdemlik tanrısı”* Ahura Mazdah ilk insanı, Goya’mart’ı yaratıyor. Nasıl ve hangi nesneden yarattığı belli değil. Ancak daha sonra yaratılan bu insan Ehriman’a (kötülük tanrısına) boyun eğiyor ve bedeninde metaller oluşuyor. Bunun üzerine altın (bazı geleneklere göre Ahura Mazdah’ın sperması) uzun bir dönem Armaiti’de, -yani toprakta-saklı kalıyor; daha sonra Mashya ve Mashyanak (Âdem ve Havva diyebiliriz) gibi iki insanı yaratıyor.

Eski Mısır Tanrısı Khunum’un da insanları balçıktan, çamurdan yarattığı yazılmaktadır.

Üçüncü önemli belge, Yahudilerin kutsal kitabı **Tevrat**’tır. MÖ. 500’lü yıllarda yazılan Tevrat’ın *“Tekvin”* bölümünde, insanoğlunun çamurdan yaratılışı şöyle anlatılır: *“Ve RAB Allah yerin toprağından adamı yaptı, ve onun burnuna hayat nefesini üfledi; ve adam yaşayan can oldu. Ve RAB Allah şarka doğru Aden’de bir bahçe dikti; ve yaptığı adamı oraya koydu.”* Burada burnundan üflenen ve bahçeye konulan adam bildiğimiz Hz. Âdem’dir. Sonraları Havva’nın sözüne kanıp *“günah”* işlediği için, bu bahçeden, yani *“Cennet”*ten kovulacaktır!

Dördüncü önemli belge, Müslümanların kutsal kitabı **Kuran**'dır. MS. 610-632 yılları arasında “*Vahy*” olunan ve 645 yılında Halife Hz. Osman zamanında yazdırılan Kuran'da ise, insanın balçıktan yaratılışı şöyle yazılmaktadır: Allah, “*göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece ‘Ol!’ der, o da hemen olur.*” “*Allah nezdinde İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona ‘Ol!’ dedi ve oluverdi.*”

İnsanın yaratandan yaratılana dönüşmesi çok uzun bir süreçte oluşmuştur.

Kısaca; İnsanoğlu “*ilkel*” yaşamdan avcı-toplayıcı yaşama geçmeye başlayınca; “*ilkel*” toplumdan miras aldığı totemler, doğa güçleri, yıldızlar, egemenlerin ataları tanrılaştı veya tanrıçalaştı. O dönem, doğada etkin öge insan olduğu için, her türlü tanrıya/tanrıçaya insan biçimi verilirdi. Çayönü kazılarında çıkartılan hafif pişmiş kil kadın heykelciği de böylesi tanrıçalardan biridir büyük bir olasılıkla.

Bu dönem tanrıların/tanrıçalarının özelliği, “*doğayı yoktan var etmeyen, yalnızca kaos içinde buldukları dünyaya düzen veren*” varlık oluşlarıdır. Göçebe toplumdan yerleşik düzene geçilmesinin ardından, uzun yıllar sonra kent devletine, kent devletinden de imparatorluğa geçilince, tanrıların sayısı azalmaya başladı. Ardından da üretici güçlerin gelişimine paralel toplumsal ilerleme sonucu tanrı ve tanrıçalar yeryüzünü terk edip, gökyüzüne çekildi: Çok tanrılıktan tek tanrılığa geçildi. Ve tanrılar, “*doğaya düzen veren varlıklar olmaktan, doğayı yaratan varlıklar olma*” noktasına yükseldiler. Doğayı ve insanları yaratan soyut varlıklar oldular. Bu tanrılar insanları yaratırken; -ilginçtir- ırmak kenarındaki çömlekçilere benzer şekilde çamuru, kili çömleğe veya heykelciğe biçim verir gibi insana biçim verildiğini öykündürilmektedirler.

Tanrılar tekleşip gökyüzüne çekilince, geriye kalan diğer tanrı ve tanrıçaların her biri, dünya işlerinin birinden sorumlu “*Melék*” olup, gökyüzüne çıktı: Olan, yeryüzünde kalan insana oldu.

Çayönü'nde “venüs”leri, tanrı ve tanrıçaları çamurdan kendi elleriyle yapan/yaratan insanoğluydu. Sonradan insanın trajedisi başladı: Tanrılar tarafından insanın çamurdan yaratıldığı yazılmaya ve bu yazılanlara da inanılmaya başlandı.

Trajedi devam ediyor...

10 Mart 2006 tarihinde **Ergani Haber** gazetesinde,
Mart 2006'de **Bilim ve Gelecek** dergisinde(Sayı: 25) yayınlandı.

“Tarih Şerefliidir”, Ama...

Tarih kitapları yazmıyor.

Kurulduğundan buyana

Kim bilir ne ordular sürüldü üstüne;

Bir bilen olsa da anlatsa...

Tarih, kısaca geçmişimizi araştıran bir bilim dalıdır; daha geniş anlamıyla da insanların yurt edinmek, yerleşmek; av ve ekin alanlarını genişletmek; başka insanları köleleştirmek, onların emeğini kullanmak; hammadde kaynaklarına el koymak, sömürgeleştirerek tüm varlıklarını talan etmek ve çalmak; kendi egemenlik alanlarını korumak ve genişletmek için yaptığı savaşların ve karşı savaşların resmigeçididir.

İbn Haldun: “*Tarih, insanların ve kavimlerin hal ve durumlarının nasıl değişmiş olduğunu, devlet sınırlarının nasıl genişlemiş, kuvvet ve kudretlerin nasıl artmış bulunduğunu, ölüm ve yıkılma çağı gelinceye kadar yeryüzünü nasıl imar ettiklerini bize bildirir. Bu, tarihin zâhiri (açık anlaşılan) mânasıdır. Tarihin içinde saklanan mâna ise incelemek, düşünmek, araştırmaktan ve varlığın (kâinatın) sebep illetlerini dikkatle anlamak ve hâdiselelerin vuku ve cereyanının sebep ve tertibini inceleyip bilmekten ibarettir. İşte bundan dolayı tarih şerefliidir*” demektedir. (**Mukaddime I**, MEB. Yayınları, s:5).

Nietzsche’nin hocası ünlü Alman düşünürü Schopenhauer de tarihin hakiki değerini şu sözlerle ifade etmektedir: “*Fert için*

akıl neyse toplum için tarih odur. Akıl sayesinde insan dar çevresinin dışına çıkabilir, maziye geniş ufuklar açabilir; bu sayede de yalnız hali hazırı değil, istikbali de kavrayabilir. Hâlbuki hayvanın idraki sadece hali hazırda gördüğü şeylere yönelmiş olup, insan ve çevresine bağlıdır. Tarihi bilmeyen bir milletin hali de budur. Öyle milletler ancak hali hazır nesli tanır, kendilerini ve mazilerini bilmezler. Çünkü kendilerinin mazideki köklerini anlayamazlar. İstikbali ise hiç kavrayamazlar. Tarihin sayesinde ki milli benlik şuur haline geçer. Tarih insan neslinin şuurudur. Onun için tarihte her boşluk bir insanın hafızasındaki boşluk gibidir.” (İrade Felsefesi, Düşünen Adam Yayınları, s: 134)

Ziya Gökalp ise, **Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler** adlı çalışmasında: “*Gelişmiş toplumların hafızası tarihleridir*” demektedir. (Sosyal Yayınları, s: 11.)

Peki, bizler tarihimizi ne kadar ilgi duyuyoruz? “*Şerefli*” olduğu kadar, “*insan neslinin şuuru*” ve “*gelişmiş toplumların hafızası*” olan tarihimiz hakkında yeterli bilgiye sahip miyiz? Dahası tarihimize, geçmişimize ne kadar sahip çıkıyoruz? Bu sorulara ne yazık ki olumlu yanıt veremiyorum. İnsan kendi ailesinin, yaşadığı köy ya da kentin tarihini bilmeden, toplumun tarihini nasıl bilebilir veya insan kendi geçmişine sahip çıkmadan, onu korumadan geleceğini nasıl var edebilir!..

Tarihimizle, geçmişimizle çok çok övünürüz, çok gurur duyuyoruz. Buna karşın tarihi eserlerimizin ve kültür varlıklarımızın korunması, yitirilmemesi, değerlendirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması için de yeterli bir gayret göstermemekteyiz. Ergani’yi ele aldığımızda, kültür varlıklarının niceliği ve niteliğini tam olarak ortaya koymuş -Hilar dâhil- bir envanter çıkarmış bile değiliz. Merkezi ve yerel birimler de bu konuda göz doldurucu bir çalışma yapmadı/yapmıyor/yapamıyor. Oysa kültür mirasımızın evrenselliğini kabul ederek, binlerce yıldan bu yana gelen kültür varlıklarımızın yitirilmeden kurtarılmasını, korunmasını, gelecek kuşaklara aktarılmasını hem **UNESCO**, hem de **Malta Sözleşmelerini** imzalayarak Türkiye olarak üstlenmiş bulunmaktayız. Tarihî ve kültürel varlıkları korumak, kurtarmak, gelecek nesillere

miras bırakmak bizlerin hem insanî, hem de yurtsever olmamızın gereğidir. Bu nedenlerle ve sözü edilen sözleşmelere uyulmasının zorunluluğu gereği bu görev önümüzde durmasına karşın; Türkiye’de, insanlar tarihle ilgili sadece boş hamasi nutuk atma ve övünmenin girdabında düşünsel bir kısırlaşmanın içinde yaşıyorlar.

Bütün dünyayı kucaklamaya hazır, yüreği sevgi dolu insanların, yalnız kendisini düşünen bencil ruhlu insanların sevdiğinden çok daha fazla sevmesi gerekir tarihi eserleri, kültürel varlıkları. Çünkü dayatılan tarih, tek taraflıdır. İki kültür çarpıştığında, savaştığında, kaybeden silinir, kenara itilir. Tarih kitaplarını hep kazanan ve güçlü olan yazar. Kaybedenler, ancak tarihe dipnot düşebilir. Bu anlamda, tarih dipnotlarda gizlidir, saklıdır. “*Resmi ideoloji*”nin dışında tarih yazacak olanlar, tarihe düşülen bu dipnotları çok iyi okumalıdır.

Kazananlar “*bazı şeyler*”in yok olmasını isteyebilir, ama kaybedenler, kenarda duranlar “*bazı şeyler*”in kaybolmasına, yok olmasına müsaade etmemelidir.

Tarihi eserler ve kültürel varlıklar yok olduğunda tarihi nasıl aydınlatacağız?

Hilar Adı Üzerine

*“Nereye bir ad verilmişse, bir sebebi olduğu için
o ad oraya verilmiştir. Dünyada sebepsiz
verilmiş hiçbir ad yoktur.” -İmâmî*

Hilar’da tarihî süreç içersinde çeşitli devletler, imparatorluklar, büyük ve küçük krallıklar, beylikler ve şehir devletleri belli zaman dilimlerinde hüküm sürmüş olmalarına karşın, mağara ve kabartmaların dışında, bunlardan günümüze kalan kalıntı ve eser hemen hemen yok gibi. Oysa Hilar, kayaların arasında kurulu tarihi, kadim bir köydür. Taş devrinden günümüze kadar çok sayıda kültür ve devletin yaşamını sürdürdüğü, Mezopotamya’nın önemli bir parçasıdır.

Köy, Çayönü kazıları ile dünya kültür tarihine ismini yazdırmış, ama kendisi, mağara ve kabartmalar Çayönü’nün gölgesinde kalmıştır. Şimdi mağara, mahzen ve kabartmalarıyla tarihinin aydınlatılmasını beklemektedir.

Köyün adı da kendisi gibi çok eskidir. Köy, Hilar adından önce başka adlar almış mıdır şimdilik bilemiyoruz. **Hilar’a**, Hilar adı ne zaman, neden ve kimler tarafından verilmiş olduğunu da bilemiyoruz. Basri Konyar, **Diyarbakır Tarihi** adlı kitabında, kayalıklar arasında bulunan eski *Mabed*’te bulunan heykelin sağ ve sol cephelerinde hilal nakışlarının bulunmasından ötürü, burada Kamer’i/Ay’ı tanrı, ilâh kabul eden soy yaşamıştır diye yazmak-

tadır (Basri Konyar, Seferberlik zamanında bu heykelin Almanlar tarafından tahrip edildiğini de açıklamaktadır. s: 350). Bu nedenle, bazıları burada Ay'a tapanların, yani *Sâbilerin* yaşamasından ötürü, Hilar adının Hilal'dan geldiğini ileri sürmektedirler. Ne olursa olsun, İmâmî'nin dediği gibi: “*Nereye bir ad verilmişse, bir sebebi olduğu için o ad oraya verilmiştir. Dünyada sebep-siz verilmiş hiçbir ad yoktur*”.

Hilar'ın yeni adı *Sesverenpınar*'dır. Bu ad resmi evrak ve mülki idarenin haricinde kimsenin içine sinmemiştir ve kimse de resmi olmayan yerlerde *Sesverenpınar* demez.

Leyla Umar, **Türkiye'deki Tarihsel Adlar** adlı kitabında incelemesinin ortaya koyduğu genel sonuçları değerlendirirken, birinci sırada: “*Her yerel kültür, eski kültürlerden kalma tarihsel coğrafya adlarını kendi dilinin fonetiğine uydurur ve uyarlama, belli kuralları izler*” diye yazar. (İnkılâp Yayınevi, s: 831)

Ama bu kural Hilar için geçerli değil, çünkü kurallar Hilar'da işlemez. Ne dilin fonetiğine bakılır, ne yer adının anlamına bakılır ve ne de kurallar izlenir. Tarihsel bir ad olarak Hilar bildiğimiz köy, bir sabah kalktığımızda adının *Sesverenpınar* olarak değiştiğini öğreniriz. Hiçbir tarihçiden, arkeologdan, aydından, siyasetçiden ve de halktan bir tepki olmaz. Biz tarihi böyle severiz: Biz tarihe ve olaylara böylesine şaşı bakarız!

Bu ad değiştirme tabi ki sadece Hilar ile sınırlı değil; Türkiye'de Kürtçe, Zazaca, Ermenice, Rumca bilinen ne kadar dağ bayır, dere tepe, köy kent gibi yer adları varsa hiç alakası olmayan isimlerle adları değiştirilmiştir. Amaç: Kimliklerini değiştirmektir, kökünden/kökeninden koparmaktır.

Ben, Hilar'ın adını ve adının anlamını ansiklopedi, sözlüklerde bulamadım ve çok üzüldüm. Türkiye ve dünya uygarlık tarihi literatüründe yer almaması bizim ayıbımız. Bu ayıbın bir an önce giderilmesi için herkes üzerine düşeni yapmalıdır diye düşünüyorum, ama ne yazık ki doğduğumuz, büyüdüğümüz, bize ait olan yerleri öyle kuru kurusuna sevmek veya övmekle bu işler olmuyor. Üstelik kuru kurusuna övünmenin olduğu bir yerde, ne tarih, ne tarih bilinci, ne tarih anlayışı ve ne de dil geliş-

mi olur. Dil, tarih bilincinin olduğu yerde gelişir. Tarih bilinci ise, ancak bulunduğumuz yeri, bulunduğumuz yerde yaşayan insanların sevmekle olur. Yoksa tarih, belli bir yerde yaşayan insanların başından geçen başarılı veya başarısız olayların bir öykü niteliğinde dizilimi değildir.

Hilar, coğrafi bir mekân olmanın çok ötesinde, yazılı olmayan ve yazlı tarihin önemli tanıklarından biridir. Bugün Hilar köyü ve bu köyün sınırları içersinde bulunan **Çayönü** (Qotê Ber Çem) tepesini de içine alan tarihi bir mekândır. 10 000 yıllık bir tarihin bizlere bıraktığı bir mirastır. Kıymetini bilelim!..

ay'a güzelleme

*delikanlılık çağında
ay gecenin koinunda uyurken
tenim teninde yanardı;
ışktan ürperirdi ter damlaları.
haz doruklara ulaştığında
mutluluğun sarhoşluğunu yaşırdık.
mevsim değışti, açmıyor artık gül.
şimdi ayın altında hatıralardayım:
bilinen dünyadan bilinmez dünyaya
yolculuğa doğru sona yaklaşırken olsa bile
güzeldir; ay ışığında
gül bahçesinin efsunlu kokusunu koklayarak
ateşli yaprakların açış noktasının
istekli tatlı yumuşaklığın derinliğinde, kısa süren
ama insana sonsuz gelecekmış gibi
ölümcül bir ürperişle bir başka bedende
kendini yeniden var etmenin gizli zevkini hatırlamak.*

Çayönü ve Tarihin Dönemlere Ayrılması

Çayönü (**Qotê Ber Çem**), Diyarbakır'a bağlı Ergani ilçesinde Hilal köyü sınırları içerisinde bulunan bir ören yeridir. *Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları Karma Projesi* kapsamında burada yapılan arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkartılan bulgular nedeniyle kültür tarihimizde önemli bir yeri vardır. **Halep Çem** (Diyarbakır) ve **Nevala Çori** (Urfa) ile birlikte neolitik dönemin (cılı taş devrinin) en iyi, belki de en erken temsilcisidir.

Neolitik Dönem, insanoğlunun yerleşik düzene geçişinin başlangıcıdır. Çağımızın sosyal ve ekonomik düzenin temelini oluşturan bu dönemi, “*insanoğlunun en büyük devrimlerinden birini gerçekleştirdiği çağ*” olarak nitelendirenlerin yanında, “*on binlerce yıl süren bir aşamadan sonra ulaşılan evrim*” olarak nitelendirenler de bulunmaktadır. Çayönü’ndeki neolitik dönem, MÖ. 7250-6750 yılları arasına, yani günümüzden 9.000 yıl öncesine denk gelen bir dönemdir.

Bu dönem ve Çayönü’ne dair okuduğumuz gazete, dergi ve kitaplarda sık sık neolitik ve neolitik dönem gibi kavramlarla karşılaşmaktayız. Tarihi konuları içeren yazı ve kitapları okurken de, tarihin *paleolitik* dönem, *mezolitik* dönem, *neolitik* dönem veya *taş devri*, *tunç devri* gibi belli dönemlere ayrıldığını görmekteyiz.

Peki tarihi kimler, neden ve neye dayanarak dönemlere/devirlere/çağlara ayırıyor böyle? Tarihin bu şekilde dönemlere/devirlere/çağlara ayrılması ne kadar doğrudur?

Bu yazımda tarihin nasıl dönemlere/devirlere/çağlara ayrıldığının öyküsünü ve bu konudaki eleştirilere kısaca değinmek istiyorum.

Eski Yunanlar kendilerine Hellenler, anlamadıkları başka dillerde konuşan yabancılara da “*barbar*” (barbaraphos) derlerdi. Kendilerin efendi, barbarların köle yaratılışı olduğunu düşünürlerdi. Sonradan barbar sözcüğü “*barbarico*” biçiminde Romalılara geçti. Hristiyanlık, yaşam biçimi farklılıklarını dile getiren bir ayırım yerine, Hristiyan-dinsiz biçiminde düşün farkını hatta inanç farkını dile getiren ayırımı esas aldı. İslâm dünyasında da bunun koşutu olan müslim-gayrimüslim ayırımı egemen oldu.

Hristiyanlığın düşünce dünyası üzerindeki baskısı çok sonraları azalınca, Batıda, **Aydınlanma Çağı** düşünürleri kendi toplumları ile sömürgelerde yaşayan topluluklar arasındaki farkı “*uygar toplum*” ve “*yabani/barbar topluluklar*” terimleriyle yaşam biçimi ayırımını açıklamaya çalıştılar.

Bu anlayışın bir uzantısı olarak insanlık tarihini ilk kez bir bütün olarak ele almaya çalışan Fransız düşünür Charles Fourier (1772-1837) **Toplum ve Endüstrinin Yeni Dünyası** (1829) adlı yapıtında, toplumun tarihsel gidişinin ilkelik, yabanılık, ataerkillik, barbarlık, uygarlık olarak beş aşamadan geçtiğini öne sürdü.

Bu yaklaşım, daha sonraları İngiliz doğa bilimcisi Charles Robert Darwin (1809-1882)’in **Türlerin Kökeni** (1871) ve **İnsanın Türeyişi** (1877) yapıtlarında öne sürdüğü “*evrim*” kuramının etkisiyle, tarihsel bir boyut kazandı. Batı düşünürleri zamanla toplumları uygar ve yabanıl toplum olarak sınıflandırmaya, kendi toplumlarının da geçmişte evrim geçirerek uygar topluma geçildiğini düşünmeye başladılar.

İnsan toplumlarının geçmişine ilk olarak evrimci bir açıdan yaklaşan Kopengah’lı bilgin C. J. Thomsen’dır. 1819’da, kendisine Danimarka Ulusal Müzesi’ne gelen parçaları sınıflandırma görevi verildiğinde, onları o zamana dek yapıldığı gibi türlerine göre değil, yapıldıkları nesnelere göre sınıflandırdı. Taştan, tunçtan ve demirden yapılan parçaların kronolojik bir sıra izledikleri düşüncesiyle, bunların yapıldıkları dönemler için “*taş çağı*”,

“*tunç çağı*”, “*demir çağı*” adlarını kullandı. Bu, insanlığın çağlarını teknolojik bir ölçüte göre sınıflandırma girişimiydi.

Kanadalı arkeolog ve etnolog Daniel Wilson (1816-1892), 1851’de, tarihin yazılı belgeler görülen bölümüne “*tarih*” veya “*yazılı tarih*” (historic times) dönem, yazılı belgelerden, yani yazının kullanılmasından önceki bölümüne de, “*tarihöncesi*” (pre-historic times) dönem adını verdi. Kültürel bir ölçüte, yani yazıya göre yapılan bu sınıflandırma, ileride yapılacak olan ilkel topluluk-uygar toplum sınıflandırmasıyla kabaca çakışacaktır.

İngiliz bankacı, politikacı, doğa bilimcisi ve arkeolog John Lubbock (1834-1913) **Tarihöncesi** (1865) adlı yapıtında taş çağını “*eskitaş çağı*” (paleolitik) ve “*yenitaş çağı*” (neolitik) olmak üzere ikiye böldü. Daha sonra bunlar arasına, minitaşların (mikrolitlerin) ağır bastığı dönem olan “*ortataş çağı*” (mezolitik) yerleştirdi. Böylece tarih; araçların yapıldığı nesnelere göre 1. eskitaş çağı, 2. ortataş çağı, 3. yenitaş çağı, 4. tunç çağı, 5. demir çağı olarak beş çağa bölünmüş oldu.

Tarih bir yandan teknolojik ve kültürel ölçütlere göre çağlara bölünürken öte yandan bazı bilim insanları insan topluluklarının geçirdikleri gelişme aşamalarını ekonomik ve toplumsal ölçütlere göre saptamaya çalıştı. Yine John Lubbock, **İskandinavya’nın İlkel Yerleşimcileri** (1868) adlı yapıtında, tarihteki toplumları ekonomik yaşamları açısından sınıflandırmaya çalıştı. Bu sınıflandırmaya göre, insanlık; 1. avcılık, balıkçılık, toplayıcılık, 2. çobanlık, 3. tarım, 4. uygarlık aşamalarından geçmiştir.

İngiliz antropolog Edward B. Tylor (1832-1917) **Antropoloji: İnsanlık ve Uygarlık Çalışmaları İçin Bir Başlangıç** (1881) adlı yapıtında, Fourier’in daha önceden yaptığı sınıflandırmayı anımsatırcasına; insanlık tarihini 1. “*yabanılık*”, 2. “*barbarlık*”, 3. “*uygarlık*” dönemlerine ayırdı. Bu, antropolojik bir sınıflandırma olmakla birlikte, temelde ekonomik ölçüte dayanıyor ve bir noktada kültürel bir ölçüt de (yazı) devreye sokulmuştur.

Tylor’dan önce Amerikalı etnograf ve tarihçi Lewis Henry Morgan (1818-1881), 1877’de, **Eski Toplum ya da İnsanlığın Yabanılık Aşamasından Çıkıp Barbarlıktan Geçerek Uygarlığa**

Ulaşan Yönde Gelişmesinin Ana Çizgileri Üzerine Araştırmalar adlı yapıtında, aynı sınıflandırmayı ekonomik, toplumsal temellere dayandırarak ve çağların/dönemlerin alt ayrımlarını da yapmaya çalışarak yapmıştır. Yabanılık çağını; a. İlk insandan ateşin bulunmasına dek geçen aşağı yabanılık, b. Ateşten, okun ve yayın bulunmasına dek geçen orta yabanılık, c. Ok, yaydan çömlekçiliğe dek yukarı yabanılık olmak üzere üçe bölmüştür. Barbarlık çağını da aynı biçimde üç döneme ayırmıştır: a. Çömlekçilikten sürücülüğe (çobanlığa) dek geçen aşağı barbarlık, b. Sürücülüğten demirin ergitilmesine dek orta barbarlık, c. Demirden alfabenin (yazının) bulunmasına dek geçen dönemi yukarı barbarlık saymıştır. Alfabeden zamanına dek geçen çağı ise, uygarlık çağı olarak adlandırdı.

Morgan'ın bu sınıflandırmada kullandığı ölçüt daha çok teknolojik olmakla birlikte, ekonominin dayandığı teknolojik göstergeleri ele aldığı için, Marx'ın ve Engels'in “*üretim biçimleri*”ne göre yapacakları sınıflandırmaya bir nevi ortam hazırladı.

Alman siyaset bilimcisi ve düşünürü Karl Marx (1818-1883)'in Morgan'ın çalışmalarına dair tuttuğu notlar ve Morgan'ın çalışmalarına dayanarak İngiliz düşünür ve siyaset bilimcisi Friedrich Engels (1820-1895) **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**'ni 1984 yılında yayınladı. Marx ve Engels, toplum biçimlerini beş aşamalı evrimci bir sınıflandırmaya tabi tutarken, Morgan'ın terminolojisini kullanıp, onun çalışmalarından yararlandılar. Morgan'ın yabanılık ve barbarlık dediği aşamaları “*ilkel komünal toplum*”un içine sokup; uygar toplum çağını köleci, feodal, kapitalist toplum aşamaları olarak üçe böldüler; bunlara bir de geleceğin komünist toplumunu eklediler. Bu, üretim biçimlerine dayandırılan ve ekonomik ölçüt kullanılarak yapılan bir sınıflandırmadır.

Avustralyalı arkeolog Gordon Childe (1892-1957) ise, **Avrupa Uygarlığının Aydınlanması** (1925) adlı yapıtında, ilk olarak “*yiyecek üretimi*” ölçütünü kullanarak, uygarlık öncesi dönemin üretim öncesi ve üretim sonrası kesimleri arasındaki büyük farklılığa dikkati çekti. Yiyecek üreticiliğinin önemini vurgulamak

için “*neolitik devrim*” kavramını öne sürdü. **Tarihte Neler Oldu** (1942) adlı yapıtında da “*paleolitik yabanılık*”, “*neolitik barbarlık*” ve “*uygarlık*” çağları terimleriyle, teknolojik ölçütü toplumsal ölçütü uzlaştırmaya çalışarak, birlikte kullanan bir sınıflandırma sundu. Bunların yanı sıra ekonomik ölçütü de kullanıp; paleolitik yabanılık çağının “*yiyecek toplayıcı ekonomi*”ye, neolitik barbarlık çağının “*yiyecek üretici ekonomi*”ye sahip olduğunu belirtti; “*kent devrimi*” dediği ve çok önemli bir yapısal farklılaşmayla geçildiğini söylediği uygarlık çağının “*tunç çağı*”, “*erken demir çağı*”, “*feodalizm*”, “*burjuva kapitalist ekonomisi*” olarak alt ayrımlarını yaptı.

Tarihin bu şekilde yapılan sınıflandırma ve adlandırılmasına bir bütün olarak karşı çıkanlar da olmuştur. Örneğin Avustralyalı antropologlar Catherine Berndt ve Roland M. Berndt (1916-1990) **Barbarlar** adlı yapıtlarında, yabanıl, barbar, uygar sınıflandırmasını, sanayi toplumunun yazarlarının değer yargılarıyla yüklü ve “*bilimsel giysiler giydirilmiş*” küçültücü yüklemli sözcüklerin kullanıldığı bir sınıflandırma olarak görmüşlerdir. İlkel-uygar sınıflandırmasının ise benzeri değer yargıları taşıyan “*en inatçı*” etiket olduğundan yakınmışlardır.

Bilim adamlarımızdan Alâeddin Şenel de, **İlkel Topluluktan Uygar Topluma** adlı kitabında, bu konuya değinmektedir. Özetle: Gerçekten, özellikle yabanıl (vahşi) ve barbar sözcükleri ne kadar değer yargılarından arındırılmış bilimsel anlamlarında kullanılırsa kullanılsın, birliklerinde değer yargıları taşımakta, değer yargıları taşıyan anlamları çağrıştırmaktadırlar. Bu terimlerin talihsizliği bilim sözlüğüne önyargılar sözlüğünden alınmış olmalarıdır. Şimdiye dek tutunmuş olmaları Marx, Engels kanalıyla Marksist sözlüğe girmiş olmalarındandır. Uygar, uygarlık, uygar toplum terimleri, ondokuzuncu ve yirminci yüzyılda Batılı yazarların geniş ölçüde “*kültür emperyalizmi*” kavramı içine sokulabilecek etkinliklerin sonucunda, bilimsel anlamı dışında anlamlar kazanmış, Batı uygarlığını çağrıştıran terimlerdir.

Tartışma sadece bir etiket tartışması değildir; aynı zamanda bir bakış açısı farkını yansıtmaktadır. İlkel sözcüğünün kullanıl-

masına karşı çıkan yazar ve düşünürler, bu sözcüğün çağdaş ilkel topluluklar için kullanıldığında bu toplulukların bazı karmaşık yönlerini göz ardı ettiğinden yakınmaktadırlar. Ama ne yazık ki, tüm karşı çıkışlara karşın, ilkel ile uygarlık terimlerinin yerine önerilen terimlerin hiç biri tutunamamıştır.

Doğada her şey görecelidir. Çünkü doğada ölçü için bir dayanak noktası yoktur. Bu nedenle bütün ölçüler veya ölçümler seçilen bir başlangıç noktası temel alınarak yapılır/veya yapılmalıdır.

Doğada olduğu gibi, toplumların gelişiminde de ölçü için belli dayanak noktalarının alınması gerekir. Nazım Hikmet bir şiirinde; “*Ben sadece ölen babamdan ileri,/doğacak çocuğumdan geriyim,*” diyerek, kendisini dayanak noktası yaparak tarihsel sürece kendince bir ölçü getirmiştir. Başka bir yerde de, “*gelecek günler, geçen günlerden güzeldir eninde sonunda...*” der.

Bizler, belli dayanak noktalarını alıp, tanımlamalarda bulunurken, geçmiş dönemde yaşayan insanlara haksızlık etmemeliyiz. Bilimsel olmanın gereği, onları “küçük” gören, “aşağılayıcı” değerlendirmelerden ve önyargılardan uzak olmalıyız. Aynı “aşağılayıcı” değerlendirmelere yarın bizler de maruz kalabiliriz. Örneğin ölçü, dayanak noktası 2000 yılı alınırsa, 1000 yıl sonra yaşayanlar bizler için nasıl bir değerlendirmede bulunacaklar acaba? “İlkel”, “vahşi”, “barbar” mı olacağız? Yoksa bizler için farklı tanımlamalar mı yapılacaktır?

“İlkel”liğin, “vahşi”liğin, “barbar”liğin veya daha geniş anlamda ilkel ile uygarın dayanak noktası, ölçüsü nedir?

Her şey kendi zaman dilimi içerisinde değerlendirilse daha doğru olur diye düşünüyorum.

Bir Fotoğrafın Düşündürdükleri

Meryem Ana Kilisesi'nden söz etmek istiyorum. Çünkü içler acısı, virane bu kilisenin yıkılmamış, sağlam durumdayken, avlusunda atların bağlı olduğu bir fotoğrafı elime geçti. Fotoğrafa bakınca, içimden; "*Hey gidi günler hey, bu tarihî görkemli eser böyle mi olacaktı*" dedim.

Fotoğraf, Gertrude Bell'e (1868-1926) ait.

Gertrude Bell, bir **İngiliz Gizli Servis** ajanıdır. 1899 yılından başlayarak 1911 yılına kadar, birçok kez Osmanlı İmparatorluğu'nda gezi ve araştırmalar yapar. Çok sonraları yaptığı araştırma ve gezilere ait bilgilerin bir kısmı kendi adına oluşturulan bir arşivde açıklanır. Arşiv, Gertrude Bell'in yazılarını, mektuplarını ve çektiği fotoğrafları içermektedir. İlgi duyanlar <http://www.gerty.ncl.ac.uk> sitesine bakabilir.

Bu sitedeki arşivin dışında, Gertrude Bell'in gezi notlarını içeren bilgiler, ayrıca, 1911'de yazdığı **Amurath to Amurath** (Murat'tan Murat'a) adlı eserinde yer almaktadır. Bu kitabın 289-361 sayfaları arasında **Zâkhô To Diyârbekr - Diyârbekr To Konia** (Zaho'dan Diyarbakır'a - Diyarbakır'dan Konya'ya) gezi güzergâhında kaleme aldığı yazı ve çektiği fotoğraflar bulunmaktadır. İngilizce olan kitabın tamamı 361 sayfadır.

Gertrude Bell, Ergani'de 1909 yılında bulunmuştur.

Gertrude Bell'in çektiği Meryem Ana Kilisesi'nin fotoğrafını görüyorsunuz. Fotoğraf altındaki açıklayıcı bilgilere baktığımızda, fotoğrafın Ocak 1909 tarihinde Gertrude Bell tarafından çe-

*Albüm No: N 112, Çekiliş Tarihi: Ocak 1909
Fotoğrafi Çeken: Gertrude Bell, Yer: Arghana-Türkiye,
Yerin Modern Adı: Ergani-Manastır, Durumu: İyi.*

kildiği, kilisenin sapasağlam ayakta olduğu, avlusunda iki atın bağlı olduğu, kilisenin yapı bakımından da durumunun “iyi” olduğu belirtilmekte. Zaten fotoğrafa bir göz attığımızda, kilisenin ne kadar iyi bir durumda olduğunu görmekteyiz.

Bu fotoğrafa bakıp ta hüzünlenmemek/üzülmemek mümkün mü?

Kilise hakkında da biraz bilgi vermek istiyorum.

Meryem Ana Kilisesi, Zülküf Dağı'nın zirvesinin doğusunda, Dicle'ye bakan büyük kayanın üzerinde yapılmıştır. Ne zaman yapıldığı tam bilinmese de, Ermeni Rahip Ğugas İnciciyan kilise ile ilgili yine de bazı bilgiler vermektedir. Kilise, Ergani'den bakıldığında bulutların arasında kartal yuvası gibi heybetli durmaktadır: Meryem Ana Kilisesi isminden olacak ki, Zülküf dağının diğer adı Meryem Ana Dağı (Çiyayé Meryemané)'dir.

Zirvedeki kilise, zamanında Ergani'de bulunan büyük manastırın bir parçasıydı. Zamanında muhteşem bir yapıymış. İbadethaneleri ve eğitim kısımlarının dışında misafirhaneleri, yemekhaneleri, fırınları, ahırları olan büyük bir manastırmış. Kısacası, büyük bir mabetmiş; mimari ve kullanılan malzeme yönünden tarihî bir şahesermiş. Bu kilisenin duvarlarının zamanında mükemmel çinilerle kaplı olduğu söylenmektedir. 1960'lı yıllarda bile duvarlarda cini kalıntıları bulunmaktaydı. Kilisenin Piran'a (Dicle'ye) bakan tarafında merdivenlerle inilen derin ve büyük su mahzenleri varmış. Büyük bir odaya benzeyen bu mahzen, kemerlerle ikiye bölünürmüş. Bunun sonunda aynı biçimde, fakat kemersiz kar deposu varmış; sıvalı, mükemmel bir oda biçimindeymiş. Bunların dışında kilise harabelerinin ortasında yine derin ve kavisli, eğiri bağımsız şekilde bir sarnıç daha varmış.

Kiliseyle ilgili elimize ulaşan en detaylı bilgi daha önce de değindiğim gibi Ğugas İnciciyan'ın eski Ermenice olarak yazdığı **Aşkarakrutyun, Çorits Masants Aşkarhi** (Dünya Coğrafyası) adlı kitabında bulunmaktadır.

İlgili bölümün yaptırdığım Türkçe çevrisini aktarıyorum:

“Yalçın Asdvadzadzin: Yukarda zikredilen dağın tepesindeki manastır. Yüksekliği nedeniyle yazınımızda bu adla anılmıştır. Kilisesi Asdvadzadzin [Aziz Meryem] adına Hz. İsa'nın talebelerinden Tateos adına kurulmuştur. Fakat 14. yüzyılda Rahip Nağaş Mıgırdıç buranın virane oluşunu görerek burada rahip yetiştirmeye başlamıştır./Daha sonra yıkılıyor, daha sonra tekrar

yapılıyor vs./ Manastırın kapısının içinde bir yazıt vardır. Bu da buranın bir kutsal mekân olduğunu belgeler.

Kutsal ekmeğin eda ediliş yerinin bulunduğu bölümde çok eskilerden kalma bir Hz. Meryem resmi vardır. Bu bir örnektir. Bu resim ziyaret konusudur. Hatta Arğınimaden köyünden Rum ziyaretçiler de ailece gelip adaklar adarlar. Bu resim 17. yüzyılda Johhannes rahibin Lehistandaki [Polonya'daki] takdis edilişinin resmidir. Arğınili rahip 17. Yüzyılda Polonya'dan beraberinde getirmiştir bunu.

Manastırın temeli 1663'te, Yeğiazar Gatoğigos tarafından henüz katolikosul tahtına çıkmadan konulmuş, kilise ise daha önceden varmış. Dini önder Pağışli [Bitlisli] Nurdinyan Aprahman zamanında (mezarı kilisenin kapısı önündedir) manastırın fırını, mutfağı ve kileri yandı. Daha sonra, onun öğrencisi rahip Garabed, Sultan Mustafa zamanında bunları yeniden yaptırdı. Bu manastır Diyarbakır Patiriklinin devamıydı, daha sonra manastır Diyarbakır Patrikliğinden ayrıldı. Eskiden bu manastır Diyarbakır dini önderinin merkeziymiş, özellikle yazları.”

1612 yılında Ergani'ye gelen Ermeni Seyyah Tıbir Simeon da gezi notlarında; “Şehrin en üst kesiminde, Yüce Meryem Ana adını taşıyan kargır ve kubbeli büyük bir kilise vardı. Dağın eteğinde bulunan zengin köyde de ayrıca diğer bir kilise varsa da, yukarıdaki kilisenin havari binası ve mucize yaratan pek kutsal bir tapınak olduğu rivayet ediliyordu” diyerek, Meryem Ana Kilise'si hakkında bilgi vermektedir.

Bugün, bu kilise içler acısı bir durumdadır. Karşı dinin, “ötekî”nin, “gâvur”un ibadethanesi olduğu için sahiplenmemeye; ölü ve mezar soyucu define avcılarının tahribatı, tarih bilincinin yoksunluğu, ilgisizlik, hümanist değerlerin olmayışı; tamir ve onarım yapılmayışı; kar, yağmur, don ve rüzgârın karşı konulmaz yıpratıcılığı nedenleriyle bir taş yığını haline gelmiştir. İçten içe, buna sevinenler bile olduğundan hiç kuşku duymamaktayım.

Ergani Belediyesi'nin yayınlarında ve Ergani üzerine yazılan kitaplarda, yazılarda Meryem Ana Kilisesi'nin 360 odalı olduğu hep yazılmaktadır. Kilisenin 360 odalı olduğunu ben hiçbir kay-

nakta göremedim. 360 odalı olma olayının nereden çıkartıldığını da bilemiyorum, ama yine de iyi ki kilisenin büyüklüğüyle övünüyoruz diyorum: Ya yıkma veya yıkılmasına seyirci kalmamızla övünseydik!?

Ayrıca Ergani Belediyesi'nin eski eşekli çöpçüsü Beşiktaşlı Kıtmır Ali (Dolu)'nin Meryem Ana Kilisesi'nde çocukken seyirlik/çobanlık yapmış insanlardan biri olduğunu söylenmektedir.

Eskiden, çok değil, benim çocukluğumda, daha doğrusu 1960'lı yıllarda, Zülküf Dağı'nın tepesinde bulunan Meryem Ana Kilisesi'ni değişik yerlerden gruplar halinde gelen Ermenilerce ziyaret edildiğini çok iyi hatırlıyorum.

Baharın başlangıcında, *Paskalya Bayramı*'nın 40. günü İsa Mesih'in göğe yükselişi yortusu olan *Hampartsum*'da, -bizim Sultan Newroz'da, Hıdrellez'de olduğu gibi -insanlar bağlık, bahçelik ve çayirlara gidilerek şenlikler düzenler, şarkılar söyler, oyunlar oynar... ve bölgenin sayılı kutsal yerlerinden biri olduğu için, aynı zamanda yaşlısından gencine, kadınlı-erkekli ama çoğunlukla kadınlar, kızlar ve çocuklar, gruplar halinde Meryem Ana Kilisesi'ne gelirlerdi.

Hampartsum'da, ziyaret için gelenler, bizim akrabaların bahçelerinde ağaçlarının altında ya da *Minto Nenenin Suyu*'nda, ceviz ağaçlarının altında gruplar halinde otururlardı. Annelerimizle ve biz çocuklarla hemen çok sıcak ilişkiye girerdiler. Biz çocuklara çörek, börek, kurabiye, kuru pasta, peksimet vs. verirlerdi. Annelerimiz ve akrabalarımızın hanımları onlara ceviz, pestil, yoğurt, yeşil soğan, maydanoz gibi yiyecekler verirlerdi.

Geldiklerinde, gece Meryem Ana Kilisesi'nde kalırlardı. Gece sabahlara kadar yıkık kilisenin etrafında mum yakıp ibadet ederlerdi. Ellerinde mum dönerlerdi. Gökyüzünün parlak olduğu geceler, Üçevler'de evimizden, Ergani'den bakıldığında kilisenin etrafında, gökteki yıldızların dışında, dağın zirvesinde yıldızlaşmış yanan ve hareket eden ışıkları, yıldızların altında dağın tepesinde ışıkların dans ettiklerini görürdük, ama duaların sesini duymazdık. Sadece, çok yavaş ışıkların hareket ettiklerini görürdük.

Kilise etrafında dönen o insanlar ve akrabaları nerede şimdi acaba?

Eski Ergani'de, yani Ergani *Zülküf Dağı* (Makam Dağı'nın) eteğinde iken, Ermeniler ve Müslümanlar birlikte yaşıyorlarmış. Aile büyüklerimiz böyle anlatırlardı. Ermeni nüfusu Müslümanlar kadar olmasa da, yine de oldukça fazlaymış. Yukarı şehirde iki mahalle varmış: *Aşağı Mahalle*, *Yukarı Mahalle*. Ermenilerin çok azı Yukarı Mahalle'nin doğu tarafında, çoğu ise Aşağı Mahalle'nin batı tarafında ve yer yerde karışık oturuyorlarmış. Ama en çok *Zukar Efendinin Bahçesi*'nin altında *Karaçortan*'ın yanında, sadece Ermeniler oturmuş. Ermeni köyleri veya köylerde Ermeniler var mıydı, bu konuda aile büyüklerimin bir şeyler anlattıklarını hiç hatırlamıyorum. Ama **Yavuz Selim Kanunnâmeleri**'nden olan **Ergani Sancağı Kanunnâmesi**'nde, Ergani'deki 14 adet Ermeni köyünün ismi, isim isim verilmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi arasında bulunan **Tahrir Defterleri**'nde de Ermeni köylerinin isimleri yazılmaktadır.

Meryem Ana Kilisesi'nin 2001 yılındaki hali. Foto:Müslüm Üzölmez Arşivi.

Eskiden Meryem Ana Kilisesi, Ergani'nin simgelerinden biriydi.

Ergani denilince sembolleşen üç şey akıla gelirdi: **Zülküf Peygamberin Makamı, Meryem Ana Kilisesi ve Dicle Köy Enstitüsü.**

Türkiye genelinde, Köy Enstitülerini kapattık. Meryem Ana Kilisesini yıktık veya yıkımına seyirci kaldık. Şimdi geriye bir tek elimizde Zülküf Peygamber'in Makamı kaldı. İnşallah Makam'ın başına bir şey gelmez! (Bir şey olmaz demeyin; 1926'daki yıkılışını hatırlayın!)

Kilise benim gençlik dönemimde, Zülküf Dağı'nın tam zirvesinde harabe olmasına karşın yine de bir azamet ve ihtişamla dururdu. Ergani'nin neresinden bakılırsa bakılsın, o kayabaşına konmuş bir kartal gibi dağın başında tüm ihtişamı ile görünürdü. Ben, harabe halini çok gezdim. Duvarlarında yer yer mozaikler, freskler kırık dökük de olsa vardı. Duvarlar ayakta idi. Şimdi bir taş yığını.

İnsanoğlunun acımadığına doğa acır mı?

“Tarih Hilar’da Başlar”

Yazmaya başladığım **On Bin Yıllık Tarihin Tanığı: HİLAR** kitabının yazımını bitirdim ve yayınlanması için yayınevine teslim ettim. İnşallah yakın bir zamanda çıkar.

Kitabı yayınevine teslim etmeden önce birkaç kişiye kitabın dosyasını gönderip kitap hakkında görüşlerini istedim. Sağ olsunlar, kitabın dosyasını gönderdiklerim öneri ve düşünceleriyle kitabın içerikçe daha zengin olması için katkılarını esirgemediler. Katkıda bulunan, yardım eden herkese teşekkür ederim.

HİLAR dosyasıyla ilgili; **Sonsuzluk Teknolojileri** (2005), **Buluşma** (Roman-Bilimkurgu-2006) ve **Siyah Işığın Parlaması** (Şir-2006) kitaplarının yazarı Yılmaz Değirmenci’nin bir Web sitesinde bir yazısı yayınlandı; **Eleştirel Düşünce ve İslam** (1994), **Rüşvetin Adı** (2001), **Çermik** (2002), **Gördüklerim Düşündüklerim** (2003) kitaplarının yazarı Nurettin Değirmenci’de ilginç bir mektup gönderdi.

Bu yazı ve mektubu hem ilginç oldukları için, hem de Erganileri yakından ilgilendirdiği için köşemde yayınlamak istiyorum.

Yılmaz Değirmenci’nin Yazısı:

“Tarih Hilar’da Başlar

İnsanlık, uygarlık kurmaya tüketim ve avcılıktan, üretim ve tarıma dayalı yerleşik bir hayata geçerek başlamıştır. Bu noktada şu ana kadar şahsen ben, uygarlığın ilk olarak Güney Mezopotamya havzalarındaki nehir kıyılarında kurulduğuna ve uygarlığın oradan yayıldığına inanıyordum.

Ancak Araştırmacı/Yazar Müslüm Üzülmüş, “**Hılar**” isimli çalışmasında, insanlık kültür tarihinin bu inancın tersine Kuzey Mezopotamya’daki dağlık bölgelerde başladığını anlatmaktadır. Diyarbakır’ın ilçesine bağlı Hılar/Çayönü kazıları, insanlık tarihinin yeniden yorumlamasını gerektirecek kadar önemli ve evrenselidir. İlk yerleşim ve ilk tahıl ürünlerinin kökeni bu bölgede toplanmaktadır.

Kitabın 4 Haziran 2006 tarihli Hürriyet gazetesinden alıntı yaptığı bir haber bunun en güzel göstergelerinden biri niteliğinde: “Almanya’nın haftalık haber dergisi Der Spiegel kapaktan verdiği 11 sayfalık araştırmada, Max Planck Enstitüsünün Köln’de bitkiler üzerinde yaptığı araştırmada 68 yeni buğday çeşidini kıyasladığı ve tüm tahılların kökeninin ise Karacadağ eteklerinde bugün de halen yetişen yabancı buğday bitkisi olduğunun ortaya çıktığını yazmaktadır”.

Çayönü tahıl ve evcilleştirmeye dayalı köy hayatının en eski örneklerinden biridir ve günümüz uygarlığında önemli bir basamak oluşturur. İlk Üretimciliğe Geçiş Evresi olan Neolitik Çağ’ın Türkiye’deki önemli örneklerinden biri olan Çayönü mimarisi ile dikkat çektiği gibi ilk olarak buğdayın tarıma alındığı ve köpeğin evcileştirildiği yer olarak da önem taşır.

Ergani bakır madeni dünyada bilinen en eski maden ocağıdır. Ve tüm tarihi çağlarda da önemini korumuştur. Çayönü’nde daha taş devrinde, dünyanın başka yerlerinden 2 bin yıl önce madencilğe geçilmiştir. (Kaynakça: Max-Planck-Institute, Çayönü and the Beginnings of metallurg.)

Ülkemizin her yönüyle bir harikalar diyarı olduğunu biliyordum ama medeniyetin beşiği olduğunu bilmek ayrı bir onur ve gurur kaynağı oldu şahsen benim için.

Çayönü mimarinin gelişmesinde en önemli basamaklardan birini oluşturmaktadır. Özellikle kerpicin bulunması, yuvarlak külbelerden taş dörtgen yapılara nasıl geçildiği, ilk kapılar, ilk merdivenler Çayönü kazısında çok iyi izlenmiştir.” (21.11.2006)

(**Alıntı:** <http://blog.milliyet.com.tr/Blog.aspx?BlogNo=14420>)

“Hilar, Yerleşim Yeri Değil, Tapınak Merkeziydi”

Geçen hafta yeni yazmakta olduğum **On Bin Yıllık Tarihın Tanığı: HİLAR** kitabıma ilişkin Yılmaz Değirmenci’nin yazmış olduğu “**Tarih Hilar’da Başlar**” yazısına yer vermiştim.

Bu hafta, Nurettin Değirmenci’nin şahsıma yazdığı bir mektubu sizlerle paylaşmak istiyorum:

“Sevgili Müslüm,

Sınırlandırılmış kavrama, “Bilgi” adı verilir. Kavramlar iki türlü sınırlandırılır:

a-Basit sınırlandırma olur; basit bilgiler elde edilir.

b-Evrensel ölçü ile sınırlandırma yapılır; evrensel (bilimsel) bilgi ortaya çıkar.

Ne yazık ki, günümüzde, bütün oluşumları bilimsel bilgilerle tanımlayamıyoruz; çünkü, belleklerde yeterli bilimsel bilgi yoktur. Bu durumda, basit bilgilerden yardım alırız.

İnsanlar, doğadaki bütün oluşumları kavramlarla tanır.

Basit bilgiler oluşumları tahrip eder. Başka?

1- İnsanlar, sahip oldukları kavramları (basit ya da bilimsel bilgileri) geçmiş asırlara taşır; geçmiş yıkılır.

2- İnsanlar, sahip oldukları kavramlarla geleceği kurar.

Süredurum Yasası gereği, geçmişini bilmeyenler geleceği kuramaz.

Burada kocaman bir soru ortaya çıkmaktadır: Geçmiş nasıl öğrenilmeli?

Geçmiş, bugünün kavramlarını geçmiş asırlara taşımadan, ataları bilimsel düşünmeden uzak tutarak ve bilimsel yöntem bil-mediklerini kabul ederek, öğrenmek zorundayız.

-Geçmişte, oluşumlara tanrılar karar verirdi.

-Geçmişte, bizim kullandığımız Descartes Sistemi bilinmiyordu.

-Geçmişte, insanların belleğinde, oluşumlar birbirine bağlı değildi.

Büyük dâhilerin düşünceleri, kanıt olarak kullanılamaz; onların ışığında çalışma, araştırma yapılır.

Buna göre, oluşumları yeniden gözden geçir.

Bana göre, Hilar, yerleşim yeri değil, tapınak merkeziydi.

+Bu merkezde hangi tanrılara ait yontu veya evler vardı acaba?

+Hilar'da, Güneş, Ay (Ay ışığında ava çıkıldığından; Ay Tanrıçası, Bereket ve Avcılık tanrıçası olarak bilinirdi.), Toprak... tanrı ve tanrıçaları vardı. Bunlara ek olarak hangileri biliniyordu acaba?

Örneğin, Strabon'a göre, Moi Tapınağında 4000 görevli vardı. Hilar'da kaç görevli vardı? Bunlar mağaralarda mı yaşıyorlardı?

Göçebeler çadırlarda yaşar ve yerleşim yerlerinden nefret ederlerdi. Örneğin, Bizans kaynaklarının belirttiğine göre, Hunlar (MS. 500) Anadolu'ya geldiğinde taş üstünde taş bırakmazlar. MS. 500 yıllarında yaşayan göçebeler ile MÖ. 2000 yıllarında yaşayan göçebeler arasında ne kadar fark vardı?

Keza, Cengiz Han ile Timur, göreceli olarak, yaşadıkları çağların en zengin liderleriydi. Bu liderler çadırlarda yaşar ve binaları küçümserlerdi. İşin kötüsü, bu liderler, tanrılar için sabit bir na kabul etmezlerdi.

Tapınaklardaki dini görevlilerin iki türlü gelir kaynakları vardı:

- 1-Çevredeki toprakları ekip-biçmeden elde edilen gelir.
- 2-Bağışlardan alınan pay.

Hilar'a göçebeler gelir ve yakarırlardı. Sonradan, şiddetli bir dış etkiyle Hilar alt-üst oluverdi. Ne zaman ve neden?

Dış etki, büyük bir olasılıkla göçebelendir.

Mazda ve Zerdüşt dinlerinde tapınaklara yer yoktu. Güçlü Pers İmparatorları bütün tapınakları yıkıp yok ettiler.

Hilar, Pers İmparatorlarının yıkımına mı uğradı?

-”Urfa ve Diyarbakır’ın Felaket Çağı” bu tapınaktan söz etmiyor.

-Anadolu’da, Ermeni tanrı ve tanrıçaları oldukça yaygındı. Ne yazık ki, Ermeniler, kendi tanrılarını terk edip Yahudilerin tanrıları peşine düştüler. Bununla da yetinmeyip, kendi öz tanrı ve tanrıçalarının evlerine saldırılar düzenlediler. Gayretkeş dinsel liderler, eski tanrı ve tanrıçalardan iz bırakmadılar. (Demek ki, eski tanrılara ait evler zengindi.)

Hilar, Ermeni tapınağı mıydı?

Gözlerinden operim.

Nurettin Değirmenci”

Hefaystos, Bir Mayıs ve Ergani İsminin Kökeni

Hefaystos (veya Hephaistos), Eski Yunan mitolojisinin önemli tanrılardan biridir.

“*Tanrılar ülkesi*” **Olympos**’ta oturan “*yüceler yücesi*” baştanrı **Zeus**, karısı baştanrıça **Hera**’nın katkısı olmadan, anasız, tanrıça **Atena**’yı doğurur; Hera, buna çok içerlenir; kıskançlığından, inat olsun diye, o da tek başına, Zeus’un katkısı olmadan, baba-sız, tanrı **Hefaystos**’u bir ayağı kısa, topal olarak doğurur.

Hefaystos, özürlü olduğundan, Hera, çok üzülür ve de çok utanır. Dayanamayıp, onu bir gün bacaklarından tutup Olympos’taki baştanrılık sarayının penceresinden dünyaya doğru savurur. Hefaystos, Ege Denizi’ne, Lemnos adasına düşer. Deniz tanrıçalarından **Tetis** ve denizkızı **Eurinome** onu korumaları altına alırlar. O da burada boş durmaz; düştüğü adada ve denizin dibindeki kızgın volkan yataklarında dokuz yıl gece-gündüz demeden ter döker; bulunduğu mağarayı demirci işliğine çevirir. Çekiciyle örs üstünde demir, tunç gibi metalleri döver, demircilik zanaatında ustalaşır.

Hefaystos, işçilerin, emekçilerin tanrısıdır.

O, tanrılar ülkesinde oturmadı. İşsiz-güçsüz ölümsüz tanrıların haz dolu ve şatafatlı yaşamlarından hep uzak durdu. Dünyada, ölümlüler arasında oldu. Demir işliğinde çalışıp; aşkla ateş, demir ve alinterini harmanladı.

O, doğuştan total olmasına karşın tanrıçaların en güzeli **Afrodite**'le evliydi. Karısı kendisini beğenmeyip diğer tanrılarla kaçamaklar yapıp aldatmasına rağmen, yine de çamurdan yoğurup şekillendirdiği **Pandora** ile bütün güzelliği ve becerikliliğiyle ilk kadını o yarattı. Bazen arada-sırada kaçamaklar yapıp, hovardalıklar da yaptı.

O, dünyayı değiştirecek ve dönüştürecek tek evrensel gücün çalışma olduğunu söyleyip, **ÇALIŞMA DİNİNİN** yaymaya çalıştı. Ona göre en iyi ibadet çalışmaydı. Savaş yerine çalışmayı, yıkım yerine yaşamı güzelleştirecek şeylerin üretilmesini istedi.

O, bütün dünyanın horlanmış emekçilerine; örs üstünde dövükleri demirle, işledikleri madenle, içlerindeki ateş ve ışıkla neler yapabileceklerini gösterdi. Bu yüzden Antikçağın bütün emekçileri ve köleleri, demirci Hefaystos'a taparlardı. Zaten onlar da bu tanrıyı kendilerinden biri saydıkları için ona açıkça "**EMEKÇİ TANRI**" adını verirdi.

Emekçiler; peşkiri önünde, örs üstünde çekiciyle demir döven bir tanrı olarak algıladılar hep onu. Bu yüzden, bu dost tanrı onuruna büyük tapınaklar yaptılar. Bütün işçiler bu tapınakların çevresindeki meydanlarda her yıl toplanıp şarkılı-türkülü-oyunlu şölen düzenlerdi. Hem Hefaystos, hem de Atena, haklarını isteyen emekçilerin bu şölenlerine katılarak onları onurlandırır ve yüreklendirirlerdi. Günümüzde kutlanan **1 MAYIS İŞÇİ BAYRAMI**'nin menşei olan bu şölenlerde, coşkuyla meydanları dolduran kadınlı erkekli kalabalıklar, bu emekçi tanrı ve tanrıçasına sevgilerini göstermekle kalmaz, istenmedikçe verilmeyen haklarını da dillendirirlerdi.

Demirci Hefaystos ve "*Ergane Atena*", yani işçi Atena da "*İşçi Bayramı*"nda işçilerle birlikte oyunlar oynar, türküler söyler; okyanuslar gibi dalgalanan emekçi yığınlarını egemenlerin sömürsünden, şer güçlerin şerrinden korurlardı. Ve coşkularına ortak olmak için, her daim yanlarında olurdular.

Demirci Hefaystos'un ateşi; yüzyıllar sonra tek bir halkın değil, giderek bütün halkların adil ve kardeşçe bölüşüp ısındıkları

tek bir ocağın ateşine dönüşecektir. Bir gün dünyanın en batı ucundan ta en doğu ucuna kadar, bütün halklar bu ocağın çevresinde toplanıp savaşız ve sömürsüz bir dünyanın, barış içinde çalışıp üretmenin ve adilce paylaşımın mutlu düşünüyüşüne gerçekleştireceklerdir. Buna inanın!

Grekler, tanrıçaları Atena'ya "**İşçi Atena**" anlamında "**Ergane Atena**" diyorlardı. (*Yaşar Atan, Akdeniz Tanrıları, Evrensel Basım Yayın, s: 83-91.*)

Peki, Greklerin "**İşçi**" anlamında kullandıkları "**Ergane**" sözcüğünün (Diyarbakır'ın) **Ergani** (Kürtçesi **Erxenî**) ilçesinin ismiyle bir ilişkisi olabilir mi?

Ergani/Erxenî, "**Ergane**"nin Türkçe ve Kürtçenin fonetiğine uydurulmuş hali mi yoksa?

Ergani/Erxenî'nin tarihî süreç içerisinde birçok ismi olmuştur: Çivi yazılı kaynaklarda *Arkania* , Peutinger'in tabletlerinde *Arsinia*, Ermeni eserlerinde *Arganî* diye geçer. Ayrıca birçok kaynakta da; *Argın*, *Argini*, *Akranya*, *Arkania*, *Arseni*, *Arghana*, *Arghini*, *Aşot*, *Arkanîn*, *Erkenin*, *Ekanina*, *Ergini*, *Ergani*... olarak adlandırılmıştır.

Maden, ateş, demir işliği ve işçi sözcükleri Ergani/Erxenî'ye hiç yabancı sözcükler değil!

Ergani/Erxenî sözcüğünün, "**Ergane**"nin uyarlaması olduğunu ve anlamının da işçi olduğunu söyleyebiliriz diye düşünüyorum. Bunu doğrulayacak tarihsel nedenler var elimizde çünkü:

1. Ergani bakır madeni ocakları dünyada bilinen en eski maden ocağıdır. Ergani'ye bağlı **Hilar Çayönü**'nde daha taş devrinde, dünyanın başka yerlerinden 2 bin yıl önce madencilğe geçilmiştir. Tüm tarihî çağlarda da önemini hep korumuştur. (*Max-Planck Insititute* , *Çayönü and the Beginnings of Metallurg* .) Birçok araştırmacı, **arg** kelimesinin özellikle gümüş, geniş anlamda maden ve diğer metaller karşılığında kullanıldığı belirtilen sonra, bugünkü *Ergani/Erxenî* adına temel teşkil eden *Arg-hini* yer adının, maden yeri anlamına geldiğini belirtmektedirler. Ergani sınırları içinde, çok eski bir yerleşim yeri olan **Kalhana**

(yeni ismi Yolköprü) köyü de bu savı doğrulamaktadır. Bilindiği gibi eski bakır atölyelerine *kalhana* denilmektedir. Bu nedenle; Ergani/Erxenî adı, madenden değil, madenlerde çalışan işçi anlamına gelen “*Ergane*” sözcüğünden gelmiş olabilir.

2. Uygarlık önce Kuzey Mezopotamya’da gelişmiş, sonra güneye ve batıya yönelmiştir. Doğudan batıya doğru uygarlığın ilerleyişi sonucu; savaş ve üretim araçları, tanrı ve tanrıçalar, yani kültür ve yaşama dair her şey batıda, batı uygarlığıyla yeniden harmanlanıp biçimlendirildi, adlandırıldı. Tanrı ve tanrıçalar, hem yeni adlar aldı ve hem de bu tanrı ve tanrıçalara yeni görev ve sorumluluklar verildi. Eski Yunan mitolojisindeki tanrı ve tanrıçalarının birçoğu doğunun tanrı ve tanrıçalarının birer türevidir. “*Ergane (İşçi) Atena*” ve “*İşçilerin Tanrısı Hefaystos*” da doğu orijinli olabilir! Ve yine Zağros ve Kuzey Mezopotamya halkları ateş ve ocağı hep kutsal bilmişlerdir. Bugün dahi ateşin kutsallığına inananlar vardır. Buna en güzel örnek **Zerdüş**’lerdir. Zerdüş dininde “*İy*” gücü temsil eden **Hürmüz**, Atena ve Hefaystos gibi, hep “*Kötü*” gücü kuvveti temsil eden **Ehrimen**’e karşı savaşı. Ateş ve ocağın yanına **Ehrimen** denen “*şeytan*” uğrayamaz!

Ateşin ve madenin olduğu bir yerde “*Ergane*”, yani işçilerin olması gerekir. İşçiler varsa, onların bir de tanrıça “*Ergane (İşçi) Atena*” ve “*İşçilerin Tanrısı Hefaystos*” gibi tanrı ve tanrıçaları olmalıdır. Sonrasında tanrı ve tanrıçalar yetmez. **Demirci Kawa** gibi kahramanlar da olmalıdır! Engels’in dediği gibi, çünkü, demir çağı “*kahramanlar çağıdır*”.

Kısacası ateş, ocak, maden ve Ergane/Erxenî/Ergani (İşçi) sözcükleri doğudan batıya gitmiş olabilir!

3. Veya tam tersi olmuştur. Unutmayalım: MÖ. 331-323 yılları arasında **Makedonlar**; MÖ. 323-140 yılları arasında **Seleukoslar** (Selefkoslar); MÖ. 69-MS. 53 yılları arasında **Romalılar**; MS. 395-639 yılları arasında **Bizanslar** Ergani’de hüküm sürmüştür. Bunlar geldiklerinde inanç ve yaşam biçimlerini de birlikte getirmişlerdir. Ve bunlar kaleler, burçlar, tapınaklar, okullar yaptıkları gibi birçok dağa, taş, ırmağa, köye, kente isimler

vermişlerdir. Bu nedenle, Ergani/Erxenî/Ergane (İşçi) sözcüğü batıdan da gelmiş olabilir.

Ergani/Erxenî ve Ergane (İşçi) ilişkisi ilginç ve aynı zamanda önemli bir konu. Araştırıldığında çok önemli bulgulara erişileceğine inanıyorum.

1 Mayıs İşçi Bayramı vesilesiyle bilgi üreten, düşünce üreten, hizmet üreten, mal üreten tüm üreticilere selam olsun!..

11-16 Mayıs 2008 tarihlerinde **Ergani Haber** gazetesinde,
Mayıs 2008'de **Berfin Bahar** (Sayı: 123) dergisinde,
23 Nisan 2009 tarihinde www.kuyレル.com sitesinde,
25 Nisan 2009'de <http://www.wefacermug.de/> sitesinde yayınlandı.

Tarım ve Uygarlığın Başlangıcı

Yerkürenin farklı bölgelerinde yiyecek üretimi nerede, ne zaman ve nasıl başladı?

Bu soruya yanıt vermeden önce, bu yerlerin, tarihlerin nasıl saptandığı konusuna kısaca değinmek istiyorum.

Arkeologlar yiyecek üretiminin tarihini, o kazı yerinde bulunan karbonlu maddeleri radyokarbon testinden geçirerek saptarlar. Bu yöntem, her yerde bulunan, hayatın yapı taşı olan karbonun çok küçük bir parçasını oluşturan radyoaktif karbon 14'ün, çok yavaş bir şekilde bozunarak radyoaktif olmayan izotopu azot 14'e dönüşmesi esasına dayanır. Karbon 14 atmosferde kozmik ışınlar tarafından sürekli üretilmektedir. Bitkiler atmosferdeki karbonu alır ve bu bitki karbonu, bitkileri yiyen otobur hayvanların, otobur hayvanları yiyen etobur hayvanların gövdelerinin yapı taşlarını oluşturur. Bitki veya hayvan öldüğü zamansa yapısında bulunan karbonun 14'ün yarısı her 5700 yılda bir bozunarak karbon 12'ye dönüşür. Bir kazı yerindeki maddenin yaşı o maddede bulunan karbon 14'ün, karbon 12'ye oranıyla hesaplanır.

Yiyecek üretiminin tarihini, bir tarım ürünü veya hayvanın nerede evcilleştirildiğini saptamanın ikinci bir yolu da, evcilleştirilmiş türler nerede ilk görülmüşse, görüldükleri tarihleri bir haritanın üzerinde o yerlere not edilmesiyle yapılmaktadır.

Bu yöntemlerle, evcil bitkilerin ya da hayvanların eski kalıntılarını tanıyıp bunların tarihlerini saptadıktan sonra, bunlar yaban atalarının coğrafi dağılımını gösteren bir harita üzerine not edi-

lerek söz konusu bitkinin ya da hayvanın kazı yapıldığı bölgede mi yoksa başka yerlerde mi evcilleştirildiğine karar verilir. Burada analiz ve yorumun da önemli bir rol oynadığını unutmamalıyız.

Bu yöntemler ışığında elde edilen bilgilere göre, **Mezopotamya**'da meydana gelen iklim değişiklikleriyle birlikte, yaban tahılların yetiştiği, kısa zamanda büyük hasatların alındığı yerlerin alanı çok genişlemiş ve bu tahıl hasatları, **Kuzey Mezopotamya**'da ilk tarım bitkilerinin, buğday ve arpanın evcilleştirilmesine doğru giden yolda atılan ilk adım olmuştur. Tabi ki, bu kolay olmamıştır. Günümüzden yaklaşık 10-11 bin yıl öncesine kadar insanların hiç tarım ürünleri ve evcil hayvanları yoktu. Sonraları iklimin elverişli olması ve “*coğrafi şans*” yüzünden bazı tarım ürünleri ve hayvanların evcilleştirilmesi sağlanmıştır. Kuzey Mezopotamya'da bulunan **Nevalla Çori** (Hilvan-Urfa), **Halan Çem** (Silvan-Diyarbakır), **Çayönü/Qotê Ber Çem** (Ergani-Diyarbakır)'de yaklaşık 10 bin yıl önce evcilleştirilmiş olan arpa, buğday çok üstün özelliklere sahip olduğu için, yaban bitkiler arasında ilk evcilleştirilen bitkilerdir. Zaten bunlar yenebilir ve yaban haldeyken bile çok ürün veren bitkilerdir. Yetiştirilmesi çok kolaydır, yalnız ekmek ya da dikmek yeterlidir. Çabuk büyüyor, ekildikten sonra birçok ay içinde biçilebiliyor. Ayrıca, kolayca toplanabilmektedirler. Erdişi oldukları için çoğunlukla kendi kendilerine tozlaşır, döllenirler. Bunların yaban atalarını tarım bitkilerine dönüştürmek için pek az genetik değişiklik geçirmelerine ihtiyaç vardır. Örneğin, buğdayda yalnızca dağılmayan başaklara ve tek biçim hızlı filizlenmeye gerek vardır. Bu özellikler, tarihin şafağında bulunan, henüz göçebe avcılık ve yerleşik arasındaki bir sınırda bulunan Navalla Çori, Hallan Çem ve Çayönü/Qotê Ber Çem'in ait olduğu coğrafya için olduğu kadar Dünya'nın ilk çiftçileri için de çok büyük üstünlüklerdir.

Buğday, arpa, mercimek, nohut gibi tahıl bitkileri hızlı büyümenin yanında, yüksek oranda karbonhidrat içermeleri, işlenmiş toprakta hektar başına bir tona varan oranda ürün verme üstünlükleri de vardır. Bugün insanların tükettiği toplam kalorisinin yarısından fazlası tahıllardan sağlanmaktadır. Bu tahıllar çağdaş dün-

yanın başta gelen 12 ürünü (buğday, arpa, pirinç, mercimek, mısır, darı vs...) içinde yer almaktadır.

Başlangıçta toplamak, taşımak (eve getirmek) ve yetiştirmek için başka tahılları değil de arpa ile buğdayın seçilmesi tesadüfi değil; bilinçli bir harekettir: Tohumun büyüklüğü, tat, bolluk gibi kolay ama önemli ölçütlere dayanıyordu.

Arpa ve buğdayın evcilleştirilmesi diğer yaban tahıl bitkilerinin evcilleştirilmesi fikrini ateşlemiş ve yabanî bitki ve meyvelerin evcilleştirilmesinin önü açılmıştır. Bu atılımla, tohumlar avuç avuç serpilip ekilmek için sabana koşulabilecek hayvanlar evcilleştirildi; daha önceden çapalanan, kazılan yerlere tohumların tek tek ekilmesi yerine tarlalar hayvan gücüyle sürülmeye başlandı. Bu durum, insanlık açısından büyük sonuçlar doğurmuş bir “*gelişme*”dir.

İnsanlar yiyecek üretimine başlayınca, doğanın kontrol edilmesi/çevresel dönüşüm ve nüfus artışı başladı; boğaz sayısının artmasına paralel, çalışan el sayısının artması sonucu ürün/üretimde muazzam artış gerçekleşti. Öyle ki, Anadolu, Mezopotamya ve Çin gibi yerlerde MÖ. 6000’de bazı toplumlar neredeyse tamamıyla tarım bitkileri ve evcil hayvanlarla geçinir bir duruma geldi.

Uygarlığın daha önceleri Aşağı Mezopotamya’da başladığı ve sonra da Kuzey Mezopotamya’ya, Zağros’a doğru yayıldığı söylenmektedir. Bu, doğru değil; uygarlık ilk önce Neolitik çağda kuzeyde, Zağros’ta, Toroslarda yani Kuzey Mezopotamya’da başlamıştır. Bunu en iyi sezinleyenlerden biri R. J. Bradwood olmuştur; O, öteden beri tarıma ve hayvancılığa ilk kez bu bölgede geçilmiş olması olasılığını savunmuştur.

Prof. Dr. Afif Erzen, bu yanılığını “...*bu dağlık sahalarda henüz yeterli derecelerde araştırmalar yapılmamış*” oluşuna ve buna bağlı olarak da yazılı belgelerin azlığına bağlamaktadır. (**Doğu Anadolu ve Urartular**, TTK Yayınları, s: 21.) Uygarlığın Neolitik çağda ilk önce kuzeyde başladığının en iyi kanıtı Hallan Çem, Nevalla Çori ve Çayönü/Qotê Ber Çem’in varlığıdır. Bu yanılığının temel nedeni, Prof. Dr. Afif Erzen’in de belirttiği gibi, arkeologların araştırma ve kazılarına ilk önce yerleşim yerleri-

nin en eski olanlarından değil de, çağımıza en yakın olanlarından başlamış olmalarından kaynaklanmaktadır. Daha sonra yapılan kazılar, bu görüşü temelden sarsmış; uygarlığın Güney Mezopotamya'dan değil, Kuzeyde başladığı, sonra da çevreye yayıldığı anlayışı kabul görmüştür. Örneğin, Amerikalı bilim adamı Jared Diamond, **Tüfek, Mikrop ve Çelik** adlı kitabında nohut örneğini ele alarak konuyu farklı bir şekilde doğrulamaktadır: “[N]ohut, Akdeniz’den, Etopya’dan, doğuda Hindistan’a kadar geleneksel çiftçilerin her yerde yetiştirdikleri bir üründür, Hindistan bugün dünyadaki nohut üretiminin %80’ini yapmaktadır. Bu yüzden insanın yanılıp nohutun Hindistan’da evcilleştirilmiş olacağını sanması işten bile değildir. Oysa nohutun yaban atası yalnızca Türkiye’nin güneydoğusunda bulunur. Nohutun gerçekten de orada evcilleştirildiği yorumunu destekleyen bir olgu daha vardır: Evcilleştirilmiş olabilecek nohutun Cilalı Taş Çağı’ndan kalma arkeolojik yörelerde bulunan ve MÖ. yaklaşık 8000 yılına ait en eski kalıntılara Güneydoğu Türkiye ile onun hemen yakınındaki Kuzey Suriye’de rastlanmıştır; Hindistan’ın güney ucunda nohut olduğunu gösteren arkeolojik kanıtlara söz konusu tarihten 5000 yıl sonrasına kadar rastlanmaz.” (TÜBİ-TAK Yayınları, s: 126-127.)

Sonuç: İklim ve doğal çevrenin uygun oluşu, yaban bitki ve hayvanların çokluğu nedeniyle; arpa, buğday ve nohut gibi yaban bitkileri ve koyun, keçi, inek, at gibi yaban hayvanların evcilleştirilmesi ve yiyecek üretimine geçiş tarihinde ilk defa Kuzey Mezopotamya’da gerçekleşmiş, uygarlığın ilk temeli de bu bölgede atılmıştır diyebiliriz.

10 Haziran 2007- <http://www.tarihteneski.com> sitesinde,

15 Haziran 2007-**Ergani Postası** gazetesinde yayınlandı.

Dünyada Madenciliğin İlk Başlangıç Noktası

Madenciliğin başlangıcını, gelişimini ve sonuçlarını ele almak; yaşadığımız coğrafyanın tarihini incelemek için tarihin akışı içindeki dönemeçlerden birini seçmemiz gerekiyor.

En uygun tarih olarak 12000 yıl öncesini, yani **Neolitik** dönemin başlangıcını alabiliriz.

Yapılan arkeolojik kazılar sonucu; Diyarbakır-Ergani’de bulunan **Çayönü (Qotê Ber Çem)** yerleşimi MÖ. 7500-5000, Urfa-Hilvan’da bulunan **Nevala Çori** yerleşimi MÖ. 9000-7500, Diyarbakır-Silvan’daki **Halem Çem** yerleşimi MÖ. 10600-10000 yıllarına tarihlenmektedir.

Çayönü, Nevala Çori ve Halem Çem, Neolitik dönemin en iyi ve en erken temsilcileridir. Başka bir ifadeyle, bu yerler, uygarlığın Neolitik dönemde/Taş çağında ilk önce bu coğrafyada başladığının en iyi kanıtlarıdır.

12000 yıl öncesi ile yaklaşık 5500 yıl önce Mezopotamya’nın yükselişi arasında Zağros ve Kuzey Mezopotamya’nın dağlık bölgelerindeki ilerleme ve keşifler, tarihin akışını sonsuza dek değiştirmiş ve gezegenin çehresini köklü bir değişikliğe uğratmıştır. Yaklaşık olarak pek çok şey günümüzden 10000 yıl önce yaşadığımız coğrafyanın dağlarında ve vadilerinde başlamıştır. Bölgeimizin uygarlığın gelişiminde oynadığı öncü rol, zengin arkeolojik ve zoolojik-botanik buluntuların bolluğuyla kanıtlamıştır.

Çayönü, Nevala Çori ve Halem Çem yazılı olmayan, bulunan bir tarihtir.

Bu yerler, ilk arpa-buğdayın ekiminin yapıldığı, ilk olarak koyun-keçi ve sığır gibi yaban hayvanlarının evcilleştirildiği, tarihte ilk kez insan eliyle kerpiç ve ev tipinde barınakların yapıldığı yerler olması nedeniyle, uygarlık tarihi açısından önemi çok büyük yerlerdir. Tarihin şafağında uygarlığa beşiklik yapmışlardır. Bu öncülük sayesinde, yani ilk tarımın yapılışı, ilk yaban hayvanlarının evcilleştirilmesi, insan eliyle ilk barınakların yapılması gibi toplumsal ilerlemeden dolayı nüfusta ve üretimde yaşanan olağanüstü patlama, daha fazla buluş ve keşiflerin yapılmasına neden olmuştur. Bu yerleşim yerlerinde yaşayanlar madencilik, kaba dokumacılık ve pişirilmiş çanak çömlekçilik; ayrıca şehirleşme, yazı ve kayıt tutma alanlarında buluşlar yaparak ya da bu buluşlara büyük katkılarda bulunarak toplumsal gelişmenin motoru olmuşlardır.

Tarihte madenciliğin başlangıç noktası Çayönü ve çevresidir.

Zağros ve Toros dağları bakır ve demir cevherleri bakımından zengin bir alandır. Ve antik çağ insanları bu alanda bulunan maden kaynaklarını işletmesini gerçekleştirmiştir. ABD-Harvard Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Mehrdad R. Izady yaptığı araştırmalar sonucunda; *“İnsan ırkını taş devrinden devrimci maden (sırasıyla bakır, bronz ve demir) çağına taşıyan kimi ilk madencilik teknolojilerinin gelişimi”*nin *“Diyarbakır yakınında bulunan 8000 yıllık Çayönü bölgesinde”* gerçekleştiğini yazmaktadır. (**Bir El Kitabı Kürtler**, Doz Yayınları, İstanbul 2004, s: 392)

Prof. Dr. Mehrdad R. Izady, yine aynı kitabın bir başka yerinde:

“Çayönü’ndeki topluluk, dünyanın, madencilığe başvurduğu kanıtlanmış olan iki topluluğundan biri olmuştur (Braidwood 1969, Caldwell 1967). Burada keşfedilen bakır aletler, MÖ. 5. binyılın birinci yarısına tarihlenmektedir. Bakırdan ve kalaydan yapılan bir alaşım olan bronz bakırdan daha katı ve daha kullanışlıdır, daha düşük bir ısıda erir ve bu yüzden işlenmesi daha

kolaydır. Çayönü’nde bronz aletler MÖ. 4. binyılda ortaya çıkmaktadır; Avrupa’da ortaya çıkmalarından tamı tamına 2000 yıl önce.

Gerekli maden cevherlerinin yakınlarda oluşu, madencilik alanındaki ilerlemeleri kolaylaştırmıştı. Mezopotamya’nın alüvyonlu ovaları neredeyse tümüyle maden rezervlerinden yoksunken, Zağros, Toros, Amanos dağları, ayrıca Cudi volkanik oluşumları böyle rezervlerle dolup taşmaktadır. Gerçekten de, Çayönü’nü çevreleyen bölge, dünyanın yaşayan en eski endüstriyel yerleşim bölgesi olarak adlandırılabilir; çünkü neredeyse 7000 yıl önce başlayan bakır dökümlerinden ve bakır alaşımlarından yapılmış eşya üreticiliği günümüzde de devam etmektedir” diye yazmaktadır. (M. R. Izady, a.g.e. s: 64)

Prof. Dr. Halet Çambel de, Çayönü’nde yapılan kazılarda bulunan bakır buluntuları ile ilgili şunları yazmaktadır: “Delgi ile bükük tel veya iğnenin içinde bakır bir çekirdek açıkça görünür durumda idi. Gerçekten de, uzmanlaşmış laboratuvarlarda yapılan metalografik, mikroskopik, spektralanalitik ve kiristalografik analizler sonunda, adı geçen buluntulardan bir kısmının malakitten olmalarına karşılık, delgi ile bükük tel ya da iğnenin gerçekten doğal bakırın döğülmesi yoluyla yapılmış olduğu anlaşılmıştır.” (**Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaların Kültür Tarihi Bakımından Önemi**, TTK Basımevi, Ankara 1973, s: 39.)

Bu durum başka yerlerde yapılan kazılarla da doğrulanmaktadır. Örneğin, günümüz Konya şehrinin güneybatısında buğdaylık bir arazide bulunan ve MÖ. 5500 yıllarına tarihlenen, Cilalı Taş ve Bakır devri bir yerleşimi olan **Çatalhöyük**’te, Neolitik döneme ait yapılan kazılarda; boncuk, yüzük, iğne ve bız yapımında “*Ergani kökenli*” bakırın kullanıldığı saptanmıştır. (Veli Sevin, **Anadolu Arkeolojisinin ABC’si**, Simavi Yayınları, İstanbul 1991, s: 23.)

Ergani bakır madeni ocaklarının, dünyada bilinen en eski maden ocakları olduğu artık tüm dünyada bilim çevrelerince kabul edilmiş olup, Çayönü’nde dünyanın başka yerlerinden 2 bin yıl

önce madencilğe geçildiği ve tüm tarihî çağlarda da önemini hep koruduğu belirtilmektedir (Max-Planck Insititute, **Çayönü and the Beginnings of Metallurg**). Bu nedenle, birçok araştırmacı, bugünkü **Ergani** adına temel teşkil eden **Arghini** yer adının **arg** kelimesinden, geniş anlamda maden ve diğer metaller karşılığında kullanıldığı maden yeri anlamına geldiğini belirtmektedirler. Ergani sınırları içinde, çok eski bir yerleşim yeri olan ve eski bakır atölyelerine verilen isimle anılan **Kalhana** (yeni ismi Yolköprü) köyü, bakır madeninin **Erganibakır** ve **Maden**'deki **Ergani Bakır Maden İşletmeleri**'nin varlığı bu savı doğrulamaktadır. Ve bu bakır ve maden işçiliğinden olacak ki, Eski Yunanlar işçileri koruyan mitolojik tanrıçaları **Atena** için, "**İşçi Atena**" anlamında "**Ergane Atena**" demişlerdir. (Yaşar Atan, **Akdeniz Tanrıları**, Evrensel Basım Yayın, s: 83-91.)

Aslında maden, ateş, demir ışığı ve işçi sözcükleri Ergani'ye hiç yabancı sözcükler değil! Tüm veriler tarihte madencilğe ilk olarak Çayönü (Ergani) ve çevresinde başladığını göstermektedir. **Ergane** ve **Ergani** arasındaki benzerlik buna tarihî güzellikte önemli bir kanıttır.

Tarihî zenginliği bereketli olan yaşadığımız bu coğrafyanın kıymetini bilelim!

Tarihimize sahip çıkalım ve "*bilgileri karartan*" sahtekâr tarihçilerden tarihimizi kurtaralım. Bunu yapmadığımızda başkaları ya tarihimize sahip çıkar ya da çarpıtır!

R. J. Braidwood'un Bira mı, Ekmek mi Tartışması

Biranın tarihi çok eskidir, anayurdu da Mezopotamya'dır. Örneğin; Sümerlerde bira çok sevilen, bolca içilen bir içkidir. Sümer'de, MÖ. 6000'den başlayarak bira yapımı bir endüstri olma yolunda ilerlemiş ve çok ileri bir aşamaya gelmiştir. MÖ. 3500 tarihli bir tablette on altı çeşit biranın içildiğine dair bilgiler var. Sümerler birayı sadece sarhoşluk yarattığı için değil; “*ilaç, ayin, mit*” konulu tabletlerin bulunması, biranın keyif yaratmanın yanında, şifa niyetine sağlıkta; törensel etkinliklerde, dini ayinlerde de kullanıldığını gösterir. **Ninkasi** adında bira Tanrıçaları bile var; anlamı, “*ağız dolduran hanım*”dır.

Arkeolojik kazılarda bulunan **Ninkasi'ye İlahi** tabletindeki bir bölümde şunlar yazılmakta:

*“Sen büyük, tatlı arpa mayasını iki eliyle tutan
Onu şarap ve bal ile mayalayansın
Ninkası (...)
Filtre fiçisi,
Tatlı ses veren,
Uygun bir şekilde büyük toplama fiçisinin üzerine koyarsın
Filtre edilmiş birayı
Toplayıcı fiçinin üzerine dökünce,
Dicle ve Fırat'ın saldırışı gibidir.”*

Biranın tarihi ile ilgili bu kısa girişten sonra, genelde Yakın-doğu’da ve aynı zamanda 1962 yılında İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Halet Çambel’le birlikte Diyarbakır-Ergani ilçe sınırları içerisinde bulunan Çayönü Tepesi’nde *Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları Projesi* kazı çalışmalarını başlatanlardan biri olan Chicago Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Robert J. Braidwood’un başlatmış olduğu ilginç bir tartışmayı aktarmak istiyorum.

Tartışmanın konusu: Tarihte tarıma ilk başlanıldığında tahılın evcilleştirilmesine neden olan şey bira mı, yoksa ekmek yapımı mı olduğuna dairdir.

Tartışma, 1950 yılında Amerika’nın saygın bilim dergilerinden **Scientific American**’da bir makale yayınlanması ile başlıyor. Makale, ekmek yapımı ve tahılın ilk evcilleştirilmesi arasındaki ilişki üzerine kaleme alınmış bir araştırmayı içermektedir. Makaleyi kaleme alan da, Çayönü’nden bildiğimiz kazı çalışmalarını başlatan dünya çapında tanınmış bir bilim adamı olan Prof. Dr. R. J. Braidwood’dur. Braidwood, söz konusu makalesindeki araştırmasına kaynak olarak Irak’ta Taurus (Toros) Dağları’nda yapılan Jarmo kazılarında çıkan tabletleri göstermektedir.

Wisconsin Üniversitesi’nin botanikçilerinden Jonathan D. Sauer, yayınlanan bu makaleyi inceleyip, konuyu geliştirici bir başka makale yazıyor. Yazdığı makalede “*Tahılların ilk evcilleştirilme nedeninin ekmek yapmaktan ziyade bira yapmak için olup olmadığı*” sorusunu sorar.

Sauer’in yayınlanan bu makalesi kamuoyunda geniş yankı yaratınca, ilk makalenin yazarı Braidwood tartışmayı daha geniş kitlelere götürmeye karar verir: Hemen, **American Anthropologist Journal** adlı bilim dergisi için “*İlk insan bir zamanlar sadece bira ile mi yaşıyordu?*” adlı bir sempozyum düzenler.

Sauer, sempozyumda tahıl tarımındaki güçlüklerle dikkat çekerek “*arpa tarımının o zaman ilk insan için çok zor olduğunu; üstelik bu çaba sonucunda çok az besin elde edildiğini söylüyor ve o çağ insanların avcı-toplayıcılıktan bu zahmetli olaya geçmelerinin bambaşka bir nedeni olması gerektiği*” üzerinde durur

ve konuşmasını iki çarpıcı soruyla noktalar: “*Bu neden acaba bira yapma arzusu muydu? Çok zor olan arpa yetiştirme zorluluğunu göze alabilmek için gerekli itilimi sağlayan ekmek yeme değil, bira içme arzusu muydu?*” Bu teori için ise çok sağlam bir dayanağı var; o da arpanın, doğal olarak -insan eli değmeden- mayalanabilmesi!

Daha sonra bu tartışmaya Paul Manglesdorf adlı başka bir botanikçi katılır.

Manglesdorf: “*Tahılın evcilleştirilmesine biranın neden olduğu akla yatkın olsa da, insanların sadece bira ile yaşadıkları mantıklı değildir. Bu neolitik çiftçiler, psikolojik gereksinimleri olmadığı halde, sadece alkol almak için tahılların besin değerinden mi vazgeçtiler? Batı kültürünün temelini kötü beslenmiş ve sürekli sarhoş gezen insanlar mı yaratmış?*” şeklindeki “*tumturaklı*” karşı çıkışından sonra teori rafa kalkıyor.

Pennsylvania Üniversitesi kuruluşlarından University Museum, Braidwood-Sauer bulgularını **Expeditions** adlı bilimsel bir dergide yayınlıyor. Tartışma da gündemden düşüyor, ama bütünüyle de unutulmuyor. Yıllar sonra, San Francisco’da kurulu bulunan **The Anchor Brewing Company** adlı bira şirketi 10. yılını kutlama için özel bir olay arar ve **Expeditions** dergisinde yayınlanan Braidwood-Sauer’in bulgularını yeniden yayınlayarak konuyu tekrar gündeme taşır.

Yayımlanan rapor şu bilgileri içermektedir:

- Sümerlerde bira, ekmek kullanılarak yapılmaktaydı. Ama ekmek, genelde bizim tükettiğimiz şekildeki bir temel besin değil, bira yapmak için gereken hammaddeyi saklamak adına kullanılan bir “*hülasa*”ydı! *Bappir* adı verilen Sümer ekmeği, bozulmadan uzun zaman saklanıp depolanabildiği için, gündelik yaşamda değil, sadece kıtlık zamanı yenmekteydi!
- Arpadaki şekerin fermente olarak biraya dönüşümü esnasında bira mayası -mideyi tahriş eden bir kimyasal olan- tanen düzeyini azaltır, fakat temel amino-asitler ve B vitamini düzeyini artırır.
- Fermantasyon oluşabilmesi için maya hücrelerinin ham arpa-

da bulunandan daha yüksek yoğunlukta bir şeker gereksinimi olsa da, arpa filizlenince nişastayı şekere çevirecek enzimleri büyük oranda üretmeye başlar. Böylelikle arpa hem nişasta, hem de -filizlenmiş halinde- nişastayı şekere çevirecek enzimleri içermiş olur.

- Tohumlar senenin istenen zamanında filizlenebilir. Vs...

Burada akla takılan soru:

Birada gerçekten bir insanın yaşamını sürdürebilmesine yetecek oranda besleyici değerler mi bulunmakta, yoksa bira şirketleri bu tartışmalarla bira reklâmı mı yapmaktadırlar?

Ne dersiniz?

Kaynak:

Evlin Azar, **Seks Tanrıları**, Berfin Yayınları, İstanbul 2006, s: 178, 182, 253-258.

17 Nisan 2007 tarihinde <http://www.gunlukhaberler.com> sitesinde, 20 Temmuz 2007 tarihinde **Ergani Haber** gazetesinde, Ağustos 2007'de **Berfin Bahar** dergisinde(Sayı: 114) yayınlandı.

“Bira mı, Ekmek mi Tartışması”na İlişkin Mektuplar

Geçen hafta **Ergani Haber**’de “*Braidwood’un Bira mı, Ekmek mi Tartışması*” başlıklı yazım yayınlandı.

Yazı daha önce bir Web sitesinde yayınlanmıştı. Web sitesindeki yayından sonra elektronik postayla yazıya ilişkin birkaç mektup aldım. Bu mektuplardan beş tanesini yorumsuz bilgilerinize sunmak istiyorum. Ayrıca, eleştiriye her zaman açık olduğumu, olumlu veya olumsuz sizlerden gelecek eleştiri, öneri ve düşünceleri en iyi şekilde değerlendireceğimi de bilmenizi istiyorum.

Aldığım mektuplardan birkaçı:

1.

Sevgili Müslüm Bey,

Yolladığınız not ve ekteki yazınız için teşekkür eder, aynı zamanda, birçok meslektaşımızın ulaşamadığı üst düzeye vardığınız için de ayrıca kutlarım. Bence çok güzel toplamışınız.

Ben size bir kaç yayın adı daha vereyim, ileride işinize yarayabilir:

1) Katz, S. H. ve F. Maytag (1991), “*Brewing an Ancient Beer*”, *Archaeology* 44:24-33.

2) Jennings, J. Et.al. (2005), “*Drinking Beer in a Blissful Mood*”: Alcohol Production, Operational Chains, and Feasting in the Ancient World, *Current Anthropology* 46: 275-303.

3) Müller-Karpe, V. (2005), “*Bier und Bierproduktion in Anatolien zur Bronzezeit*”. Ü. Yalçın, C. Pulak ve R. Slotta (editörler), Das Schiff Uluburun Welthandel vor 3000 Jahren, Deutschen Bergbau-Museum, Bochum: 171-184. (Bu kitabın Türkçesi 2006 yılında Ege yayınlarından çıktı.)

Son yıllarda arkeometride gelişen yeni biyolojik inceleme yöntemleri, daha önceden bilemediğimiz birçok konuda yeni açılımlar getirmekte. Bunların başında “stable izotop” ve “tortu analizi” yöntemleri geliyor. Bu yöntemler geçen yıldan itibaren bira ve fermante içkiler için de denenmeye başlandı. Tam sonuçlar henüz yok ancak umut var.

Tekrar kutlarım.

Sevgi ve selamlarla... (18 Nisan 2007)

Prof. Dr. Mehmet Özdoğan

2.

Sevgili Müslüm,

Sümer birası, bizim kullandığımız biradan çok farklıydı. Bulamaç biçimindeki bira, sıvı hamur görevi yapıyordu.

Nerede yanılıyorsun?

İnsanlar doğadaki nesne ve hareketleri sözcüklerle tanımlar. Ne yazık ki, sözcüklerin gelişmesi, doğadaki akışa yetişemez. Bu durumda, sözcükler, nesne ve hareketleri eksik ve kusurlu tanımlar. Örneğin, günümüzde, “Bira” sözcüğü ile tanımlanan nesne, 2000 yıl önce, “Bira” sözcüğü ile tanımlanan nesneden oldukça farklıdır. Süredurum Yasası gereği, insanlar, günümüzdeki sözcükleri geçmişe taşırlar. Böylece, bazı güncel kavramlar, pürüzsüz sıvılar, renkli nesneler, hatta bazı 20.yüzyıl alet-edevatları 2000 yıl öncesine taşınır. Bunu ilerde daha geniş yazarım. Şimdi yazacak durumda değilim.

Selamlar. (18 Nisan 2007)

Elk. Yük Müh. Nurettin Değirmenci

3.

Merhaba abicim.

Nasılsınız? Umarım iyisinizdir ve umarım her şey yolundadır.

Biranın tarihçesini anlatan yazınızı ilginç buldum. Konu ile ilgili bilgilendirmeleri değerli buldum. Teşekkür ederim. Biz de arkadaşlarla geçen cumartesi günü Mardin, Nusaybin, Midyat ve Hasankeyf gezisi düzenledik. Çok güzel geçti. Süryani ve kiliselerin tarihi ile ilgili ilginç veriler edindik. Dini görevlilerle söyleşiler yaptık. Fotoğraflar çektik. Keşke sen de bizimle olsaydın. Neyse, kismet olursa seninle de bir gün gezeriz oraları.

Selam, sevgi ve saygılarımı gönderiyorum. (18 Nisan 2007)

Resul Üstün

4.

Merhaba. Bira mı, ekmek mi yazını okudum.

Tarihe, bölgemizdeki kaç bin sene önce yaşayan topluluklara kafayı iyice takmışsın; çok sevindirici, fakat yazında Çayönü gibi yapay, uydurma bir ismi hala kullanman, tarihin orijinli isimleriyle çalışmıyor mu? 50 yıldır zorlamayla takılan bu isim, Kemalistlerin tarihsel isimleri değiştirmeleri politikasına tarihçilerin rağbet etmemesi gerekir diye düşünüyorum. Senden ricam: Çayönü mayönü ismi yerine Sümerlerden kalan ismi, ya da Hilar'ı veya Qote Ber Çem'i kullan.

Böylesi daha iyi olmaz mı? Selamlar. (18 Nisan 2007)

Kamil

5.

Sayın Müslüm Hoca,

Merhaba. Birayla ilgili yazını okudum. İlginçti. Biranın tarihçesi hakkında pek fazla bilgin yok. Ama, **Doz Yayınları**'nca basılan Harvard Üniversitesi öğretim görevlisi Prof. Dr. Mehrdad R. Izady'nın **Bir El Kitabı KÜRTLER** kitabında şunlar yazılmakta:

“İran’daki Güney Kürdistan’da bulunan antik Godin tümseğinde kazı yapan arkeologlar antik bir zamanda üzüm şarabı ve arpa mayasının varlığı hakkında en eski fiziksel kanıtları buldu. Üzümün ve arpanın anavatanının Zağros-Toros dağları olduğu, bunların ilk kez oralarda ıslah edildikleri; kaldı ki, üzümün Irak’taki Güney Mezopotamya ovalarının bataklık ve tuzlu topraklarında hiçbir şekilde yetişemeyeceği gibi olguları göz ardı eden sözkonusu kazıdaki arkeologlar, Kürt dağlarının yerli kültürünü es geçerek bu her iki ürünün keşfini Güney Irak’taki Sümerlere atfettiler!” (S. 58)

Bu notu bilginiz olsun diye gönderiyorum.

Dostça selam. (25 Nisan 2007)

Mıstefa

Molla Gürani Türk mü, Kürt mü?

2 Mart 2007 tarihli **Ergani Haber** ve 14 Mart 2007 tarihli **Yeni Yurt** (Diyarbakır) gazetelerinde “**Fatih Sultan Mehmed’in Hocası Molla Gürani, Erganili mi?**” başlıklı araştırmam birinci sayfadan haber olarak yayınlandı. Ardından 18 Mart 2007 tarihinde <http://www.gonulsitesi.net> sitesinde yayına konuldu. Yayınlanan bu araştırmamda özetle:I. **İslam Ansiklopedisi**’nde, Molla Gürani’nin hem doğum tarihi hem de doğum yerinin tartışmalı olduğu, ancak bazı kaynaklarda doğum yerinin İran’da bulunan İsferyin veya Kuzey Irak’ta bulunan Şehrezûr’da, İslâm bilgini Burhânuddîn Ebu’l-Hasan İbrahim el-Bikaî’ye göre de Diyarbakır-Ergani sınırlar içerisinde bulunan Hilar köyünde doğduğu (TDV Yayınları, Cilt 30, s: 249.);

II. Doç. Dr. Sakıp Yıldız’ın **Fatih’in Hocası Molla Gûrânî ve Tefsiri** adlı doçentlik tezinde ise, yine el-Bikaî’nin iddialarına dayanılarak, Molla Gürani’nin kesin kes Hilarlı/Erganili olduğu; **Gûrân** denilen yerin Ergani’de bulunması nedeniyle Gûrânî mahlasını kullandığı (Sahaflar Kitap Sarayı Yayınları, İstanbul, s: 12-23.) açıklanmıştı.

Doç. Dr. Sakıp Yıldız, yukarıda anılan kitabında Molla Gürani’nin Diyarbakır’da doğduğunu ateşli bir şekilde savunurken, aynı zamanda kitabının satır aralarında veya dipnotlarında bilinçaltında saklı olan niyetini gizlemeden, “*egemen düşünce*”ye hizmet etme anlayışı gereği bilim ahlakını ve bilim yöntemini tepetaklak etmektedir. Fatih üzerine birçok araştırma ve kitabı bu-

lunan ünlü Alman Türkolog ve Tarihçi Franz Babinger'in II. **Mehmed: Fatih ve Zamanı** (Franz Babinger, Mohomet II Le Conquérant et Son Temps, Trad. De L'Allemagne H. E. Del Medico, Payot, Paris-1954.) adlı kitabında Gürani'nin Kürdistan'da doğduğunu ve Kürt olduğunu yazdığını iddia ederek Alman tarihçiye veryansın etmekte, çılgına dönmektedir. Molla Gürani'nin etnik kimliğini tartışmaya açmaktadır. [Babinger'in anılan kitabının Türkçe çevrisi **Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı**'nda Molla Gürani'nin Kürt olduğuna dair bir ibare göremedim. Sadece "*Kürt bölgesi Şehrızor'daki Koran köyünden*" olduğunu yazılmakta. (**Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı**, Çev: Dost Körpe, 5. Baskı, Oğlak Yayınları, s: 40.)]

Bikâî'nin 'Unvanu'z-zamanı' adlı eserinde Molla Gürani'nin Hilari oluşuna dair sayfa.

İlgili kısım 16. satırda geçmektedir.

Köprülü Kütüphanesi No: 1119, vrk: 12-13.

Doç. Dr. S. Yıldız, Babinger'in iddiasını yermek ve Gûrânî'nin Türk olduğunu kanıtlamak(!) için, yazı ve dipnotlarında şunları yazmaktadır:

“Mevcut yüzlerce kaynak arasında sadece Babinger, Gûrân'da doğduğu noktasından hareketle buranın Kürdistan'da Şhrezûr'a bağlı olduğunu söylüyor. [s: 22, dipnot 7: Şhrezûr (Kerkük) havalisi halkının büyük çoğunluğu, Türkmen Müslümanlardan teşekkül etmiştir. Daha geniş bilgi için bkz. Vital Cuinet, La Turquie d'Asie, II, 851.], halkın etnik özelliğinden kesin bir hükme varmanın zorluluğuna rağmen Şemsuddîn Ahmed'i Kürt olarak tanıtıyor. [s: 22, dipnot 8: Etnik ayrımın olmadığı bir çağda yaşayan, zamanında yazılmış kaynakların hiçbirinde sözü edilmeyen, doğruluğu kesin olarak müellifin kendisinden veya sülalesinden bir başka şahısla ispatlanmayan bir hususu, beş asırlık uzun bir zaman geçtikten sonra ortaya koymak; ilim adına duyulacak en büyük üzüntüdür. Bize göre ilim, belgelere dayandıkça ilim olur. Tarihçi olarak Babinger'den beklenen, tarihî kaynaklara inerek doğum yeri hakkında ihtilâfı açığa kavuşturmak, doğruluğuna inandığı bir hükmü belgeleriyle ispatlamaktır. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi müellifimiz Şhrezûr'da değil, Diyarbakır'da doğmuştur. Araştırmamızla, Şhrezûr ve İsfârâin ihtimalleri tamamen kapanmıştır. Bulunduğu bölge o zaman Akkoyunlu Türk devletinin idaresi altındaydı. Eğer ihtimaller üzerinde durulacaksa, bu Türk devletini meydana getiren insanların asılları üzerinde durulmalı, belgelere dayanarak, nesebini teşkil eden isimler araştırılarak karar verilmelidir. Elinde vesikalar olmadan “zoraki” ve aynı zamanda “kasdî” yakıştırmalarla ortaya çıkarılan niyeti, bugün her zamankinden daha iyi bilinmekte, acı neticeleri tarihin sayfalarında yatmaktadır.]

Şurası kayda değer bir husustur ki Ahmed Gûrânî, II. Bayezid'e gönderdiği, bugün Topkapı Saray Arşivinde mevcut bir mektubunda, kendini öyle sağlam Osmanlı kabul etmektedir ki, sanki arkadaşlarından bu ruhu taşıyanların birer birer kaybına üzülmekle: “...bu dâ'i-i muhlîşdan akdem Osmanlı kamayubdur” diyerek hiçbir tereddüde mahal bırakmayacak bir ifade kullanmış,

kendini eski bir Osmanlı saymıştır. Uzun seneler Araplar arasında kalmasına, ismini, medreselerin tarihinde ve ulemâsı arasında zikrettirmesine rağmen kendini gene onlardan ayırmakta, Buhârî şerhi olan el-Kevserû'l-Cârî adlı eserinin mukaddimesinde aynen şöyle demektedir: “...le’alle en yuktebe ismî fî divâihim, ve’in lem ‘ekun vâhiden minhum...” (...onlardan biri olmadığım halde isimim belki divanlarına -tabakât ve tarih kitaplarına-yazıldı.)

Gûrânî’nin ifade ettiği bu iki cümlesi, kendi açısından Osmanlı olmanın verdiği gururu belirten bir açık bir delildir. [s: 23, dipnot 3: Merhum Ali Emîrî, Osmanlı Vilâyet-i Şarkıyyesi, 85 de Fahrüddîn Acemî, Gûrânî, İdrîs-i Bidlîsî, Zenbillî Ali Cemâlî’lerin sultanlara ne derece bağlı olduğunu kaydettikten sonra: “Böyle bir silsile-i âliyeden vilâyet-i şarkıyye ahâlî-i hamîyyetmendi nasıl iftirâkı arzu eder?” diyerek, bu bölgeden yetişen ulemânın tarih boyunca taşıdığı ruhtan ayrılmadığı, Osmanlı kalarak devlete daima yardımcı oldukları, imparatorluk içinde ayrı bir unsur hüviyetine bürünmediklerini belirtir.] Zamanımız kaynaklarında ismi geçerken, Fâtih devri ulemâsı arasında, Arapça’yı bu dili konuşan memleketlerde öğrenip gelmiş bir Türk olarak tanıtılır. Bazı arap kaynaklarının Gûrânî’den söz ederken kullandıkları “âlimu bilâdî’r-Rûm” (Anadolunun âlimi) deyiimi, aynı görüşe katıldıklarının bir delilidir.” (s: 22-23.)

Doç. Dr. Sakıp Yıldız’ın iddialarını sırasıyla tek tek ele alalım:

1. Yazar, “*etnik ayrımın olmadığı bir çağda yaşayan, zamanında yazılmış kaynakların hiçbirinde sözü edilmeyen, doğruluğu kesin olarak müellifin kendisinden veya sülalesinden bir başka şahısla ispatlanmayan bir hususu, beş asırlık uzun bir zaman geçtikten sonra ortaya koymak; ilim adına duyulacak en büyük üzüntüdür*” diyor, çok doğru. Ama yazar, kendisini bu kuralın dışında tutup, tarihe biraz da şaşı bakarak Gûrânî’nin Türk olduğunu söylemekte hiç bir sakınca görmemekte, ilim adına da bundan hiç üzüntü duymamaktadır.

2. Yazar, “*Bize göre ilim, belgelere dayandıkça ilim olur. Tarihçi olarak Babinger’den beklenen, tarihî kaynaklara inerek doğum yeri hakkında ihtilâfî açığa kavuşturmak, doğruluğuna*

inandığı bir hükmü belgeleriyle ispatlamaktı". Doğru. Peki, kendisi hangi belgelere dayanarak Gürani'nin Türk olduğunu ispat etmektedir? Yazar, Gürani'nin Türk oluşunu, "*Şhrezûr'da değil, Diyarbakır'da doğmuş*" olmasına ve doğduğu bölgenin "*o zaman Akkoyunlu Türk devletinin idaresi altında*" bulunmasına bağlamaktadır. Bu sava gülelim mi, ağlayalım mı? Gürani'nin "*Diyarbakır'da doğmuş*" olmasını, onun Türklüğüne kanıt olarak gösterilmekte! Hiç incir ağacında elma olur mu? Hem Gürani'nin Diyarbakır-Hılar'lı oluşuna dair elimizde Bikâ'î'nin naklettiği bilginin dışında şu anda başka bir belge ve kaynak da yok! Ben, bir Erganili olarak Gürani'nin Hılarlı/Diyarbakırlı oluşundan övünç duyarım, ama bir tek kaynağa güvenmenin, diğer kaynakları es geçmenin, tek bir veriden kesin bir hükme varmanın doğru olmadığını düşünüyorum. Bu yöntem, bir tarihinin izleyeceği yöntem olmamalı.

3. Yazar, "*Araştırmamızla, Şhrezûr ve İsferrâin ihtimalleri tamamen kapanmıştır. Bulunduğu bölge o zaman Akkoyunlu Türk devletinin idaresi altındaydı. Eğer ihtimaller üzerinde durulacaksa, bu Türk devletini meydana getiren insanların asılları üzerinde durulmalı, belgelere dayanarak, nesebini teşkil eden isimler araştırılarak karar verilmelidir. Elinde vesikalar olmadan "zoraki" ve aynı zamanda "kasdî" yakıştırmalarla ortaya çıkarılan niyeti, bugün her zamankinden daha iyi bilinmekte, acı neticeleri tarihin sayfalarında yatmaktadır*" diye açıklamaktadır.

Babinger, Molla Gürani'nin doğduğu toprakları esas alıp Kürt olduğunu söylüyor; yazar ise, egemen devletin sınırlarını esas alarak, "*elinde vesikalar olmadan 'zoraki' ve aynı zamanda 'kasdî' yakıştırmalarla*" Gürani'nin Türk olduğunu söyleyerek gerçek "*niyeti*"ni ortaya koymaktadır.

4. Yazar, "*Gûrânî, II. Bayezid'e gönderdiği, bugün Topkapı Saray Arşivinde mevcut bir mektubunda, kendini öyle sağlam Osmanlı kabul etmektedir ki, sanki arkadaşlarından bu ruhu taşıyanların birer birer kaybına üzülererek: "...bu dâ'î-i muhlîşdan akdem Osmanlı kamayubdur*" diyerek hiçbir tereddüde mahal bırakmayacak bir ifade kullanmış, kendini eski bir Osmanlı saymış-

tır. ...Zamanımız kaynaklarında ismi geçerken, Fâtih devri ulemâsı arasında, Arapça'yı bu dili konuşan memleketlerde öğrenip gelmiş bir Türk olarak tanıtılır" diye yazmaktadır. Sayfa 23'teki 3 nolu dipnotunda ise, "Merhum Ali Emîrî, Osmanlı Vilâyet-i Şarkıyyesi, 85 de Fahrüddîn Acemî, Gûrânî, İdrîs-i Bidlîsî, Zebbîllî Ali Cemâlî'lerin sultanlara ne derece bağlı olduğunu kaydettikten sonra: "Böyle bir silsile-i âliyeden vilâyet-i şarkıyye ahâlî-i hamîyyetmendi nasıl iftirâkı arzu eder?" demekte ve bu bölgeden "yetişen ulemânın tarih boyunca taşıdığı ruhtan ayrılmadığı, Osmanlı kalarak devlete daima yardımcı oldukları, imparatorluk içinde ayrı bir unsur hüviyetine bürünmediklerini belirtir".

Molla Gürani'nin kendisini "Osmanlı sayışı", onun Türklüğünü gösterir mi? Her Osmanlı uyruğundan olanın Türk olacağını düşünmek, bir bilim adamının yapacağı bir şey olamaz. Osmanlı uyruğunda olan ve Osmanlılığıyla övünen çok sayıda Türk(men), Kürt, Arnavut, Çerkez, Boşnak, Ermeni, Rum yönetici ve/veya molla mevcuttur. Gürani'nin kendisini "Osmanlı sayışı"ndan daha doğal ne olabilir? Gürani'nin Osmanlılığı, onun Türklüğüne kanıt nasıl olabilir? Ama yazara göre her Osmanlı Türk'tür. Oysa Osmanlı kayıtlarına dayanarak etnik köken tespit etmek -hele hele Müslümanlar için- çok zordur. Çünkü Osmanlı İmparatorluğunun etnisite kavramlarıyla bir ilintisi yoktur.

5. Yazarın, Gürani'nin İran ve Irak değil de Türkiyeli (Diyarbakırlı) olduğunu ateşli bir şekilde savunması, Gürani'yi Irak ve İran'a kaptırmama ve bu vesileyle kendine bir pay çıkarma, böbürlenme ve dini duyguların altına gizlediği milliyetçiliğine destek bulma gayretidir. Molla Gürani'nin Kürt oluşuna şiddetle karşı çıkmasına nedeni de, bu duygu ve düşüncelerdir. Bu düşünce, aynı zamanda her kim ki bir ülke sınırları içerisinde; onun, o ülkenin egemen ulusundan olması gerekir sakat anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlayışa göre, Fransa vatandaşı olan herkes Fransız, Türkiye vatandaşı olan herkes Türk'tür! Milliyetçilik insanın kanına girerse, "bilim insanları" bilime, "tarihçiler" tarihe şaşı bakar: Kırk dereden su getirilerek gerçekler gizlenir, var olan bilgiler karartılır.

Yazar, sosyolojik olarak da yanılmaktadır veya gerçekleri yazmamaktadır. Türkler, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı coğrafi bölgede genel olarak köylere yerleşmemiştir. Çoğunlukla kent ve kasabalarda bulunmuş, idari ve askeri kademelerde yer almış; Ermeni ve Yahudilerden geriye kalan sanat ve ticaret işleriyle uğraşmıştır. Kürtler ise, çoğunlukla göçebe olarak veya köylerde zahmetli olan hayvancılık, tarım, çiftçilik gibi işlerle uğraşmışlardır. Selçuklu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine bir bütün olarak bakıldığında bunun böyle olduğu rahatlıkla görülür. Ayrıca yıllardır doğal ve doğal olmayan asimilasyona ve mecburi iskânlara rağmen, eldeki bilgi ve belgelere göre Ergani’de Türk(men)lere ait hiçbir köy kurulmamıştır veya olmamıştır. Macira-Aşağı Belağur (Ortayazı) köyü hariç tüm köyler Kürt ve Ermeni köyleridir. Macira’yı kuranlar da Türk(men) değil, Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Artvin yöresinden getirilip iskâna tabi tutulan Gürcü kökenlilerdir. Yavuz Sultan Selim Kanunnamele-ri’nden **Ergani Sancağı Kanunnamesi**’nde Ergani’deki 14 Ermeni köyünün tek tek isimleri yazılmakta, ama Hilar’ın ismi bu yazılanlar arasında geçmemekte; buna karşın **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**’nde bulunan Diyarbekir Vilayeti’ne ait 1518 tarihli 64 numaralı ve 1530 tarihli 998 numaralı **Tahrir Defterleri**’nde Hilar’ın bir Ermeni yerleşim yeri olduğu yazılmaktadır. Ermeni köylerinin dışındaki tüm köylerde, eskiden beri Kürtler yaşamaktadır. Ermenilerin “*gidişi*”nden sonra, Ermeni köylerin de Kürtler yerleşmişlerdir. Demografyanın sürekli değişen/sabit kalmayan bir durum oluşturduğunu unutmadan şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Hilar hiçbir zaman bir Türk(men) köyü olmamıştır.

Yazar, kitabına düştüğü bir başka notta ise; “*Şehrezûr (Kerkük) havalisi halkının büyük çoğunluğu, Türkmen müslümanlardan teşekkül etmiştir*” diye bir açıklamada bulunmaktadır. Daha geniş bilgi için de Vital Cuinet’in **La Turquie d’Asie** adlı kitabını kaynak göstermektedir. Bugün, ulusalcılar, milliyetçiler ve dahası militarist çevreler “*Kerkük Türkmen şehridir*” deyip, Irak’a müdahale için yanıp tutuşmaktadırlar. Yazar, bu savıyla ulusalcı, milliyetçi ve militarist çevrelerle fikir birliği içinde olmakta, Tür-

kiye'yi “*Ortadoğu Cehennemine*” sürüklemek isteyenlerin ekmeğine yağ sürmektedir. Bırakalım çok öncesini, Saddam döneminde, Kerkük'ü Araplaştırma için yapılan tüm baskı, katliam ve sürgünlere rağmen Kerkük Kürt şehri özelliğini yitirmedi. Burada, bilerek veya bilmeyerek bilgi karartması var. Bilginin karartıldığı yerde, gerçeğe ulaşmak çok zordur. Bilim insanları, yazarlar, düşünürler önyargı ve “*egemenin oluşturduğu tarihin merkezini tanımlayan gelenekten*” uzak bir tarih anlayışıyla hareket etmedikleri müddetçe gerçeklere ulaşamaz, gerçek tarih yazılamaz! Bilim yöntemi esas almalıdır. Gerçek tarihin yazılabilmesi, ancak “*kişisel önyargılardan arınmaya, özel sevgi ve nefretimizden sıyrılmaya bağlıdır*”. Tarihçi, “*derin ve geniş bir bakış*” açısına sahip değilse, tarih yazmaya kalkmamalıdır! (Gordon Childe, **Kendini Yaratın İnsan**, Varlık Yayınları, İst. 1978, s: 12, 10)

Yazar, **Fatih'in Hocası Molla Gûrânî ve Tefsiri** adlı kitabında Molla Gürani ile ilgili bilgiler verirken, maalesef “*önyargı*” ve “*Osmanlı sevgisi*”nden kurtulamıyor. Molla Gürani'nin İran ve Suriye'de bulunduğu söylenen Guran'da değil; Türkiye'de, Diyarbakır iline bağlı Ergani ilçesi köylerinden Hilar'da doğduğunu ateşli bir şekilde savunması da daha çok övünmek, “*bizden-dir*” böbürlenmesine pay çıkarma içindir. Ama diğer yandan, ta Selçuklulardan beri coğrafi olarak Kürtlerin yoğun yaşadığı bölge içinde yer alan Hilar'da doğmuş olduğu iddia edilen Molla Gürani'nin hiçbir bilimsel kanıta dayanmadan peşinen Kürtlüğünü inkâr ederek de utangaç milliyetçiliğini sergilemektedir. Gerçek bir Müslüman aydın, ırk ayrımını değil, dini duygular temelinde dayanan inanç sistemlerini esas alması gerekir diye düşünüyorum. Ama bizim “*Müslüman aydın*”larımızın büyük çoğunluğu ne yazık ki potansiyel birer milliyetçi, bazıları ise tam ırkçı!

Molla Gürani ister Hilar'da, ister Şehrezûr'da doğsun. Bu her iki yerleşim yeri de coğrafi olarak Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgedir. İsferyân'e gelince, İsferyân İran'ın Horasan bölgesinde yer almaktadır. Burada yaşayanların %90'ı Fars kökenlidir. Ancak dağlık kısmında Nadir Şah zamanında mecburi iskâna tabi tutulmuş Kürtlerde yaşamaktadır. Ayrıca İran'da Kürtlerin yoğun ya-

şadığı bir bölgenin adı da Goran'dır. Goran, Türkçeye Guran olarak geçmiş olabilir. Goran, Sorani lehçesinde şarkı-türkü anlamına gelmektedir. Diyarbakır (Ergani) sınırları içerisinde de Guran diye bir başka yer de bulunmaktadır. Böylesine Kürtlerin yoğun yaşadığı bir bölgede doğmuş bir kişinin Kürt olma olasılığı, her zaman Türk olma olasılığından daha fazladır diye düşünüyorum.

Yazar, Ali Emirî'nin **Osmanlı Vilâyet-ı Şarkıyyesi** eserinden alıntı yaparak Molla İdrîs-i Bidlîsî ve daha birçok ulemânın sultanlara ne derece bağlı olduğunu, bu bölgeden yetişen (*Kürtlerin yaşadığı bölge kastedilmekte.*-M. Üzülmöz) ulemânın tarih boyunca taşıdığı ruhtan ayrılmadığı, Osmanlı kalarak devlete daima yardımcı oldukları, imparatorluk içinde ayrı bir unsur hüviyetine bürünmediklerini önemle belirtmektedir.

Burada Molla İdrîs-i Bidlîsî'nin Osmanlılığından çok, onun “*tarih boyunca taşıdığı ruhtan ayrılmadığı*”, “*ayrı bir unsur hüviyetine bürünmed*”ği belirtilerek Kürt kökenli oluşu örtülüp, Türkmüş gibi sunulmakta; Molla Gürani'nin Türklüğüne kanıt gösterilmektedir. Bu iddia karşısında ancak şu söylenebilir: Molla İdrîs-i Bidlîsî ne kadar Türk(!) ise, Molla Gürani de o kadar Türk'tür!

Sonuç: Yazar eğri cetvelle doğru çizmeye, safsata üzerine tarih inşa etmeye kalkışıyor. Bu tutumuyla “*egemenin oluşturduğu tarihin*” hizmetinde olduğunu belgeliyor. Ama unutuyor:

Başkalarının değerine sahip çıkarak zenginleşilmez, ancak yoksullaşılır!

Ergani Tren İstasyonu Açılalı 80 Yıl Oldu

*gece olunca
karanlık gecelerin o kalbe işleyen sessizliğinde;
sevgilileri kavuşturan, sevgilileri ayıran
dünya'nın bir ucundan gelip, başka bir ucuna giden
ve her ergani istasyonu'ndan geçtiğinde
yüreğimden bir parçayı da birlikte götüren
kara trenlerin sesini hiç dinlediniz mi?*

Ergani İstasyonu/Tren Garı 15 Kasım 2007 tarihinde 80. yılını tamamladı.

Ergani İstasyonu'nun/Tren Garı'nın 80 yıl önce hizmete girdiğini kaç kişi biliyor acaba?

Ergani'ye ilk tren geldiğinde insanlarımız hayretleriyle birlikte treni şöyle tanımlamışlardı: “*Ne iteleyeni, ne çeken var. Demir evler, demir raylar üzerinde kendi kendine gidiyor.*”

Diyarbakır-Ergani-Elazığ-Pertek demir yolu hattı yapımında, babamın amcası Zekeriya Üzülmüş ve onun ustası Ermeni Xaço Usta'nın azımsanmayacak emeği vardır. Bu iki inşaat ustası, tüneller ve köprü yapımlarında çalışmışlardır. Özellikle, bugün her biri bir tarihi eser niteliğindeki Fırat ve Dicle nehirleri ve kolları üzerinde yapılan köprülerin ve dağların içinden, altından geçen o karanlık tünellerin yapımında Xaço Usta'nın emeğinin çok büyük olduğunu Zekeriya Amca'mız uzun kış gecelerinde bizlere anlatırdı.

Atatürk, 1 Kasım 1937 tarihinde TBMM’de yaptığı konuşmada; “*Demiryolları yapımı politikamızı uygulamaya başladığımız yıllar içinde 78 köprü geçiye açılmış bulunuyor. 23 köprü de inşa halindedir. Bu köprüler herbiri başlı başına birer teknik ve sanat eseri olarak, yeni nesillere Cumhuriyetin armağan abidele-ri olacaktır*” diyerek, sanki Xaço ve Zekeriya Usta gibi... daha nice emeği geçen ustayı kutlamıştır.

Aynı konuşmasının başka bir yerinde ise; “*Demiryolları bu ülkeyi uygarlık ve refah ışıklarıyla aydınlatan kutsal bir meş’aledir. Cumhuriyetin ilk yıllarından beri dikkatle, ısrarla üzerinde durduğumuz demiryolları yapma politikası, amaçlarına ulaşmak için durmadan, başarı ile uygulanmaya devam olunmaktadır. Doğu ve Güneyde Sivas ve Diyarbakır gibi büyük illere varan hatlar geçen yıl içinde Sivas-Malatya ara hatlarıyla birbirine bağlanmıştır. Zonguldak’a varmış olan hat da bu zengin kömür havzasını iç vatana bağlamış bulunuyor*” diyerek, ekonomik yönden güçlenmek için gerekli olan ulaşım sorununun çözümünde demiryollarına verdiği önemi ortaya koymuştur. (Prof. Dr. İnan, **Devletçilik İlkesi ve 1. Sanayi Planı**, 1933. Aktaran: E. Yorulmaz, Sefaletin Gölgesinde. s: 142.)

Aynı konuda Rusya’nın eski bir diplomatı ve aynı zamanda bir akademisyen olan Bazil Nikitin ise şu tespiti yapmaktadır: “*Demiryolları şimdiden Diyarbakır ve Erzurum’a gelmiştir ve bunların, Van gölünü dolanarak İran sınırına doğru, ayrıca Diyarbakır’dan başlayarak Mezopotamya’nın kuzeyine doğru uzatılması planlanmaktadır. Demiryolunun etkisi şüphe yok ki bu yörelerde, yer değiştirmeleri ve mübadeleleri kolaylaştırarak, kendisini hissettirecektir*”. Bazil Nikitin yine aynı eserinde, “*Yer altı servetleri arasında bakır Diyarbakır bölgesindeki Ergani’de çıkarılmaya başlanmıştır. Kürdistan’da demir, kömür, petrol gibi diğer avantajlı maden yataklarıyla ilgili keşif ve araştırmalar yapılmıştır*” diye yazmaktadır. (Bazil Nikitin, **KÜRTLER Sosyolojik ve Tarihi İnceleme Cilt 1-2**, Deng Yayınları, 4. Baskı, s: 112-113)

Ulaşım, kapitalizmin gelişmesi ve yoğunlaşması açısından “*olmazsa olmaz*” koşullardan biridir. Kapitalizmin ilk gelişme evresinde, demiryolları bu bakımdan da çok önemli işlevler görmüştür.

1892 yılında, dünyada hiç örneği olmayan bir demiryolunun ortaya çıkışı; ekonomiyi, toplumu ve dünya siyasetini derinden etkilemiştir, değiştirmiştir.

Demiryolları, **Sanayi Devrimi**’nin gerçek devrimci unsuru oldu. Kısaca;

- Demiryolu sayesinde insanoğlu tarihte ilk defa gerçek anlamda hareket imkânına kavuştu. Sıradan insanların ufukları açıldı. İnsanların hızlı bir şekilde zihinsel değişime geçişini sağladı. İnsanların düşünce tarzlarını, ufkunu değiştirdi.
- Demiryolu sayesinde insanlar mesafeye hâkim oldu. Mesafe ara yerden kalkınca, tek bir ekonomi, tek bir piyasa egemen olmaya başladı. Yani Demiryolları kapalı ekonomiden ulusal ekonomiye geçişin kapısını araladı. Trenle mal, ürün ve hizmet girdi; trenle mal, ürün ve işgücü çıktı: Yaygınlaştı.
- Demiryolları iletişime katkı sağladı. Bugün işlevi kalmamış olan, ama zamanında önemli bir iletişim ağı olan telgraf direk ve telleri demiryollarına paralel döşendi.
- Demiryolunun bir özelliği de kıtalar arası olmasıdır. Sömürgeci ülkeler, sömürgelerden gerekli olan yeraltı ve yerüstü zenginlikleri tren katarlarıyla durmadan taşıdılar. Taşırken de, aynı zamanda tarlada, çiftliklerde, fabrikalarda karın tokluğuna çalışacak ve “*canlı makina*” olarak nitelendirilen köleleri, ucuz işgücünü de taşıdılar.
- Demiryolları ulus devletlerin ya da devlet-ulusların oluşmasında büyük bir rol oynadı.

Demiryollarının Kürt siyasi tarihi açısından da önemi büyüktür.

Kürtlerin sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel yaşamına ne getirdi, ne götürdü hiç düşündük mü? Bu konu başlı başına incelenmesi, araştırılması gerekir diye düşünüyorum. Ben, burada şimdilik sadece babamın amcası Zekarya Üzülmaz’ın “Şeyh Said İsyanı” ile ilgili gençliğimde bana anlattığı kısa, ama önemli

bir tespiti hatırlatmak ve devletin kasasındaki bir “*Kürt Raporu*”ndan ufak bir alıntıyla yetiniyorum.

Amcamın “*Şeyh Said İsyanı büyük bir isyandı. Ama İsmet Paşa trenlerle askerleri dökünce isyan fazla sürmedi*” dediğini çok iyi hatırlıyorum. Nitekim resmi belgelerde bu savı doğrulamaktadır. 10 Mart 1925’te ilk askeri birliğin Diyarbakır’a yetişmesiyle, seferberlik etkisini dokuz gün içerisinde göstermiştir. Yayımlanan 16 Mart tarihli resmi *Tebliğ* de: “*Ergani kesiminde, ayaklanma bölgesinin durgun olduğunu, Ergani’yi tutan asilerin dağılmakta olduklarını ve asiler arasında yiyecek sıkıntısı başladığını*” açıklamaktadır.

Başbakan İsmet İnönü, *Şeyh Sait Olayı*’ndan sonra bölgede yaptığı gezi ve denetlemeler sonucunda, 21 Ağustos 1935 yılında tamamladığı ve Atatürk’e sunduğu gizli “*Kürt Raporu*”nda “*Diyarbakır Kuvvetli Bir Türklük Merkezi Olmalı*” başlığı altında şunlar yazılmaktadır: “*Ağustos ayı içinde Ergani istasyonunun açılacağını bana söylemişlerdi. Nitekim açıldı. Yalnız bu istasyonla Diyarbakır artık Deveboynu’nu aşmaktan ve kışın kesilmekten kurtulmuş oluyor. Trenin takvim senesi nihayetine kadar Diyarbakır’a ulaşması beklenmektedir. Bu hadise, devletimizin Suriye ve Irak’a karşı güney kısmında kati olarak yerleşmesi için bir dönüm noktası olacaktır.*” (Saygı Öztürk, **Kasadaki Dosyalar**, Ümit Yayıncılık, İst. 2003, s:15-18)

Ha, *Ergani İstasyonu*’ndan söz etmişken, birde Hafız Xelê Zülfi’den söz etmek gerekir. Hafız ki, İstasyon’da kaval çaldığında, kavalından yayılan ses titreşimleri, trenin sevinç ve hüüzün, çığlık ve gözyaşlarıyla birleşip yüreklere işlerdi. Ölümüyle, kavalı sustu. İstasyon öksüz kaldı. O güzel nağmeler bir daha hiç Ergani İstasyon’unda duyulmadı. Güzel insanların dediğine göre, şimdi *Zülküf Dağı* ve *Karacadağ*’ın zirvesinde gün doğumlarında rüzgârın sesine Hafız’ın kavalının sesi bazen eşlik etmekteymiş.

Kavalının yanık sesi benim halen kulaklarımda!

21 Mart 2008 tarihinde **Ergani Haber** gazetesinde yayınlandı.

Sofibekirler ve Bilgi Kırıntılardan Tarih Yazmak

Geçen hafta Ömer Kemal Ağar'ın 1938 yılında İstanbul'da *Ül-kü Basımevi* tarafından basılan **Maden İli** kitabına değinmiştim. Özetle, kitabın ırkçı, Turancı bir anlayışla kaleme alındığını, ama başta Maden olmak üzere Bölgeyle ilgili bazı verileri de içerdiğini yazmıştım.

Bu kitapta beni birinci derecede ilgilendiren bir bilgide var. Diyor ki: Osmanlılar zamanında; “*Bakır madeni etrafını Eğil ve Çermik hâkimleri muhafaza ve müdafaa ederlerdi. Bunları tayin etmek ve azleylemek hakkı maden eminlerine verilmişti. Geban ve Ergani madenlerine giden hazineyi salimen götürmek vazifesi Dedeşli, Selmanlı, Çoşkurutlu, Ayhanlı, Sofiler* (siyahlaştırma bana ait.- M. Üzülmöz) *ve Kulikak cemaatlerine verilmişti.*” (s: 42)

Burada bahsi geçen **Sofiler** kimdir?

Benim ailemin lakabı **Sofibekir** olarak bilinir. Sofibekir'in babasının ismi ise, Kavas Mehmed olduğu aile büyüklerimizce bize anlatılırdı. Kavas Mehmed'in devlet görevlisi olduğu, Diyaribekir'den Harput'a toplanan vergileri ve mektupları atıyla taşıdığı anlatılırdı. Kavas'ın sözlükteki anlamı da zaten devlet görevlisi olarak geçmektedir.

Farklı kaynaklarda da Sofiler hakkında bilgiler yer almaktadır. Örneğin Arifi Paşa, Mart-Nisan 1891 yılında Ergani ve Diyarbekir'de bulunmuş ve yazmış olduğu Seyahatnamesinin *Diyarbekir Seyahatı* bölümünde Ergani'yi anlatırken, bir Sofi Paşa'dan da

söz etmektedir. Şöyle ki: “Ferdâsı yani martın onyedinci Pazar günü saat ikide hareketle pek müstevi olan Ergani ve Güran ovalarından bi’l-mürür çayırılı çimenli bir mevki’de vâki’ ve fakat ahurdan daha vâhim olan “Termil” hanında biraz müddet istirâhattan sonra Ergani’ye altı saat mesâfede ve nefis-i Diyârbekir kazasında (Tel-horan) karyesinde hanedândan Bektaş Ağa-zâde Abdulgani Ağa’nın hânesine inildi. **Ergani hanedânından izzetlü Sofi Paşa** (siyahlaştırma bana ait.- M. Üzülmöz) dahî beraber idi. Çünkü burada merhale Karahan ise de kâsır-ı ümîdi’s-sevdâ olan Karabahtlılar için orada akşamlik ömren zayı’âtdan ma’düttur. Pislîği ve havasının fenalığı bu havalice darb-ı mesel hükmündedir diyebilirim. Abdülğani Ağa’nın hânesi bir tepe üzerinde ve binâsı Kürdistan tarzında olduğundan dam üzerine seccâdeler serildi. Gurubun manzara-i hüzn-âveri koyunların ve kuzuların meleşmesinden diğer gün olmuş ve gönüllere vecd ve istiğrak elvermiş idi. Abdülğani Ağa dahi Kürtlere mahsûs kere-mi bihakkın hâ’iz olduğundan hakkımızda mu’âmele-i hürmet-kâri ve misafir-perveri ibrâzda kusur etmedi.” (Aktaran: M. Şefik Korkusuz, **Seyahatnamelerde DİYARBEKİR**, Kent Yayınları, 2003 İstanbul, s: 137-152.)

Burada bahsi geçen “Ergani hanedânından izzetlü Sofi Paşa”nın, Maden İli kitabında “Geba ve Ergani madenlerine hazineyi salimen götürme” görevi verilen “Sofiler” ile bir ilişkisi var mı? Veya burada anılan Sofiler ile Sofi Paşa’nın benim atalarım ile bir alakası var mı? Şimdilik kesin bir şey söyleyemem, araştırmak lazım.

Amcamoğlu Abdurrahman Üzülmöz, benim dışımda bu konuda bir araştırma yapmaktadır. Yaptığı araştırmada, benim sorduğum soruları aynen Abdurrahman da soruyor ve yayınlanmamış bir çalışmada konuyla ilgili şunları yazıyor:

[Burada geçen “Ergani hanedanından izzetlü Sofi Paşa” kimdir? Bu şahsın Sofibekir’den başkasının olması pek mümkün görülmemektedir. Burada geçen “hanedan” sözcüğü ‘aile’ anlamına gelir. Paşa unvanını kullanması ise bu konuda şüphe uyandırıcıdır. Ancak Sofibekir’in babası Kavas Mehmed’in eski bir ye-

*niçeri subayı olduğunu bilmemiz ve onun Tomruk Ağalığı gibi görevleri yapmış olması, bu şüpheyi bir ölçüde izale etmektedir. Çünkü Osmanlı geleneğine göre askeri ve mülki idarede yüzbaşışya kadarki rütbe sahiplerine ‘Bey’, daha sonraki rütbelerdeki bürokratlara ise ‘Paşa’ denilirdi Anlaşıldığı kadarıyla burada Arifi Paşa’nın kastı bir aileden bahsedildiğine göre, şahsın kendisinin ‘Paşalığı’ndan değil, ailenin paşa soyundan gelmesidir. Bir başka tabirle ailenin ‘Paşazade’ olmasıdır. Tanzimat’tan sonra da paşa tabiri hem askeri hem de mülkî yetkilere sahip olan yetkililer için kullanılan bir unvan olmaya devam etmiştir. Dolayısıyla gerek bu sebep, gerek Ergani’de bilindiği kadarıyla ‘Sofi’ lakaplı başka biri olmaması ve gerekse 1310H/1308R (1892 M) tarihli **Devlet-i Aliye-i Osmaniye Salnamesi**’ne (s.660) göre, bu tarihte Ergani Maden Sancağı’nda bulunan ‘paşa’ rütbesinde görevli sadece mutasarrıf Arifi Paşa’nın kendisi, 1312H/1310R (1894 M) tarihli **Devlet-i Aliye-i Osmaniye Salnamesi**’ne (s.714) göre ise, gene sancak mutasarrıfı (Abdurrahman Paşa) dışında biri bulunmadığına göre sözü edilen şahsın Sofibekir olduğunu kabul etmeliyiz. Bu yukarıda bahsettiğimize uygun bir şekilde, Sofibekirler’in bu dönemde vücut-ı belde denilen ailelerden biri olduğu tezine de uygun düşer.]*

Sofibekirlerin atası Kavas Mehmed’ gelince, Abdurrahman şunları yazmaktadır:

[Sofibekir sülalesinin atası olarak zikredilen Ebdullah (veya Ebedullah) oğlu Kavas Mehmed’in Ergani’ye Halep’ten geldiği, kendisinin devlet görevlisi olarak Diyarbakır ile Harput arasında vergi taşıyıcılığı ve posta irtibatını sağladığı aile içinde evvelden beri söylene gelmiştir. Bunun yanında Kavas Mehmed’in atının padişah tarafından verilmiş beratı olduğu belirtilmekte, gene aynı şekilde Kavas Mehmed’in bütün mali imkânlarını toprağa yatırarak değerlendirdiğini, ondan sonra gelenlerin ise, bu topraklar üzerine yenilerini eklemek bir yana, bunların bir kısmını elden çıkardıkları da sık sık ifade edilmiştir.

...Müslüm Üzülmöz, **Çayönü’nden Ergani’ye Uzun bir yürüyüş** kitabında, kendisinin de mensubu olduğu bu ailenin bahset-

tiğimiz geçmişine ait bu rivayetlerden bahsettikten sonra ister istemez, bu rivayetlerin doğruluk derecesini sorguluyor ve Ergani'nin yerlisi olan Subaşılar ve Ayanlar gibi ailelerin Bağdat'tan, Sofibekiroğulları'nın Halep'ten geldiğiyle ilgili rivayetlerin doğru olup olmadığını soruyor, ancak bu konuda herhangi bir fikir beyan etme veya bu rivayetlerin sıhhatini araştırma yoluna gitmiyor. Onun sorduğu bu soruya biz kısaca şöyle cevap vermekteyiz: Bu rivayetler büyük ölçüde doğruyu yansıtmaktadır. Hem bu rivayetlerin yanlış olduğunu gösteren karinelerin bulunmaması, hem de akli ve yazılı delillerin bu rivayetleri destekler mahiyette olması, bu rivayetlerin doğruluğunu kanıtlamaktadır. Aslında bu bilgilerin çok değerli ipuçlarını kendi içinde barındırdığını da ayrıca belirtmelidir. Aşağıda bu düşünce ve iddialarımızı etraflıca açıklayacak ve ispat edeceğiz.

Mehmed'in 'Kavas' unvanına sahip 'Tomruk Ağası' olduğu tezini kanıtlayan sadece sözlü rivayetler değil, elimizdeki bazı yazılı kayıtlar da bulunmaktadır. Torunu Cüma Üzülmöz (1861-1948)'e ait "İhtiyat efradına mahsus tezkere" başlıklı askerlik tezkeresinde isim ve şöhreti hanesinde adı "Kavasoglu Cuma bin Bekir" (Kavasoglu Bekir'in oğlu Cuma), "Temettü'at vergisine mahsus teskere"de ise, Kavas Mehmedoğlu Cuma bin Bekir (Kavas Mehmed oğlu Bekir'in oğlu Cuma), şeklinde geçmektedir. Görüldüğü gibi bu belgeler Mehmed'in 'Kavas' unvanına sahip olduğunu kanıtlamaktadır.

...Bu iddiamız doğru ise, Kavas Mehmed'in Yeniçeri ocağının kaldırılmasından sonra Halep'ten Ergani'ye geldiğini, 1825 tarihinden öncede ise, Yeniçeri ocağına mensup "muhzır ağalığı" denilen 'belirli bir odası olmayan bölük komutanı' olduğu anlaşılmaktadır.]

Bunları niye yazdım? Yardımınızı istemek için. Ben ve amcamoğlu Abdurrahman bilgi kırıntılarından bir tarih yazmaya çalışıyoruz. Benim okuyucularımdan ricam, okudukları kitaplarda, eserlerde veya belgelerde **Sofiler**, **Sofibekirler** veya **Sofi Paşa** ile

ilgili bilgilere rastladıklarında birer örneğini de bana göndermeleridir.

Sadece bu konuda değil, geçmişimizi aydınlatacak her türden çalışmalara katkı, omuz vermeliyiz diye düşünüyorum. Çünkü geçmiş belleğimizdir. Belleğimizi kaybettiğimizde hem kimliğimizi, hem de kendimizi kaybederiz.

Tarih Öğretimi ve İşçi Tarihine Bakmak

Her şeyin bir tarihi vardır, ama okullarımızda veya basınımızda genellikle tarih olarak geçmişte yaşamış krallar, kraliçeler, padişahlar, sultanlar, paşalar ile uzun veya kısa süreli kurulmuş devletler ve bunların maceraları yazılmaktadır, öğretilmektedir. Bu yazılan ve öğretilen tarih, egemenin oluşturduğu bir tarihtir. Egemen düşüncenin karşısında veya dışında olan, egemenlerin “kahramanlıklarını” anlatmayan tarih görmemezlikten gelinir. Egemen anlayışın dışında var olan tarihlerin yığınlarca bilinmemesi için de bütün görünür ve görünmez araçlar kullanılır. Genel olarak eğitim, basın-yayın, TV’ler, sinema bu anlayışın hizmetindedir. Dahası, sözden anlamayanlar olduğunda sopa gösterilir. Yerine ve zamanına göre tehdit, baskı, soruşturma, cezaevi ve faili meçhul cinayetler bir yöntem olarak kullanılır.

Tarihi yazılmayan ve öğretilmeyenlerden biri de işçilerdir. Egemen düşünce böyle bir tarihin yazılmasını istememektedir. İşçiler kendi tarihlerini yazacak bilgi ve birikime sahip değildir. İşçilerin veya işçi sınıfının tarihini yazanlar genelde işçilerin dışında olan aydınlar olmuştur. Bunda şaşılacak bir durum yok: İşçi sınıfına “bilinç” dışarıdan gelir!

İşçi sınıfı tarihine ilgi duyan ve işçilere kendi “sınıf bilincini” dışarıdan götürmek isteyenlerden biri de hemşerimiz Prof. Dr. M. Şehmus Güzel’dir. M. Ş. Güzel, görünmesi istenmeyeni göstermeye çalışır. O, güçlünün, egemenin ve hele devletin kapıkulu askeri değildir: Ulûfe, bahşiş, çıkar, göze girme, yaranma gibi

bir derdi yoktur. Gerçek anlamıyla bir aydındır: Aydınlık bir gelecek düşler. Umutsuzları ve yarınları dair umudu tükenmeyenleri yazar. Yeni yayınlanan **İşçi Tarihine Bakmak** adlı kitabı buna iyi bir örnektir.

Kitap; “*ülkemizde işçi ve sol hareketin tarihini eksiksiz biçimde kucaklamayı, bu tarihin belge ve canlı tanıklarını toplamayı, bu alana yönelik araştırmaları özendirmeyi kendine görev*” edinen **Sosyal Tarih Yayınları (TÜSTAV)** tarafından **İşçi Hareketi Dizisi**’nde, Ekim 2007’de İstanbul’da yayınlanmıştır. İşçi Tarihine Bakmak kitabında; Türkiye İşçi Hareketi Tarihine Nasıl Bakılmalı?, Tarihte İşçiler, İşçi ve Devlet gibi konuları sorgulamaktadır. Kitabının sonunda, ayrıca Bülent Ecevit’le 10 Mayıs 1989’da yaptığı *Dünden Bugüne İşçi Hareketi* konulu bir söyleşi yer almaktadır.

M. Ş. Güzel, Sunu’da kitapla ilgili şunları yazmaktadır:

“Türkiye’de toplumsal tarih maalesef, *değişik nedenler sonucu, istenen düzeyde değildir. Bugün topluğun, ipliğin tarihi yazılıyor. İşçilerin, işçi hareketinin ve Sosyalizmin Türkiye’deki geçmişinin de bilinmesinin zamanıdır.*

Toplumsal tarihin bir dalı olarak işçi hareketi tarihi öksüzdür. Toplumumuz kendi tarihini tanımıyor. Hele işçi hareketi tarihi konusunda tam anlamıyla bir boşluk, bir hafıza kaybı yaşanıyor.

İşçi hareketi tarihi hafıza erozyonunu önleyebilir mi?

Giriş bölümünde bu konudaki kimi görüşlerimi açıklıyorum. Daha sonra *değişik dönemlerin değişik anlarında işçilerin yaptıklarını, eylemlerini, örgütlenmelerini, mücadelelerini, mücadele biçimlerini aktarıyorum.*

...Türkiye’de 1 Mayıs İşçi Bayramı hala engellenmek isteniyor. Türkiye’de işçi hareketinin geçmişini unutturmak için iş yaşamı ile ilgili rakamlar saklanmakta. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra grevler yasaklandı. 1983 tarihli iki özel yasa ile grev hakkının uygulanması binbir sınırla zorlaştırıldı. Bunlar biliniyor. Devlet İstatistik Enstitüsü’nün (DİE) düzenli olarak yayınladığı **İstatistik Yıllığı**’nda grevlere yer vermediğini biliyor muydunuz? Daha birkaç yıl önceye kadar... rakamlara hile karıştırılıyor...

Oysa işçi hareketinin tarihi kökenleri bulunuyor: Osmanlı İmparatorluğu’ndan, Tarih’ten gelen... Bu kitapta bu kökenlere değinmek amacım. Bu arada İkinci Savaş öncesi, sırası ve sonrasında gelişmelere, 1946 ve 1947 sendikacılığı konusunda şimdiye dek pek bilinmeyen veya yeterince ele alınmayan yönleri açıklayıcı bilgiler getirmek istiyorum. Böylece “uzlaşmacı sendikacılığın” geçmişteki belirleyicileri gün yüzüne çıkacaktır. İşçi sendikaları, işçi sendikalarının “devlet memuru” yöneticileriyle devlet ilişkileri de...

Bülent Ecevit’le yaptığım ve tümü ilk kez burada yayınlanan söyleşi, Devlet aygıtını, mekanizmalarını, çalış(ama)masını ve yöntemlerini açıklayıcı birçok unsur taşıyor. Türkiye Cumhuriyeti başbakanı olarak İstanbul Sıkıyönetim Komutanı ile “mücadele etmek”ten söz etmesi oldukça çarpıcıdır. Bu söyleşi aynı zamanda sendikacıların Devlet aygıtı içindeki işbirliklerini de gözler önüne sermeye yarıyor. Sendikalar içinde demokrasi yokluğunu da...” (s.5-6)

Giriş’te ise; “...Bu arada işçi hareketi tarihi sahipsiz kaldı. Bu alan, sosyal politika, iş hukuku, endüstri ilişkileri, sendikacılık vb. konularda uzman ve bilim kadın ve adamları, dahası yeterli bilgisi olmayan, hatta hiç bilgisi olmayan “tarihçiler” el attılar. Bir “belge” bulan, onu yayınlayınca tarihçi oldu. Yada olduğunu sandı. Tarih ve tarihçilik konusunda bilgileri olmadan. Tarihçilik, bu alanda, tutanın hegemonyasında kaldı. En başta bu tür yetersizliklerin giderilmesi, eksiklerin tamamlanması gerekiyor. Kolaylıkların aşılması da...

Türk toplumu kendi tarihini tanımıyor. Bir yanda resmi tarih var. Kahramanlık destanlarıyla dolu. Öte yanda birçok konuda tam anlamıyla boşluk ve hafıza kaybı. İşçi hareketi tarihi bu ikinci alanın içinde.

Tarihle ilgilenen herkes tarihçi mi? İşçi hareketi tarihi adında bağımsız bir araştırma ve bilim alanı var mı? Siyasi militan, sendikacı, sendikacılık konusuna ilgi duyan bilim kadın ve adamı, politolog, iktisat tarihçisi, klasik tarihçi işçi hareketi tarihçisi midir?

İşe önce işçi, işçi hareketi ve tarihi tanımlayarak başlamak gerek. İşçi hareketi tarihi adıyla kendine özgü, denenmiş araç ve gereçleri, araştırma yöntemleri olan bağımsız bir araştırma ve bilim alanı yaratılmalı. İktisat tarihi ile ilgili bilimsel çalışmalar ve veriler birinci derecede önemli elbette. Toplumbilim, siyaset bilimi, iş hukuku, işçi-işveren ilişkileri incelemeleri de.

Tarihçi nasıl oldu ve neden öyle olduyu araştırır. Şöyle olsaydı şu sonuca ulaşıldı kurgularından kaçınır. Şöyle olmalıydı diye yas tutmaz. Tarihi fırsatlar kaçırılmışsa, nedenlerini araştırır.

Genel olarak toplumsal tarihin, özel olarak ta işçi hareketi tarihinin resmi tarihle hesaplaşması zorunludur. Tarihi “yapan”ın Devlet-Ulus olduğunu unutmamalıyız. Yeni bir tarih yazılmalı: Merkezden kopuk, başkentlerden uzak, yerel, bölgesel, “patlamış” bir tarih yani. Sesi duyulmayan kesimlerin, işçi, “amele”, memur, kadın, çocuk, genç, eşkiya, “orospu”, “keş” ve diğerlerinin sesini duyurmaliyiz. Tarih “sahnesindeki” yerlerini vermeliyiz.

İşçi hareketi tarihinde işkollarına göre, bölge ve kent düzeyinde araştırma yapmak bir zaruret. Bilim kadını ve adamlarının yapmadığını, yapmaktan kaçındığını yazarlarımız, romancılarımız yapıyor. Yaşar Kemal’in **İnce Memed**’i eşkiyalık, çetecilik konularında araştırma yapanların baş kaynağı. Orhan Kemal’in **Grev**’ini, **Cemile**’sini, Fahri Erdiç’in **Grev Gözcüsü**’nü, Aziz Nesin’in **Büyük Grevi**’ni, Erol Toy’un **Gözbağı**’nı, Hakkı Özkan’ın **Grevden Sonrası**’nı anmamak olur mu? Refik Halit Karay **Hakkı Sükut**’ta, Bursa’da ipek fabrikasında çalışan kız çocuklarını anlatır. Sabahattin Ali, **Kuyucaklı Yusuf**’ta, zeytinliklerde çalışan kadın ve çocukları. **Kamyon** ve **Kanal**’da işçi sorunlarını dile getirir. Hasan Hüseyin **Kavel** şiirini yazar. İkinci dünya savaşı yıllarında Zonguldak madencilerinin yaşam ve çalışma koşullarını kim İrfan Yalçın’ın **Ölümün Ağzı**’ndakinden daha iyi anlattı? “Kömür işçilerinin yazarı” Ahmet Naim’in **Bir Yudum Soluk** ya da **Kuduz Düğünü** öyküleri döneminin “fotoları” değildir? Necati Cumali’nin, Kerim Korcan’ın, Osman Şahin’in yapıtlarını da anımsamalıyız. Son yıllarda işçilerin bizzat yazdığı romana örnek

olarak Nejat Elibol'un **Direnen Haliç**'i akla geliyor" (s.7-8) diye yazmaktadır.

Emek ve emekçilerin tarihine ilgi duyanların kitabı bulup okumalarını öneririm.

Şevki Bey ve Hakkındaki Kimi Bilgiler

Bu yazı, **Çayönü’nden Ergani’ye Uzun bir yürüyüş** kitabımda var olan bir eksikliği gidermek için kaleme alınmıştır. Kitabımda babamın amcası Zekerya Üzülmmez’den **Şeyh Sait İsyani** ile ilgili duyduklarımı yazmaya çalışmıştım. Zekarya Üzülmmez’in Şeyh Sait İsyani ile ilgili anlattığı olaylardan biri de “*Şevki Bey’in öldürülmesi*” olaydı. Sonradan, bu olayın sadece babamın amcasının anlatımlarına dayanarak tek taraflı bir anlatımının doğru olmadığını ve çok yönlü araştırılması gerektiğini hayatın kendisi öğretmiş oldu.

Şevki Bey dediğimiz, bugünkü Fenerbahçe Spor Kulübü başkanı Aziz Yıldırım’ın dedeleri oluyor. Ergani’de ilk belediye başkanlığını yapmış bir kişidir. 1920’li yıllarda tam bir derebeyi, astığı astık kestiği kestik; yiğit ve gözü kara bir beydir.

Zekeriya Amcamın anlatımına dayanarak Şevki Bey’in öldürülüşü hakkında Ergani kitabımda şunları yazmıştım:

“Şeyh Sait kuvvetleri Ergani’den geri çekildikten ve çok geçmeden yakalandıktan sonra, Şevki Bey, Ergani’de çarşıda silahlı olarak otururken askerlerce yakalanıp götürülür.

Güvenlik kuvvetleri Şevki Bey’i yakalandıktan sonra Kahraman Efendi’nin konağının önünde, insanlara ibret olsun diye elleri bağlı, ayakları zincirli bir sandalyeye oturturlar. Tüm Erganililere seyir ettirilerek gözdağı vermek, yüreklerine korku salmak isterler. İnsanların bir kısmı (çok meraklılar) yakından, bir kısmı da (birazı acıdığından, birazı da ne olur ne olmaz, uzak

durmakta fayda var diyenler) uzaktan seyir, temaşa eder. Şevki Bey'in bu haline seyir edenleri bir kısmı üzülmüş, bir kısmı da sevinir.

Şevki Bey'in sandalye üzerinde mağrur ve başı dik bir vaziyette, kelepçeli elleriyle siyah ve parlak, uzun ve uçları yukarıya doğru burulmuş bıyıklarını bükerek, dosta düşmana karşı olacakları bilen, ama korkmuyor görüntüsü veren bir duruşu vardı. O, yigir bir adamdı.

Gece sabaha kadar askerler O'na sırayla dayak atarlar. Falakada yediği sopalardan ayak tabanları patlar, ayakları davul gibi şişer. Sabah olunca da, "Maden'e mahkemeye götürüyoruz!" bahanesiyle, eşeğe ters bindirilip götürdüler. Elleri zincirle bağlı; birçok hakaret, aşağılama, küfür ve dayak gibi muamele görmesi ve eşeğe ters bindirilmesine karşın; başı dik ve teslim olmamış duruşuyla bedeni esir olsa da, ruhunun halen isyankâr olduğunu sanki göstermek için çevresindekilere ve askerlere yukarıdan bakıyordu. Ergani'den çıkıldıktan sonra, Ergani-Maden karayolunun kuzey tarafında, Zülküf Dağı'nın batı eteğinde bulunan Pürüt'ün tarlasında, şimdiki Radar'ın önlerinde kurşuna dizdiler. Kurşuna dizmeden önce sopa ve mavzer dipçigiyle her tarafı mosmor edilir. Ağır işkenceler edilir. Sonra da; "Kaçarken vurduk!" derler. Değil kaçmak ayakları şiş olduğu için yürümesi bile imkânsızdı. Vurulduğu yere şimdi Şevkibey Dersi denilmektedir.

Bu kurşuna dizilme "Şeyh Sait Olayı"ndan ardından olduğu için, birçok insan Şevki Beyin Şeyh Sait kuvvetlerini desteklediği için kurşuna dizildiğini söylemektedir. Alakası yok!"

Kitap yayınlandıktan sonra, Abdurrahman Üzülmöz kitapla ilgili gönderdiği mektupta, "keşke Şevki Bey konusunu daha geniş ele alabilseydin. Uğur Mumcu'nun **Kürt-İslam Ayaklanması** kitabında Şevki Beyle ilgili Şeyh Sait'e sorulan soruya verdiği yanıt var, yararlanabilirdin"; arkadaşım Cengiz Yıldız ise, "Cegerxwîn'un **Hayat Hikâyem** kitabını okudun mu? Cegerxwîn bu kitabında kendisini etkileyen kişinin Şevki Bey olduğunu yazmaktadır" şeklinde açıklamada bulundular. İşin doğrusu, çok önce-leri Uğur Mumcu'nun kitabını okumuştum, ama Ergani kitabın-

da Şeyh Sait Olayı'nı yazarken kitap ve kitaptaki Şevki Bey ile ilgili kısım aklıma gelmedi. Cegerxwîn'un kitabını ise okumamıştım. Şimdi bu kitaplarda Şevki Bey hakkında yer alan bilgileri bilgilerinize sunarak, kitabımdaki eksikliği gidermek istiyorum.

1. Uğur Mumcu'nun **Kürt-İslam Ayaklanması** kitabında yer alan Şeyh Sait, Şark İstiklal Mahkemesi'nde sorgulanırken Ali Saip Bey ile Şeyh Sait arasında geçen konuşma:

“Siz yalnız Kürtlerle mi iş görmek istiyordunuz? Eğil taraflarında Türkler ve büyük adamlar da var. Onlarla neden görüşüp işbirliği yapıyordunuz?

-Eğil tarafına, Ergani'ye gittim. Türkleri de çağırdım. Dini-mize çalışalım, diyordum.

-Onlar sizinle birlikte ayaklandılar mı?

-Tutan tutuyor; tutmayan tutmuyordu sözümü.

-Ergani'den kimler vardı?

-Ergani'den Şevki Efendi vardı, Hamit Ağa vardı, Hacı Hüsnü Efendi vardı, Türktüler. Mesela onlar katıldılar.” (**Kürt-İslam Ayaklanması (1919-1925)** , Tekin Yayınevi, 13. Basım, İstanbul 1994, s: 142.)

2. Modern Kürt şiirinin öncüsü sayılan Cegerxwîn, bir şair ve eylemci olarak, Kürt tarihi içinde özel bir yer tutan pek çok olaya ya bizzat katılmış, tanık olmuş, ya da olayın kahramanlarıyla sohbet olanağı bulmuştur. **Hayat Hikâyem** adlı kitabında bunlara bir bir değinir ve Şevki Beyin kendisinde Kürt ulusal bilincinin oluşmasını nasıl sağladığını şöyle anlatır: “Ben şahsen o sıralarda her şeyden habersizdim; kendi halimde karnımı doyurmanın ve camilerde eğitim görmenin ötesini bilmiyordum. Kürt nedir, neler olup bitiyor bihaberdim. Bu uykudan 1923 veya 1924'te Karacadağ'da Erganili Şewqi Bey tarafından uyandırıldım.” (s. 68.) Daha sonraki sayfalarda olayın ayrıntısını verir. Karacadağ'da Çuço Ağa'ya misafirirken Şewqi Bey'le tanışmalarını yazar. Tanışmalarını şöyle anlatır: “bir akşamüzeri iki atlı gelip Ağa'nın kapısına dayandı. İnsanlar heyecanla konuşurken at-

lılar indiler. Atlılara kalın döşekler serip onları oturtular. Gelen atlılar Şewqi Bey ve Evdıla Bey adlı iki kardeştiler. Erganiliydiler. Askerlerle çatışmış, bu nedenle kaçarak Karacadağ'a sığınmışlardı. Atları da aynı renk, aynı boydu. Duruşlarından, hal ve hareketlerinden ağır ve muteber insanlar olduğu anlaşılıyordu. "Bey" adı onlara gerçekten yakışıyordu. Usulünce bir merhaba ile yanlarına gittim:

-Hoş geldiniz Beyler. Nereden gelirsiniz; ne ararsınız?..

Üstümdeki giysiler sırmalı idi. Odaya gelince arkadaşlarım ayağa kalktığından, beni de isyancı bir ağaya benzetmişlerdi. O yüzden bana bir şeyler anlatıyor, ama ben anlamakta zorlanıyordum.

Beylerden biri sabahleyin elimi sıktıktan sonra, "Zamanın varsa biraz dışarı çıkalım. Seninle konuşmak istiyorum," dedi. İkimiz köyden biraz uzaklaşarak bir pınar başında kilimlerin üzerine oturduk. Şewqi Bey anlatmaya başladı:

-Allah sizin evinizi de, aklınızı da viran etmiş. Neden biliyor musunuz? Çünkü birbirinizi kırmaktan başka bir şey yapmıyorsunuz. Bilmiyorsunuz ki en büyük düşman işgalcidir. Allah bilir ya onlar Ermenilere yaptıklarından beterini Kürtlere yapacaklar, bizi bitirecekler, adımızı bu topraklardan silecekler. Yeter! Gözünüzü açın, birleşin, kurtuluş kavganızı verin.

-Neden Beyim?

-Neden mi? Elbet ülkemizi düşmanın elinden kurtarmak için. Bunun için önce ülkemizin bağımsızlığını istemeliyiz. Ölünceye kadar bu boyunduruğu mu taşıyacağız?

-Düşman kim ki Şewqi Bey?

-Düşman işgalcilerdir. Kaç yüz yıldır ki başkasının egemenliğindeyiz. Peki kendi topraklarımızın sahibi olmak bizim de hakkımız değil mi? Bu topraklar için ölmek zamanı değil mi?

Ben her ne kadar ağa olmadığımı söylediysem de anlatamadım. "Kendini saklama ve inkâr etme. Ben de senin gibi kaçağım ve dağlardayım," diyordu.

-Vallahi ben ağa değilim. Ancak Allah'ın adına yemin ederim ki ülkemizin kurtulmasını senden çok istiyorum. Bunun için sen-

den daha çok çalışacağım. Elimden geleni ardıma koymayacağım; korkmak ve kaçmak bana haram olsun.

1924 yılında yaşadığım bu olay ile Erganili Şewqi Bey sayesinde uyandığımı, Kürtlük bilincimin olgunlaştığını hatırlıyorum. Bilincim giderek perçinleşti, yurtsever düşüncelerle tanıştım. Şewqi Bey ile tanışmamdan sonra artık Arapça şiir yazmadım. Tüm şiirlerimi Kürtçe yazmaya başladım.”(Hayat Hikâyem, Evrensel Basım Yayın, İstanbul 2003, s.132-133.)

Şevki Bey konusu bence araştırılmaya değer bir konu.

Ergani Bölgesinde Arkeolojik Araştırmalar

Önemli bir bilim insanının İngilizce yazdığı Hilar ile ilgili bir yazıyı bilgilerinize sunmak istiyorum.

İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Prehistorya Anabilim Dalı Başkanı ve Türkiye Bilimler Akademisi Konsey Üyesi Prof. Dr. Mehmet Özdoğan hocamın incelemem için bana verdiği İtalya-Roma Üniversitesi Eski Çağlar Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Eugenia Equini Schneider'in kaleme aldığı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler Genel Müdürlüğü'nce yayınlanan **X. Araştırma Sonuçları Toplantısı**'nda (Ankara 25-29 Mayıs 1992, s: 249-260) İngilizce olarak yer alan HİLAR ile ilgili bu yazı; Hilar/Ergani, dahası Bölge tarihini yakından ilgilendirmektedir. Yazıyı önemli bulmam nedeniyle, ricam üzerine mesai arkadaşım Çev. Müh. Yunus Koç Türkçe çevirisini yapmıştır.

İngilizce metni temin eden Prof. Dr. Mehmet Özdoğan hocama ve emek harcıyıp çevriyi yapan Çev. Müh. Yunus Koç arkadaşşıma çok teşekkür ediyorum.

Türkçe çevrinin tam metni:

Doğu Anadolu-Ergani Bölgesinde Arkeolojik Araştırmalar

Son yıllarda, Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde büyük Barajların inşa edilmesi çok sayıda araştırma alanlarının, özellikle iki nehrin etrafındaki vadiler boyunca oluşması fırsatını verdi. Araştırma özellikle İran ve Yunan-Rum devletleri arasındaki sınır bölgelerde odaklandı. Ama iki nehrin kalıntıları kuzeyde dağlık

olup, tarih öncesi çağlar kadar klasik sürecinin tam olarak bilinmeyen bölgede dağılmaktadır.

İstanbul Üniversitesi ve Rome's La Sapienza Antikacılık Bölümü ile yapılan yakın işbirliği Ergani Platosu üzerindeki Çayönü-Hilar'da ve yakın çevresi ile ilgili ilk keşfin gerçekleşmesi fırsatını verdi.

Hilar şehri, yüksekliği deniz seviyesinin 869 metre üzerinde yuvarlak kaya tabakalarının ve tepenin üzerinde yerleşmiş nekropol (100 den fazla mezarlığın bir arada bulunduğu yer) olarak bilinmektedir. Tekrar bahsedilen, hatta son zamanlarda ve 1979'ların başındaki konu, bu karmaşık mezarlığın Karlsruhe (Almanya) Üniversitesi'ndeki bir ekip tarafından harita etüdü konusu olmuştur. (Şekil. 1, 2)

Bu haritadan başlayarak, Ağustos 1991'de bu lahitlerin tam bir sınıflandırılmasının yapılmasını düşündük. Daha önceden kaydedilmemiş tepenin doğu kesimlerinde ve diğer nekropoller keşfedilen yeni mezarlar, doğu batı yönünde düz geçen Boğaz çayının güneyi boyunca ve kuzeybatısında tespit edildi. (Şekil 3)

Doğu nekropoller, eski yol kesişimini kısmen kaplayan Hilar'ın modern köyün güney ve kuzeyindeki giriş yollarına doğru genişler. Buradaki çoğu çember mezarlar, bazıları dromoslarda (mezar odasına geçişi sağlayan dar, uzun geçit) ve kısaltılmamış haldeki arcosolialarda (üstü kemerli mezar hücresi) taştan oyulmuş ve cenaze yataklarında, dağ eğimlerinin içine oyulmuştur. (Şekil 4,5)

Bu inancın en sık öznesi cenaze törenlerinde arcosolia içinde sıra dışı şekilli bir veya iki figürle sıradan, doğudaki alışıldık resimler gibi, yarım yatan ölü görüntüsü ileri bakan vücudun üst parçası ve profilde gözükken sağ ayağıyla ve sol tarafının katlanmasıyla temsil edilmeleridir. Figürdeki kadın sol koluyla yastık üzerine yaslanıyor ve eliyle büyük ihtimalle bir kupa tutuyor ve başları Bizans zamanında ikonolastlar tarafından sistematik olarak şekillendirilmiştir. Ama taş üzerindeki izler bize Parthian (İran) stili algılamasını sağlar. Giysiler (pantolon, ayak giyimi, kısa gömlek şekilli ceketler) İrano-Parthian şeklidir. İki inançta da, ölünün yanında oturan başında konik şekilli uzun yaşmaklı ve uzun mantolu kadın heykelleri ön plandadır. Giysilerin detayla-

rı iyi bir şekilde korunmuştur ve basit bir temizlikle formundaki bölgesel farklılıklarla Mezopotamik bölgeye ait olarak bilinen modelin kendi kostümü kolayca gözükebilir. (Şekil 6,7)

İkonografi ve heykellerin stili alışılmış Mezopotamik taşların Roma-Parthian kültürünün alışıldık parçasıdır, ama özellikle bu Hilar inancında kitabelerde kullanılan yazıtlar büyük ölçüde Edessa'da (Urfa'da) Şehitlik mahallesindeki mezarlarla benzerdir.

Oyuk içinde duruyor olarak gözüken diğer çeşit temsiller içinde aynı şey söylenebilir. Edessa mezarlığından cenaze heykelleriyle karşılaştırma MS. 165-201 tarihine ait doğu nekropollerdeki ön epigrafik çalışmalarla kabul edilmiş olan kitabelere dayanmaktadır, Açıkça söylemek gerekirse taşları eksik bir kitabelerdir ama aşırı şekilde eskimiş olan kaya yüzeyi bizim daha kapsamlı bir hipotez yapmamıza engel olmaktadır. Eski Suriye'deki benzer kitabeli taşlar 1907'de Kırk Mağara mezarlığındaki MÖ. 1-2 yy. ait olan bazı taş kabirlere yaklaşan Pognon tarafından yazıldı. Eğer bu taşların nefes (eski Suriye'de ruh anlamına gelir) fonksiyonu keşfedilebilseydi, bu taşlar 1. binyıldan itibaren doğu bölgeleri boyunca birçok formda görülebilecekti. Daha detaylı karşılaştırma çalışması bu tür bir heykelin anlamını ve fonksiyonunu doğrulayabilmektedir.

Doğu nekropollerdeki kabirler gözükebilir ve sanki canlı bir mahalle ve hayvan barınağı gibi kullanıldığının açık bir göstergesidir. Kuzey-batıda mezarlıklar ve çay boyundaki kabirler bulunmaktadır ve bu alanlar son zamanlarda çok fazla yağmalanmıştır. Buradaki mezarlıklar taş duvarlardan açılmamış ama taş kenarlarına kadar kazılmıştır. (Şekil 9)

Hilar'ın üç nekropoli tepenin üzerinde uzanan eski yerleşimlerin limitlerini belirlediği gözükmektedir. Taş içine oyulmuş olan bir merdiven ve doğuya meyilli olan bölgede üç tane merdiven gözükmektedir. Aynı döneme ait mesken veya depo olarak hala kullanılmış olan birçok su kaynağı ve depo çukurları gözükmektedir.

Bulguların dağıtımındaki geniş bölge ve çeşitlilik tarihi ve karmaşık coğrafi konumu durumların varlığını ortaya çıkarmıştır ve ilk çağ ve ortaçağda yaşamın var olduğuna dair kanıtlar sun-

maktadır. Aslında Hilar'ın kuzey Mezopotamya'daki yol sistemi içinde önemli bir pozisyonu olduğu gözükmemektedir.

Hilar, Fırat nehriyle Çüngüş ve Çermik boyunca batıya, Diyarbakır'la güney-doğuya ve Ergani'yle de kuzey-doğuya bağlıdır.

Hilar'da yapılan bir araştırma, birbirlerine 6- 7 km. mesafede geç klasik döneme ait yerleşimlerin ve klasik dönemlere ait yerleşimlerin varlığını doğrulamaktadır. Biz, batı tarafında, Hoşan'ın modern köyleri yanında ve Sıçantaş deresinin kenarlarında büyük bir taş nekropol bulduk (Şekil 10). Boza Ersini tepesine doğru genişleyen Diyarbakır yönünde Hilar'dan 4 km. mesafede diğer bir taş nekropol bulunmuştur. Tepenin zirvesinde küçük bir yerleşime ait buluntular, dağ platolarına kazılmış çukurlar ve yüzeyi işlenmemiş çanak çömlekler var. Hilar'ın batısını araştırmak, Kikan şehrine 5 km. mesafede başka bir taştepe canlı mahalleler ve depo yerleri olarak tekrar kullanılan yerleşimlerin varlığını ortaya çıkarmıştır. Havzaların ve depo alanlarının varlığı yoğun ziraat aktivitesinin varlığının bir kanıtıdır. Çömlekçilerin ve seramikçilerin, çoğu eski Roma ve Bizans devrine ait kırık çömlekler ve seramikler bulunmuştur. Hendek köyünü 6 km. uzağında Gaz Tepe'nin Kuzey yamacında Bizanslı yerleşimciler tarafından kısmi olarak fethedilmiş başka bir taştepe-nekropol bulunmuştur. Burada birçok kabir hiç dokunulmamış halde gözükmemektedir. (Şekil 11)

Kuzey Mezopotamya'daki klasik periyotta Fırat'ı İran İmparatorluğunu doğusuna bağlayan yerleşimlerin dağılımı ve yoğunluğu doğu-batı yolunun önemi tezini doğrulamaya yöneliktir. Bu bağlamda Ergani platosu kesin bir merkezdir. Aslında eski Ergani'nin yüksek kısımları modern şehrin hemen Kuzey-Dogusunda bulunan şehir ortaçağ ve modern yerleşimin kalanlarıyla fethedilmiştir ki bu da Hellenistik Roma dönemine ait yüzey çömleklerin temel duvarcılık işine dayandığını ayrıca kuvvetli duvarların varlığını göstermektedir.

Not: 11 adet foto iyi olmadığı için buraya alınmamıştır. M. Üzülmaz 10 Ocak 2009 tarihinde **Yeni Yurt** gazetesinde yayınlandı.

“Doğunun Sorunları” Tartışmalarından Kısa Bir Kesit

“Doğu Sorunu” üzerine, doğrusu “Kürt Sorunu” üzerine yıllardır konuşuyor ve tartışıyoruz. Bu tartışmalardan çok eski, ufak bir kesiti, ve bu tartışmalar içinde yer alan Turgut Akın’ın kaleme aldığı tarihi bir belge niteliğinde olan konuya dair bir yazısını paylaşmak istiyorum.

1960’ta, 27 Mayıs hükümet devirmesinden sonra “Doğunun Geri Kalmışlığı”, “Doğunun Kalkınması”, daha genel anlamıyla “Doğunun Sorunları” gündeme gelir. Basında, bu konuda tartışmalar başlar.

18 Temmuz 1962 tarihli **Milliyet** gazetesinin DURUM sütununda “Güneydoğudaki Sorunlar” başlıklı yazı yayınlanır. Yazıda kısaca şunlar yazılır:

«Güneydoğudaki âsâyişsizliği satıhta kalacak, tesiri geçici olacak tedbirler değil, meseleyi kaynağından halledecek çareler önleyecektir. Bunun için bölgenin durumunu iktisadî ve sosyal açıdan ele almak gerekir.»

İrkçı-Turancı haftalık **Millî Yol** dergisinin 20 Nisan 1962 tarihli sayısının 14. sayısında İsmet TÜMTÜRK imzasıyla “Doğunun Derdine Çare” başlıklı yazıda ise şu görüşler ileri sürülür:

«...Eskiden beri o topraklar (Kürtlerin yaşadığı yerleri kast ediyor. M. Üzülmöz) yol geçen hanı gibidir. Jandarmalar, ordu birlikleri boşuna taban teper dururlar. Ve hiç birşey değişmez. Oralari iyi bilenler bu hali çaresiz sayarlar. İklim şartı, dağların

durumu, yol durumu v.b. bu hali mukadder kılıyor, derler. O topraklar harita üzerinde bizimdir. Hakikatte değil. Oralarda yalnız Devlet nizamları değil, Türklükte eğretidir, daha doğrusu yok gibidir. O çorak, sarp, dağlık yerler Devletin yalnız parasını yer. O kadar. Ve boşuna yer. Onlardan (yani Kürtlerden-M.Üzülmez) Devlete ne sevgi, ne destek, ne de kuvvet gelir.

Halbuki bu durumun çaresi vardır. Keskin kılıç gibi müessir, Kristof Kolomb'un yumurtası kadar açık ve kolay bir çare. Ora-ya Kazak-Kırgız göçmenlerini, silahlarıyla olduğu gibi yerleştirmek...»

1 Mayıs 1962 tarihli **ÖNCÜ** gazetesinde, Erganili hemşerimiz Turgut AKIN bu haddini bilmez ırkçıya “**Turancılar ve Doğuya Çare**” başlıklı yazısıyla yanıt verir.

Zamanında çok yankı uyandıran ve çok konuşulan bu yazının sararmış kitapların küflü sayfalarında kalmasına gönlüm razı olmadığı için, ayrıca “*Ergenekon Davası*” sonrası edinilen bilgilenmeler bağlamında Kürt sorununun dününü hatırlamak, genç kuşakların da bu yazıyı okumalarına olanak tanımak için yazının geniş bir özetini buraya alıyorum.

Turgut AKIN yazısında şu düşünceleri savunur:

«*Turancıların şimdi gericilerle kader birliği yaptıkları bir gerçek. Kapitalistlerin besledikleri yayınlarla ortalığı velveleye verdikleri ve olumlu hiçbir tutar tarafları olmadığı da gerçek. Milliyetçiliği kimseye kaptırmadıkları, din ahlâk ve büyük Türkiye sloganlarıyla beşikteki çocukları bile güldürdükleri bilinen şey. Parlâmentoda sözcülerinin bulunduğu, eski iktidar artıklarının atına binip bukailemün gibi her ortamdan faydalandıkları da gün ışığında açık. Neden bunlara karşı çare düşünülmez bilinmez? Türkiye'nin gerçekleriyle taban-tabana zıt görüşlü oldukları sağduyu sahibi herkesi ürkütmeye yeter. Bakın bunun en açık örneği, 14. sayılı Millî Yol denilen (aman sevsinler onların millî yolunu) dergilerinde var. Her sahifesi dehşet kusuyor. Kadiri ağaların savunucuları bunlar. Yılanların Öcü, Köy Enstitülerine karşı savaşı bunlar. Ellerindeki en büyük kalkan da komünizme çatma var tabii. Ve bunlar katıksız büyük milliyetçiler. Türkiye ger-*

çeklerine hakikaten parmak bassalar, ekonomik kriz geçiren, büyük problemlerin çözülmediği bir devrede bir çözüm yolu bulsalar can kurban! Ama gelin görün ki, her satırı başka bir telden çalıyor. Bakın İsmet Tümtürk bey Doğunun problemlerine nasıl çare buluyor; Doğu üstüne ne güzel öyküler yakıyor. Birlikte okuyalım: "...o topraklar harita üzerinde bizimdir. Hakikatte değil. O çorak, sarp, dağlık yerler Devletin yalnız parasını yer. O kadar. Ve boşuna yer. Onlardan Devlete ne sevgi, ne destek, ne de kuvvet gelir." Bay Tümtürk akılları durduran ipe sapa gelmez bu teşhisten sonra öyle tatlı bir çare buluyor ki. Tatbiki o kadar kolay ki. Tümümüz içeceğimiz kımız, bineceğimiz atlarımıza hurra Orta Asya'ya. Gelin diyeceğiz. Kırgızlı kardaşlarımıza geliniz. Sizler düşman çizmesi altında çok ezildiniz. Amerikan buğdayından size de veririz. İşkillenmeyin, hayat seviyemiz yüksektir. Kuru bir hayali tümümüz bölüşür gideriz şuncacık dünyada. İşsizler kitlesine sizi de katarız. Aç kalırsak beraber kalırız. Sevgili çilekeş Kırgız-Kazak kardaşlerimiz. Hem yılan hikâyesine dönen Doğu problemlerine birebir çare sizsiniz. Bakın şöyle: "Halbuki bu durumun çaresi vardır. Keskin kılıç gibi müessir, Kristof Kolomb'un yumurtası kadar açık ve kolay bir çare. Oraya Kazak-Kırgız göçmenlerini, silahlarıyla olduğu gibi yerleştirmek." Yaa! Sizler topunuz tüfeğinizle daha sarp dağlarda yaşadığınız için "bugün bize sert ve başa çıkılmaz gibi görünen bizim Doğu ilerimizin" canına ot tıkar pestile çevirirsiniz. Yani Bay Tümtürk demek ister ki; şimdiye dek -ona göre- Doğu yalnız Devletin parasını yer. Ama onlardan sevgi, destek ve kuvvet görmez. Görmeyince de onları yok etmek en iyi çare. Buna da meydan okuyacak yalnız Kazak-Kırgız Türkleridir

Bir noktada daha yanılıyor Tümtürk. Doğulu her devirde daima külfetlere katlanmış ve fakat nimetlerinden mahrum kalmamıştır. Devletin yalnız eski devirde işe yaramayan birçok seçim fabrikasını yemiştir. Mahrumiyet bölgesine giden bazı istismarcı memurlara, şeyhlere, hocalara kul olmuştur. Cihan savaşında, Yemen'de, Çanakkale'de, Kurtuluş Savaşında (...) O bölgenin çocuklarından kan döken olmadı mı?

Bay Tümtürk şunu unutmasın ki, memleketin en kriz geçirdiği devirde Doğulu daima devlete destek olmuştur. Tüm gericilerin, kuyrukların, Turancıların ve Faşistlerin memleketimizin günışığına çıkmasını temin eden Anayasamıza “Hayır” dedikleri zaman Doğulu topyekûn evet demesini bilmıştır. Yirminci asırda bu keskin buluşa pes doğrusu. Durun daha bitmedi; Kırgız kazakları silâhlı olarak Doğu illerinin sınır boylarına yerleştirilince Doğulular artık gık diyemeyecek. O bölgenin meseleleri de kökünden halledilmiş olacak böylece. Yani açıkça beyefendi ne Anayasayı ve nede insan haklarını kale almadan ilkel çağlardaki metotla Doğuya çare buluyor. Haydi ey muhterem basın! Asrî Kleopatra Liz’in serüvenlerini bir tarafa bırakıp da sarılın kaleme. Ey sağduyu, ey ilerici aydınlar, üniversiteli gençler, ey milli birliğe halel gelmesini önleyecek görevliler, ey kamu savunucusu savcılar harekete geçsenize. Devletimize, hükümetimize bundan açık hakaret, millî birliği bozucu daha ağır yazı olur mu bilmiyorum.»

Bu yazı üzerine tartışmalar alevlenir ve de derinlik kazanır.

Aylık **BARIŞ DÜNYASI** dergisi Mayıs 1962 sayısında “Doğunun Kalkınması Türkiye’nin Kalkınması Demektir” makalesini yayınlar. Bu makalede birçok şeyin altı önemle çizilir. Bunlardan biri de, bugün çok tartışılan konulardan biri olan anadilde eğitim ile ilgili olarak şunlar yazılır:

«Kültürel kalkınma da aynı zamanda plânlanmalıdır. Niçin ana dili Kürtçe olan ve bundan başka dil bilmeyen vatan çocuklarımıza, kardeşlerimizin yavrularına kendi anadillerini de öğretecek okullar açmayalım? Niye bu dilin edebiyatını, filolojisini bölgenin üniversitesi araştırmasın? Niçin Kürtçe gazete çıkmayın, kitap basılmasın?

...Doğuda Kürtçeden başka dil bilmeyen Türk vatandaşlarının çocuklarını okutacağımız mektepleri, bu vatandaşları cemaat kabul etmediğimiz için, Devlet kuracak ve nasıl ki İstanbul’da Rum, Ermenî, ve Musavî Türk vatandaşları, kendi anadilini mektepte öğreniyorsa, Doğulu vatandaş ta aynı haktan istifade edecektir.

Doğudaki ilkokullara (Orta ve yüksek kademelerde tedrisat Türkçe olacaktır) Kürtçe, grameriyle birlikte ders olarak konma-

lıdır. Hattâ gerekiyorsa, Kürtçe tedrisat yapılmalı ve fakat kuvvetli şekilde de Türkçe öğretilmelidir. Kürtçe bir gazete veya mecmua neşredilmesi yerinde olur. Niye güzel kitaplar Kürtçeye tercüme edilmesin? Niye mahallî bir radyo istasyonu Kürtçe neşriyat yapmasın?»

Barış Dünyası'nın bu yazısına, haftalık **YÖN** gazetesinin 13 Haziran 1962 tarih ve 26. sayısında **15 Doğulu Genç** “*Doğu Davamız*” başlıklı yazılarıyla yanıt verirler. Gençler, yayınlanan makalenin “*maskeli bir asimilâsyon*” koktuğunu ve getirilen önerilerin yetersiz olduğunu dile getirirler. Sonra da şu soruyu sorarlar: «*Peki niçin halkların, milletlerin birliği, beraberliği, yan yana birbirlerinin edebiyat ve dillerine saygılı kardeşliği değil de illâ da -sert veya tatlı usulle- ana dili transfer etmek, tek ırk, tek kültür kaynaştırmak?*»

Doğulu 15 Genç'in “*Doğu Davamız*” başlıklı yazısına **Barış Dünyası** dergisi Temmuz 1962 sayısında bir yanıt verir. Bu yazıya karşı, **Doğulu 15 Genç** de **YÖN** gazetesinin 25 Temmuz 1962 tarihli sayısında yeniden bir yanıt verirler. Tartışma bitmez. Yayın organlarında devam eder...

Ve hâlâ tartışıyoruz. Kürt sorununda ilerlemeler kaydedilse bile, daha çözümden şimdilik çok uzağız. 50 yıldan fazladır konuşulup yazılıyor, ama alınan yol ile tartışılan süreyi matematiksel olarak kıyasladığımızda sanki havanda su dövmüşüz gibi...

Yarım asırdır tartışılan bir konuda bu kadar küçük bir ilerlemenin olmaması gerekir(di).

Bu kadar az bir yol almamızın nedeni veya nedenleri ne olabilir acaba?

Kaynak: M.Emin Bozarslan, **Doğunun Sorunları**, Ank.1966, s. 189-204.)

16 Şubat 2009'nde www.kuyレル.com sitesinde yayınlandı.

İKİNCİ KISIM

EĞİTİM VE KÜLTÜR

Hilar Festivalinden bir görüntü (2005)

Foto: Müslüm Üzülmüş Arşivi.

yağmur sonrası sonbahar günlerinde;
 dökülen sarı kırmızı yeşil yapraklarla kaplı
 ağaçların altında, seninle el ele dolaşmayı düşlerken
 isterim ki sadece dağların arasından
 kırılarak akan köpüklü suların çığlığı
 ve kendini havada rüzgâra bırakıp süzülen
 dalından yeni kopmuş sararmış bir hazan yaprağının
 yere düşüşünün sesi bölsün sessizliği.
 ve birde olması mümkün olsaydı
 dostluğumuza hürmetten sıcak hüznünlü bir özlemle
 öpmek isterdim her milimetre karesi dicle kokan gülteni bedenini.

dicle'nin sessiz ve derin akan suyunda yıka ruhumu.¹

1. Müslüm Üzülmmez, **Gecenin Işığı** kitabımdan bir şiir. s.40.

Kitap ve Okumaya Karşı İlgisizliğin Nedenleri?

Eskiden aile büyüklerimiz iş gücü sahibi olmamız, öğretmenlerimiz ise hem iş gücü sahibi olmamız ve hem de “adam” olmamız ve dolayısıyla ülke ve toplum sorunlarına katkı sunmamız için bizlere “okuyun!” derlerdi. Bu yaklaşımlar doğru, ama bana göre eksik. Bizler hem “okur” ve hem de “yazar” olmalıyız. Çünkü bizler yazma geleneğinin olmadığı bir toplumda yaşamaktayız. Hem Kürtlerde ve hem de Türklerde yazma alışkanlığı çok az, hemen hemen yok gibi.

Türkiye’nin birçok yerinde olduğu gibi Ergani’de de insanlar kahvehane, birahane/meyhane ve cami arasına sıkışmış. Bir üçgenin içine hapis olmuş. Tamam. Kahvehane de olsun, meyhane de olsun, cami de olsun; bunlara da ihtiyaç var, ama bizlerin bunlardan daha çok okumaya ve yazmaya ihtiyacımız var. Bu üçgenin dışına çıkmalıyız. Eğitimin, okumanın, yazmanın önemini kavramalıyız. Hatta sadece okumanın tek başına yeterli olmadığına inanıyorum. Hem “okur” hem de “yazar” olmadıkça, çağdaş toplumlar arasında saygın, onurlu bir yer edinemeyiz diye düşünüyorum.

Bugün fazla kitap okunmamasının birçok nedeni olduğu söylenmektedir. Kitap pahalı, zamanım yok vs... Bunlar bahane, işin kolayına kaçılıyor. Çünkü insanoğlu **Süredurum Yasası** gereği tembelliğe yatkındır. Dijital, görsel izlenceler, TV, DVD, CD, internet ve cep telefonundan sunulanı izlemek insanlara daha ra-

hat geliyor. Üstelik bu cihazlar her ortamda bulunmakta ve insanlara hitap etmektedirler. Ne olursa olsun, TV’lerde dizi izlemek veya eğlence programlarıyla eğlenmek, yani “*vakit öldürmek*” kitap okumamanın gerekçesi olmamalıdır. Ayrıca, bir şişe viskiye 100 milyon verenlerin, bir kitaba 10 milyonu çok görmeleri veya kahvelerde saatlerce oyun oynayanların, “*hiç zamanım yok*” demeleri inandırıcılıktan çok uzaktır. Sorun daha derinlerde yatmaktadır bence...

Birincisi, belleklere kitap düşmanlığı ve “*tek kitap*” yeterlidir düşüncesi kodlanmıştır. **Kuran**, “*oku*” diye başlar. Bu “*oku*”ma, sadece Kuran’ı mı okumaktır? Allah, Kuran’da; “*Cahillerden yüz çevir*” (A’râf/199), “*Sakin cahillerden olma!*” (E’nâm/35), “*Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim*” (Hûd/46) diye buyurmuş olmasına karşın; İslâm bilgini İbni Haldun, **Mukaddime** adlı eserinde ilginç ve üzerinde çok düşünülmesi gereken bir olay anlatır. Bahsi geçen yanlış tutum halen de İslâm Âlemi’nde egemen bir anlayış olarak etkisini sürdürmektedir. İbni Haldun: “*İslâmlar Fars’ı fethettikten sonra birçok eser ve kitaplar buldular. Ordunun başkomutanı olan Saad bin Vakkas, Müslümanlar faydalansınlar diye, bu kitapları götürmek üzere Halife Ömer bin Hattab’a mektup yazarak müsaadesini istediğinde, Ömer; ‘Bu kitapları suya veyahut ateşe atınız, çünkü Fars’ların bu kitapları hidayet yolunu gösteren ilimleri içine alıyorsa, Yüce Tanrı pek mükemmel olarak bize hidayet yolunu göstermiş, insanları azgınlığa sevkeden bilgileri içine alıyorsa, Tanrı bizi bundan korumuş olur’ diye cevap verdi. Bu suretle Fars’ların ilimleri bize ulaşmadan kayboldu*” diye yazmaktadır. Kısaca, “*tek kitap*”, yani Kuran bize yeter deniyor ve bu nedenle İbni Haldun, Hz. Ömer için, “*Tanrı onu yargılasın*” diyor. (MEB Yayınları, s: 570)

İkincisi, 12 Mart ve 12 Eylül rejimleri ile bu rejimlerin kuyrukları yıllarca kitap düşmanlığı yaptılar. Kitaplar toplatıldı, kitaplar yakıldı, kitaplar silahlarla, bombalarla birlikte suç unsuruymuş gibi gösterildi. İşyerinde, evinde, üzerinde kitap bulunanlar işkence gördü, gözaltına alındı, ceza aldı. İnsanlar korkudan ve can güvenlikleri için kendi ev ve kütüphanelerinde bulunan ki-

tapları sobalarda, kaloriferlerde ve banyo kazanlarında yaktılar. Bu baskıların sonucunda toplum büyük bir sarsıntı geçirdi, erozyona uğradı. Depolilitize oldu. “*Televoleci*” bir kültür egemen oldu. Okumayan, düşünmeyen bir toplumun temelleri atıldı. İnsanlar insanî, ahlakî, dinî ve politik değerlerini yitirdi. Güç ve para her şeye kadir; korku egemen olmaya başladı. Daha birkaç yıl önce bir “*kamu*” güvenlik görevlisinin ağzından şuna tanık olmadık mı: “*Adam iki kitap okumuş diye dövemiyoruz ...*”

Bu açıklama, aydın ve kitap düşmanlığı değil de nedir?

Tabii ki gelinen nokta içler acısı. Okuma ve kitapla ilgili farklı ülkeleri Türkiye ile karşılaştırırsak uygarlığımızın koordinatlarını da görmüş oluruz. 20 Ağustos 2005 tarihli **Hürriyet** gazetesinde Yalçın Doğan’ın aktardığı bilgiler bu bakımdan çok önemli. Verilen bu verilerle, bir Batılı ülkenin yanında bir de Asya ülkelerinden bir iki örnek vererek durumun vahametini göstermeye çalışacağım.

Kişi başına yılda kitaba harcanan para: Bir Norveçli yılda 100 dolarını kitaba harcarken, bir Güney Koreli 39 dolar, T.C. vatandaşı bir kişi ise yılda 45 cent (yaklaşık yarım dolar) harcıyor. Dünya ortalaması 1,3 dolardır. Yani dünya ortalamasının çok çok altındayız.

Kitap okumak için ayrılan zaman: Bir T.C. vatandaşının ayrıldığı zamanın Norveçli 300 katını, Japon 86 katını ayırıyor. Dünya ortalaması, bizim ayırdığımız zamanın üç katı.

Kişi başına düşen kitap sayısı: İsrail’de 1169 kişiye bir kitap, Almanya’da 1022 kişiye bir kitap, Japonya’da 622 kişiye bir kitap düşerken Türkiye’de ise 10.600 kişiye bir kitap düşüyor.

Ders kitaplarında kavram sayısı: Amerika’da ders kitaplarında 71.618 kavram var. Japonya’da 44.224, İtalya’da 31.762, Suudi Arabistan’da 13.567 kavram var. Türkiye’de ise ders kitaplarındaki kavram sayısı 7.260. Oysa bakın, bundan yaklaşık 600 yıl önce, Musevi bilim adamı Yehutla ben Tibbon, oğlu Samuil’e sandıklar dolusu (altın değil!) kitap bırakmış ve O’na vasiyetnamesinde de ne tembihle bulunmuş:

“*Sana büyük bir kitaplık bırakıyorum. Onu düzgün tut. Dolaplardaki kitapların bir listesini yap, her kitabı gerekli dolaba*

koy. Rafları güzelce perdele, kitapları tavandan akan sulardan, farelerden ve her çeşit zararlı şeylerden koru, çünkü kitap en büyük servetin, en iyi dostundur. Kitap dolu bir kitaplık, bir bilim adamına en güzel bir bahçeden daha güzeldir.”

Bu satırları okuyunca, dünyada her alanda Yahudi bilim adamlarının neden çok fazla olduğunu, “*bir avuç*” İsrailinin çölde nasıl harikalar yarattığını ve bununla birlikte; ülkece, sayıca, nüfusça, petrolden dolayı zenginlikçe, ayrıca şeyh ve evlialar bakımından maneviyatça kendisinden çok üstün olan Araplara neden kan kusturduğunu anlamış olmalıyız.

Kitaba harcanan para az, kitap okumaya hiç zaman ayrılmıyor, kişi başına kitap sayısı çok çok az, ders kitaplarındaki kavram sayısı eksik olan bir ülkenin ufku, teknolojisi, bilimi, sanatı, insanları ve günlük ilişkileri ne kadar mükemmel olur? Takdirlerinizi bırakıyorum...

Okuyanımız olmasa da, çok şükür yazarlarımız/yazarlarımız var. Av. Vecdi Subaşı kardeşimiz de bunlardan biridir. Geçtiğimiz günlerde **Diyarıma Gidilecek Zamandır** şiir kitabı çıktı. Kendisini kutlarım. Ayrıca bizlere “*Sen,/Sevincim, seve seve koştugum kerpiç evim’din/Zülküf’üm, Abbas’ım, Eminim’din/Makam çarpsın ki,/ERGANİ YEMİNİM’din*” dizeleri gibi özlem dolu, Ergani ile ilgili güzel şiirler yazdığı içinde teşekkür eder ve başarılarının devamını dilerim.

Ergani Kitabının Hikâyesi

*Ergani altı Hilar
Güneş Makam'a doğar
Geçmiş saklı-karanlık
Hilar'da tarih yatar.*

Her şey, yukarıdaki dörtlükle başladı...

2002'de yazdığım ve **Gecenin Işığı** şiir kitabımda yer alan **Hilar** şiirim, bu işin tetikleyicisi oldu. Ardından, Çayönü ve Ergani tarihi ile ilgili elime geçenleri okumaya ve notlar tutmaya başladım. Derken, baskıdan çıkan şiir kitabımı dayım Nurettin Değirmenci'ye gönderdim. Dayım, şiir kitabımla ilgili görüşlerini bildiren bir yazı gönderdi. Yazısında, Ergani'nin tarihi ve sosyal yaşamına eğilmemin iyi olacağını ve edineceğim bilgileri yazmamı öneriyordu. Tabi, daha önce de bazı arkadaşlarım Ergani'de şu oldu, bu oldu; “*Senin elin kalem tutuyor, bunları yazsana*” türünden dileklerini zaman zaman dile getiriyorlardı. Bende ki ilgi ve benden beklenenler birleşince olur mu, olmaz mı diye düşünmeye başladım. Sonunda, yazmaya karar verdim.

Yazacaklarım, kitabın **Önsöz**'ünde de belirttiğim gibi “*nere-den nereye*” geldiğimizin bir belgesi olmalıydı. Bu nedenle, geniş ve derin araştırmalara başladım. İstanbul'daki -Ergani kütüphanesi de bunlara dâhildir- birçok kütüphaneyi günlerce dolaştım, notlar çıkardım, fotokopiler çektim. Mektupla, telefonla, e-mail'le tanıdıklarımın, kitapta yazmayı düşündüğüm kişi veya yakınlarından fotoğraf, bilgi, belge istemeye başladım. İstanbul ve Ergani'de bilgi sahibi olan tanıdıkları, yaşlıları bulup saatlerce

onları dinledim. Bilgi belge toplama işini sürdürürken, bir yandan da bilgisayarın başında yazmaya başladım: Ve, dört yıl sonra kitap: **Çayönü'nden Ergani'ye: Uzun bir yürüyüş** adıyla çıktı.

Bu çalışmaların sonucunda çok kıymetli bilgi, belge ve fotoğraflara ulaştım. İki tane Fransızcadan, bir tane de Eski Ermeniceden olmak üzere, Türkçede bulunmayan metinlerin çevrileri yapıldı. Kitapla yüzlerce belge ve fotoğraf ölümsüzlüğe kavuştu.

Kitabın yazım aşamasında bilgi belge temininde, yazılmasında, basımında birçok insanın maddi ve manevi desteği, katkısı oldu. Hepsine buradan bir kez daha yürekten teşekkür ederim. Kitap çıktıktan sonra, çalışmamı kutlayan birçok telefon, e-mail ve mektup aldım/ve alıyorum. Tepkiler olumlu.

Kitapla ilgili www.Hurriyetim.com.tr, www.SHOWTV.net, www.Ergani.bz.tc, www.gonulsitesi.net gibi sitelerde ve **Bilim ve Gelecek**, **Berfin Bahar**, **Evrensel Kültür** dergilerinde, günlük **Evrensel** ve **Birgün** gazetelerinde, haftalık **Ergani Söz** ve **Ergani Haber** gazetelerinde tanıtıcı yazılar çıktı. Ayrıca Enver Yorulmaz'ın **Yeni Çaba** dergisinde, Naci Gümüş'ün **Yeni Şafak** ve **Ergani Haber** gazetesinde, Kenan Mendekli'nin **SHOWTVnet** sitesinde, Abdurrahman ve Eşref Üzülmaz'ın **Ergani Haber** gazetesinde yazıları çıktı. **Ergani FM** ve **TRT GAP** radyolarında canlı yayınlara katıldım. En içten, halisane duygularla hepsine teşekkür ediyorum.

Açıktan değil, dolaylı yollardan aldığım olumsuz eleştirilerden biri, kitapta yer alan kişilerle ilgili. A kişisini niye aldın da B kişisi niye almadın veya C kişisi niye yazılmamış vs... Haklı olabilirler, ama benimde haklı olduğum yanlar var. Birincisi, Ergani'den çıkacak çok uzun bir zaman oluyor. İkincisi, Ergani'den çok uzak bir yerdeyim, İstanbul'dayım. Her şeyi, herkesi hatırlamamam gayet normaldir, bu bir. İkincisi, ben ancak tanıdıklarımı, bildiklerimi ve haklarında bilgi ve belge toplayabildiklerimi yazdım. Tanımadıklarım, hatırlayamadıklarım, haklarında bilgi ve belge toplayamadıklarım hakkında ne yazabilirim ki? Kendimce farklı, renkli ve mesleğinde öncü olanları seçtim. Ve bunları anlatırken de, bir şeyler anlatmaya çalıştım. Örneğin; Muhtar Sakine'yi anlatırken, İslam'ın kadına bakışı ve feodal üretim ilişki-

lerinin yer yer hüküm sürdüğü bir yerde bir Kürt kadınının erkeklere rağmen yönetici oluşunu; Sinemacı Adil'i anlatırken sinema ve eğitim olayını; Esveri Ağa'yı anlatırken ağalık kurumunu ve çok evliliği; Defçi Pembe'yi anlatırken hapishane ve tutukluluğu; Gazozcu Neco'yu anlatırken kayıp olan meslekleri anlatmaya çalıştım. Niyetim hiç kimseyi övme ve yerme değil, Ergani'den hoş bir şeyler geriye kalsın istedim. Tabi, anlatılacak çok konu ve daha çok insanlarımız var. Bunlar birden olmaz. İnşallah bu boşluğu başka arkadaşlar doldurur. Şu anda, bildiğim kadarıyla Sedat Eroğlu kardeşimiz Ergani ile ilgili yeni bir kitap çalışması yapıyor. Başka çalışmalar var mı, bilemiyorum. Bize düşen görev, bu konularda çalışanlara yardımcı olmaktır. Çünkü: Yazılanlar Ergani'nin kültürel zenginliği olacaktır.

Yazar ve şairlerimizden kitapları olan, ama benim haberim olmayan ve kitapta yer almayan Resul Üstün ve Hayri Çakmak gibi hemşerilerim de var, kitabı yazarken onlardan haberim olsaydı seve seve yer verirdim. Kitabımda yer almayan arkadaşlar; yayınlanan kitaplarını, özgeçmişlerini ve fotoğraflarını gönderirlerse kitabın ikinci baskısında kendilerine yer verilecek, ilave edileceklerdir. Birde, Şeyh Sait olayını neden geniş ele almadığım sorulmaktadır. Ben, Şeyh Sait olayında, sadece babamın amcası Zekeriya Üzülmöz'in anlatımlarını hatırlaya bildiğim kadar aktarmaya, yani sözlü tarihe bir katkı sunmaya çalıştım. Amacım Şeyh Said olayını anlatmak değildi, Şeyh Said ve Şevki Bey yalnız başına ele alınması ve yazılması gereken bir konudur diye düşünüyorum. Kitaptaki eksikliğim; Erganili bilim adamlarına, akademisyenlere, araştırmacılara yer veremeyişimdir. Bu konu, kismet olursa ayrı bir çalışmamın konusu olacaktır. Kitapla ilgili eksikliklerin, var olan hataların, yanlışların ve yanlışlıkların hoş görüleceğini umar, Ergani ile ilgili daha güzle eserler dileğiyle saygılarımı sunarım.

Gönlünüzdeki güller hiç solmasın!

6 Ocak 2006 tarihinde **Ergani Haber** gazetesinde,

28 Mart 2006'da <http://www.KentHaber.com> sitesinde yayınlandı.

Delilik Üzerine

*“Adı batsın buranın!
İşte budur ağırlığıyla beni ezen.
Çok beceriklisin, sana söylüyorum bunu,
Çivi üstüne çivi çakılıyor yüreğime.
Olanaksızdır buna katlanmam benim,
Nasıl söyleyeyim utanıyorum.”*

—Goethe/*Faust*

Çayönü’nden Ergani’ye Uzun bir yürüyüş kitabımla ilgili Erganililerden aldığım eleştirilerden biri de delilerimizle ilgili oldu. “*Neden kitabında delilerimize yer vermedin?*”, “*Ergani, delileri ve velileri ile meşhurdur, bir iki satırla da delilerimizi anlatmalıydın*”. vs...

Ben, Ergani’nin birçok delisini gördüm, birçoğunu da yakından tanıma şansına(!) sahip oldum, Ama velisine hiç rastlamadım, kimlerdir de bilemiyorum. Bu nedenle, bu yazıda velilere dair değil, delilikle ilgili bazı düşüncelerimi anlatmaya çalışacağım.

Sözlüğe baktığımızda, delinin: 1. Aklını yitirmiş, aklî dengesi bozulmuş olan, mecnun. 2. Davranışları aşırı ve taşkın olan kimse, çılgın gibi anlamlar içerdiğini görürüz. Delilik ise, deli olma durumu veya delice davranıştır. Delilik, fiziksel ve zihinsel bir kusur olabildiği gibi, beyin hücrelerinin fazla ısınmasından dolayı enerji yükselmesi sonucu da olabilir. Yani aşırı derecede düşkün olma sonucu bir hedefe kilitlenme, başka bir şey görememe, mi-

litanlaşma da bir tür deliliktir diyebiliriz. Karasevda, kumar, define tutkusu, cennet arzusu, cehennem korkusu, devrim ateşini vs... buna örnek verebiliriz. Uyuşturucu alışkanlığı gibi sonradan edinilen kötü alışkanlıklar da bir başka olumsuz etkindir.

Ergani ile ilgili kitabımda daha çok tanıdığım, bildiğim ve haklarında bilgi ve belge toplayabildiğim yazar, çizer, düşünür ve aydınlarımızı, renkli ve farklı insanlarımızı anlattım. Delileri anlatmayışım bir eksiklik değildir.

Delilerle alay etmeyi, onlarla eğlenmeyi ve onları temaşa etmeyi doğru ve ahlakî bulmuyorum. Nesini yazayım: Onları zaten “*Allah vurmuş!*” Ben, bu nedenle onları kitabıma almadım, ama tüm Erganililere, Rönesans hümanizminin en büyük temsilcilerinden olan ve papaların bile saygı duyduğu: “*Hakkımda ne derlerse desinler, (zira, deliliğin en deli olanlar tarafından bile her gün nasıl ayaklar altına alındığını bilmez değilim) tanrısal tesirlerimle tanrılar ve insanlar üzerine sevinç saçan gene ben, yalnız benim; öyle ya,*” diyen Rotterdamlı Erasmus’un 1509 yılında yazdığı **Deliliğe Övgü** kitabını bulup okumalarını önerebilirim. Bu kitap, yazılışından günümüze, felsefe ile gülmecenin birleştiği en yetkin eserlerden biri olma özelliğini sürekli koruyabilmiş bir kitaptır çünkü.

İnsanlar çeşit çeşittir. İşte bu çeşitlilik, insanlık serüvenini ilginç kılan şeydir aynı zamanda. İnsanlar zihinsel, bedensel kusurlu olabilir. Bu, o kişinin elinde olan bir şey değildir, ama bizim elimizde olan; tribünlere oynamadan, toplum olarak onlara sahip çıkmaktır. Ayrıca, üretim ve tüketim alışkanlıklarının hızla değişmesi, refahla birlikte insanın omzundaki yükün de her geçen gün ağırlaşması ve “*insanın insana yabancılaşması*” gibi nedenlerle “*sağlam*” insanlar bile günümüzde bunalım geçiriyor, kafayı üşütüyor: Stres, depresyon, çeşitli ruhsal hastalıklar günlük yaşantımızın birer parçası oldu. Bu nedenle, paylaşma, dayanışma ve yardımlaşma bugün en çok gereksinim duyduğumuz şeydir.

Bizler toplumsal bir varlığız, topluluk içinde yaşıyoruz. Yalnız başına yaşayacak ve kendisini bekleyen ödevlerin yalnız başına üstesinden gelmeye çalışacak insanın hali perişandır. Böyle bi-

ri, insanî niteliklerini yitirir ve kendi yaşamını bile sürdüremez. İnsan kendi güçsüzlükleri, yetersizlikleri ve sınırlamalar dolayısıyla her zaman için başka insanlara muhtaçtır. İnsanın gerek kendi kişisel esenliği ve gerekse insanlığın mutluluğu için başta gelen koşul, toplumdur.

Dünyamız hata ve yanlışlarla dolup taşan bir dünya. Böyle bir dünyada her insanın kendine özgü bir “*yaşam amacı*” olmasıdır diye düşünüyorum. Tersı durumda, kafayı üşütebiliriz.

Bizler akıllılarımızı bile yeteri kadar henüz tanımış ve anlamış değiliz. Işık olmuş, insanlara yol göstermeye çalışan aydınlarımızı anlamaya çalışalım; delilerimiz ve delilerimizin çokluğuyla fazla övünmeyelim, onlara eğlencelik olarak bakmayalım, elimizden geldiğince sadece onlara yardımcı olalım. Doğru olan; akıllı, bilgili ve başarılı insanların çokluğuyla övünmektir, onları daha iyi anlamaya çalışmaktır.

Her Şeyin Başı: Kitap

Kitap okumayı severim.

Ders kitaplarının dışında, kitap okumaya ben ortaokuldayken başladım. O zamanlar daha çok resimli kitaplar okurdum. Tommiks, Teksas, Karaoğlan ve Tarkan gibi... Sonraları Hazreti Ali'nin Heyber Kalesi gibi cenk, Köroğlu gibi haksızlığa isyan edenlerin öykülerini anlatan kitapları okumaya başladım. Gezgin kitap satıcılarının sattığı Leyla İle Mecnun, Kerem İle Aslı gibi aşk masallarını ise çok severdim.

Lisedeyken Orhan Kemal'in **Arkadaş Işıkları** ve **Hanımın Çiftliği**, Yaşar Kemal'in **İnce Memet**, Fakir Baykurt'un **Yılanların Öcü** gibi kitaplarla tanıştım. Bu tanışmadan sonra okumayı alışkanlık haline getirdim, okumadığım zamanlar kendimi hep eksik hissettim. Midem nasıl besine gereksinim duyuyorsa, beynimde hep bilgiye, okumaya gereksinim duydu.

Büyük düşler kurdum okuduğum kitaplardan. Saçlarım kitaplar arasında ağardı, gözlerim okumadan ufakta olsa bozuldu, ama sayfaları çeviren parmaklarım hiç yorulmadı. Ve şimdi okumanın yanında, ayrıca yazıyorum da. Şimdiye kadar on bir kitabım yayınlandı: Beşi mesleğimle ilgili teknik-çevre, dördü şiir, biri mizah ve sonuncusu da **Çayönü'nden Ergani'ye Uzun bir yürüyüş** kitabımdır. (Daha sonra, yani Mayıs 2009 da **Arkeoloji ve Sanat Yayınları** tarafından **On Bin Yıllık Tarihin Tanığı: Hİ-LAR** kitabım yayınlandı)

Kitap, insanların güneşi, ayı, dünyası ve sevgilisi olmalıdır diye düşünüyorum. Çünkü:

Her kitap bir güneştir. Sayfaları çevirip okumayınca; aydınlığı, karanlığı, dünyadaki canlıların ışıktan nasıl hayat bulduklarını nereden bileceğiz?

Her kitap bir aydır. Sayfaları çevirip okumayınca; sevgilinin ay parçası aydınlık güzelliğini, gecenin zifiri karanlık çirkinliğini nasıl fark edeceğiz?

Her kitap bir dünyadır. Sayfaları çevirip okumayınca; güzellikleri ve çirkinlikleri; dünyanın hem kendi, hem de kendisinden daha güçlü güneşin etrafında dönüşünü, hele hele dünyada dönen film fırladıkları nasıl anlayacağız?

Her kitap bir sevgilidir. Sayfaları çevirip okumayınca; yaşanan güzel aşkları, sevdaları, tutkuları; seven ve sevilenlerin bütünsellenen bedenlerde yeni canları yaratmanın hikmetini nasıl anlayacağız?

Diyeceğim o ki, siz siz olun evinizden ve elinizden kitabı eksik etmeyin. “*Kitapsız*”ları Allah bile sevmez, her şeyin başı kitaptır. Kitap düşünmeyi öğretir, aydınlığı getirir. Kitapsızlık cehaleti getirir. Cehalet ise, zifiri karanlığa benzer. Karanlıkta insan önünü görmez; kafa bir yere çarpabilir, ayak pisliğe basabilir, en kötüsü beden uçurumdan yuvarlanabilir. Karanlıkta güven ve huzur olur mu?

Kitapsız olmayalım, kitapsız kalmayalım. Kitapları sevelim ve bol bol okuyalım.

Kitap, **Rüya Tabirleri**’nde bile önemli şeylere alâmettir: Rüyada kitap görmek, kuvvete; elinde dürülü kitap görmek, ömrün bittiğine; açık kitap, geniş bilgiye; kapalı kitap, gizli habere; bir çocuğun elinde kitap görmek, müjdeye; kadının elinde kitap görmek, sevindirici bir işi beklemeye işaretir.

Ben, okuduğum kitaplardan, bilge insan Francis Bacon’un dediklerini öğrendim: “*Okumak insana olgunluk, konuşmak canlılık, yazmak da sarıhlık (açıklık) verir. Tarih kitapları insanı akıllandırır; şiir, nükteci; matematik, dikkatli kılar; felsefe eserleri de*

derinleştirir; mantık ve hitâbet, münâkaşalarda ustalaştırır; ahlâk da ağır başlı yapar.”

Kitapla ilgili bunca yazdıklarımın sonra; sevdiğim ve duygu-larıma hitap ettiği için, Abdullah Rıza Ergüven’in **Şarabı Tanrı-larla İçtik** şiir kitabından “*Açtığım Her Sayfa*” başlıklı şiiri sizler-le paylaşmak istiyorum. Okuyunca, umarım sizlerde seveceksiniz.

*“Kitaplarla başbaşa yattığım o geceler
sevgilerin en güzeline ulaştım
Bir kadını sevmekten de beter
aşklara bıraktım kendimi
Süt bacaklarıydı bir kadının
ak sayfalar
sayfalar arasında
dudaklarını buldum
sevdiğim kadının
Sevgilinin dudak dudaklarıydı
açtığım her sayfa
yüzü gibiydi
bir kitap
Tek tek
bu sevgiye emek gerek!..”*

Şerafettin Güneli'nin Ardından...

Şerafettin Güneli'yi kaybettik!

Kötü haber tez ulaşır. Bu, ölüm olunca daha da tez ulaşır.

Sevgili arkadaşım Resul Üstün'ün, “*Sana üzüleceğin bir haber vermek zorundayım. Şerafettin Güneli ağabeyimizi 11.03.2006 Cumartesi günü kaybettik. Onu sevenler sağ olsun*” diye yazdığı e-mail'inden ölümünü öğrendim.

Her gidenin ardından farklı bir acı duyarız.

Her ölüm, insanda farklı duygular uyandırır. Ben kendi adıma, Şerafettin Güneli ile doya doya, ağız dolusu sohbetler yapamadığıma yanarım. Çünkü:

O, bir değerdi, canlı bir tarihti; Ergani ve bölgemizin aşığıydı. Kendi yeti ve imkânları ölçüsünde hep araştırırdı, yazdı.

O, hem iş yaşamında ve hem de yazma, araştırma konusunda çalışkanlığı ile tüm Erganilerin takdir etmesi gereken bir ağabeyimizdi.

O, bir Ergani sevdalısıydı. 1966 yılında yazdığı ve bizlere hediye ettiği, **Bütün Yönleriyle ERGANİ** kitabıyla Erganililere önemli bir hizmette bulunmuştur.

Mayıs 2005'te, Diyarbakır'da kendisiyle yaptığım bir görüşmede:

“Taa... 1966'da, **Bütün Yönleriyle Ergani** kitabınızda, ‘Ergani ilçesi ile civarının tarihini; tarih ilmi ile uğraşanlar için bir kılavuz olmak üzere yazacağım’ diye söz vermişliğiniz var. Ağabey, sözünüzü neden yerine getirmediniz” diye sorduğumda;

bana, söz konusu çalışmayı yaptığını, basılması için matbaaya verdiğini, matbaada dosyanın kayıp olduğunu üzümlere anlatmıştı. Bu çalışmada; Ergani'deki belli başlı aileleri, atalarım olan Sofibekir'in babası Kavas Mehmed'i de anlattığını açıklamıştı.

Onunla, dedelerimin dedesi Kavas Mehmed'le ilgili geniş, esaslı bir şekilde konuşamadığıma da yanarım.

O, fırsat buldukça, Ergani ve çevresi ile ilgili yazılar yazardı. Aylık Kültür, Sanat ve Edebiyat Dergisi **Berfin Bahar**'da yayınlanan “Çayönü Kazılarının Yapıldığı Hilar Köyündeki Arkeolojik Bulgular” (Kasım 2002, Sayı: 57), “Zağros Yöresinde Değiştirilen Tarihi Yer İsimleri” (Aralık 2002, Sayı: 58) ve “Antikçağda Zağros Kültürünün Etkileri-ZEUS” (Şubat 2003, Sayı: 60) gibi... Başka yerlerde yayınlanmış benzer yazıları var mı, bilemiyorum? Şimdi Ergani Kaymakamlığı, Ergani Belediyesi, Ergani dernekleri veya Ergani'ye gönül verenler: -O'nun anısına-, Ergani ile ilgili yaptığı çalışmaları derleyip, yayınlamaları çok yerinde olur diye düşünüyorum.

Resul Üstün, mail'inde, aynı zamanda; “*Biz o canlı tarihin değerini bilemedik*” diyerek, üzüntülerini bildiriyordu.

Doğru söze ne denir ki?

Ölüm kaçınılmaz. Tamam. Bu konuda, kötü olan hep geç kalmamız, öldükten sonra insanların kadir kıymetini anlamış olmamızdır.

Ölümü benim açımdan da çok kötü oldu. Hazırlamakta olduğum **HİLAR** kitabımla ilgili kendisiyle uzun uzun görüşmeler planlamaktaydım. Kitabın zenginleşmesine büyük katkısının olacağını düşünüyordum: Olmadı. Nur içinde yatsın. Üreten, düşünen ve de yazan bir insan olduğu için, ben şahsım adına kendisine çok teşekkür ediyorum. Kendisini hep saygıyla anacağım.

Akrabalarının, dostlarının, sevenlerinin, Erganililerin, Hilarlıların başı sağ olsun!

17 Mart 2006 tarihinde **Ergani Haber** gazetesinde,
Ağustos 2006'da **Berfin Bahar** dergisinde (Sayı:102) yayınlandı.

“Hapishanede Yazmak”

*Duy, vuruldum seslenemem sesim kısık
Güvercinim yaralı kanadı kırık
Gönderemem sevda yüklü mektubumu
Bari görüşüme sen gel nazlım, sık sık*

Türkiye’de herkes bir gün cezaevine düşebilir.

Türkiye’nin sosyal ve siyasal tarihine baktığımızda nice insanın cezaevlerinde ömür tükettiklerini, halen de ömür tüketenlerin var olduğunu görürüz. Katili, tetikçiyi, mafya bozuntularını, ırz düşmanını, hırsız, rüşvetçiyi... bir tarafa bıraktığımızda: Celal Bayar gibi bir Cumhurbaşkanı; Başbakanlık yapmış Menderes, Demirel, Ecevit, Erbakan gibi parti liderleri; Şefik Hüsnü, Behice Boran, Alpaslan Türkeş gibi sağdan sola birçok politik önder; Nazım Hikmet, Kemal Tahir, Orhan Kemal, Ahmet Arif, Yılmaz Güney gibi birçok yazar ve sanatçı; İsmail Beşikçi gibi bilim adamları; Said-i Nursi/Said-i Kürdî gibi dini şahsiyetler; Dinç Bilgin gibi gazete patronları; Cavit Çağlar gibi büyük patronlar... cezaevlerinden geçmiştir. Bu yönüyle zengin bir tarihe sahibiz. Bunlara 12 Mart 1970 ve 12 Eylül 1980 darbelerinde tutuklanan, cezaevlerine doldurulan ilericileri, devrimcileri, sosyalistleri, komünistleri, Kürt demokratlarını da eklediğimizde zenginliğimizin(!) boyutu daha iyi ortaya çıkar. Recep Tayyip Erdoğan’ın cezaevinden çıktıktan/çıkartıldıktan sonra Başbakan olması ise yakın tarihimizin siyasi ilginç bir vakasıdır.

Yukarıdaki örneklerden de görüldüğü gibi, Türkiye’de herkes bir gün veya her an cezaevine düşebilir. Bu nedenle, hem dışarıdakiler ve hem de bir zamanlar hapishaneye yolu düşenler cezaevlerinde yatanlara, tutuklu ve hükümlü yakınlarına, cezaevinde çalışanlara karşı ilgi ve alakalarını esirgememelidir.

En büyük kötülük unutmaktır!

1982-1984 yılları arasında cezaevinde yatan biri olarak ben, ne cezaevinde yaşadıklarımı ve ne de cezaevlerindekiyi unuttum. Zaman birçok acımı sırlasa da, yaşananlar bir bir kaydolmuştur beynimde hafıza dosyalarına. Onurluca, değerlerimizi koruma mücadelesinde, Diyarbakır’da yaşadığım 12 Eylül cehennemi sıcaklığındaki yangını nasıl unuturum? Yaralarım kabuk bağlasa da içten içe halen kanamakta. Unutmak, namümkün: Hapishane halen yüreğimde fitil işleyen bir yara. **Doludizgin Yaşamak** ve **Gençlik Yurdunda Bahar** şiir kitaplarımdaki şiirlerin birçoğu sıcak o günlerin izlerini taşır. Özellikle hücrede tek başınayken kalemsiz, kâğıtsız dizeleri kafamda oluşturur, beğenmediğimde yeniden tekrar oluşturur ve kendi kendime sessiz mırıldanırdım. Sessiz olmalıydık, konuşma yasaktı; yazamazdık, kâğıt kalem yasaktı; okuyamazdık, kitap ve yazılı belge bulundurmak yasaktı. Cezaevinden çıktıktan sonra ancak aklımda kalanların bir kısmını kâğıda dökemedim. Bu nedenle, bilirim cezaevinin ne menhus bir yer olduğunu ve de bilirim cezaevlerinde yazmanın ne demek olduğunu.

İçerde yatanlar yaşadıklarını unutmamalı!

29 Nisan-14 Mayıs tarihleri arasında İstanbul’da **Nazım Hikmet Kültür ve Sanat Vakfı**’nda Türkiye’nin dört bir yanındaki cezaevlerinde resim ve karikatürle uğraşan sanatçıların eserleri sergilendi. Serginin uzun yıllar cezaevlerinde mahpus yatan ünlü şairimiz Nazım Hikmet’in adını taşıyan vakıfta yapılmış olması da en az sergi kadar anlam taşıyordu.

Sergi, “*Cezaevi Duvarını Aşmak*” projesi kapsamında başlatılan çalışma, **Avrupa Komisyonu Demokrasi ve İnsan Hakları İçin**

Avrupa Girişimi (DİHAG) ve **Avrupa Kültür Vakfı**’ndan alınan destekle **Anadolu Kültür /DSM** tarafından gerçekleştirildi. Proje kapsamında birçok insan cezaevlerini ziyaret edip, çeşitli girişimlerde bulunarak Kars ve Bandırma cezaevlerinde projenin birinci ayağı resim atölyeleri gerçekleştirildi. Ayrıca heykel, karikatür, müzik, şiir, yazı ve ebru atölyeleri hayata geçirildi.

Projenin ikinci ayağı, cezaevlerinde edebiyat üretenlerin eserlerini gün yüzüne çıkarmaydı. Uzun uğraşlar sonucu; geçtiğimiz yıl *Metis Yayınları* tarafından **Hapishaneden Şiirler** ve **Hapishaneden Öyküler** yayınlandı. Bu sene de *Kanat Kitap* tarafından 66 şairin yazmış olduğu **Yedi Mavi Renk**, 26 öykücünün yazmış olduğu **Yeniden Başlayabilirdim**, içerden dışarıya-dışardan içeriye yazılan mektuplar **Sevgili Kardeşim**, hapishanede yazma serüveninin anlatıldığı denemeler **Hapiste Yazmak** ve 12 karikatüristin “*görülmemişi olanı görmek*” için çizdikleri **Hapiste Çizmek** adı altında kitaplaştırıldı. Hapishanelerden yazılmış olan şiirler, öyküler, mektuplar ve denemeler Sezai Sarioğlu, Aytekin Yılmaz ve Behçet Çelik tarafından seçilip değerlendirilmiştir. Karikatürler ise, Semih Poray ve Ender Özkahraman tarafından seçilip yayına hazırlanmıştır.

Bu kitaplar daha sonra karikatürlerle birlikte 29 Nisan 2006 günü anılan vakıfta düzenlenen bir kokteyle okuyuculara tanıtıldı.

Tanıtım sergisinde, **Anadolu Kültür**’ün “*Cezaevi Duvarını Aşmak*” projesinin cezaevi ayağını yürüten Zafer Kırac yapılan çalışmalarla ilgili bilgi verirken, yapılan çalışmaların önemini şöyle vurguluyordu:

“Çalıştığımız cezaevlerinden birindeki bir tutuklunun atölye çalışmalarımızın ardından bana söylediği söz yaptığımız işi anlatmaya yeter belki, delikanlı tavrıyla bilinen, herkesin korktuğu bu adam ‘benim kanlı ellerimi boyayla buluşturdunuz, ne yaptınız siz’ diye sordu bana. Aldığımız sorumluluğun büyük olduğunun farkındayız, dolayısıyla cezaevlerinde etkinlik yapanların çoğalmasını, başka sivil toplum örgütlerinin de cezaevleri üzerine çalışmaya başlamasını ümit ediyoruz.”

Karikatürist Ender Özkahraman ise, **Hapiste Çizmek** kitabına yazdığı önsözde:

“İnsanın kendi doğasını anlayabilmek ve işleyebilmek adına, zor koşullar altında daha fazla çaba gösterdiği düşüncesini paylaşıyorsak eğer, bu albümdeki eserlerin iyi bir emsal teşkil ettiği kanaatindeyim” diye yazmaktadır.

Projenin edebiyat ayağının yürüten sevgili dostum Aytekin Yılmaz ise, sergide yaptığı konuşmada, iki yıllık deneyimini şöyle özetliyordu:

“Bugün duvarın öbür tarafında kalanlarla birlikteyim. Başkasının acısına bakmak yetmez, bazen yanında olmak, bazen de yer değiştirmek gerekir. Duvarın öbür tarafında kalanlarla aramızdaki duvarın ne kadar da ince olduğunu hep beraber görüyor ve anlıyoruz. Duvarda asılı duran karikatürler, şiirler, öyküler bunun birer capcanlı suretleri...”

Aytekin Yılmaz’ın davetiyle tanıtım kokteyline katıldım.

Kokteylde, **Ben Bölmeden Geldim Komutanım** kitabımdaki çoğu karikatürün çizeri Ender Özkahraman’la güzel bir sohbetimiz oldu. Kitabımdaki karikatürler için kendisine gecikmeli de olsa teşekkür ettim. Sonra, arkadaşım Sedat Eroğlu ile birlikte, her biri değişik cezaevlerinden gönderilen sergideki karikatürleri buruk ve çok değişik duygular içerisinde incelemeye çalıştım.

Bu projesinde emeği geçen herkesi kutluyor ve kendilerine teşekkür ediyorum.

Kitapların Değerini, Kütüphanemizin Kıymetini Bilelim

“AB yolunda kadınlarımızın kovalarla su taşımalarını kimse içine sindirmemeli.”

—Şevket Atlı, Ergani Kaymakamı

26.01.2006 tarihli Bugün Gazetesi

Kütüphane ve kitap uygarlığın ölçütüdür. Kütüphane ve kitap bilginin muhafaza ve yayılmasını sağlayan birer araçtır; işlevleriyle uygarlık ve kültür tarihine katkıda bulunurlar.

Ergani Haber'de önceleri kitap ve okuma ile ilgili yazılarım yayınlandı. Okuduğum bir araştırma bu konuya yeniden eğilme mi ve bu yazının yazılmasına neden oldu. Sözümlü ettiğim araştırma, Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Başkan Yardımcısı Prof. Dr. Bülent Yılmaz tarafından hazırlanan Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin halk kütüphanelerinin niceliksel hizmetlerini karşılaştırdığı araştırmadır.

Bu araştırmaya göre, Avrupa Birliği müzakere sürecinde olan Türkiye, kütüphaneler konusunda ciddi sorunlarla karşı karşıya. Nüfus oranına bakıldığında, AB üyesi ülkelerde 7 bin 558 kişiye bir halk kütüphanesi düşüyor. Bu rakam, Türkiye’de bir halk kütüphanesinin bunun 7 katı nüfusa, 50 bin 762 kişiye hizmet vermesi gerektiğini gösteriyor. Buna karşın AB üyesi ülkelerde nüfusun ortalama yüzde 25’i halk kütüphanelerine üyeyken, Türkiye’de bu oran yüzde biri geçmiyor. Araştırma halk kütüphan-

si başına düşen kitap sayılarında da AB ülkeleri ile Türkiye arasında 3 kat fark bulunduğunu gösteriyor. AB ülkelerinde halk kütüphanesi başına düşen kitap sayısı 16 bin 476 iken, Türkiye’de bu rakam ortalama 6 bin 295 kitaba denk düşüyor. Ayrıca AB üyesi ülkelerde halk kütüphanelerinde kişi başına 2,2 kitap düşerken, Türkiye’deki 5 kişiye bir kitap düşüyor. Ve kütüphanelere yıllık ziyaret sayıları açısından da AB ülkeleri ile Türkiye arasında 15 kat fark bulunuyor. Ayrıca AB ülkelerinde bir kütüphaneci ortalama 6 bin 156 kişiye hizmet verirken, Türkiye’de bir kütüphaneci 259 bin 579 kişiye hizmet veriyor ve Türkiye’de çalışan kütüphaneciler, AB ülkelerindeki meslektaşlarının 4’te biri kadar ücret alıyor.

Bu araştırma ışığında **Ergani Halk Kütüphanesi**’ni ele aldığımızda durumun mutlaka daha vahim olacağını düşünüyorum. Yapım ve açılışında Yavuz Yavuz, İnam Gülmez, Seza-i Atılgan ve Cemal Gülbahar’ın emek ve katkıları olan Kütüphanemiz; Ergani için bir fener ve bilgi hazinesidir. “*Kütüphaneler sevimsiz, kitaplar lüzumsuz*” yanlışlığından kurtulmalıyız. Kütüphanelerden uzak durduğumuzda ve kitap okumadığımızda;

- Başta çocuklar olmak üzere, genelde insanlarımız “*cahil*” kalır. Cahil insanları kandırmak, baştan çıkarmak, elindeki avucundakini almak, sömürmek, yönetmek, yanlış hedeflere yönlendirmek kolaylaşır. Cahil ve bilgiden yoksun olanlar, her şeyden yoksun olur: Yurt, yoksullar yurdu olur.

- İnsanlar bilgisiz kalır. Bilgisiz insan, mal ve serveti yatırım ve hizmete dönüştüremez; teknolojiyi takip edemez; ekonomik gelişmeleri ve serbest piyasa koşullarını, mal-para-banka veya banka-para-mal ilişkilerini ve bunların pazarla olan ilişkilerindeki püf noktalarını anlayamaz. Hayvancılık ve tarımla uğraşan köylü bir toplum olarak kalır.
- Ulusal ve toplumsal sorunlara ilgi duyulmaz. İlgi duysa bile bir faydası olmaz. “*Kelin merhemi olsa başına sürer*” misali; cahilin, bilgisizin, okumamışın kime ne faydası olur? Halkına ve yurduna ne katkısı olabilir?
- Yaşamımız güvensiz, sokaklar tehlikeli olur. Hiç kimse kendini güvende hissetmez. Her tarafi hırsızlar, katiller, tinerciler,

baliciler, kapkaççılar, mafya bozuntusu tetikçiler kuşatır. İnsanlar kendini güvende hissetmeyince kaçışlar başlar. Kaçışlarda hem servet ve hem de beyin göçü olur. Bilgisizlik ve parasızlıkla çoraklaşma ikiye, üçe katlanır.

- Okulların yerini kahveler, meyhaneler alır. Bu durumda insanlar üretmeden saatlerce bu mekânlarda oturur, oyalanır. Bol bol çay, kahve, meşrubat, bira ve sigara tüketilir. İnsanlar üretime katılmayan, sosyal yaşama katkı sunmayan, sadece tüketen asalaklar haline gelir. Zarlı, taşlı, kâğıtlı nesnelerle oyunlar oynanır; içkiler içilir, beden ve beyinler uyuşur. Sarhoş ve kumarcı bir insan topluluğuna dönüşülür.
- Hep “öte dünya” için çalışılır. Dünyanın “fânı” olduğu; dünya zenginliğinin, ilim ve bilginin geçici olduğu, gerçek kalıcı olanın sadece ve sadece kazanılan “manevî zenginlik ve gönülden erişilen ilim” olduğuna inanılır. Okul ve kütüphane yerine bol bol camiler açılır, peş peşe tarikatlar kurulur. Nerede bir eski mezar, türbe, dağdağan veya aluç ağacı varsa çaput bağlanır, dilekler tutulur. Gökyüzündeki, karadaki, sudaki nesnelerden medet umulur, dileklerin gerçekleşmesi beklenir. Bu inanç körlüğünde bazı uyanık ve kurnaz din tacirleri türer. Ticari ve politik bir incelikle kendi dünyalıklarını doldururken, temiz inanç sahiplerini ise “öte dünya”nın zenginlikleriyle tanıştır.

Ergani’de bulunduğum değişik tarihlerde, birkaç kez, **Ergani Halk Kütüphanesi**’ne uğradım. Kütüphane Müdürü Davut Gölşüm Bey çok hevesli olmasına ve yoğun emek sarf etmesine rağmen, kütüphanede ilköğretim okullarına giden öğrencilerin dışında ne bir genç, ne de bir yetişkin insan gördüm. Neden kimse kütüphaneye gitmiyor?

Kendi kendime sorular sorup, sesli düşünüyorum:

- Erganililer kadın-erkek, genç-yaşlı herkes çok çok bilgilidir. Bu fakir kütüphanede bulunan kitaplardaki bilgilere gereksinimleri yoktur.
- Erganililerin bilgilene diye bir sorunları yoktur. Bu nedendir ki kütüphanede kitap okuma yerine kahvelerde oyun oynamayı tercih ediyor.

- Kitap okunduğu veya evlerimizde, üzerimizde bulundurduğumuzda başımız belaya girer diye düşünüyor.
- “*Tek kitap: Kuran*” neyimize yetmez anlayışından hareketle diğer kitaplara pas vermiyor.
- Kitap, her şeyden önce bir kent ürünüdür, ama Erganiler köylülükten kurtulamadığı için kitap ve kütüphanelerden uzak duruyor.
- Bir başka olasılık da, Kültür Bakanlığı’na bağlı kütüphanede insanların, özellikle gençlerin ihtiyaçlarına cevap vermeyen; okunan değil, okunmayan kitapların bulunduğu ve ayrıca, resmiyetin vermiş olduğu soğuk bir mekân oluşundan ötürü kütüphaneye kimse uğramıyor.

Bu konularda sizler ne düşünüyorsunuz bilemiyorum, ama çağdaş olmanın bir ölçüsünün de kütüphanelerin sayısı, bu kütüphanelerde bulunan kitapların nitelik ve niceliği ve kütüphanelerde çalışanların çalışma ve yaşama koşullarının durumu olduğunu bilmenizi isterim.

Kitap okumama konusundaki içler acısı durumumuzu eğitimci-yazar Canten Kaya, **The Economist**, Pocket World in Figures 2005 verilerine dayanarak bakın nasıl açıklamaktadır: “*Dünyada televizyon izlemede dördüncü sıradayız ve kitap okumuyoruz. ...Bir Japon yılda 25, İsveçli 10 kitap okurken, Türkiye’de aynı sürede altı kişi bir kitap okuyor*”. (**Akşam**, 16.3.2006)

Toplum Gönüllüleri Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı İbrahim Betil ise, “*Benim Kütüphanelerim*” projesi kampanyasının açış konuşmasında; Türkiye’nin kütüphane fakiri olduğu, mevcut 1500 kütüphanemize karşın, 124 bin kahvehane ve 16 bin meyhanenin bulunduğunu açıklıyor. İ. Betil, aynı konuşmasında, toplumun kitap okumaktan kaçmadığını, ancak onlara iyi ortamın yaratılması gerektiğini belirtmektedir. (**Hürriyet**, 26.02. 2006)

İnşallah iyi ortamlar hazırlanır da insanlarımız kahvehane ve meyhaneye gittiği kadar kütüphanelere de giderler!

Türküler, Halkevleri ve Maden

İstanbul’da Sivaslı bir arkadaşımda gördüğüm ve fotokopi örneğini aldığım bir belgeden, daha doğrusu bir kitapçıktan söz etmek istiyorum.

Bu kitapçığın ismi: **Elâziz Bakırmadeni Kazası Halk Türküleri**. Kitapçık 1937 yılında İstanbul’da Resimli Ay Matbaası T.L. Şirketi’nde basılıp, **Elâziz Halkevi Neşriyatından** 10. sırada yayınlamıştır.

Kitapçıktaki türküler, Elâziz Halkevi Orkestra Şefi M. Ferihsun Arsunar derlemiştir. Derlenen 18 türkünün hem söz ve hem de notaları var. Türkülerin notaları konusunda, notadan anlamadığım için bir şey söylemem doğru olmaz. Ama türkülerin sözlerine baktığımızda başka il veya yörelere ait türkülerin Bakırmaden’e mal edildiği hemen göze çarpmaktadır. Bazı türküler ise, Kürtçe türkülerin Türkçeleştirilmiş hali. Zaten kitapçığın başında Elâziz Halkevi Başkanı İlbayı Tevfik Gür de; “*Bu kitap: Elâziz Vilâyetinin Bakırmaden’i kazası halkı tarafından söylenen türkülerini ihtiva etmektedir. Diyarbakır... hattâ Mardin ve Urfa ile; şimal tarafından Elâziz ve muhiti ile olan sıkı münasebetlerin; yıllarca evvel uzun zamanlar işleyen bakır madeninde çalışma için yurdun muhtelif yerlerinden gelen ve kısmen burada yerleşip kalan amelelerin husule getirdikleri bir ihtilâtın, mahallî musikisinde bir hususiyet yaratmış olması tabîî görülebilir*” diyerek bunu açıkça belirtmektedir.

Kitapta, türkülerin sözleri değiştirilerek sahiplenilmesi Halkevi Başkanı İlbay T. Gür’ün belirttiği nedenden olsa bile, esas ne-

den; “*tek parti, tek lider, tek dil, tek ulus*” anlayışının somut ifadesidir. O günün **Cumhuriyet Halk Partisi** ve bu partinin Kürt halkına karşı tutumundan kaynaklanmaktadır. Çünkü Halkevleri o zamanlar CHP’nin birer yan koluydu. Kitapta birçok Kürtçe türkü özünden koparılmış veya koparılmaya çalışılmıştır. Kısaca bu değiştirmelerin altında politik nedenler bulunmaktadır.

Kitabın girişinde; “*Elâziz, Tunceli-Dersim Halk Türküleri kitapları serisinin üçüncüsü olan (Bakırmadeni Halk Türküleri)ni sayın alâkadarlara sunarım*” diyen M. Ferruh Arsunar’ın ilginç notları bulunmaktadır. Okuyalım:

“*Etrafı baştan başa yüksek maden dağlarıyla çevrilmiş olan bu muhitte halk, -hemen hepsi denecek kadar- madencidir.*

Buradaki musikî, halkın Diyarıbekir, Elâziz ile daimî münasebetleri dolayısıyla iki tesir altında bulunduğu halde; türkülerinde gene mahallî ve hususî bir karakter vardır. Bu türküler içinde (**Rumtiki**) namıyla anılan oyun havası; bu civarın meşhur sayılan bir oyundur.

Sultan Mahmut zamanında Bakır madenlerinde çalıştırılmak üzere, Karadeniz sahilinden getirilen birtakım halk buralara yerleşmiştir. Bu oyun bir nevî (**Laz**) oyununa benzemekle beraber, geçen zamanla başkalaşmıştır. Elâzizin (**Halay**) oyunu figürleri de tesir ile bu oyuna karışmıştır. Bu sebeple Laz oyunundan bambaşka bir şekil almıştır.

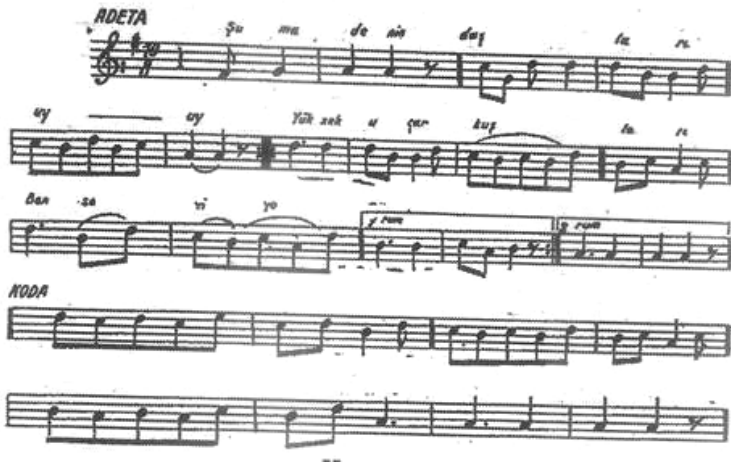
Bu oyun havasının tarzı, Laz havasının Ritm kaidesine uygun olmamakla beraber, mededinin aslı Karadenizden gelme ve oyun figürleri de Laz oyununun başka bir nev’i sayılabilir.

Burada çalınan muzik aletleri bilhassa: (**Davul-Zurna**)’dan gayri keman, kemençe, klârnet, darbukadan ibarettir. Kemençe şüphesiz ki Karadenizden gelmedir. Keman, klârnet, darbuka: Elâziz, Diyarıbekir tesiridir. Burada hemen hemen türküler hadise üzerine çıkarılır.”

Yukarda değindim, kitapta yer alan 18 türkünün çoğu Maden’e ait değil. Ben, sadece, çok belirgin iki türküyü burada örnek vermekle yetineceğim. Bir Ergani türküsü olan “*Erganinin taşları/Yüksek uçar kuşları*” türküsü, kitapta No:3’te “*Şu Made-*

nin taşları/Yüksek uçar kuşları”na dönüşmüştür. Ya, No:18’deki “*Diyarbakır Şad akar*”a ne demeli?

Erganilere kötü bir şaka yapıp, kitapta No: 3’te yer alan; “*Şu Madenin taşları/Yüksek uçar kuşları*” türküsünün nota ve sözleri müzikseverlerin alakasına sunuyorum.

NO: 3

HALK TÜRKÜSÜ

Şu Madenin taşları,
Yüksek uçar kuşları...
Ben sevdim eller aldı,
Durmaz gözüm yaşları...

Ay doğdu sini sini,
Severim ben birisini;
Cellâd boynumu vursun,
Diyemem doğrusunu!

14 Temmuz 2006 tarihinde **Ergani Haber** gazetesinde yayınlandı.

“Çayönü’nde İnsan”

Çayönü’nde İnsan yakın zamanda yayınlanan bir kitabın ismi.

Kitap, arkeoloji bilimine, tarihöncesi insanı tanımamıza, Ergani’nin tanıtılmasına emek veren, katkı sunan bilim adamlarımızdan biri olan Prof. Dr. Metin Özek tarafından kaleme almış olup **Arkeoloji ve Sanat Yayınları**’nca yayınlanmıştır.

Prof. Dr. Metin Özek, uzun uğraşlar sonucu, Çayönü kazıları ile tarihin derin karanlığından gün yüzüne çıkartılan bilgi ve buluntuları titiz ve bilimsel bir yöntemle inceleyerek edindiği bilgileri anlaşılır, güzel bir anlatımla bu kitapta bizlere sunmaktadır.

Kendisine, biz Erganiler ne kadar teşekkür etsek azdır. Sağ ol hocam, eline ve yüreğine sağlık.

Kitabı tanıtmadan önce, kısaca Metin Özbek’i tanıtmak istiyorum.

M. Özek, 1948 yılında Çorum’da dünyaya geldi. 1969 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bölümü’nden mezun oldu. 1970 yılında Paris’te Institut de Paléontologie Humaine’e araştırmacı olarak girdi. Bu arada Paris VII Üniversitesi’nin doktora programına kaydoldu. 1972 yılında D.E.A sertifikası aldı. 1974 yılında teziyle Doktorat de 3 eme cycle unvanını aldı. 1976’da Devlet Doktorası unvanını aldı. 1977 yılında Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü’nde Dr. Asistan olarak göreve başladı. 1987 yılında öğretim görevlisi oldu. 1981 yılında hazırladığı “*Orta Doğu Tarih Öncesi Top-*

lumlarında Dışlerin Antropolojik Yönden İncelenmesi” adlı teziyle Doçent unvanı aldı. 1988 yılında Profesörlüğe yükseldi. 1991 yılından bu yana Bölüm Başkanlığı görevini yürütmektedir. Ayrıca, 1994-1997 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekan Yardımcılığı görevinde bulundu. Çayönü kazıları nedeniyle sık sık Ergani’ye gelen bilim adamlarımızdan biridir. Dış antropolojisi, paleopatoloji, insan evrimi ve iskelet biyolojisi üzerine çalışmalarda yoğunlaşmış olup, bu konularda 150’nin üzerinde eseri bulunmaktadır. **Çayönü’nde İnsan** dışında, **İnsan ve Irk**, **Dünden Bu Güne İnsan** gibi kitapları bulunmaktadır.

Çayönü’nde İnsan kitabını güzel bir vefa örneği göstererek Türkiye’de arkeoloji bilimine ve Çayönü kazılarına çok emeği geçen Linda ve Robert J. Braidwood’ların anısına ithaf etmiştir. Kitapta, Çayönü’nün nüfus yapısı, fiziksel yapısı, inanış sistemi, sağlık sorunları anlatılmakta; kitapta yer alan 20 resim ise anlatılanları daha anlaşılır kılmaktadır.

M. Özbek, kitaba yazdığı Önsöz’de:

“Onlar bir avuç insandı. Geldiler, aşağı yukarı 11. 000 yıl öncesinde, Ergani’nin düzlüklerinde, su kaynaklarına yakın bir yerlerde yaşamaya karar verdiler. Önceleri tarım ve hayvancılığı bilmiyorlardı. Çevrelerindeki yabani hayvanları avlıyor, yabani bitkileri toplayarak yaşamlarını sürdürüyorlardı. Zamanla çiftçiliği öğrendiler. Böylece bir ekip üç aldılar. Artı ürüne kavuştular ve besin üreticiliğine dayalı bir köy topluluğunun temellerini attılar. Koyun, keçi ve domuz gibi evcil hayvanları oldu. Zamanla bunlara sığır da katıldı. Onlarla iç içe yaşamaya başladılar. Bu yeni geçim ekonomileri onların toplumsal yapılarına yeni boyutlar kazandırdı. Hilar kayalıklarına sırtlarını verip kurdukları köylerini, zamanına göre farklı işlevlere sahip en karmaşık yapılarla zenginleştirdiler. Oldukça sade bir mimari tarzı yansıtan evlerin yanında, görkemli anıtsal yapılar inşa ettiler. Kendilerine göre inanç dünyaları vardı. Ayinler ve törenler için büyük tapınaklar öngördüler. Kültürel açıdan değiştikçe, inanış sistemlerini de de-

ğiştirdiler. Gelişkin bir toplumsal yapıyı oluştururken, farklı sınıfların ve mesleklerin doğmasına zemin hazırladılar. Taşları, kemikleri ve boynuzları işleyip şekilden şekle sokup çeşitli aletler yaptılar. Büyüdükçe büyüdü, çoğaldıkça çoğaldılar. Sayıları binleri buldu. Mehmet Özdoğan'ın deyişiyle bir **Çayönü Kültürü**'nü yarattılar. 30 yıl süren kazı çalışmaları sayesinde, maddi ve manevi birçok kültürel değerleri gün yüzüne çıkarıldı. Ancak, Çayönü'nde her kazı sonucunda yeni bir kültürel yönünü daha keşfetme fırsatı bulduğumuz ve heyecan verici bu serüveni bizlere sunan insanlar kimdi? Onları yeterince tanıyor muyuz? Nüfus yapıları, inanç dünyaları, beslenme alışkanlıkları, fiziksel yapıları nasıldı? Ne gibi sağlık sorunları vardı? İçinde yaşadıkları doğal çevreye ne tür bir biyo/kültürel uyum gerçekleştirdiler? Elinizdeki bu küçük kitap işte bu heyecan verici öykünün, yeni bir kültürel yapılanmanın mimarlarını, iskeletlerden çıkarabildiğimiz bilgilerin ışığında, çok sade bir anlatım içinde, her türlü tablo, grafik, istatistik veri ve metin içindeki araştırıcı referanslarından arındırarak, biraz olsun tanıtmayı amaçlıyor. Gelin sevgili okuyucular Çayönü Cilalı Taş Devri (Neolitik) insanların gizemli dünyasında bir yolculuğa çıkalım” demektedir.

İnsanlarının gizemli dünyasında bir yolculuğa çıkmak için, kitabı mutlaka bulup okumanızı öneririm.

10 Ağustos 2006 tarihinde <http://www.gonulsitesi.net> sitesinde,

18 Ağustos 2006 tarihinde **Ergani Haber** gazetesinde,

01 Haziran 2007' <http://www.madenliyiz.biz> sitesinde yayınlandı.

Dil Üzerine...

Dünyada konuşulan 6 bin dilin korunması amacıyla ilan edilen “*Dünya Anadil Günü*” **Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)** üyesi ülkelerde kutlandı. Şubat ayında Paris’teki merkez binasında ise, gün dolayısıyla dil çeşitliliği, Amerika, Afrika ve Asya’daki azınlıkların karşılaştığı zorluklar ve dillerinin korunması konulu bir konferans düzenledi. UNESCO Başkanı Koichiro Matsuura bu konferansta yaptığı konuşmada; “*dilin bireyin kimliğiyle derinden ilişkili olduğunu*” belirtip, 6 bin dilin yarısından fazlasının yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu uyarısında bulundu.

Dil, duygu ve düşünceleri açıkça göstermeyi mümkün kılan her türlü işaret sistemidir. Bilinç içeriklerini, duyguları, arzuları, düşünceleri tutarlı bir anlam çerçevesi ya da modeli içinde ifade etme yolu ya da yöntemini tanımlar.

Dil dediğimiz, açıklama becerisi normal bir çocukta doğuştan vardır, ama geliştirilmeye muhtaçtır. Geliştirilmediği zaman ilkel bir görünümde, ancak bazı seslerin çıkarılmasına olanak verecek basitlikte kalır; gelişebilmek için, hem bireyin, hem toplumun özel çabasını gerektirir. Dilin gelişimi, bilincin gelişmesine tanıklık eder.

Dil toplumsal bir olgudur. Her dilin bir mantığı vardır. Dillerin yapıları ve evrimleriyle karşılaştırmalı araştırmayı **Dilbilim** yapar.

Dil Bilim denilince, ilk akla gelen isim İsviçreli Ferdinand de Saussure (1857-1913) ve meşhur eseri **Genel Dilbilim Dersleri** akla gelir. Saussure bu kitabında dilbilimin konusunu ve diğer bilimlerle ilişkisini açıklar. O'na göre dilbilimin çabaları:

- a) Ulaşabildiği tüm dillerin tanıtılmasını ve tarihini ortaya koymak; buna göre dil ailelerinin tarihini belirlemek ve olabildiğince her dil ailesinin ana dillerini göstermek,
- b) Tüm dillerde sürekli ve evrensel bir biçimde etkin olan güçleri araştırmak ve tarihin tüm özel olgularının indirgenebileceği genel yasaları ortaya koymak,
- c) Kendi sınırlarını çizmek ve kendi tanımını yapmak.

Saussure'e göre, her dil, kendi özellikleri içinde apayrı bir bütün oluşturur. Dilin özelliklerini oluşturan toplumsal ruhsallık, toplumsal ruhsallığın özelliklerini oluşturan da elbet coğrafi, ekonomik ve benzeri etkenlerdir. Ve O'na göre *“her toplum benimsediği dilden genellikle hoşnuttur”*.

Dil araştırmalarına yönelen tüm okullar ve akımlar sonradan Saussure'nin açtığı bu yoldan ilerlediler. Daha sonraları Amerikan dilbilimcisi Noam Chomsky dil biliminde yeni ufuklar açtı.

Alman düşünür Leibniz, *“dil, zihnin aynasıdır”* der, neden?

Bir ulusu ulus yapan etmenlerin başında dil gelir: Uluslar dilleriyle birlikte gelişir, ilerlerler.

Ortaçağda Hristiyan ümmetinin ortak kültür dili Latinceydi. Rönesans'la birlikte, Avrupa'da Hristiyan ümmetinin birleştiriciliği çözülmeye başladı. Fransız Devrimiyle de uluslar birer birer kendi özelliklerini, kendi dillerini geliştirmeye giriştiler ve Latince ikinci sıraya düşmek zorunda kaldı.

Ulusal diller halkların günlük anlaşma dili olmalarının ötesinde, birer düşünme ve bilim dili oldular. Ulusal benliğin uyandığı toplumlarda, hep yabancı öğelerden arınıp toplumun tarih içinde oluşmuş kendi öz değerlerini ortaya çıkarma eğilimi belirir. Bu doğrultuda ve sonunda ulusal kültür dilini kurmada gerekli olan gereçleri elde etmek için; halk dilinden derlemeler, es-

ki metinlerden taramalar yapılır. Bu işleri düzenli olarak yürütmek için de Batı’da hükümetlerin desteklediği dil dernekleri ya da akademileri kurulur.

İslam ümmetinin ortak kültür dili, Kur’an dili Arapça olması nedeniyle, Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte bizde **Türkçülüğün Esasları**’nı yazan Ziya Gökalp’in bile bilim terimlerinde Arapça’ya başvurulması gerektiğini söylemesine rağmen; bizzat Atatürk’ün emir ve çok yönlü katkısıyla kurulan **Türk Dil Kurumu** vasıtasıyla Batının kavramlar sistematüğini karşılayacak bir dil oluşturulması için, yani Türk dili için yoğun bir çalışma başlatıldı. Tabi bundan önce, 1924’te **Öğretim Birliği** yasası çıkartıldı. 1928’de Türkçe “*Resmî Dil*” olarak kabul edildi. 1929’un ilk günü de, **Latin Harfleri** kabul edildi.

Bu kabullerin ardından yoğun bir faaliyete geçildi. Örneğin: Ergani’de gençler ilk olarak 1932 yılında **Ergani Gençler Birliği** adı altında bir araya geldiğinde; sporun yanında, müzik ve tiyatro ve köycülük kolları gibi kültürel faaliyetlere girişti. Bu çalışmaların bir parçası olarak Ergani’de konuşulan mahalli Türkçe kelime ve deyimleri derleyip Dil Kurumu’na gönderdi. Benzer çalışmalar o zamanlar hemen hemen tüm il ve ilçelerde yapıldı. (Ne yazık ki, Ergani Gençler Birliği ‘nin derlediği bu çalışmanın bir örneğini bulunamadım. Ergani’de veya başka yerlerde acaba bir örneği bulunur mu? Bilemiyorum, araştırmak lazım.)

Türkçe için bunlar yapılırken, sosyal gelişmenin doğasına aykırı olmasına karşın, bağımsızlık savaşında ve Cumhuriyetin kuruluşunda Türklerin yanında temel unsur olan Kürtlerin kendi ana dilleri için yasaklama getirildi ve Kürt dilini yok sayma yolu seçildi. Yaşama hakkından sonra en temel insani hak olan ana dilinde konuşma ve yazma yasaklandı. Sonra da; “*eğitimin temel ilkesi olan kara bilgisizliğin giderilmesi*”, “*ülkemiz içinde uygar düşüncelerin, çağdaş ileriliklerin vakit yitirmeksizin yayılması ve gelişmesi*” (**Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, Türk İnkılap Tarih Enstitüsü. Cilt II, s: 44.) beklenmeye başlandı!

Dil yasaklanarak bunların gerçekleşmesi mümkün mü? Hayır. Kürt Dili’nin yasal varlığının kabul edilmemesi ne insanlıkla,

ne mantıkla ne de bilimle bağdaşmaktadır. Gerçeklerin saklanamayacağını, insanların doğal evrensel haklarının önüne geçilemeyeceğini Tarih Baba binlerce kez bizlere kanıtlamıştır: Tarihle oyun oynanmaz!

Fevzi Karadeniz haklı olarak sormaktadır: “*İnsanların doğuştan, tarihten gelen haklarının yasalarla, kanunlarla ellerinden alınamayacağını, Kürtler bugüne dek varlıklarını koruyarak, dillerini yaşatarak kanıtlamış olmuyorlar mı? Bulgaristan’daki Türkler insan haklarına ters böylesi uygulamalar karşısında yüzlerce yıldır üzerinde yaşadıkları toprağı terk ederek kanıtlamış olmuyorlar mı?*” (**Adımlar Dergisi**, 6-26 Ağustos 1989, Sayı: 16.)

Prof. Dr. Server Tanilli’de bu konuda önemli bir tespitte bulunmaktadır:

“*Kürt halkının varlığı yadsındığı, diline ve kültürüne ambargo konulduğu, iktisadî ve sosyal bakımdan ‘mahrumiyet’ içinde tutulduğu, yurttaşlık hakları tanınmadığı, özümlemeci ırk ayrımı politikalarıyla ezildiği ve sömürüldüğü sürece, Türkiye’de tek bir aydın, tek bir sanatçı ve tek bir bilim adamı ‘özgürüm’ diyemez.*” (**Nasıl Bir Demokrasi İstiyoruz?**, Amaç Yayıncılık, s: 184-185.)

Yakın tarihimizde Kürt halkının varlığı konusunda önemli adımlar atıldı. Bu gelişime paralel olarak, Kürt dili ile ilgili çalışmalara da ağırlık verilmelidir. Kürt gençlerine, öğretmenlere ve özellikle aydınlara bu konuda büyük görevler düşmektedir. Bilimsel yöntemlerle, en kısa zamanda-1932’de Ergani’de Gençler Birliği’nin yapmış olduğu Türkçe sözcük ve deyimleri derlemesine benzer ve hatta daha kapsamlı- konuşulan Kürtçe sözcük ve deyimlerin derlenmesine başlanmalıdır diye düşünüyorum.

Yapılacak böylesi bir derleme Kürt Dili’ne önemli katkıda sağlayacaktır. (3 Mart 2006)

F. Karadeniz'in Yeni Kitabı: "Başım Gözüm Üstüne"

Fevzi Karadeniz, sevdiğim ve değer verdiğim bir dostumdur. Dostluğumuz, Ergani'deki arkadaşlığımızdan bugüne uzanan bir dostluk ve arkadaşlıktır. Bu dostluğun içinde hemşericilik, okul ve gençlik arkadaşlığı, aynı politik yapı içinde "yoldaş"lık ve vefa vardır. Kendisi Fransa'da yaşasa da, rüyalarında Ergani ve Türkiye, aklında ise dostları vardır: Aklı ve fikri hep Türkiye'dedir: Halkına sevdalıdır. 1973'te yazdığı bir şiirinde olduğu gibi:

*"Koyun otlatırdım
Karacadağ eteklerinde.
El kulakta;
'Havar delal' çekerdim.
Bizim bağın yolunda,
Harman yerinde.
Dağı, ovayı
O havayı
O sevdayı sevdim ben"*

O, hayata da sevdalıdır; hayatı dolu dolu yaşayanlardandır. Özgeçmişine baktığımızda bunu rahatlıkla görürüz:

1952 de Ergani'de doğdu. Anadilinde, Kürtçe şarkıları dengbêj babasından dinleyerek büyüdü. İlk, orta ve liseyi Ergani'de okudu. Çalışma hayatına ilkokul yıllarında başladı. Liseden sonra, ailece yerleştikleri Düzce'de bir süre Orman Bölge Mü-

dürlüğü'nde çalıştı. Sendikal nedenlerle işten atıldı. İlk defa Düzce'de gözaltına alındı.

1971-1972 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine girdi, ama bitirmek nasip olmadı: Hukuk Fakültesi'nden ayrıldı. 1973-1975 yılları arasında iki dönem İstanbul- Diyarbakır Yüksek Öğrenim Kültür Derneği Başkanlığı yaptı. Aynı yıllarda Büyük İstanbul Nazım Plan Bürosu'na desinatör olarak işe girip, uzun yıllar işyeri temsilciliği yaptı. Sendikanın başlattığı grevin kırılması üzerine bir yıl tek başına grevde kaldı. Sonraları sırasıyla bir yıl DİSK'e bağlı Teknik-İş Sendikası İstanbul Şube Başkanlığı, üç yıl yine DİSK'e bağlı BANK-SEN'de Genel Yönetim Kurulu Üyeliği'nde bulundu. 1978 de Diyarbakır'a yerleşti. İki yıl BANK-SEN'nin Doğu ve Güneydoğu Bölge Temsilciliğini yaptı. 12 Eylül 1980 askeri darbe yapıldığında bu görevdeydi.

22 Temmuz 1980 de, DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler'in öldürülmesi üzerine yapılan Genel Direniş'te, Diyarbakır'da tutuklandı. Lice ve Van'da düzenlenen mitinglerde yaptığı Türkçe-Kürtçe konuşmalar nedeniyle gıyabında yargılandı, ceza aldı. 12 Eylül döneminde, DİSK ve TKP davalarından aranmaya başlandı. Can güvenliğinin kalmaması nedeniyle, 1984 yılında yurt dışına çıktı. 1985'te 51 yıl sonra toplanan Türkiye Komünist Partisi 5. Kongresi'nde Merkez Komitesi üyeliğine seçildi.

Yurtdışında-Almanya'da 1987'de **Zulme, Sürgüne, Hasrete DAYAN** isimli şiir kitabı, İstanbul'da 2001 yılında **Pencere Yayınları** tarafından **Lal** ve **Eski Zamanlar** adlı kitapları; Yurtdışı ve Türkiye'de çeşitli dergi ve gazetelerde demokrasi, Kürt sorunu, kültürel haklar, dil ve tarih gibi konularda yazıları yayınlandı. Kendisiyle röportajlar yapıldı. Avrupa'nın değişik ülkelerinde birçok panellere, konferanslara konuşmacı, şiir okuma gecelerine ise okuyucu olarak katıldı. 1989 da toplanan "*Paris Kürt Konferansı*" üzerine, "*Türkiye'de Bir Kürt Konferansı Toplanabilir*" yazısı ve **Newroz**'la ilgili "*Bin yıllardır dağımızda duman var. Güneş de en güzel Nemrut'da doğar*" başlıklı yazılarının yayınlandığı **Adımlar** dergisinin iki sayısı Türkiye'de toplatıldı. Hakkında her birinden 7,5 yıl olmak üzere davalar açıldı. 17 yıl sonra ancak ülkesine dönebildi.

Şu anda Fransa’da yaşamını sürdürmekte olup, değişik alanlardaki çalışmalarını kitaplaştırma çabası içersindedir. Bu çalışmalarından biri, **Belge Yayınları** tarafından Ekim 2006’da kitap olarak yayınlandı. Kitabın ismi de kendisi gibi güzel: **Başım Gözüm Üstüne**.

İstanbul’da düzenlenen **25. TUYAP Kitap Fuarı**’na katılıp, kitabını okuyucularına imzaladı. Sağ olsun. 5 Kasım 2006’da, “*Sevgili arkadaşım Müslüm Üzülmaz’a derin bir bağlılık ve tarifsiz bir sevgiyle*” yazıp-imzaladığı kitabından bir tana bana da hediye etti. Kitabı okudum; sade anlatımı, içerik ve derinliğiyle kitap gerçekten güzel.

Bir kadirşinaslık örneği gösterip kitabının hemen başına, “*Kürt diline, edebiyatına paha biçilmez katkılar yapan değerli dostum Mehmet UZUN’a*” diye yazması ve Mehmet Uzun’a ithaf etmesi de ayrı bir güzellik. Kitabı bulup okumanızı öneririm.

Kitap, çok şey anlatmakta; tabi anlayana!

Fevzi, **Önsöz Yerine** yazdığı giriş yazısında kitap hakkında şunları yazmaktadır:

“*Kitaptaki yazılar, son yirmi yıllık bir zaman dilimini kapsıyor. Kimileri 12 Eylül’ün diktatörlük koşullarında, kimisi sonraki yılların sancılı geçiş döneminde kaleme alındı.*”

Bazıları Sosyalist sistemin hüküm sürdüğü, komünistlerin başının göğe erdiği(!) yıllarda; bazısı toplumların bir bakıma çürüdüğü dönemlerde yazıldı.

Biri yazıldığında, Mandela müebbet’e hüküm giymiş bir ‘terörist’ti; bir diğer yazıda ise Mandela, artık dünya çapında saygın bir Devlet Başkanı’ydı.

Ülkemizde; İsmail Beşikçi, Mehdi Zana, Fikret Başkaya hapsedi. Yaşar Kemal, Server Tanilli, Tarık Ziya Ekinci, Haluk Gerger, Ayşe Nur Zarakolu gibi aydınlar konuşmalarından, yazılarından, kitaplarından ötürü yargılanıyorlardı; bazıları ceza giymişlerdi.

Birinde Yılmaz Güney Cannes Film Festivali’nde idi, ötekinde -her gün başucuna çiçekler bırakılır- Pere Lachaise’deydi.

Yazıların tümü yazıldığında, dağlarımızın başı dört mevsim kar, beş mevsim bahardı. Tezkere şarkıları, özgürlük türküleri aynı anda çalardı.

Kavgalarla, acılarla, umutlarla geldik bu güne.

Devletler, duvarlar, heykeller, tabular yıkıldı; ne ki savaşlar aratarak sürdü. Milyonlarca insan yerinden-yurdundan edildi. Dünya eskisinden daha adil değil. Böyle de olsa, halkların arayışı; barışa, özgürlüğe, adalete bağlanan umutları tüketmedi, sürüyor.

Bu durum ülkemiz açısından da öyle. Bilim ve teknikteki, iletişimdeki, bilgiye ulaşmadaki devasa gelişmelerle atbaşı gidiyor.

Kitaptaki bir şey daha dikkatinizi çekecek. Yazılar büyük oranda Kürt sorunuyla ilgilidir. Ülkemizin demokrasiye geçiş sorunu ve insan hakları bağlamında Kürt dili, kültürü, kimliği ağırlıklı olarak işlenmiştir. Söz konusu yazılardaki bazı tespitlere - belki de tümüne- katılmayabilirsiniz. Yine de anlayışla, geniş perspektifle, toleransla yaklaşacağınıza olan inancımı korumak istiyorum.

Kaldı ki, yazıların bazıları Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi Üyesi sıfatıyla bir siyasi harekete oldukça angaje olduğum bir dönemde kaleme alınmıştır. Bu anlamda kendim de - genel düşüncelerimi korumamla birlikte- bugün bazı konularda farklı düşünebilirim.

Son olarak kitabın ismi üzerine birkaç söz söylemek isterim:

Kürtler tarihlerinde, sosyal yaşamlarında, daha dar anlamıyla ev hayatlarında, dostluk ilişkilerinde konuklarını öyle karşılarlar: Ser sera, ser çava! Türkçe anlamıyla: Başım gözüm üstüne.

...Kürtler bu sözü hayatın başka alanında, başka anlamda da kullanırlar. Birileri onlarla tanışmak, konuşmak, tartışmak mı istiyor;

‘Kerem ke!..’ derler.

Buyurun!.. Hakkı-hukuku, eşitliği, kardeşliği, terazisinde dar’a çektiğimiz adaleti, bin yıllardan beri süzülüp gelen insanlığın bütün erdemlerini konuşalım, tartışalım.

Başım gözüm üstüne...”

Arkadaşım eline ve yüreğine sağlık!..

“Ergani Halkevlerinin Çalışmaları”

“*Ben, Sen, Onlar Yok. Ulus Var*” şiarıyla Tek Parti Dönemi’nde **Diyarbakır Halkevleri** tarafından ayda bir yayınlanan **KARACA-DAĞ** dergisinin 20 Şubat 1940 tarihli sayısında (Cilt: III, Sayı: 25) Münip Gültekin imzalı “*Ergani Halkevi Çalışmaları*”, Ağustos-Eylül-Ekim 1946 tarihli sayısında (Cilt: VII, Sayı: 92-93-94) ise, Muhtar Körükçü imzalı “*Diyarbakır Sayfyesi: Ergani*” yazıları bulunmaktadır.

Karacadağ dergisi ve **Halkevleri**, Tek Parti Dönemi’nde, **Cumhuriyet Halk Partisi**’nin birer yan kuruluşlarıydı. Halkevleri bir yandan kültürel ve eğitim çalışmalarıyla halkın sosyal gelişimine katkı sağlarken, diğer yandan da “*tek lider, tek parti, tek dil, tek ulus...*” anlayışının sonucu ırkçı ve otoriter ideolojinin, Kemalizm’in propagandasını yapan bir örgüttü. Bu anlayışla, 1936 yılında Ergani’de kurulan veya kurdurulan **Ergani Halkevi** de, bildiğim kadarıyla, birçok çalışma yapmıştır. Türkçe terim ve deyimleri derleme, tiyatro gösterileri, şiir geceleri, folklor gösterileri, resim, yayın çıkarma, seminer ve konferanslar... bu çalışmaların birkaçıdır.

Ergani Halkevi’nin dil üzerine yaptığı çalışmalar, yapılan resimler, yazılan şiirler, tiyatro senaryolar, çıkardığı yayınlar ve belgeler acaba şimdi nerededir? Ben hiçbir yerde bunlara rastlamadım. Bu belgeler olumlu-olumsuz; tarihe ışık tutacak belgelerdir. Bu nedenle, bu belgelerden ellerinde veya arşivlerinde olanların, bunları Erganililerle paylaşmaları gerekir diye düşünüyorum.

Olumlu ve olumsuz tüm yönleriyle tarihimizi, geçmişimizi bilmeliyiz. Bu anlayışla, elime geçen yukarıda bahsini ettiğim,

Karacadağ dergilerinde yayınlanan iki yazıyı yorumsuz aşağıya olduğu gibi alıyorum:

“Ergani Halkevi Çalışmaları

939 Yılı baharında inşaatına başlanmış ve henüz ikmal edilmiş bulunan Ergani halkevi faaliyete başlamıştır. İlk olarak öğretmenlerden Şükrü Tanili masum yardımcı ve gençlerin iştirakile (eski şeriye mahkemeleri) mevzun etrafında bir temsil verilmiştir. 24 ikinci kânun 940 cumartesi günü saat birde ilçebay ve uray başkanı Şefik Yaşar tarafından (şehircilik) ve iki şubat 940 tarihinde de öğretmen Şükrü Tanili taraflarından (Türk inkilâbı) mevzuları etrafında ve yüzlerce halkın topluluğu karşısında konferanslar verilmiştir. Halk, temsil ve konferansları heyecan ve haretle takip etmişlerdir.

24/Şubat 940 cumartesi günü saat ikide halkevinde bir toplantı olmuştur. Bu toplantıda hükümet doktoru Şevki Kılıççı tarafından (Emrazı Zühreviye) mevzulu bir konferans verilmiştir. Çok heyecanlı olan bu konferansta halk bu yıkıcı öldürücü hastalıkların insanlar üzerinde yaptıkları fenalıkları derin bir surette takip etmişlerdir. Aynı zamanda çok istifadeli ve müessir olmuştur.

25 Şubat 940 Pazar günü Türkiye’de halkevleri kuruluşunun sekizinci yıl dönümü olmak münasebetiyle Ergani halkevi parti ve milli bayraklarla baştan başa donatılmış ve sahne de gayet müzeyyen bir surette süslenmiş idi. Bir taraftan da halk gurup gurup halkevine akın ediyordu. Saat üçe onbeş kalarak sahnede merasim istiklâl marşı ile başladı. Okul talebeleri manzumeler okudular: saat üçte radyoda başvekil Dr. Bay Refik Saydam tarafından halkevlerinin sekizinci yıl dönümüne ait çok yüksek ve kıymetli söylevini halk heyecanla takip ettiler. Bundan sonra ilçebay halka hitaben Ergani halkevinin de dört yaşına girdiğini ve az zaman içinde yapılan değerli işleri birer birer halka bildirdikten sonra evimizin yükselmesi için el birliğiyle ve metodik bir şekilde gece gündüz çalışmak ve bize düşen çok önemli vazifelerimizi yapmaktan geri durmayacağımızı ve Ebedi Şef (Atatürk’ün) millete binlerce arkasında bıraktığı armağanlardan biri olan hal-

kevlerimizin harikalar yaratan varlıklarını bir kat daha tebarüz ettirmiş ve bu sözleri halk heyecanla dinlemiştir.”

Ergani: **Munip Gültekin.**

“Diyarbakır Sayfyesi: Ergani

Bilmeyenler için, Diyarbakır'ın kulaktan kulağa üç şeyi meşhurdur: Yılan akrep, karpuz kavun ve sıcak.

İki sene en harap bir evde oturduğum halde yılan akrep sokamı da pek iştmedim. Bu kısım mubalağa. Karpuz kavuna diyecek yoktur. Ancak belediyenin fiyatları kontrol ettiği müddetçe. Yoksa bunlar birer cehennem meyvesi oluyordur.

Sıcağa gelince: gerçi Akdeniz sahilleri ve Adana kadar sıcağı pek yoktur. Ancak insan bunalıp bir zerrecik hava aradığı, çok güzel olan suyundan testilerle içip baygın kaldığı günler olur. Bu güzel su da olmasa hakikaten halimiz haraptı.

Bu kadar fazla şikâyet edilecek sıcağı olmamasına mukabil, bundan bile korunacak sayfeleri çoktur. Bir kere bağlar mıntıkası en aşağı beş altı derece farkeder. Gazi köşkü tarafları da vasıtai nakliye olduktan sonra mükemmel istirahat yeridir.

Ben bu yazımda asıl, Diyarbakır'ın sayfyesi olabilecek durumda bulunan Ergani'den söz açacağım.

Bini aşan rakımı, eteğine yaslandığı yüksek dağların daimi esen şimal ve batı rüzgârları, her tarafını kaplayan bahçeler, şelaleler, su sesleri içinde hakiki bir yaz şehiri olan Ergani, Diyarbakır'ın yakınlığı dolayisiyle mükemmel bir banliyö sayfiye olabilir.

Mesala istanbul ile Yalova, Pendik, Florya; Ankarada Kayaş, Mamak nasıl yakın sayfiye gezi yerleri ise, yolu yakında daha iyi yapılacak olan Ergani, gerek kara yoluyla gerek şümendüferle bağlı, günlük veya daimi sayfiye olabilir. Vaziyeti yerinde olan memurlar yaz müddetince orada oturup her sabah gidip akşam dönecek otobüslerle veya maşrandizle Diyarbakır'a gidebilirler. Hele yaz münasebetiyle tek mesai olunca öğle sonunu Ergani bahçelerinde püfür püfür rüzgar altında, serin ağaçlıklar içinde soğuk havalarda geçirebilirler.

Daha ufakçaları, hafta başlarında gelmek ve hiç olmazsa iki gün rahat geçirmek imkânını bulabilirler.

Bunu hemen hayal etmeyin. Bugün bile Ergani ve Çermik'e gidip gelenler pek çoktur. Erganide oturulabilir iki otel vardır. Lokantaları pek temiz ve iyidir. Bahçeleri, suları, köyleri yakındır. Çermiğe kaplıcalarda gidip gelinebilir. Velhasıl az bir himmetle burası bir sayfiye banliyösü olabilir.

Bu yaz Ergani'de açılan çocuk kampına gelenler, manzarasına ferah ve açık görünüşü, bahçelerinin sık yeşilliği, temiz ve serin havasıyla bu kasabaya hayran kalmışlardır. Hele yakın köylere, yukarı bahçelerine gidebilmek imkânını bulanlar, hiç ayrılmak istememişlerdir.

Daha evvelki yazılarımızda bahsettiğimiz Zülküf dağının eteklerinde Beşiktaş bahçeleri, fevkaledé suyuyla Çiftepınarlar eski Ergani bahçesi, kasaba üstünde eşhasa ait ayrı ayrı, havuzlu bahçelikler, hepsi sıcak yaz günlerinin sınağı olabilir. Yakınlarda Gülbaran bahçesi, çocuk kampının kurulduğu bahçe, Bay Celil çiftliği yakın mesire yerleridir.

Kalhana ve Herbeto köyleri meşhur Boğaz çayının kenarında söğütlükler ve çimenliklerle doludur.

Yeşilliğin pek bol olmamasına rağmen Hilar köyünde çok şeyanı dikkat antika harabeler vardır. Dağ köyleri, hepsi serin, hepsi yeşillik, hepsi ferah ve temiz havalıdır. Esasen nefis Ergani'de bile insan ufuklara doğru bir nefes alma ferahlığı, Karacadağ'a kadar kaybolan geniş ovanın açıklık ve enginliğiyle mest olur.

Kasabada çok zarif ve temiz bir halkevi binası, serin ve havuzlu bir halkevi bahçesi, ayrıca belediye bahçesi vardır. İnsan günün her saatinde buralarda serin bir ağaç altı, gölgelik bir havuz başı, soğuk bir su ve sohbet edecek dost bulabilir.

Hele yakınlardaki Buğaz köyü dünyanın belki de en güzel yerlerinden biridir. Gelecek yazılarımızdan birinde Buğaz'a bir kır gezintisinden bahsedeceğiz.”

Yazan: **Muhtar Körükçü**

Karacadağ Dergisi'nde "Ergani'nin Zülküf Dağı"

Geçen hafta Tek Parti Dönemi'nde **Diyarbakır Halkevleri** tarafından ayda bir yayınlanan **KARACADAĞ** dergisinde; Münip Gültekin imzasıyla yayınlanan "*Ergani Halkevi Çalışmaları*" ve Muhtar Körükçü imzasıyla yayınlanan "*Diyarbakır Sayfyesi: Ergani*" yazılarını, birer belge niteliğinde oldukları için, olduğu gibi aktarmıştım.

Bu hafta ise, Aralık-Ocak 1945-1946 tarihli **Karacadağ** dergisinde (Cilt VII/85-86) Muhtar Körükçü imzasıyla yayınlanan ve ilginç savlar ortaya atan "*Erganinin Zülküf Dağı*" yazısını, yorumsuz, olduğu gibi bilgilerinize sunmak istiyorum:

"Erganinin Zülküf Dağı"

Tren Diyarbakır'a gelirken de, giderken de Ergani'den gece geçer. Bu yüzden muhiti tanımayanların hemen hepsi Ergani'nin uzaktan göz alan heybetli ve sevimli manzarasını bilmezler. Ufku kaybolduğu geniş bir ovaya bakan dik ve yalçın bir dağ eteğine gömülmüş yemyeşil bir kasaba. Kışın bile ağaçlar beyaz binalarının hemen bütün görünüşünü saklar.

Bu dik ve yalçın dağ işte, halk arasında bir çok itikatlara ve aslında ise fevkalâde bir manzara ve suya sahip olan Zülküf veya Zülkefil peygamber adı verilen kutsal bir dağdır. Eteklerinde sarp tepelerin yükseldiği bu dağ yalçın ve âdeti bir ev gibi dört köşe kayalarla nihayetlenir.

Dağla bu tepeler arasındaki ovada kışın fevkalâde kayak sporu yapabilecek meyilli ovalar ve yazın yemyeşil bahçelerle her ta-

raftan akan sular vardır. Zaten Erganinin her tarafı bahçedir, her tarafından şarıl şarıl sular akar. Hele bu dağın tepesindeki manastırda bir sarnıç suyu var ki, hem soğukluğu hem derecesi bakımından en iyi sulardan biridir.

Tepede, tam zirvede bir manastır var. Harap olmuş fakat duvarları ve temeli hala sağlam duruyor. Dünyanın iyi zamanına rastlasa da bir sanatoryum veya dağ sporu merkezi yapılırsa milyon değer. Su, bu manastırın ortasındaki sarnıçta göl halinde duruyor. Fakat suyun aktığı içine uzatılan şeylerin cereyana tabi olusundan belli. Bu suyun şehre getirilebilmesi şimdilik hayal denecek kadar fazla bir masrafa bağlı. Ama bir gelebilse hem elektrik santrali temin etmek hem de onbeş kata bile tazyikli su çıkarmak mümkün olacaktır. Bu işi ilerki senelere bırakarak şimdilik dağın eteğinde bulunan ve suyu itibariyle aşağı yukarı aynı nefaset ve mikyasıma da bulunan Çiftpınarlar suyunun kasabaya getirmek düşünüyor.

Bu Zülküf dağının halk arasında çok büyük bir önemi, batıl (belki de hakikat) bazı itikatlar doğuran bir prestiji var: Memleketin dört bir tarafından çocuğu olmayanlar bu dağa çıkıyorlar ve hemen çocukları oluyormuş. İşin ne dereceye kadar tam bir kaityetle cereyan ettiğini istatistiklerle tayin kabil değilsede, filhakika bu dağa çıkan on senelik kısırların çocuk doğurdukları pek çok görülmüştür ve görülmektedir. Bu sebeple hatta, bu dağa gelipte çocuğa nail olanlar, çocuk oğlansa adının muhakkak “Zülküf” “Zülfü” “Zülkefil” koyuyorlar.

Baharda burası tam bir sayfiye yeri hem bu şekil kısırların akın ettiği bir uğrak oluyor. Dağ ve civarındaki bahçelere yaya yolu ve hatta kuru havada otomobilin de çıkacağı eski bir şose vardır. Rivayete göre bu şoseyi, kızı hasta olan ve yukardaki suyu içip havayı alınca iyileşen eski bir mutasarrıf yaptırmış fakat zamanla tamirat görmediğinden bozulup kalmış.

Tepedeki manastır hakkında birçok rivayetler var. Esasen bu dağın, meşhur Zülküf peygamberin türbesi olmayıp makamı olduğu muhakkak gibidir. Bu binanın da bu makam yeri olduğu söyleniyor. Başka bir rivayet ise bunun vaktiyle Ermeniler ara-

mızda kardeş gibi yaşarken onların yaptırdığı söylentisindedir. Bu son rivayet daha doğruya benziyor. Kasabanın tarihi henüz yazılmış değildir, fakat inanılır kaynaklar bu manastırın o zamandan kalma olduğunu gösteriyor. Esasen şeklinin manastır şekli olması da bunu ispat eder. Ancak, Ermeniler gittikten sonra zamanın uluları bu manastırın tepemizde böyle dikili kalıp durmasını istemediklerinden bunu Zülküf peygamberin sarayı olduğu tarzında bir propaganda yapmışlar ve muvaffak ta olmuşlardır. Oysaki bunun bir Ermeni veya (başka bir kavmin) eseri olmasının en ufak bir önemi yoktur.

Çocuk doğurma meselesine gelince:

Tıp bilginleri bilmem ne der. Ortada bir vakıa var, buda yüzlerce vaka ile sabit. Olsa olsa bunu telkine hamletmek kalıyor. Malumdurki, bir çok gençler arslan gibi oldukları halde zıfak gecesinde muvaffak olamazlar, ertesi gün doktora gelirler, ezile büzüle vaziyeti anlatırlar, doktor onlara basit bir mukavvı, hatta bazan mai mukatter bile zerketse o telkinin kuvvetiyle o gece muvaffak olurlar. Tanıdıklardan bir ebe, doğum sancısı çeken bir kadına, bir şey yapamamak vaziyetinde kalınca, su zerkettiğini ve kadının da iğneyi görür görmez “oh, sancılarım dindi” dediğini anlattı. Tıpta telkinin büyük önemi nazara alınırsa bu şekilde kökleşmiş bir an’ane saklayan dağa gelen kadının hemen çocuk doğurması bir az izah edilebilir sanırım.

Zaten aslında kısır kadın yok denecek kadar azdır. Muhakkak ya a’sabında, ya cinsi mekanizmasında ufak bir aksaklık vardır ki bu da işte böyle bir telkinle veya bir ufak müdahale ile düzelebilir. Cinsi hayata ruhiyatın ne kadar müessir olduğu düşünülürse bu kaziye büsbütün kuvvetlenir. Bundan mada, bir kasabada yaşayan insanın ikibine yakın rakımlı bir tepeye çıkışını oradaki temiz havanın âsap ve vücut üzerine tesirini hele bir de suyunda başka bir takım maddeler bulunması ihtimalini düşünürsek vaziyeti bir parça izah etmiş oluruz. Mamafî bütün bunlar tıbbın salâhiyetli izahı değil ancak birer tefsirdir. Hakikatta bir vakıa varsa o da, gerçekten bu dağa çıkan kısırların ondört onbeş sene çoçuğu olmamış kadınların çocuk sahibi olduklarıdır.

İşte Ergani'nin Zülküf dağının güzel mesireliği, kayak sporları için bulunmaz imkânları ve fevkalâde suyu yanında daha fevkalâde tarafı... **Yazan: Muhtar Körükçü**"

Diyarbakırlıların Gururu: Şair Sezai Karakoç

Sezai Karakoç “*Kültür ve Sanat Büyük Ödülü*”nü aldı.

Diyarbakırlılar bu ödülден övünç duymalı, çünkü Sezai Karakoç bir Erganili.

Turizm ve Kültür Bakanlığı tarafından 1979’dan beri her yıl verilen **Kültür ve Sanat Büyük Ödülü**’nü bu yıl günümüz şairlerinin önemli ustalarından Sezai Karakoç’a verilmesine karar verdi. “*Değerlendirme Kurulu*”, şair, yazar ve düşünce adamımız Sezai Karakoç’u, “*İnsanda insani duyguların canlı algılar halinde yaşayarak gittiği büyük şiir yatağında akması, insanlık macerasında ruhun ve milletin özelinde yüksek bir ifadeye kavuşmuş olan tarihi yeniden yapılanma fırtınalarını şiirlerinde yansıtması*” sebebiyle ödüle layık gördü.

Ödülün gerekçesinde, “*Şiirlerinde çarpıcı benzetme ve imgelerle, daha önce denenmemiş sentezlere ulaşan bir sanatçı olarak tanınan Karakoç, Türk edebiyat dünyasında mümtaz bir yere sahip bulunmaktadır.*” ifadesine yer verildi.

Bu ödül şairimizin ilk ödülü değil, 1968’de MTTB Millî Hizmet Armağani’nı, 1970 yılında Gümüş Hürriyet Madalyası’nı, 1982’de Türkiye Yazarlar Birliği Hikâye Ödülü’nü, 1988’de Üstün Hizmet Ödülü’nü, 1991’de XII. Dünya Şairleri Kongresi’nde World Academy of Art an Culture Ödülü’nü aldı.

S. Karakoç, 22 Ocak 1933’te Ergani’de doğdu.

1944 yılında Ergani’de İlkokulu bitirdi. Maraş Orta Okuluna yatılı parasız olarak kayıt olup, 1947’de mezun oldu. Ardından yine parasız yatılı olarak, Gaziantep Lisesi’ne kayıt oldu ve 1950’de liseyi ve 1955’te Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye ve İktisat Bölümü’nü bitirdi.

1955’te üniversite yıllarında **Şiir Sanatı** dergisini çıkardı. 1960’ta ise, **Diriliş Dergisi**’nin ilk sayısı yayınlandı. Diriliş Dergisi’ni bazen ayda bir, bazen iki haftada bir, bazen de haftada bir çıkarttı.

Edebiyatın pek çok türünde 70’e yakın eser verdi.

O, inananların dindarlığını doyurmaya yönelik şiir yazarların başında gelir. Dirilişi şiar edinmiş bir şairimizdir. Diriliş sözcüğüne hayrandır. Diriliş, O’nun adeta bütün dünyasıdır. Kitaplarının ismi dirilişle başlar ve dirilişle biter: İslâmın Dirilişi, İnsanın Dirilişi gibi... Kurduğu/sahibi olduğu ve kitaplarını bastırduğu yayınevinin ismi: **Diriliş Yayınları**’dır. Çıkardığı derginin ismi: **Diriliş Dergisi**’dir. Ve siyasi parti kurar, ismi: **Diriliş Partisi**’dir. Dahası, S. Karakoç için diriliş, sihirli/mucizevî bir sözcüktür. Günümüzde kullanılan anlamının çok ötesinde bir anlamı vardır. O’nun için diriliş; “*ne ‘tanzimat’, ne ‘ıslahat’, ne ‘reform’, ne ‘inkılâp’ ya da yeni adıyla, ne de ‘devrim’dir*”. “*Diriliş kavramı, çok geniş bir kavramdır. En metafizik bir temelden başlayarak, tek kişinin hayatının en ayrıntı noktalarına kadar uzayan, toplumu bütünüyle kucaklayan, tarihi didik didik eden, tarihin yönünü çizen, tarihi icabında dönemeçler kıvrımlarla bambaşka istikametlere doğru götüren her türlü kişisel, toplumsal, tarihî ve metafizik olayların, oluşların*” bütünüdür.

Burada söz konusu edilen diriliş, tabi ki “*İslâmın dirilişidir*”.

Ben, S. Karakoç’un siyasi düşüncelerine hiç mi hiç katılmam. Yazdığı kitapların çoğunu okudum. Diriliş ile ilgi yazılanlar kendinin tekrarı olsa da, tarihi anlamada ve geleceğe yönelik tasarımlarda yoğun olarak beyin jimnastiği yapmaya çalışıyor: Ruhunu ve bedenini Allah’a teslim edip, bir mucize bekliyor: **İslâmın Dirilişi**. Oysa “*İnsanlar tarihlerini kendi yaratır. Mucizeler tarih yaratmaz*”: Bir devrimci olarak ben buna inanırım.

S. Karakoç Ergani'den çıkmalı çok oluyor, ama Ergani'yi unutanlardan biri.

S. Karakoç'la 2005'te Çayönü'nden **Ergani'ye Uzun bir yürüyüş** kitabımı yazmaya niyetlendiğimde görüşmüştüm. Görüşmemizde Ergani ile ilgili kitap yazma düşüncemi kendisine açıklamış ve yardımını istemiştım. Görüşmemiz ilk başta O'nun (kanımca) beni hiç tanıması ve benim de bazı tereddütlerimin olması nedeniyle, biraz soğuk başlamıştı, ama konuşmaya başlayınca ve ortak noktamız Ergani olunca, konuşmamızın sonuna doğru sıcak bir ortam oluşmuştu. O buluşmamızda birçok kişi ve yerlerden konuştuk. Belleğinde halen Ergani'nin çok canlı olduğunu gözlemlemiştim. Ergani ile ilgili, Ergani'de yaşlı insanları dinlememi; şecere, eski tapu belgeleri gibi belgeleri toplama-mı önermişti. Eski yazı bilip bilmediğimi sormuştu. Bilmediğimi söyleyince, kendisinin bu konuda, belgeleri okumada yardımcı olabileceğini söylemişti. Ayrılırken, lütfedip bana kitaplarından vermişti. Teşekkür ederek, ben de kendisine son çıkan şiir kitabım **Gecenin Islığı**'nı imzalayıp vermiştim.

25 Kasım 2005 tarihinde **Ergani Haber** gazetesinde de yazdığım gibi, O'nunla dünyalarımız çok farklı, ama derler ya, “*yigidi öldür ama hakkını yeme*”; O, gerçekten iyi bir şairimizdir. Sürekli yazan ve düşünen dürüst bir aydın insanımızdır. “*Doğrular hiç kimsenin tekelinde değildir*” düşüncesinden hareketle, bize düşen görev yazana, düşünene ve üretene saygılı olmaktır. Ben kendim, elimden geldiğince her zaman mal üreten, hizmet üreten ve özellikle bilgi ve düşünce üretenlere, değer yaratanlara hep saygılı olmuşumdur ve olmaya da çalışıyorum. Yazar ve şairlere ise, saygım daha bir başkadır. Düşüncelerimiz farklı olsa da, hem Erganili bir hemşerim olması ve hem de sürekli gazetelerde, dergilerde yazılar yazan, kitaplar çıkaran, güzel şiirler yazan bir yazar, bir düşünür, bir şair olması nedeniyle Sezai Karakoç'a hep saygı duymuşumdur. Görüş ve düşüncelerini yılmadan, yalpalamadan, sabırla savunduğu için, mala-mülke, paraya-pula değer vermeden ve de bunların kendisini değiştirmesine fırsat verilmeyerek hep olduğu gibi kaldığı için, korkusuzca dü-

şüncelerini, fikirlerini kitaplaştırarak gelecek nesillere bıraktığı için kendisini kutluyorum.

Yazar Gülten Akın'ın dediği gibi:

“Düşünmeyen insanların olduğu bir dünyada bir insanın tüm hayatını düşünceye adanması çok anlamlı.”

Şairimizin *“Alinyazısı Saati”* şiirinden bir bölüm;

*“Ne kadar uzaktık Dicle'den
Çok yakınında doğmuşken
Dicle ki aşağılarda köpüklerinden
Bir şehir doğurmuş Bağdattır bu senin ülken
Bağdattır bu kardeşim senin ülken
Aydın Dicleye düşüp toprağa yükselmesi yeniden
Ayna koparmak boyuna ayna koparmak güneşten
Açık ve seçik bir fetih kılıçla yarılan güneşten
Senin şehrin benim şehrim ve hepimizin şehri
Bir nehrin şehri ki bizi yıkamıştır ruh ve beden
İçimizde akmıştır gece ve gündüz demeden
Göğsünde izler benekler taşır Kara Amid kalesinden
Yaralar kaplan derisini cam gibi süsleyen
Gönül yaraları fizikötesinden”.*

Not: Sezai Karakoç ile ilgili daha geniş bilgi için; **Çayönü'nden Ergani'ye Uzun bir yürüyüş** kitabıma bakabilirsiniz. s: 443-464.

09 Ocak 2007 tarihinde www.gonulsitesi.net sitesinde,

10 Ocak 2007 tarihinde **Yeni Yurt** (Diyarbakır) gazetesinde,

12 Ocak 2007 tarihinde **Ergani Haber** gazetesinde yayınlandı.

Ahmed Arif 80 Yaşında

21 Nisan, Ahmed Arif'in doğum günüdür.

Eğer yaşamış olsaydı 80. doğum günü kutlanacaktı. Olmadı, her ölümlü gibi aramızdan ayrıldı. Ama giderken, -diğer ölüm-lülerden farklı olarak- arkasında ölümsüz dizeler bırakarak gitti.

Ahmed Arif, şiirlerindeki biçim, anlatım, ahenk ve tema ile ta-rihe iz bırakmış kardeşliğin ve “büyük ütopya”nın şairidir.

Şiirleriyle umutları yeşerten, şiirimize yeni bir soluk getiren bu yiğit namuslu şairimizi anmanın bir yurtseverlik görevi oldu-ğunu düşünüyorum.

Ahmed Arif, 21 Nisan 1927’de Diyarbakır’da doğdu. Orta-öğrenimini Diyarbakır’da tamamladı. Sonra Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü’ne kaydoldu. Bu okulda öğrenciyken, **Türkiye Komünist Partisi**’ne üye olmak-tan tutuklandı. 1952 yılında TKP davasından iki yıl hapis ceza-sına mahkûm edildi. Cezaevinden çıktıktan sonra Ankara’ya yer-leşti. Yaşamını, yazarlığının yanı sıra Ankara gazetelerinde dü-zeltmenlik, teknik sekreterlik gibi işler yaparak kazandı. Gazete-cilikten emekli oldu. 2 Haziran 1991’de Ankara’da vefat etti.

Ahmed Arif’in ilk şiiri **Millet** dergisinde yayınlandı; asıl sana-tını ve kişiliğini 1948-1954 yılları arasında **Yeryüzü**, **Beraber**, **Se-çilmiş Hikâyeler**, **Yeni Ufuklar**, **Kaynak** dergilerinde yayımladığı şiirlerle ortaya koydu. Ama en büyük patlamasını 1968 yılında, **Hasretinden Prangalar Eskittim** kitabıyla yaptı.

Kitap yayınlandıktan sonra çok büyük bir yankı yarattı: Kitap 12 yılda 18 baskı yaptı.

Ahmed Arif, şiirde Nâzım Hikmet'in açtığı yolda yürüdü. Ondan aldığı şiirselliği, yaşadığı coğrafyanın duyarlılığıyla işleyerek Kürt halkının duygularına tercüman olmaya çalıştı. İçinden geldiği halkın umutlarını, sevdalarını, kavgalarını ve isyanlarını sözcük sözcük örerak şiirleştirdi; lirik, epik ve koçaklama tarzını kusursuz bir kurguyla kullanarak, özgün, tutkulu, isyankâr dizeleleriyle esip gürledi. Yiğitlik ve namus kavramlarını şiirleriyle evrenselleştirdi. Öyle ki, 19 Kasım 1970'te Cemal Süreya'ya yazdığı mektubunda; “ *Biz devrimciler, ayrı bir kumaştanız*’ ve *bizim canımızdan bile aziz olan bir şey varsa o da devrimci onur ve namusumuzdur*” satırları, onun dokunduğu kumaşın nasıl halis bir kumaş olduğunun güzel bir nişanesidir.

Ahmed Arif’le Nâzım Hikmet’in şiirlerinde büyük benzerlikler olduğu söylenir. Doğrudur, ama benzerliklerin yanında büyük ayrılıklar da vardır. Usta şairlerimizden Cemal Süreya, bu konuda, **Papirüs** (Ocak 1969) dergisinde şunları yazmaktadır:

“Ahmed Arif’in şiiri bir bakıma Nâzım Hikmet çizgisinde, daha doğrusu Nâzım Hikmet’in de bulunduğu çizgide gelişmiştir. Ama iki şair arasında büyük ayrılıklar var. Nâzım Hikmet, şehirlerin şairidir. Ovadan seslenir insanlara, büyük düzlüklerden. Ovadan akan “büyük ve bereketli bir ırmak” gibidir. Uygardır. Ahmed Arif ise dağları söylüyor. Uyrukluk tanımayan, yaşsız dağları, “âsi” dağları. Uzun ve tek bir ağıt gibidir onun şiiri. “Daha deniz görmemiş” çocuklara adanmıştır. Kurdun kuşun arasında, yaban çiçekleri arasında söylenmiştir, bir hançer kabzasına işlenmiştir. Ama o ağıtta, bir yerde, birdenbire bir zafer şarkısına dönüşecekmiş gibi bir umut (bir sanrı, daha doğrusu bir hırs), keskin bir pırlıltı vardır. Türkü söyleyerek çarpışan, yaralırken de, arkadaşları için tarih özeti çıkaran, buna felsefe ve inanç katmayı ihmal etmeyen bir yurtseverin şiiridir. Karşı koymaktan çok, boyun eğmeyen bir doğa içinde. Büyük zenginliği ilkel bir katkısızlık olan atıcı, avcı bir doğa içinde.”

Ahmed Arif’in şiirlerinde ritmin büyük bir rolü vardır.

Onda ritim sese değil, söze dayandığından daha derinlere inerek, halkından beslenerek dağlardan esen bir rüzgâr gibi lirizmin kaynağı olur. Yaşadığı coğrafyanın malzemesini ustaca kullanarak, onu lirizmin içinde yoğurarak, gerçekçi şiirdeki didaktik öğeyi bir tarafa itip, imge kısmında yaptığı açılımla genç şairlere örnek olmuştur. Ve yine bu nedenledir ki gecelerde, toplantılarda, mitinglerde onun şiirleri okunur; yazı ve makalelerde, anlatımı güçlendirmek için onun şiirlerinden alıntılar yapılır, bestelenir.

Birçok şiiri Türkçe ve Kürtçe çalışmalar yapan müzik gruplarca bestelenmiş veya değerlendirilmiştir. Dergi ve gazetelerde şiirlerinin dışında yazdığı düz yazılarıyla da, 1950 kuşağı olarak anılan şair ve yazarların büyük bir bölümünü etkilemiştir.

1970’li yıllarda Ankara’da Ulus Rüzgârlı Sokak’ta yayınlanan **Yeni Halkçı** gazetesinde -anımsadığım kadarıyla- gazetenin Yazı İşleri Sorumlusuydu. Benim, **Yeni Halkçı** gazetenin bürosunda kendisiyle iki defa görüşme şansım oldu. Aslında imkânım vardı, daha fazla da görüşebilirdim. Çünkü benim okuduğum okul - Anadolu Mühendislik Yüksek Okulu- da, Ulus Rüzgârlı sokaktaydı. Onun büyük şair oluşu, benim kendisini çok fazla rahatsız etmek istemeyişimden, ancak iki defa yanına gittim veya yanına gitmeye cesaret edebildim.

İlk görüşmem 1972’de oldu.

Bürosunda kendimi tanıttıktan sonra, ziyaret nedenimin bir hemşerisi olarak kendisiyle sadece tanışmak olduğunu, özel bir nedeninin bulunmadığını belirttim. Beni çok sıcak karşıladı, çay söyledi; birlikte çaylarımızı içerken, okuyup okumadığımı sordu. Okuduğumu söyleyince, mutlaka ve mutlaka okumamı tembihledi. Ben, odasında heyecan ve şaşkınlık arasında salınırken, diğer yandan da çaktırmamaya çalışarak, hem kendisini ve hem de odayı inceliyordum. Aklımda kalanlar: Kitaplar, gazeteler, dergiler... gazeteden gelen gidenler... işle ilgili sorunlar... susmayan telefonlar... duvardaki Siirt battaniyesi ve yağlı boya tablolar... masa üzerindeki Anadolu’nun çeşitli yerlerinden gelen el yapımı sanatsal motifler... üzerindeki kırkdüğme yelek ve normal konuşurken dahi şiirsel bir anlatımla vurgulu konuşması... gazetede

yayınladıkları “*İşkence Belgeleri*” yazı dizisine gelen olumlu tepkiler... bana sorulan sorular ve benim verdiğim cevaplar.

İkinci görüşmem ise, 1974’te oldu.

Ziyaretine ben ve iki arkadaşım birlikte gitmiştik. Yanına gidişimizden bir hafta önce, Urfa’nın Viranşehir ilçesinde jandarmalar 23 yoksul köylüyü kaçakçı diye sınırda öldürmüştü. Öldürme, Türkiye çapında büyük bir tepki yaratmış, her tarafta basın açıklamaları, gösteriler, mitingler yapıyordu. Ve bu olayı kınayan **Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP)**’nin İstanbul’daki mitingine polis çok sert müdahalede bulunmuş, birçok insan yaralanmış ve birçok insan da gözaltına alınmıştı.

Ben ve iki arkadaşım işte bu ortamda Ahmed Arif’e ziyarete gittik. Bizleri sıcak karşıladı, çayları söyledi. Kendisiyle daha önce bir görüşmem olduğu için, bu defa dilim ötmeye başladı:

“*Ahmed Abi, bir tek şiir kitabın çıktı, niye başka kitabın çıkmıyor. Niye dergilerde şiirlerini yazmıyorsun*” diye sordum.

Ahmed Arif, “*Babam, her zaman şiir yazılmaz!*” deyince, Ben, o zamanki bilinç ve duygusallığımla:

“*33 Kurşun’u yazdın yer yerinden oynadı. 23 Kurşun’u da yazabilirsin*” dedim. Yüzüme baktı, gözleri buğulandı, dudakları titremeye başladı ve;

“*33 can... onlar... suçsuz oldukları için öldürüldü. İnsan suçsuz olduğu için hiç öldürülür mü? Dünyanın neresinde görül-müş bu. Ben, “33 Kurşun” şiirini işte bu nedenle yazdım. Yoksa her gün insanlar ölüyor. Viranşehir’de ölen 23 yoksulun, öldürenlerce bir suçu var: Kaçakçılık. Oysa 33 canın suçları, suçsuz olmaktır.*”

Artık ne diyebilirdim ki: Sustum.

Yiğitlik, namus ve mahpusun ustası,
Sen, dağlarımızda her daim esen rüzgâr
Ve her şafak vaktinde yeniden doğan kısl güneşsin:
“*Yokluğun, Cehennemin öbür adıdır*”

Mıgırdiç Margosyan, “Tespîh Taneleri”, Ergani...

*“Bi ana çocığını hanki dille severse sevsin, heç fark etmez.
Anaların dili onların yûreğinin sesidir.” (s: 493.)*

Bu satırlar, Mıgırdiç Margosyan’ın yeni yayınlanan **Tespîh Taneleri** kitabından alıntı. Kitabı okudum; sürükleyici ve düşündürücü. Okuyanı kendi iç dünyasında yolculuğa çıkaran, kendi geçmişiyle yüzleştiren bir yapıt. Bir Diyarbakırlı olarak, bu kitabı okurken biraz yaşadığım diyarın geçmişteki yaşamı gözümde canlandı, ama daha çok da geçmişte yaşanan acı olaylar nedeniyle yüreğim burkuldu.

Kitap güzel bir anlatımla kaleme alınmış, bir solukta okunacak türden.

Mıgırdiç Margosyan kimdir, **Tespîh Taneleri** ne anlatmaktadır?

Mıgırdiç Margosyan, hemşerimizdir. 23 Aralık 1938’de Diyarbakır’da, Hançepek Mahallesi’nde (Gâvur Mahallesi) doğdu. Eğitimini Süleyman Nazif İlkokulu, Ziya Gökalp Ortaokulu, daha sonra İstanbul’daki Bezciyan Ortaokulu ve Getronagan Lisesi’nde sürdürdü. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü’nü bitirdi. O, çeşitli işler yapsa da, hep edebi çalışmaların içinde oldu. Ermenice yazdığı öykülerinin bir bölümünü, 1984 yılında **Mer Ayt Goğmeri** (Bizim Oralar) adıyla kitap haline getirdi. Bu kitabıyla 1988’de Ermenice yazan yazarlara veri-

len **Eliz Kavukyan Edebiyat Ödülü**'nü (Paris-Fransa) aldı. **Gâvur Mahallesi** (Aras Yayınları-1992), **Söyle Margos Nerelisin?** (Aras Yayınları-1995), **Biletimiz İstanbul'a Kesildi** (Aras Yayınları-1998) adlı Türkçe kitaplarını, 1999'da ikinci Ermenice kitabı **Dikrisi Aperen** (Dicle Kıyılarından) izledi. **Gâvur Mahallesi Avesta Yayınları** tarafından **Li bam e, Li wan deran** (Bizim O Yörelere) adıyla Kürtçe olarak yayınlandı (1999). **Evrensel** gazetesinde yazdığı makalelerin bir bölümü **Belge Yayınları** tarafından **Çengelliğne** adıyla yayınlandı (1999). Aynı gazetede "**Kırveme Mektuplar**" adlı köşesinde yazmayı sürdüren Margosyan'ın bu makalelerinin bir bölümü de **Lis Basın-Yayın** tarafından **Kırveme Mektuplar** adıyla kitaplaştırıldı (Diyarbakır, 2006). **Tespîh Taneleri**, en son çıkan kitabıdır (Aras Yayınları-2006).

Tespîh Taneleri kitabı, Margosyan'ın Diyarbakır'dan İstanbul'a parasız yatılı Ermeni okuluna gidişini ve bu gidişle birlikte geçmişte yaşadıklarını ve kendisinden yaşça büyük olanların anlatımlarını esas alan mükemmel bir kurgulanmış anı-roman türünde bir kitap. Kitapta tespîh, Ermenileri; tespîh taneleri de Diyarbakır'daki Ermeni hanelerini, evlerini simgelemektedir. Tespîh Taneleri, bir anlamda, geçmişte yaşanan ve halen etkileri devam eden talihsiz olaylar sonucu, tespîh taneleri gibi dünyanın dört biryanına savrulan Ermenilerin yaşamış öykülerin bütünü.

Margosyan, **Tespîh Taneleri**'nde nenelerini-dedelerini, analarını-babalarını, amcalarını-dayılarını, halalarını-teyzelerini, kardeşlerini-bacılarını, kızlarını-oğullarını "*tehcir*"de kaybeden acılı insanların dramını anlatırken, diğer yandan da o günün Diyarbakır ve İstanbul'una ait ekonomik ve sosyal yaşamına, siyasi olaylarına, köylü şehirli, Ermeni, Kürt, Türk, Süryani, Keldani, Yahudi... ilişkilerine, Ermenilerin dini yaşamlarına ait anı ve gözlemlerini bir çocuk saflığı ile, tipik bir Diyarbakırlının anlatımı tarzında sunmaktadır. "*Tehcir*"in insanların yaşamını nasıl parçaladığını, bütün boyutlarıyla, ama umudu yeşerten hümanist anlatımdan sapmadan gözler önüne sermektedir.

Tespîh Taneleri, bir bütün olarak, Margosyan'ın babası Serkis, nam-ı değer Dişçi Ali gibi küçük yaşlarda, henüz ana kuca-

ğındayken köylerinden, evlerinden çıkartılıp “*tehcir*” edilenlerin kimisi hastalıktan, kimisi açlıktan veya sefaletten ölürken, kimisi de yol boyunca şu veya bu köyün civarından, şu veya bu dağın eteğinden, vadilerden “*kafle*”ler halinde hangi meçhule doğru yürüdüklerini bilmezken, kimi insanlar tarafından sahiplenilip evlat edinilen, yaşamlarının bu bölümünü bu kez de hiç tanımadıkları, hiç bilmedikleri bu yeni ana ve babalar sayesinde sürdürürken, terk ettikleri diyarlardan, Bakırmaden’den, Pertek’ten, Harput’tan, Muş, Bitlis, Erzincan, Sivas, Tokat, Erzurum’dan, Konya, Kütahya, Bursa, İzmit, Tekirdağ’dan, Urfa, Antep, Maraş’tan, Diyarbakır’dan, Malatya’dan, Arapkir’den yollara düşüp Arap çöllerine, Der Zor’a doğru gidenlerin hasbelkader “*kılıç artığı*” olarak sağda solda, orda burada kimi kaza veya bucaklarda, nahiye ya da köylerde kaldıkları için çoğunlukla ilk meslekleri çobanlık olan bu “*Fılla uşağları*”, daha sonraları hayat denen ince uzun yolun bir noktasında nasıl ve nedenini kendilerinin de bilmediği yepyeni koşullarda kimisi palancı, kimisi yemenici, kimisi demirci, nalbant, kalaycı, sobacı, marangoz, dokumacı, taşçı, terzi veya kuyumcu olarak birer meslek sahibi olup çoğunlukla küçük yaşta kaybettikleri için babalarını tanımazken, yine de irsi bir hastalık gibi babalarının, dedelerinin mesleklerini onların bıraktığı yerden devralıp, hayatın kahırlı gergefinde yaşamlarını sürdüren acılı bir kuşağın romanı.

Margosyan, **Tespîh Taneleri**’nde Ergani’ye yaptıkları bir yolculuğu da anlatır:

“Ergani’ye gidiyorduk. Ergani’de bir dağa tırmanacak, oradaki Meryem Ana Kilisesi’ni ziyaret ederek şifalı suyu yüzümüze sürüp bol bol da içecek, böylece tüm günahlarımızdan kurtulup bir de dileklerimizin gerçekleşmesi için dua edecektik.

...Ergani’ye vardığımızda, ben en önde yürüyen dayımın elinden tutmuş yamaçtan ilerlerken, uzakta, dağın zirvesinden bizlere göz kırpan Meryem Ana Kilisesi’nin harabelerine ulaşmaya çalışan kabilemizin en sonunda Senem nenem tıknafes soluyarak bizlere ulaşmaya çalışıyor, arada bir de sağ elinin baş, işaret ve orta parmaklarını birleştirip yüzünde haç çıkarırken titrek du-

daklarıyla dualar mırıldanıyordu. ...Yolda tek tük rastladığımız yabancı “alüce” ve “payam” ağaçlarından topladığı alıç ve bademleri avuçlarıma dolduran dayım benim sevincime bakıp keyifleniyor, ben de bir taş parçasıyla bademleri kırıp yerken yorgunluğumu unutuyordum.

Hepsi de Diyarbakır Gâvur Mahallesi’nden yola çıkıp uzun bir tren yolculuğundan sonra Ergani’deki tek tük Ermenilerle buluşup ikili üçlü kafieler halinde patikalardan tırmanan, kimisi yaşlı olduğu için elindeki “çögen”ine dayanan, kimisi yoruldukça bir kaya parçası üzerinde oturup biraz dinlendikten sonra tekrar yola koyulan bir sürü “baco” ve “emmo”larla nihayet dağın doruğunda, vaktiyle hâkim bir uçurumun kenarında inşa edilmiş, yarısı yıkık, içinde keçilerin otladığı harabe kilisede toplanıyorduk; ama ortalarda şarıl şarıl akan bir “katsal” görünmüyordu.

...Akşam ayazında tüm “bacolar, emmolar” kilisenin harabeleri arasında rüzgârdan korunabilecek kuytu bir köşede küm küme oturup, getirdikleri kilim ve battaniyelere sarılıyor, çıkınlarını açıp karınlarını doyuruyor ve gece boyunca dileklerini sıralayıp sabahı iple çekiyor, sonra da güneşin ilk ışıklarıyla beraber kiliseden ayrılıp gerisingeri trenle Diyarbakır’a dönüş için acele edip, tutulan dileklerin gerçekleşmesini Meryem Anamızın saf ve temiz kalbine havale ederek bu “ziyaret”i ede ediyorlardı.” (s: 134-136.)

Ha, kitapta Erganili bir Ermeni’nin hayatta olan çocuklarına dair dramatik bir öykü de var: Bill Nacaryan adlı Ermeni bir Amerikalı, ta Amerika’dan gelip, Ergani’de yaşayan erkek kardeşinin Müslüman olmuş iki oğlunu, yani yeğenlerini ABD’ye götürmek istiyor. Sonuç: **Tespîh Taneleri**’nde... Kitabı bulup okumanızı öneririm.

Margosyan usta sen çok yaşa, ellerin dert görmesin.

27 Nisan 2007 tarihinde **Ergani Haber** gazetesinde ve http://www.arasyayincilik.com/store/Getron_viewItem.asp?idProduct=51 de yayınlandı.

Gurbetteki Bir Dostun Selam ve Kitabı

Daha önce birkaç yazımda Fransa’da yaşayan hemşerimiz M. Şehmus Güzel’in kitaplarından söz etmiştim. Geçenlerde bir mektup ve yeni yayınlanan **Abidin Dino Hayat ve Sanat** adlı kitabını gönderdi.

M. Şehmus Güzel, yurtdışında olmasına karşın Türkiye’de ve dünyada olup bitenleri yakından takip eden, duygu ve düşüncelerini insanlarla paylaşmak için çeşitli dergi ve gazetelerde sürekli yazan, peş peşe durmadan kitaplar yayınlayan bir aydınımız: Ergani’nin yüzünü ak eden bir düşünce ve bilim insanımız.

31 Mart 2007 tarihinde Paris’te: **Abidin Dino Hayat ve Sanat, Gurbette Bile Bir Gökyüzü Varmış, Kadın Sineması, Remzi: Hayat Renk Işık** adlı kitaplarını imzalamak ve dostlarıyla buluşup hasret gidermek, muhabbet ve “*kurtlarını dökmek*” için: “*Sohbet ve İmza Günü: M. Şehmus Güzel Yeni Çıkan Dört Kitabını İmzalıyor*” etkinliği çerçevesinde bir araya gelindi. Gönderdiği mektup, düzenlenen bu imza gününe dair izlenim ve duygularını yansıtmakta. Ben hemşerimize başarılar diliyor, gönderdiği kitap ve mektup için ve daha çok da sürekli yazarak bizlere güzel eserler armağan ettiği için kendisine çok teşekkür ediyorum. Ve hoşgörüsüne sığınarak 6 Nisan 2007 tarihinde şahsıma gönderdiği mektubu sizlerle paylaşmak istiyorum.

*“Kıymetli Hemşerim. Merhaba,
Ekteki notları ve fotoları bilgilendirmek için gönderiyorum.*

Paris: M. Ş. Güzel ve Güzin Dino kitap imzalarken.

Foto: M. Ş. Güzel Arşivi.

31/03/2007'deki şirin imza günümde bir yerde "Dinozorların Dönüşü" ve/veya "Dinozorların Gecesi" havası da vardı. Yaşlı gençler epey kalabalıktık: En başta Güzin Dino, Jacqueline Bastuji, Marie-Jo Baron, ressam Gaelle Pelachaud, ünlü dost ve Abdulhamid isimli kitabının Türkçesi bir süre önce Homer yayınlarınca çıkarılan Türkolog François Georgeon, çevirmen ve eğitimci Altan Gökalt, ressam Remzi Raşa ve eşi Viviane Hanım, heykeltıraş Françoise Giannesini, ressam Neveser Aksoy, ressam Mustafa Aslandoğdu, Mozaik dergisi ve televizyonu yöneticisi Erdoğan Sezgin, ressam Onay Akbaş, hemşerilerim, meslektaşlarım, arkadaşlarım birkaç dost gazeteci ve öğrenci gençler vardı. İçilen ve yiyilenlerle her şey çok güzeldi.

Sohbet yemek saatinde ve sonrasında koyulaştırıldı: Malike ve Cennet Hanımların ve Diyarbakır'lı aşçı Kenan Usta'nın eserleri mis gibi tarama, börek, dil söğüş, fırında kanat, sebzeli kuşbaşı

ve nihayet baklava ve kazandibi yenildi. İçki olarak iyi kırmızı şarap içildi. Eh! O zaman gelemeyenlerin, nâ-mevcutların şerefine de bir bardak içilmez mi? İçilir elbette. Ve içtik. Ama yine de les absents ont eu tort. İşte böyle.

Gelemeyenlerin o “havayı” teneffüs etmelerine katkı için bu notları ve fotoları iletiyorum:

İlkinde ressam Neveser Aksoy; Güzin Dino, Marie-Jo Barron ve bendeniz.

İkincisinde Altan Gökalp, bendeniz, Güzin Dino ve Jacqueline Bastudji.

Üçüncüsünde Güzin Dino ve bendeniz imza faaliyetindeyiz. Binbir selam, binbir sevgi ile.

M. Ş. Güzel”

M. Ş. Güzel’in en son kitabı **Abidin Dino İle Söyleşiler; Yazılar: Hayat ve Sanat** adını taşıyor. Görüldüğü gibi kitabın ismi biraz uzun, ama içerikçe çok özlü ve güzel; İstanbul’da **Pêrî Yayınları** tarafından Aralık 2006’da yayınlanmış, 144 sayfa.

Kitap, isminden de anlaşıldığı gibi Abidin Dino’yu anlatılıyor. Paris’te, Abidin Dino’nun resim atölyesinde zaman zaman bir araya gelinerek yapılan sohbet ve röportajlar, Abidin Dino hakkında Türkiye’de yayınlanan çeşitli dergilere yazdığı yazılardan oluşmakta. Kitabı okurken, hem Türkiye ve Avrupa’nın siyasi tarihi, hem de Türkiye’deki, Avrupa’daki ve Sovyetler Birliği’ndeki sanat dünyası kısa, ama özlü bir şekilde anlatılmaktadır: Sanatçıların hüznünlü, acılı, ama daha çok coşkulu yaşamları; umutlarını hiç yitirmeden bir mum misali kendileri erirken, çevrelerini hep aydınlatmaya çalışan fedakâr çabaları, ütopyalarını geleceğe taşımaya gayret eden namuslu aydınlarımızın bitmez tükenmez enerjileri bir film şeridi gibi önümüzden geçiyor.

M. Ş. Güzel *Sunu* yazısında şunları yazmaktadır:

“1913’den 1993’ün sonuna kadar süren, kendisine ayrılan zaman içinde, Abidin Dino yüzyılı bir ucundan öbürüne geçti: Bir yüzyıl gibi. Bir gazeteci, bir yazar, bir şair, bir ressam, bir heykeltıraş, büyük bir sanatçı gibi. Herkesle eşit eşite davrandı.

Özellikle arkadaşlarıyla. Dostlarıyla. Yoldaşlarıyla. Yolcanlarıyla. Sevdiklerinin kendisine sadece adıyla hitap etmelerini istedi: Abidin. Ne “sayın”ın öngelmesine ne “bey”in son gitmesine tahammül edebildi. Eşitlikten yana olmayı bizzat kendi yaşamında gösterdi. Başka örnekleri de var bunun elbette. Abidin’i 1970’lerin başında tanıdım. 1980’lerin Paris’inde arkadaşlığımız düzenli görüşmelerle perçinlendi: Her onbeş günde bir, bazen daha sık, bir araya geldik. Çoğunlukla eşi Güzin’le birlikte oturdukları ev-atölyelerinde.

...[Kitabı] okuduğunuzda Abidin’in yaşamı/hayatı ve sanatı üzerine daha derinlemesine bilgilere sahip olacaksınız. Onu biraz daha iyi tanıma olanağını da bulabileceksiniz sanıyorum. Söyleşilerle birlikte Abidin ve sanatına ilişkin yazılarıma da yer veriyorum; aynı amaçla: Onu daha yakından tanıtmak umuduydu. Bu söyleyişi ve yazılar Abidin Dino’nun özgeçmişine ilişkin daha ayrıntılı ve daha kapsamlı bir çalışmanın bir yerde ilk kilometre taşları olarak da algılanabilirler.

Umarım dikkatinizi çeker. Ve yeri doldurulmaz Abidin’i anmak için bir vesile olur.”

Değerli bir aydınımız olan usta ressamımız Abidin Dino’nun anısı önünde hürmetle eğilirken, böylesine güzel bir esere imza attığı için M. Ş. Güzel’i kutluyorum.

Sağ ol hocam. Eline sağlık.

Bir Şairimiz: Hayri Çakmak

Daha önce birkaç yazımda Erganili hemşerilerimin yayınlanan kitaplarını veya Erganilileri yakından ilgilendiren kitaplar elime geçmeleri durumunda yetenek ve olanaklarım ölçüsünde tanıtmak istediğimi yazmıştım.

Bu yazımda bir şairimizden, Hayri Çakmak'tan söz etmek istiyorum.

Hayri Çakmak'ın yayınlanan **Lâl** şiir kitabının basımı biraz eski, ama benim elime yeni geçti. Zaten daha önceleri elime geçmiş olsaydı veya kitabından haberim olmuş olsaydı **Çayönü'nden Ergani'ye Uzun bir yürüyüş** adlı kitabımda kendisine de yer verirdim. İnşallah kitabımın ikinci baskısında Hayri Çakmak, Resul Üstün, Mehmet Oğuz ve diğer hemşerilerimize de yer vererek bu eksikliği gideririz.

Şairimiz Hayri Çakmak 1972 yılında Ergani'de doğmuştur. İlk öğrenimini Ergani'de, yüksek öğrenimini Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde tamamlamıştır. Şu anda öğretmenlik yapmaktadır. Eli kalem tutan bir arkadaşımızdır. Öykü, deneme ve şiir yazmaktadır. **Lâl** şiir kitabı ilk kitabıdır.

Lâl, 2003 yılında İzmir'de kurulu bulunan **Etki Yayınevi** tarafından yayınlanmıştır. Şairimiz bu kitabında, 1997-2003 yılları arasında **Mozaik**, **Berfin Bahar**, **Güney**, **Artos**, **Amida** vb. dergilerde yayınlanan şiirlerini bir araya getirmiş. Kitap 77 sayfa olup, güzel bir baskısı var. Ama esas güzel olanı, kitabın içersinde; yaşadığı coğrafyaya özgü toplumsal sorunları, ayrılığı, hü-

nü, umudu, sevdayı, aşkı... bazen doğrudan ve bazen de imgelerle anlatılan şiirlerin var oluşudur. Şiirlerinde işlediği temalar kadar bir diğer önemli olan, dile hâkimiyeti ve dizelerindeki yapının sağlamlığıdır. Şiirlerinde sözcükler hücre hücre örülüp dokunarak, ses ve anlam zenginliği bütünselliği içersinde dizeler “Sayıklamalarda” olduğu gibi, ya bir iki ya da “Sarya”, “Gölgeler Bu/yurdu” da olduğu gibi peş peşe uzunca sıralanmıştır.

Şairimiz dizelerinde imgelerle bazen dağların ferahlatan yabânî, boyun eğmez serin esintilerini denizlere; bazen de denizlerin barış kokan maviliğini yüce dağların yamaçlarına taşımaktadır.

Abbas Karakuş, **Lâl**’da yer alan “İmgenin Bahçivanı Olmak” başlıklı yazısında:

“Hayri Çakmak’ın şiirinde sözcükler, iğde kokusuyla ovuludur. O, *İmge (Varlığın Gölgesi)*’nin bahçivanı gibidir. Öyle ki eşelediği hayata şiirler eken. Her *İmge* kendi dilini yaratmada, kendi olma eğilimini olağan üstü bir tansıkta devinimsel olarak sezdirir. *Us şiirin kalbidir. O şiirde tohumlanan İmge artık varlığın kendisidir. O şaşırtıcı dilinin ayırımına vardığımızda, dizeler arasındaki büyüye kaptırmışken kendimizi; sözcüklerin kanadığını, gittikçe sürekli yükselen gizli bir sızı gibi yaşama seslendiğini görürüz. Bu bağlamda Çakmak’ın şiiri biçemi savruk, doğası sayırlıdır. Dahası aydınlık dizelerinin, uzak çağrışımları sayıklayan; yeni bir dilin kendine gelme yönündeki yaratma düşleminde ‘Sezgi’si yaralı ama daima esinleyendir...*” diye yazmaktadır.

Şairimiz ise şiiri hayatı dönüştüren bir metafor olarak görmektedir. Ve -kendi ifadesiyle-; şiir, deneme ve hikâyeler yazarak devasa hayata tutunmaya, hayatın dolaşımında olmayan kelimeleri, hikâyeleri hayatın dolaşımına koymaya, yan yana gelmeyen kelimeleri tespih taneleri gibi yan yana getirmeye çalışmaktadır. Şairimizden bizlere güzel şiirler ve yeni kitaplar armağan etmesini bekliyoruz. (Bu konuda bir müjde verebilirim, aldığım haberlere göre **Mühre** adında yeni bir şiir dosyası hazır, kitap olarak yayınlanmayı bekliyor.)

Hayri Çakmak’ın **Lâl**’ı bir şiir kitabı. Fevzi Karadeniz’in de

2001’de yayınlanmış **Lâl** isminde bir senaryo kitabı bulunmaktadır. Şairlerimizin, yazarlarımızın böyle **Lâl** isminde peş peşe kitaplar yayınlamaları bence tesadüfî değil. Diline kilit vurulmuş bir halkın evlatlarının “*lâl*” olmasından daha doğal ne olabilir?

Ama ben umutluyum. Dillere vurulan kilitler bir gün kırılacaktır!

Hayri Çakmak’ın bir şiiri:

“Se-viş-mek Kısalsın Ömrümüzü

Yorulunca uzarmış yollar
Biz kara trenleri seçelim yine de
Ve upuzun yolları
Küçücük kompartımanları
Varsın yorulmak kısalsın ömrümüzü.
Hızla çoğalırken gri renkler
Gelirken iktidara mezbaha kokusu
Bulutsu şarkılar
Derbeder hüznler çoğalırken
Biz güzel şarkılar seçelim yine
Özgürlük şarkılarını, halk şarkılarını
sevda şarkılarını
Varsın söylemek kısalsın ömrümüzü.

Dehlizler gün be gün büyürken yeni asırlara
Savaşlar çoğalırken
Çocuklar ölürken
Biz yine de sevelim
Varsın sev-il-mek kısalsın ömrümüzü
Sevelim bütün insanları
Gülmeyi, sevmeyi unutmayanları
Varsın günah sayılsın tüm bunlar
Varsın sevmek kısalsın ömrümüzü.
Dünya ve evren k-anla büyürken

*Biz çiğdemler büyütelim yine de
Uçurtmalı çocuklar
Ulaşılmamış sevgiler bulalım
Güzel şarkılar
Dostluklar
Biz beyaz düşler kuralım yine de
Bakır umutlar
Varsın yaşamak kısaltsın ömrümüzü.
Ağlarken annelerim her yerinde dünyanın
Bir daha ağlamamak için yürüyelim yine de
Varsın son bir kez ağlamak kısaltsın ömrümüzü.”*
(Lâl, s: 50-52)

Amidalılar/Sürgündeki Diyarbekirliler

“Sürgün her yerde yalnızdır!”

—*Victor Hugo*

Amidalılar/Sürgündeki Diyarbekirliler, hemşerimiz Şeyhmus Diken’in *İletişim Yayınları*’nca yayınlanan yeni kitabının adı. Kitap, 6 yıl önce başlanan ve üç kitap dizisi olarak tasarlanan kitapların sonuncusu: İlki **Diyarbakır Diyarım Yitirmişim Yanarım**, ikincisi **İsyen Sürgünleri**, üçüncüsü de **Amidalılar**.

Şeyhmus Diken, **Amidalılar**’da 12 Eylül sürgünü ve Diyarbekirli olmayı ölçüt alarak yerel ve sözlü tarihin doğaçlama yöntemi kullanıp 12 Eylül sonrasında veya arifesinde Diyarbakır’dan “*gitmek*” zorunda kalan veya çoğu 20 yıla aşkın süre gurbette yaşayan Kürt siyasi mültecilerle, başka bir ifadeyle Diyarbekirli olan sürgün şahsiyetlerle, siyasal tercih ya da her hangi bir ayırım gözetmeksizin ulaşabildikleriyle yaptığı söyleşileri bir araya getirmiş. “*Görüşmelerde ağırlıklı olarak sürgüne gidişin psikolojisi üzerinde durulmuş, yaşam öyküleri bunun etrafında örülmüştür.*” Kitabın girişinde yazdığı “*Teşekkür*” yazısında görüşmeyi kabul edip, ama görüşemediklerinin yanında ulaşamadıklarının da olduğunu bildirmektedir.

Siyasi sürgünler/mülteciler önce çocukluklarının, gençliklerinin Diyarbakır’ine (ve Lice’sine, Silvan’ına, Ergani’sine, Pîran’ına...) dair hatırladıklarını anlatıyorlar. Sonra, 1960’ların

sonlarından 1970'lere uzanan yoğun siyasal hareketlilik döneminin aktivistleri olarak, bu döneme ilişkin tanıklıklarını aktarıyorlar. Nihayet, 12 Eylül 1980 darbesi sonrasındaki atmosferi ve gerek Ortadoğu'da, gerek Avrupa'daki sürgünlük yaşantılarını hikâye ediyorlar.

Sürgünlük günlerini hikâye edenler: Tarık Ziya Ekinci, Fevzi Karadeniz, Aziz Alış, J. İhsan Espar, Mehdi Zana, Mahmud Önder, Zerruk Vakıfahmetoğlu, Malmîsanij, Gani Cansever (Heval), Keya İzol, Yaşar Karadoğan, Amed Tigrîs (A. Meki Dalaba), Abid Dünder, Goran Candan, Haydar Diljen, Bayram Ayaz, Nedim Dağdeviren, Zekerya Çelik, Kutbettin Alış, Sait Güven, Vildan Saim Tanrikulu.

Sürgün hayatı yaşayan bu hemşerilerimizin birçoğu ya arkadaşım veya şahsen tanıdıklarım. Bir kısmı eskiden aynı örgütsel yapı içinde yer aldığım, bir kısmı ise farklı örgütsel yapılar içinde olmamıza rağmen çok konuda aynı duygu ve düşünceleri paylaştığım dostlarım.

Belgesel nitelikli böylesine güzel bir eseri bizlere armağan ettiği için, Diyarbakırlılar olarak Şeyhmus Diken'e teşekkür borçluyuz.

Şeyhmus Diken, “*Sürgün Her Yerde Yalnızdır*” başlıklı giriş yazısında önemli ve ilginç saptamalarda bulunmaktadır:

“Sürgünlerle ilgili ilk yüzleşmeyi 2000 yılında İsveç’e Stockholm’e gittiğimde yaşamıştım. Orada kaldığım bir haftalık zaman diliminde her anım onları izleyip gözlerken kendimle hesaplaşarak geçmişti. Tartışmıştım sürekli sürgün Kürtlerle. Israrla dönmelerini istemiştim kendilerinden. Çünkü fark etmiştim ki 20 yıldan fazla zaman geçmesine rağmen orali olamamışlardı. Ayrık otu gibi duruyorlardı. Filmli kaçıp göçtükleri 12 Eylül 1980 öncesinde durdurmuşlar ve o andan öteye geçememişlerdi. Sürekli birbirlerinin gardını ölçen küçük guruplar halinde yaşıyorlardı. Hayatın her ayrıntısına siyasal bir gönderme yapmak adeta varlık nedenleriydi.

Sürgün(lük) ortamı zaman zaman gözlerine daha geniş, daha özgürlükçü gibi görünse de; birey olarak sürgünlüğü yaşadıkları ülkede her halleriyle ciddi bir altüst oluş içinde oldukları belliydi. Bu bir zihinsel karmaşa mıydı? Sorun neydi? Sorunlu olmaları kendilerine itiraf edemiyorlar mıydı? Ama hikâyelerini dinlediğimizde ne kadar da büyük bir umutla direndiklerini fark etmemek elde değildi.” (s.13-14.)

“Sürgünlük geri dönüşsüz hayatlara doğru çıkılan uzun yolculukların, kendi coğrafyasından kopuverişin hikâyesidir. Sürgün insanı yola çıkarken sadece gidiş biletini alır. Bu bilet tek başına ağır bir kırılma/yarılmadır.

Sürgün ülkede yürüdüğünüz sokaklar hiçbir zaman sizin olmayan, sizin olmayacak olan bir şehrin sokaklarıdır. Her şey ‘sizden önce birileri tarafından düzene’ konulmuştur. Sizden, sizin ruhunuzdan hiçbir iz o ‘donuk yüzlü’ gölgeli soluk mekânlara yansımamıştır. Size kalan, bir yabancı gibi, sadece ‘seyretmek-tir.’” (s.17.)

Değerli yazarımız Mehmet Uzun da, “Amida Sürgünleri ve Şeyhmus Diken” başlıklı yazısında şu tespiti yapmaktadır:

“Bence sürgün, bir ayrılıktır; hüznü, sıkıntılı, kasvetli bir ayrılık. Sürgün, köklerden koparılmaktır; zorla, baskıyla ya da mecburen.

Sürgün, gidip dönmemektir.

Sürgün insanı ise mecbur insandır; mecburen gitmiştir, mecburen orada yaşamaktadır.

Türkiyeli Kürtlerin sürgün tarihleri uzun, sürgüne ilişkin hafızaları ise kısadır. Yüzyıllar boyu süren bu sürgün tarihinden geride ne kaldı diye baktığımızda fazla bir şey göremiyoruz.

Yazık...

Oysa böyle canlı, dinamik bir hafızanın geleceğe ilişkin önemi büyük.

Şeyhmus Diken’in yeni çalışmasını böyle bir hafızanın yaratılması konusunda atılmış önemli bir adım olarak görüyorum.” (s. 21.)

Tarık Ziya Ekinci ise, “Sürgünler ve Sürgün Hayatı” başlıklı uzun sunuş yazısında Dünyadan ve Türkiye’den örnekler vererek sürgün olayını irdelemekte ve daha sonra sürgünlük ve kitapla ilgili şunları yazmaktadır:

“Sürgün kişi, genelde, hemen döneceği umudu ve beklentisiyle bu acılı yaşama başlar. Ne var ki, yıllar geçer, koşullar değişmez, umutlar ertelenir ama bitmez. Bu yıl olmazsa, gelecek yıl dönerim diye düş kurar sürgün. Sürgünü ayakta tutan ve içine girdiği cehennemî hayatı dayanılır kılan bu dönüş umududur. Dönüş umudunu kaybeden sürgün yaşam gücünü de yitirir. Bu umudu kaybeden nice sürgün vatan hasretinden kurtulamamış, yad ellerde heba olmuştur.

Sürgün hasret doludur.” (s. 38.)

“Elinizde tuttuğunuz bu kitapta, Amidalılar’da da sürgün hayatların doğumundan itibaren akıbetini sorgulamış. Birçoğu henüz hiçbir yerde yazılı olarak kayıt altına alınmamış, ilk defa bu kitapla gün yüzüne çıkacak yaşanmışlıkların tarihe not düşülmesi olmuş Diken’in Amidalılar çalışması.” (s. 40.)

Sevgili arkadaşım, sağ ol. Böylesine güzel bir kitabı bizlere armağan ettiğin için ellerin dert görmesin. Hep gönlün zengin, ferasetin açık, kalemin tükenmez olsun!

İyi ki sizin gibi üretken ve duyarlı bir yazarımız var.

12 Eylül'ün Şair Ettiği Bir Hemşerimiz: İsa Tekin

*“Bire bin veren kınalı toprak
Gömdüm umudumu bağrına.”*

Ergani, yazın ve düşün bakımından bereketli bir coğrafyada bulunmaktadır.

İlçe olarak taşrada, sıradan bir kasaba olmasına rağmen Sezai Karakoç, Enver Atılğan, M. Şehmus Güzel, Enver Yorulmaz gibi şair ve yazarlarıyla yazın dünyasına; Adnan Aral, Şeref Yıldız, Nusret Yılmaz, Fevzi Karadeniz, Abdurrahman Demir, Müslüm Üzülmaz, Aytekin Yılmaz gibi politik şahsiyetleriyle düşünce dünyasına katkı sunabilmiştir. Ama bu katkıda şairlerin yeri bir başkadır. Çünkü şair toprağıdır Ergani: Ünlü, ünsüz birçok şairi bağrından çıkartmıştır. Birçok şair havasını solumuş, suyunu içmiştir: Sezai Karakoç, Enver Atılğan, Muzaffer Ünal, Vecdi Subaşı, Naci Gümüş, Resul Üstün, Hayri Çakmak, Eşref Üzülmaz ilk aklıma gelen şairlerimizden sadece birkaçı.

İsa Tekin de, Erganili şairlerimizden biridir.

Kimi insanı gül ve çiçeklerin sarhoş edici kokusu/güzelliği, kimilerini kanyonlardan çağlayan suyun ses ve görüntüsü, kuşların cıvıltısı; kimilerini de mavi denizin engin sonsuzluğu, geceleri deniz üzerindeki yakamozlar şair eder. Bizim yaşadığımız

coğrafyada ise devlet baskısı, ekonomik baskı, sosyal baskı, doğal felaketlerin yarattığı baskı ve bu baskılara başkaldırı ve direnmedir insanları şair yapan.

Sevgili dostum İsa'yı da şair yapan 12 Eylül dönemi ve sonrasındaki baskılardır.

12 Eylül 1980; siyasi, askeri, ekonomik yenilginin yanında, insanların birçoğunun beden ve ruhlarını teslim ettiği bir dönemdir. 12 Eylül, yenilginin olduğu kadar, direnmenin de bir namus borcu olduğu dönemdir. İsa, **Serçe Yüreğim**'deki dizeleyle, bu yenilgi ve teslimiyet ortamında direnmenin gerekliliğini; teslimiyetin tükeniş, dayatılanları kabullenmenin onursuzluk olduğunu kendince anlatmaya çalışmıştır. O'nu şair yapan, ne karasevda, ne de doğanın doyumsuz güzelliğidir: 12 Eylül'ün ta kendisidir.

Bunun en güzel kanıtı, İsa'nın Nisan 2004'te **Cil Yayıncılık** tarafından yayınlanan **SERÇE YÜREĞİM** adlı şiir kitabıdır.

Şairimiz kitabına yazdığı giriş yazısıyla benim bu savımı doğrulamaktadır. Kitabındaki giriş yazısında:

“Ben de 12 Eylül 1980 öncesi sesli düşünen ve düşüncelerini değişik platformlarda dile getiren insanlardan biriydim. Ve o düşünceler uğruna belli bedeller ödedim. Zindanlarda yattım, işkence gördüm, ezildim, horlandım, ihanetlere uğradım diğer arkadaşlarım gibi.

Sizlere iletmeye çalıştığım bu şiirlerim kısaca o sürecin izlerini taşımaktadır. O günden bu güne yazdığım şiirlerimden bir kısmını sizlerle paylaşmak ve sesli dile getirmek istiyorum.

Elbette 12 Eylül ile ilgili çok şeyler yazıldı, yazılmaktadır da. Ama halende o süreç bir türlü bitmedi. Değişik isimlerle devam etmektedir. O dönemde benim gibi binlerce hatta on binlerce insan o vahşeti yaşadı. Ülkemde halende o vahşetin değişik versiyonları devam etmektedir.

Her insanın hayatı boyunca yaşamış olduğu çok güzel ve bir o kadar acılı günleri olmuştur. Bazen kederlenmiş, hüüzlenmiş bazen de gülmüş, eğlenmiştir. Genel olarak bu coğrafyada acılar daha ağırlıklı olmuştur. Öyle acılar yaşamıştır ki; yaşadığı bu acı-

yı yüz ifadesinde bulmak mümkündür. Kimi insan bunu içine gömmüştür, ya bir şarkı sözünde bulmuştur hüznünü ve acılı ifadesini, ya da bir ressamın tuvalinde resm ettiği şekilde bulmuştur yaşadıklarını. Çünkü bu coğrafyada sessiz düşünmüştür insanlarımız. Çünkü sesli düşünmek veya konuşmak vakitsiz öten horoza benzemiştir sonu. Ne olup bittiğini bilmeden derdini anlatamadan, yazmadan, çizmeden, konuşmadan çekip gitmiştir herkesin gittiği yere.

Bu sessiz düşündüğüm sürede içimden sessizce gelen bazı duygularımı sesli bir şekilde paylaşmak için yazmaya çalıştım.

...Beyni, iskeleti parçalanmış, değer yargıları yerle bir olmuş, kültürü, dili, tarihi tahrip olmuş bir toplumun insanı olarak, manevi anlamda düşündüğüm ve inandığım istek ve özlemlerimi bu karanlık ve pusulu süreçte az da olsa sizlerle paylaşmaya çalıştım” diye açıklamada bulunmuştur.

Ve bir incelik göstererek kitabında yer alan şiirleri; “*umutlarıyla birçok karanlığı yarıp bugüne meşale olanlara*”, “*umutlarını terk etmeyen ve diri tutan arkadaşları*”na adanmıştır.

İsa, sevdanın harında yanan biri olarak şiirlerinde bazen sanki *Makam Dağı*’nda *Kuşkayası*’na oturmuş ve *Karacadağ* zozasında buğday biçen sevgiliye seslenmekte; bazen de tavuk kümesi gibi evlerin var olduğu yoksul ve yoksun bir köyde “*büyük insanlığı*” bekleyen okul sıralarındaki çocuklara karatahta önünde ders vermektedir.

Şiirlerinde anlam bütünselliği, yapı sağlamlığı ve imgeleri kullanmada yeterince ustalık gösteremese bile, kitap daha güzel eserlerin müjdecisi gibi.

Bizlere güzel bir kitap armağan ettiği için sevgili dostum İsa Tekin’i kutluyor, eline ve yüreğine sağlık diyorum. Ve bu vesileyle uğursuz 12 Eylül’ü burada, bu yıl dönümünde bir kez daha lanetliyorum.

Kitaba ismini veren “**Serçe Yüreğim**” şiirini sizlerle paylaşmak istiyorum:

“Dayan serçe yüreğim
Geceler uzun
Geceler zifiri karanlık
Kapkaranlık yosun kokan hücre
Serçe yüreğim daralıyor.
Gitmiyor yüreğimden keder
Yüreğim sancıyor.
Tutsak etmiş beni hasretin
Ben bu özleme demlemişim gönlümü
Yudum yudum içiyorum
Geceler hüznün
Geceler hasret
Geceler kâbus
Tutsak olmuş gönlüm sevdana
Serçe yüreğim ürkek kafeste sanki
Ve bu sevda yaralar beni bitirir.
Kanatır serçe yüreğimi
Ben bu sevdan uğruna
Tutsak düştüm, vurgun yedim.
Dayan serçe yüreğim dayan
Bu sevda daha seni çok yaralar.” (s.32)

“Zordur Zorda Gülmek”

Zorda gülmek! İnsan zorda olduğunda gülebilir mi?

Sevgili dostum, vefakâr arkadaşım, 1958 İzmir doğumlu, yılların usta gazetecisi Oğuz Güven’in yazmış olduğu **Zordur Zorda Gülmek** kitabını okuyunca, zorda olunsa dahi gülündüğüne tanık olmanın yanında; “zor yıllar”da düşü gerçeğe dönüştürme savaşımı veren **78 Kuşağı**’nı da yakından tanımış olmaktadır.

Oğuz Güven kitabında, 12 Eylül’le birlikte insanların nasıl acı çektiğini, ülkenin nasıl işkencehaneye dönüştüğünü, cunta ve yordakçılarının sol ve sosyalist düşüncüyü “dipçikle” ezmek için nasıl çırpındıklarını, ülkemizin geleceğinin nasıl karartıldığını mizahı silah gibi kullanarak gözler önüne sermekte, bellekleri tazelemekte. Bizlere direnme ve teslimiyeti, dostluk ve ihaneti, sevgi ve nefreti, umudu-umutsuzluğu, yaşamla ölüm arasında gidip gelen insanların yaşadığı trajikomik olayları mizahi üslupla kaleme alıp, zorda gülebilenleri anlatmaktadır.

Sunuş yazısındaki satırlar bile kitabın değerini kavramamızda yeterli olmaktadır. Okuyalım:

“Onlar hakkında “Kendisi için bir şey yaşamayan kuşak” diyecek tarihi yazanlar. “Özveri” koyacaklar adlarını. 1978’de, gençliğin lacivert dalgalarına, uçuk pembe ilk adımları attıklarında, kan, şiddet ve ölümün siyahı çıktı karşlarına.

...”Güzel günler görme” inancıyla ölümü keskin bir bıçak gibi sırtında taşıyarak eylemden eyleme koştular. Hain kurşunların yaşamdan kopardığı gencecik fidanları üçer beşer toprağa ver-

mek bile günlük sıradan bir eyleme dönüşmüştü onlar için. Devrimle yatıp, devrimle kalkıyorlardı.

“Maviliklere süreceklardı motorları” ki, 12 Eylül zebanisi çıktı karşılarına... Zebaninin yüreği, duygusu yoktu. 650 binini gözaltına aldı. 59’unu astı. “Çocuk” diye bakmadı, yaşını büyüttü, yine astı. Binlercesini işkence tezgahlarında sakat bıraktı, zindanlarda çürüttü. Yüzlercesini de “faili meçhul”lerle yok etti.

Yenilmişlerdi. Fırtınaya yakalanmış gibi savrulduklar her bir yana. Yeni bir dünyada açtılar gözlerini.”

“Bu kitapta, daha güzel bir Türkiye için düzene başkaldıran, hapishanelerde çürütülen, işkenceyle, copla, tüfekle, tankla ezilmeye, susturulmaya çalışılan bir gençliğin, en zor durumda bile, yönetenlere karşı mizahla üstünlük sağlaması anlatılıyor.

Kitap özellikle 1975 ile 1985 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde, 78 kuşağının ve en çok etkilendiği 68 kuşağının, hatta daha da öncesinden insanların, cezaevinde, sorguda, mahkemede, sokakta yaşadıkları anlatılıyor.

Hikâyelerin sonunda mizah, vurucu, yargılayıcı ve yıkıcı yönüyle ön plana çıkıyor. Mizah oklarının hepsi yönetenleri hedeflemiyordu elbette. Oklar, kimi zaman özeleştirici olup kendimize de yöneliyor. Küçük hırslarını, yeteneksizlerini, cahilliklerini, kariyer tutkularını, illegalitenin karanlık dehlizlerine gizleyerek örgütlerde yönetici düzeye gelen kimi insanların, 12 Eylül 1980 sonrasındaki dağılmada nasıl komik duruma düştüklerini de bulacaksınız bu kitapta.”

Kitabın birinci baskısı Haziran 1998 yılında, genişletilmiş ikinci baskısı ise Ekim 2007’de **Güncel Yayıncılık** tarafından yapılmıştır.

Sevgili dostum:

Tevazu gösterip kitabın birinci ve ikinci baskısına, “Kitaba verdiği değerli katkılarından dolayı sevgili dostum Müslüm Üzülmöz’e çok teşekkür ederim” diye not düştüğün için;

Lütfedip, “*Kitabın bir kanadı kırık kalacaktı, seni tanımasaydım eğer. Dost sıcaklığıyla kucaklamasaydın, çok zor doğacaktı, “zordur zorda gülmek”.*

Ne mutlu bana ki, seni tanıdım, ne mutlu ki insanlığa, sen varsın Müslüm ağabey.

Yılanlara, yıkılanlara inat, dimdik, ayakta, insan onurunu bir bayrak gibi yüreğinde taşıyan, dostu olmanın gururunu ve sevincini yaşadığım güzel insan Müslüm Üzülmüş’e kucak dolusu sevgiler” diye yazıp şahsıma gönderme inceliğini gösterdiğin için;

Dahası ve en önemlisi **78 Kuşağı**’nın hem nesnesi ve hem öznesi olan biri olarak **78 Kuşağı**’nı, bizleri yazdığın için bende sana çok teşekkür ediyorum.

Eline, yüreğine sağlık; her daim kalemin tükenmez, ferasetin açık olsun!

Kitapta Ergani’de yaşanmış bir trajikomik olayda anlatılmakta. İlgili kısmı olduğu gibi aşağıda bilgilerinize sunuyorum:

MARKS BABAM OLUR

Diyarbakır’ın Ergani ilçesinde devrim rüzgarının etkisiyle gençler dernek kurmak için karar alır. Ancak devrimcilik ateşiyle yanıp tutuşan gençlerin birçoğunun dernek yöneticisi olmak için yaşı tutmaz.

Düşünürler, taşınırlar ve sonunda toplandıkları kahvenin sahibi Mahmut’u ikna ederler dernek başkanı olmaya. Mahmut da, gençlerin ayakları kesilmesin kahveden düşüncesiyle kabul eder başkanlığı.

Dernek kurulur. Kahvenin tam karşısındaki belediye pasajının olduğu binada bir oda tutulur ve üzerine Kültür Ocağı levhası asılır.

Polislerin Kültür Ocağı’na baskın yapması da uzun sürmez. Birkaç gün sonra doluşurlar içeri. Polislerden birinin gözü duvarda asılı iki adet çerçeveli resme takılır. Marks ve Che’nin resimleridir bunlar.

Polis alay eder gibi sorar gençlere:
“Kim ulan bunlar, liderleriniz mi?”

.....

“Kim ulan bu derneğin başkanı?”

“Kahveci Mahmut.”

“Kim ulan bu? Nerede?”

“Karşı kahvede”

“Biri getirsin şu herifi, bakalım neymiş, kimmiş, görelim.”

Polislerden biri hemen kahveci Mahmut’u getirmek için dışarı çıkar. Polislerin baskın yaptığını duymasıyla da gençlerin tüm tanıdıkları binanın önüne yığılmıştır.

Biraz sonra polisle birlikte binaya gelen kahveci Mahmut, binanın önünde toplananların alkışlarına parti lideri edasıyla eliyle selamlayıp cevap verir ve içeri girer.

Polislerin şefi, Che’nin resmini göstererek sorar:

“Kim bu adam.”

“Kardeşim.”

Bu kez Marks’ı gösterir polis.”

“Ya bu kim?”

“Babam.”

“Peki nerede onlar?”

Mahmut aniden, “Ölmüşlerdir” diyerek hıçkırıklara boğulur.

Polisler birbirine bakar. Kahveci Mahmut’un böylesine üzülmesine neden oldukları için biraz da üzülmürler. Polis şefi nasihatla bulunarak son noktayı koyar:

“Bak oğlum ne kadar nur yüzlü bir baban var. İşin var. Ne diye dernekçilikle, çoluk çocukla uğraşıp başını derde sokuyorsun. Seni bu nur yüzlü babanın hatırına bu kez affediyoruz. Uğraşma oğlum bu işlerle.” (II. Baskı, s:153-154.)

Felsefenin Kenarından Geçen Bir Ozanımız

*“Cennetle cehennemi iyi öğrendim
Ruh cenneti ben ise cehennemi gezdim.”*

—*Muzaffer Ünal*

Felsefe, İlkçağ düşüncesinden alınan, aslı Yunanca **Philosophia** sözcüğünün Arapçada aldığı şekildir. Sonra aynen Türkçeye girmiştir. Eski Yunancada bu sözcük **Filo-Sofia** şeklinde iki sözcüktü. Filo, Sevgi; Sofia da Hikmet anlamındadır. Filo-Sofia (Felsefe)’nin sözlük manası **Hikmet Sevgisi** demektir.

İlkçağ düşünürlerine önceleri **Sofos** denirdi. Sofos, hikmet sahibi demektir. Bu ismi taşıyan kimse, bütün bilgilere sahip bir kişi sayılıyordu. Sofos unvanının çok abartılı bulunması nedeniyle, onun yerine sonraları daha mütevazı bir unvan olan **Filosofos**, yani **Hikmet Seven** ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin; İlkçağ düşünürlerinden Thales (MÖ. 624-546)’in her şeyi bildiği kabul edilerek, ona **Sofos** unvanı verilmiş; daha sonra Pythagoras bunu çok iddialı, abartılı bulmuş, her şeyi bilmenin mümkün olamayacağını, bu nedenle insanın ancak **Filosofos** olabileceğini belirtmiştir.

Felsefenin batılı ve doğulu filozoflarca birçok tanımı yapılmıştır.

İslâm kaynaklarında ve batılıların çoğunluğu tarafından da kabul edilen, **Felsefe** kavramını ilk kullanan düşünür Pythagoras (MÖ. 580-500)'tır. **İhvanü's Safâ** ekolü olarak bilinen İslâm Ansiklopedistleri, Pythagoras'ın felsefî anlayışını şöyle açıklamaktadır: “Pythagoras’a göre felsefenin başlangıcı ilim sevgisi, ortası insan gücü kadarıyla varlıkların mahiyetini bilip tanınması, sonu da ilme uygun şekilde konuşup yaşamaktır”. Yunan filozofu Platon/Eflâtun (MÖ. 427-347), felsefeye “görülmesi mümkün olmayan ilim” demiştir. İslâm dünyasının ilk filozoflarından biri olan el-Kindî (öl. MS. 873) ise, kendinden sonrakiler tarafından da kabul edilen şu tanımı yapmıştır: “Felsefe, insanın kendini tanımmasıdır. Felsefe sanatların sanatı ve hikmetlerin hikmetidir. Felsefe, insanın gücü yettiği ölçüde küllî-edebî şeylerin hakikatlarını, mâhiyetlerini ve sebeplerini bilmektir”.

(**Hikmet**, İbranîce kökenlidir; Arapçada bilgi anlamına gelir, Yunancadaki **Sophia** sözcüğüne denk düşer. İslâm düşünürleri Hikmet'i çoğunlukla Felsefe anlamında kullanmıştır.)

Kısaca, felsefe kavramlarla düşünme olup, çok geniş bir alanı kapsar.

İnsan kendi dünyası içinde hissettiği, kavradığı ve arzu ettiği şeyleri felsefe yaparak değerlendirmeye çalışır, ama şu da iyi bilinmelidir ki; evrenin durumu, doğanın sırrı, olay ve olguların gelişimi hakkında dinî, siyasî veya sosyal bir dünya veya hayat görüşüne sahip olmak herkes için mümkün olduğu halde, felsefe yapmak, felsefî sorunlarla ilgilenmek herkesin işi değildir!

Felsefeye böyle bakınca, Muzaffer Ünal'a ne felsefeci ve ne de bir filozof diyebiliriz. O, felsefeyi teğet geçen, ama filozofik görünümlü, kendi çapında dünyayı anlamaya çalışan biriydi. Bir yandan “Hikmet'inden sual olmaz” derdi, ama diğer yandan merak edip, dayanamayarak durmadan “Hikmet'in Sırrı”nı aradı, sevgilinin peşinden koştu. Güzele duyduğu sevgi ile ilahî sevgisini harmanlayıp, aşk ateşinde yanmak istedi. Hep, sevgilisini, Rab'ını aradı. Ama “gizlilik perdesi”ni aralayamadı: Ne sevgili Rab'ı kendisine göründü, ne de o sevdiği Rab'ını gördü. Deli divane gezdi: Âşık olup şiirler yazdı, duygularını yazıya döktü. Peş

peşe, **Erganili Âşık Muzaffer Ünal** (1956), **Edebiyat Şatosu** (1963), **Gönül Testisi'nden Derlemeler** (1964) kitaplarını yayınladı. Kitaplaşmayan çok sayıdaki yaz ve şiirleri ise yok oldu.

Ona göre, şiirin hayali ve gerçek iki türü mevcuttur. Ve yine ona göre; “*Hayali şiirlerde mantık yoktur. Fakat söz söylemek mesuliyet ve kutsiyetini bilen bir kimse olduğunu amme vicdanına kabul ettirebilen bir şairin hayali şiirleri: mânâ ile mantığı yoğurarak hayali insanı fazilet yolundan sapıtmadan aklen yükselmeyi temin eder. Tasavvufi (aşkı) şiirler (ilmî alanda) verilen önem bundandır.*

Şu halde hayali şiirler duygulara hitap eder, duygular hayal yaratır; yaratılan hayali yakalayabilirsek hayal şuurlaşır.

Hayalin şuurlaşması demek mânâ ile mantığın yoğrulmuş halidir demektir.

O gibi şiirlere de felsefi şiirler diyoruz.

Şuura hitap ederler. Hayallerini şuurlaştırmaya muaffak olmuş kimselerin izanında (anlayışında M. Üzülmöz) manalanır.” (M. Ünal, **Gönül Testisi'nden Derlemeler**, s: 4-5.)

Muzaffer Ünal, 1340 (1924) yılında Ergani’de doğdu. Ortaokul ikinci sınıfa kadar okuyabildi. 1954 yılında şiir yazmaya başladı. Sonraları denemeler de yazdı. 1973’te Ergani’de vefat etti. (*Daha geniş bilgi için, Çayönü’nden Ergani’ye Uzun bir yürüyüş kitabıma bakınız. s: 386-391.*)

Mesleği şoförlüktü. Babamın arkadaşıydı ve beni de tanırdı. Ergani’de, genellikle şimdiki İş Bankası Bankası’nın karşısında bulunan **Zoro’nun Kahvesi** ile **Belediye Parkı**’nın karşısında bir zamanlar var olan **Fethi Amcanın Kahvesi**’nin önünde ve bazen de Belediye Parkı’nda otururdu. Ankara’da bulunduğu zaman ise, **Ulus-Rüzgârlı Sokakta** bulunan **Çermiklilerin Kahvesi**’ne takılırdı. Ergani’de bir iki defa babamla yaptıkları sohbetle tanık oldum. Aklımda kalan: Nesimî, Halac-ı Mansur ve Tasavvuf ilmî üzerine konuştuklarıdır. Ankara’da ise, 1971-1972 yıllarında Çermiklilerin kahvesinde -öğrencilik yıllarıma denk geldiği için- bir iki defa birlikte oturup konuştuğumu hatırlıyorum.

Ve yine onu, kahvelerde otururken sanki başka bir dünyanın insanıymış gibi çoğunlukla yalnız oturduğunu; hep düşünceli ve kafasının sürekli meşgul olduğunu; çok sigara ve çay içtiğini hatırlıyorum.

Karıncayı incitmeyen, elindeki son kuruşu dahi paylaşmak isteyen ve paylaşmadan mutluluk duyan biriydi O.

Böylesine değerli insanlarımızı, -arada sırada da olsa- anmak, yâd etmek gerektiğini düşünüyorum. Çünkü: “*Gerçek ilim zihniyetinde: bilgisiyle faydalı olmak aşkı taşıyanlar hakiki kardeşler.*” (M. Ünal, Edebiyat Şatosu, s: 7.)

Gelin, **Gönül Testisi’nden Derlemeler** kitabındaki “*Derman-dır*” şiirinden üç dörtlülle O’nu yâd edelim:

*“Saatleri sıklaştı yerimiz تنها olsun.
Dolsun boşalsın badeler ruhlarımız şad olsun.
Yanar mı dersin dağlar yanacaksa ha yansın?..
Bu büyük hasretimiz varsın mahşere kalsın.*

*Dün gecenin hatırası aşkımızda yer aldı,
Her anı ömrüme bedel zefki sefaya daldı,
O sıcak leblerinden akan ne zülal baldı...
Bilsen ruhum sevgiyle ne kadar tatlı yandı.*

*Nice günler geçirdim yıllardır gurbet elde...
Aşk bıraktı sineme derin derin yareler,
Bazen coştum çağladım, bazen sakın ağladım.
Bir netice vermedi aradığım çareler.” (s: 41)*

“Kar Beyrut Kar”

Mavi Neşe Gölcük’ün kaleme aldığı öykü kitabının ismidir **Kar Beyrut Kar**.

Kitap, İstanbul’da **Agora Kitaplığı** yayınları tarafından Türkçe Edebiyat dizisinde Ocak 2006’da yayınlanmıştır.

Mavi Neşe Gölcük, hemşerimiz olur. 13 Mart 1975 Diyarbakır’da doğmuş; Nüket Coşkun Akyol İlkokulu’nu, Diyarbakır Ziya Gökalp Lisesi’ni, Ege Üniversitesi Eczacılık Fakültesi’ni bitirmiştir: Ve edindiğim bilgilere göre şu anda ODTÜ Fizik Bölümü’ne devam etmekte; ikinci bir üniversiteyi bitirme gayretindedir. Kar Beyrut Kar ilk eseri olup, ikinci eseri yolda... Ve yine bildiğim kadarıyla Mavi Neşe Gölcük Çermik kökenlidir. Ergani’de faaliyet gösteren Neşe Eczanesi’nin sahibi Ecz. Şengül Gölcük’ün ablası, Ramazan Gölcük’ün de kızıdır.

Kitaptaki öyküler 1997-2005 yılları arasında İzmir, İstanbul ve Diyarbakır’da kaleme alınmıştır. Kitap; **Kar**, **Beyrut** ve yine **Kar** olmak üzere üç bölüm; toplam 15 öyküden oluşmaktadır.

Öyküler başka başka şeyleri anlatsa da, genelde kapitalizmin gelişmesi, sosyal ve siyasal alt-üst oluşlar, kentlerde kalabalıklar içinde insanın yalnızlığı, daha doğru bir tanımlamayla “*insanın insana yabancılaşması*”, yaşanan psikolojik sorunlar, ruh dalgalanmaları güzel bir kurguyla anlatılmakta. Küreselleşmenin, kimlik bunalımının, cinsiyet ayrımının, ağır hayat koşulları ve kentlerin insanları nasıl ufalayıp küçülttüğü, bunalttığı, çaresizleştirdiği, içine kapanır duruma getirdiğini ve dalga gibi dipten gelen

sessiz direnmeler öyküleştirilmiştir. Örneğin kitapta yer alan ilk öykü **Sümbül Hanım**'da yalnızlığın fırtınalı/duru hali bakın nasıl duru ve özlü anlatılmaktadır: “*Nitekim Sümbül Hanım, yıl sonu özetine*”, madde madde aynen şunlar yazmaktadır; “*1.ağladım, 2.balıkları özledim, 3.anladım, 4.özledim, 5.özlediğimi anladım.*” (s: 10)

Bazen de **Yasin** öyküsünde olduğu gibi, öyküler, öykü olmayı aşmaktadır. Böylesi öykülerde toplumsal sorunların, terör ve siyasi cinayetlerin, toplumsal dalgalanmaların insanlar üzerinde yarattığı olumsuz etkiler dile getirilirken, aynı zamanda önemli tespit ve de ekolojik uyarılar da yapılmaktadır. Buna örnek şu satırları verebilirim:

“Köyler küçülmekte, yamaçlar azalmakta, şehirler büyümekte, insanlar ölmekte, kuzular ve oğlaklar -melekleri sıfatıyla hâlâ her şeyin- bayırlarda insana dönmek için otlamaktadır.

Şehirler büyüdükçe köylere dönmekte. Bir salgın, insanlar ölmekte.

Yeryüzünün büyük felaketinin yaklaşmakta olduğunun göstergeleri de büyük olmuştur.

Şehirlerde insanlar, köylerde ekinler, yamaçlar, ormanlar ve inanç yanmıştır. Kamboçya yanmıştır. Ve Bosna ve Afrika ve Kürdistan. Hep ve defalarca. Bütün bunlar defalarca yanmıştır. Yangının kokusu duyulmamış, kuzular ve oğlaklar ağlamıştır. Gene de bayırlarda otlamaktadırlar. Yangının kokusu silinmemiş, ama felaket anlaşılmamıştır.” (s: 56)

Ya **Asal Sayılar**'a ne demeli?

Bu öyküyü okuduğumda mühendis olmamdan mı ne, hayran kaldım. Asal sayıların asaleti ile, kadınlarımızın dramatik yazgısı bir öyküde nasıl bu kadar güzel örtüştürüp örüldüğüne hayret ettim. Şu kurgulanışa bakın:

“Asal sayıları hep sevdim. İki dışında. İki karşısında hep tedirginlik ve güçsüzlük duydum, iki kurnaz ve güçlü, imkânlı ve erişilmez, sanki her an beni kandırabilecek bir ikiz hissi verir, iki ile ne yapacağımı bilmem, sanki tuzaktır, bir gibi görünen, ama ayrılabilen ve böylelikle beni şaşırtan... Korkarım ikiden.

...’dirim kısa ölüm uzundur cehennette her hal abiler’ (Ece Ayhan)

İsimler, kadın isimleri, memleketimdeki kadın isimleri hep keder vermiştir bana. İsimler sayılar kadar soğuk değildir. Ama ne yazık ki acı çok acıdır. Bu yüzden sayıların soğuşunu isimlerin acısına tercih ederim. Ben memleketimden bahsediyorum. Memleket insanının düzüldüğü, üzüldüğü, yüzüldüğü yer, yani memleket... Memleketimde isimler hep kötü kaderlere başlık olmuştur. İsminizin keder vermemesi için ekmeğin de vicdanın da gani gani olması gerekir; ikisinin de yokluğu isminizi silmiş, ismimizi ömrümüzün habercisi yapmıştır.

Evet, cehennette dirimin kısa, kısa, çok, çok kısa, ölümümün uzun, uzun, çok uzun, bitimsiz, bir türlü sona ermeyecek, ölünmeyecek uzun bir ölüm olduğuna inanıyorum.

Asal sayılar için de öyle mi?

Hayır. Yeryüzünde asal sayılar için dirim kısa, çok çok kısa, ölüm uzun uzun, cehennete dek sürüyor. Yeryüzü, insan düzü asalı bölemediğinden habire çarpıyor, envai tokaçla çarpıyor.

...Çok kadının akli alınmıştır zamanın birinde, bir bahçede, bir asal sayı oyarak kalmıştır ve zihninin ne zaman kürtaj edildiğini bilmeyecek kadar uzaktır zamana. Kadın asal sayısına bakar, saymayı bilmeden bakar. Sayı olduğunu bilir. Kaç olduğunu, bunun, öncekinin sonrakinin, hiçbir şeyin sayısını bilmez. Onun geldiği bir geçmiş yoktur, dönüp hikâyesini arayacağı bir geçmiş yoktur, özgeleceği, anacığı, hesaplaşacağı, çekip gideceği. Gelecekse karanlıktır. Görülemezdir.

Annesi yoktur, babası, kardeşi ve onlarla bir hikâyesi.

Tozlu yapraklarıyla ya da bir dut ağacıdır ya da incir ya da akasya. Hazreti İsa bile daha insandır onların yanında, çünkü onun en azından adı bilinen bir annesi vardır.

Dünyayla ilişkilendirilmesi daha mümkündür. Soyağacı veya psikanalizi çıkartılabilir.

Oysa bir asal sayı, kesinlikle insan bilimlerine konu edilmez bir varoluşa sahiptir.” (s: 64-68.)

Karanlık öyküsünde, örf ve adetlerin, törenin, bağnazlığın, cahilliğin karanlığı ışığı nasıl boğulduğu anlatılmaktadır. Öykü-

deki babaanneninin tespihe asılarak; “*ne eski yazıyı ne yeni yazıyı öğrendik, hayvanlar gibi kaldık*” şeklindeki iç geçirmesi, öfkesi suratımıza tokat gibi inmektedir. (s: 82)

Kitaba ismini veren **Kar Beirut Kar**’da, öykünün kahramanı âşık olduğu kadının kendi yüzüne baktığı gibi, Beirut’unda kendisine baktığını düşünür. Bazen de, “*gece rüyamda kar gördüm. Karda seni ve Beirut’u. Beirut yanıyor, kar erimiyordu. Bu kış Diyarbakır’a henüz kar yağmadı. Her şey kirlendi*”. Ve öykünün sonunda da: “*Âşıkmişim sana. Geç fark ettim. Kar yağmıyor. Yağmur da yok. Binalar kirlî. Beirut yanıyor. Ayaz var, Diyarbakır var. Yağmursuz, karsız,*” diye Beirut, Diyarbakır ve sevdiği arasında flu geçişler yapıp okuyucuları derin düşüncelere sevk etmektedir. (s: 85-88)

PUB IS IN THE PAKISTAN AND BOP IS IN THE WORLD öyküsünde ise, ahlakî çöküntünün dibe vuruşu, insanların nasıl “*düzüldüğü*” hikâye edilmekte; pezevenk dünyanın hali anlatılmaktadır. (s: 89-98)

Ben, eleştirmen değilim, bir edebi eseri eleştirmek beni aşar. Ama iyi bir okuyucu ve yazar-çizen biri olarak kitapla ilgili düşüncelerimi çok kısa şöyle özetleyebilirim: Kitapta birçok öyküde dil, kurgu ve anlatım çok iyi, ama ana temayı yakalamak bazen zor oluyor. Tüm öyküler insani içerik açısından çok canlı. Bu kitap yazarımızın ilk kitabı olduğu için, bazı öykülerinde görülen tema bulanıklığını ileride aşacağına inanıyorum.

Mavi Neşe Gölcük bu eseriyle bizleri hayal gücünün tehlikeli ve lezzetli lâbirentlerinde gezdiriyor. Neşe kardeşimi kutluyorum. Ayrıca, bizlere böylesine güzel bir eser armağan ettiği ve de tevazu gösterip kitabını imzalayıp şahsıma gönderme zarafetinde bulunduğu için kendisine teşekkür ediyor, ikinci kitabını dört gözle bekliyorum. Ve, mutlaka kitabı bulup okumanızı öneriyorum.

Mehmed Uzun'un Ardından...

Bir Bayram Günü Bizi Bırakıp Gitti...

14 yıl aradan sonra **Ramazan Bayramı**'nı annemin yanında, **Ergani Üçevler**'de geçirme arzusuyla çalıştığım kurumdan 10 gün izin aldım. İstanbul'dan Diyarbakır'a gittim. **Arife** günü Ergani'de oldum. Bayramın birinci günü, yani 12.10.2007 tarihinde akşam akrabalarla annemlerde otururken televizyon kanallarından birinde “*Kürt yazar Mehmed Uzun öldü*” haberi verildi. Bayramda iyi, güzel şeyler umarken, birden hiç beklemediğim bir haberle karşılaştım. Vücut kimyam birden değişti. Gerçi hasta olduğumu, tedavi gördüğümü biliyordum, ama iyileştğini, sağlığının her geçen gün iyiye gittiğini dostlardan duyuyordum.

Mehmed Uzun, 1953 Siverek doğumlu bir yazarımızdır. Hayatı fırtınalı, ama doludizgin geçmiştir. Kürtçe, Türkçe ve İsveççe edebi eserler vermiş, birçok uluslararası ödül almış ve birçok yazar ve düşünce kuruluşunun yönetiminde bulunmuştur. Modern Kürt edebiyatının en önemli isimlerinden biridir.

Ben, Mehmed Uzun ismini çok duymuştum, ama **Kader Kuyusu** romanıyla onu tanıdım diyebilirim. **Nar Çiçekleri**'ni okuduğumda, onun bir yazar olarak duruş ve farkını daha iyi anladım. Ama, beni en çok etkileyen eseri **Dicle'nin Yakarışı** romanıdır. Mükemmel bir kurgu ve tarihsel gerçekçilik içinde, geniş ve kadim bir coğrafyada çeşitli etnik kimlik ve inanca bağlı insanların kan, gözyaşı, umut, umutsuzluk, direniş, ihanet, bağlılık,

Kürsüdekiler: Şerafettin Elçi, Yaşar Kemal, Şeyhmus Diken, Ahmet Türk...

Foto: Müslüm Üzülmöz.

sevda ve aşkını anlatmaktadır bu romanında. Romanı okuduğumda çarpılmışımdı! Ardından romanın devamı niteliğinde yazılan **Dicle'nin Sürgünleri**'ni de bir solukta okumuştum.

Kim ne derse desin. O, üreten, düşünen ve kültürlerle ziyafet çeken bir düşünürümüzdür. Düşünce ve ürettiklerini paylaşan, paylaşmadan zevk alan bir aydınımızdır. Kürt dilinin yanında, Türkçe ve İsveç dilinin usta nakışçısı olarak unutulmayacak bir yazarımızdır.

Mehmed Uzun, bir bayram günü bizi bırakıp gitti...

Giderken de mesajımı verdi: Birleşin, diyalog kurun, barışa giden yolu açın!

Bayramın ikinci günü cenaze töreni yapıldı. Ben ve oğlum Utku, Ergani'den gidip törene katıldık. Gittiğimizde Ulu Cami ve çevresinde muazzam bir kalabalık vardı. Her kesimden ve her yaştan insanlar cenaze törenine gelmişti: Ailesi, arkadaşları, hemşerileri, DTP yöneticileri, DTP ve AKP milletvekilleri, siyasi parti temsilcileri, bazı sivil toplum örgüt yöneticileri, belediye başkanları, sanatçılar, yazarlar, barış aktivistleri...

Birçok tanınmış yerli ve yabancı kişi ve kuruluş da cenaze törenine çelenk göndermişti.

Kılınan cenaze namazının ardından Ulu Camii önünde kurulan ve çiçeklerle bezenmiş kürsüden yazar Şeyhmus Diken Türkçe; şahsen tanımadığım ve ismini de sormadığım başka bir konuşmacı Kürtçe sunuş konuşmaları yaptılar. Yapılan sunuşlarda Mehmed Uzun'un vasiyetinde Yaşar Kemal, Şerafettin Elçi ve Ahmet Türk'ün cenaze töreninde konuşma yapmalarını istediğini ve yapılan törende vasiyet gereği bu üç konuşmacının konuşacakları açıklandı.

Ben ve Utku kürsünün tam karşısında ve en önde konuşmaları can kulağıyla dinledik.

Yaşar Kemal kürsüde kişiliğiyle, heybetli duruş ve yaptığı anlamlı konuşmayla cenaze törenine katılanları kendisine hayran bıraktı. Konuşmasında Mehmed Uzun'un kişiliği, mücadelesi ve Kürtler için ne anlam ifade ettiği üzerinde durdu. Anlamsız süren savaşı sürdürenleri eleştirdi. Konuşmasında özetle şunları dedi: *"Benim en yakınım öldü. Ölüm acıdır ama bu kadar kişinin toplanması çok önemlidir. İlk defa bir romancının cenazesine bu kadar kişi geldi. Mehmed benim her şeyimdi. Mehmed bir halkın gözbebeğidir. Zorluklarla yazmak Mehmed gibi insanların işidir. Mehmed'den sonra da bu dil gelişecektir. Roman kültür demektir. Kürtçe'nin romanını Memed yarattı. Ben Kürt kökenliyim ancak Kürt yazar değilim. Mehmed Kürt yazardır. Kürt diline romanın dikenli yolunu açtı Mehmed. Dengbêjlerin dilinden düşmeyen destanları Kürtlerin güzelliklerini Mehmed romanlarıyla yarattı.*

...İnsanlığa insanlık eden her şeyden önce kültürdür. Dünyada hiçbir kültüre, bir başka kültür zarar vermemiştir. Her kültür, öbür kültürü beslemiştir. Bu anlaşılıyor. Kültürler birbirlerini öldürmezler. Kültürler birbirlerini çoğaltırlar, yaşatırlar, zenginleştirirler. Bunu bilmeyenler kendi kültürlerini öldürüyorlar. Yasakladıkları kültürleri de öldürüyorlar. Bu cehaletten geliyor.

Savaşın sürmesi için bir neden yok!

Bir ülkede kültürlerin çeşitliliği o ülkenin zenginliği, büyük-

Cenaze Ulu Cami önünden Mardinkapı Mezarlığı'na götürülürken.

Foto: Müslüm Üzülmöz.

lügütdür. İşte anlamadıkları budur. Memed'in romanı, kişiliği, insanlığın zenginliğidir."

Yaşat Kemal'in ardından **Katılımcı Demokrasi Partisi (KA-DEP) Genel Başkanı Şerafettin Elçi** konuştu. Şerafettin Elçi konuşmasının tümünü Kürtçe yaptı. Konuşması çok akıcı ve şiir tadındaydı. Kürtçe bilmediğim için, o esnada ne dediğini anlamadım. Sonradan tanıdıklara ne anlattı diye sorduğumda; Kekê Memed'in Kürtlerin gülü olduğunu, fakat bu gülün erken solduğunu. Memed'in Kürt halkı için bir aydınlık olduğunu, ama bu aydınlığın erken söndüğünü, **Nobel Ödülü'nü** hak edecek derecede iyi bir yazar olduğunu anlattığını söylediler.

Üçüncü konuşmayı **Demokratik Toplum Partisi (DTP) Grup Başkanı ve Mardin Milletvekili Ahmet Türk** yaptı. Türkçe yaptığı konuşma içerikçe çok zengin ve anlamlıydı. Konuşmasında; *"Mehmed son yolculuğuna giderken de bir mesaj verdi. Anlamlı bir mesajdı. Yaşar Kemal'in, Şerafettin Elçi'nin, benim burada*

konuşmamı istedi. Aslında bizim konuşmamız önemli değildi. O düşünceleri farklı olsa da, Kürtlerin bir araya gelmesini, diyalog başlatmasının mesajını verdi. Onun istediği, bizim, artık diyaloga girmemizdi” dedi.

Bu konuşmalardan sonra “ev sahibi” sıfatıyla **Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı Osman Baydemir** bir konuşma yaptı.

Konuşmaların ardından cenaze **Ulu Cami** önünden alınarak kalabalık bir kortej eşliğinde **Mardinkapı Mezarlığı**’na götürülüp defnedildi. Defin esnasında sanatçı Ferhat Tunç, Mehmed Uzun’un çok sevdiği **Daye Daye** isimli şarkıyı seslendirerek herkesi duygulandırdı, çok kişiyi ağlattı. Sonra da Mehmed Uzun’un köyünden getirilen nar fidanı Osman Baydemir, Fırat Anlı, Ferhat Tunç, Şeyhmus Diken ve şair Selim Temo tarafından Mehmed Uzun’un başucuna dikildi.

Ölümünün çok ani olması ve bayrama denk gelmesi nedeniyle tören için fazla bir çalışma yapılamadı, ama buna rağmen katılım çok büyük oldu. Gazeteler 30 binin üzerinde kişinin cenaze törenine katıldığını yazdı. Türkiye’de ilk defa bu denli bir ilgi bir yazara gösterildi: Halkı Mehmed Uzun’u bağrına bastı. Onu son yolculuğuna alkışlarla, gül ve çiçeklerle gönderdi, ona vefa borcunu ödedi.

Mehmed Uzun’un aramızdan ayrılmasıyla Türkiye gerçek bir aydınını, Kürt halkı iyi bir yazarını, devrimciler yiğit bir arkadaşını kaybetti.

Başımız sağ olsun! (14 Ekim 2007)

21 Kasım 2007 tarihinde <http://heryerdenhaber.com> sitesinde,

21 Kasım 2007 tarihinde <http://www.egitimsenergani.com> sitesinde,

Aralık 2007’de **Berfin Bahar** (Sayı: 117) dergisinde yayınlandı.

Resul Üstün'ün Çılgılığı: "Deşifre Etme Yalnızlığımı"

"Şiir süs değildir.

Şiir patlamadır.

Şiir düşmanın beyin zarına girmektir."

—Peter Curman

Şiir sözcüklerle yeni bir dünya kurmaktır.

Şair, sözcükleri bir uyum, bir ahenk içinde dizeleştirip yıldızlara merdiven dayayarak karanlığın ortasında ısıtıtlardan yeni bir dünya kurmaya çalışan söz-eridir.

Şairlerimiz: *"Aynı kökten üreyen ağacın/ayrı renk ve tattaki meyveleri"*, Dicle'nin bazen durgun ve bazen de coşkulu akan farklı sesleri; gül desenli elbisesiyle dünyalar güzeli kızlarımızın bağlarımızdan topladığı üzümler gibi farklı tatları; dağlarımızda, zozanlarımızda, surlarımızda yeşeren farklı renklerdeki nadide çiçekleridir. Sevgili dostum Resul Üstün'de bunlardan biridir.

Yazarlık, şairlik zor, kolay bir uğraşı değildir. Hele siyasi iklimi çok sert geçen Resul'un yaşadığı coğrafyada. Yazmak için inançlı, hevesli olmanın ötesinde insanın bu işe yüreğini koymas gerekir.

Resul'un yaşadığı coğrafya, *"Kürt sorunu"* etrafında dolanan iç karartıcı sözcüklerin, kavramların uçtuğu coğrafyadır. Burada acı, gözyaşı, yaralanma, bombaların patlaması, ölüm, ev basma, gözaltı, köy boşaltma, göç, çatışma, sınır ötesi operasyon, uçakların sorti yapması... günlük yaşamın parçasıdır. Burada her

şey çok sert: Yaşamla ölüm iç içedir. **Deşifre Etme Yalnızlığı-mı**'nda kadife yumuşaklığında şiirler bulunsa da, Şairimiz genel-de sert/ele avuca gelmez isyankâr sözcük ve dizelerden örmüş şiirlerini. Dağ, heyelan, kurt ulumaları, avcı, kan, cehennem, talan, ateş, infilak, çarmıh, şarapnel, Halepçe, pranga, lokavt, grev gibi sözcükler; “*Kansıza, soysuza rezil etme beni*”, “*Ürkek bir tavşan burnundan soluyor*”, “*yüreği kelepçede kan ağlıyor*”, “*Mezardaki ölü gibiydi gece*”, “*seni de napalm diye/geleceğime döşemişler*”, “*Bir gece vakti tutuştu bedenim*”, “*çılgın fırtınalar sıyırdı geçti yüreğimi*”, “*İhtilâli bir volkan içinde yanıyor bedenim*”, “*Her Diyarbakır Temmuzu'nda buz gibi terler dökmek.../Gidenin ardından el bile sallayamamak ne zor şey*”, “*gecelelerin ihanet kurşunu gibi gelip geçti...*” gibi dizeler kor ateş olup okuyanları buz dağında yakmaktadır: Şiirleri sanki bir çığlık!

Zaten Resul'a göre; “*Şiir dediğin coşmalı, coşturmalı./Nehir gibi yüreklere akmalı./Okuyanı ateşlerken,/dinleyeni sönme-mecesine yakmalı.*”

Kora Yayın tarafından Ocak 2008'de yayımlanan **Deşifre Etme Yalnızlığı-mı**'nda 99 şiir bulunmaktadır. Kitapta yer alan şiirlerin büyük birçoğu daha önce **Berfin Bahar**, **Ekin Sanat**, **Esmer Popüler**, **Kültür ve Edebiyat** gibi çeşitli dergilerde yayınlanmış şiirlerdir. Şiirlerde toplumsal şiirin doğası gereği haksızlıklara isyan var. Bu isyan slogana kayılmadan; tema, kurgu, dile hâkimiyet ve ahenk bütünselliği sağlanarak gerçekleştirilmiştir diye düşünüyorum.

Arkadaşım eline, yüreğine sağlık; her daim kalemin tükenmez, ferasetin açık olsun!

Osmanlıca Öğrenmek İsteyenler İçin İki Önemli Yeni Kitap

1923'te TBMM açıldı.

1924'te Öğretim Birliği yasası çıkartıldı.

1928'de Türkçe “*Resmi Dil*” olarak kabul edildi.

1929'un ilk günü bizzat Atatürk'ün emir ve çok yönlü katkılarıyla “*Harf Devrimi*” yapıldı: Arapça harfler yerine, Latin harflerinden oluşan **Yeni Alfabe** kabul edildi.

Öğretim Birliği yasasının çıkışı, Türkçenin “*Resmi Dil*” oluşu ve *Yeni Alfabe*'nin kabulüyle; “*Resmi Dil*” ve Yeni Alfabe dışındaki eğitim-öğretim, yani Arapça/Osmanlıca yasaklandı. Devlet kayıtlarını Osmanlıca yazımı dönemi sona erdi. Tek parti döneminde yasak öyle ileri gitti ki, esas görevi bilimsel çalışma ve araştırma olan üniversitelerde bile, -hiç değilse Osmanlıca bir bölüm açılarak- Osmanlıca öğretilmedi.

Yasaklamaların ardından, geçmişle var olan ilişkiler birden koptu. Geçmişe ait, düne dair, yani Osmanlı İmparatorluğu'na ait ne kadar kayıt, yazışma varsa arşivlere kaldırıldı, çürümeye terk edildi. Osmanlıca öğrenim yasaklanınca arşivdeki belgeleri tasnif edecek, okuyacak eleman bulmada sıkıntı baş gösterdi. Bu sıkıntı bugün bile devam etmektedir. Hilmi Yavuz, 3 Şubat 2008 tarihli **Zaman** gazetesinde yayınlanan “**Osmanlı Arşivleri (2)**” başlıklı yazısında; “*Osmanlı Arşivlerindeki 150 milyon belge ve 366 bin defterden ancak yüzde 40-45'i tasnif edilebilmiş durumda olduğuna göre, mevcut ve yeterli olmayan sayıda uz-*

manlarla, geriye kalan bu belge ve defterlerin tamamı kaç yılda tasnif edilebilecek; -varın siz hesaplayın!” diye haklı olarak yakınmaktadır.

Osmanlıcaya böylesine gereksinim var. Ama bu konuda var olan kaynak ve olanaklar sınırlı. 2008’in başında yayınlanan iki kitap; gereksinim duyulan bu alanda var olan kaynaklara bir yenisi olarak eklenip kültür hayatımıza girdi: **Osmanlı Türkçesi İlk Öğrenme Kitabı** ve **Osmanlı Türkçesi Metinler**. Tarih bilim uzmanı Abdurrahman Üzülmaz ve Cem Karakılıç’ın birlikte hazırladıkları bu kitapların, bu konuda önemli bir boşluğu dolduracağını umuyorum. Osmanlıca öğrenmek isteyenler, özellikle de yeni başlayanlar için tam bir başucu kitabı niteliğinde olduğunu düşünüyorum.

Osmanlı Türkçesi İlk Öğrenme Kitabı’nın bu konuda yazılmış diğer kitaplardan farkı; harften heceye, heceden kelimeye, kelimeden cümleye giden bir yöntem izlenerek etkinliklerle zenginleştirilmiş ve içeriği itibarıyla de zengin ve özgün bir yaklaşımla hazırlanmış olmasıdır. “*Bu özellikleriyle hem Osmanlıca’yı kendi başına öğrenmek isteyenlere, hem de öğrencilere büyük kolaylık sağlayacaktır.*”

Osmanlı Türkçesi Metinler kitabı da, Osmanlıca öğrenmek isteyenler için önemli bir kitap. A. Üzülmaz ve C. Karakılıç birlikte kaleme aldıkları *Önsöz*’de kitabı şöyle tanıtmaktadırlar:

“**Osmanlı Türkçesi (Metinler)** adını verdiğimiz bu kitap, Osmanlı bilgisini iletirmek isteyenlere yardımcı olmak amacıyla hazırlanmıştır. Seçtiğimiz metinler tıpkıbasımdır. İsteyen yanlış okumalarını düzeltebilmek için sunduğumuz metinlerin yeni harfler ile okunuş biçiminden de yararlanabilecektir. Yer verdiğimiz metinleri okuyup anlayacak kadar kendilerini geliştirenlere, öğrendiklerini geliştirebilmeleri için başka metinler de verilmiştir. Doğaldır ki bu metinler içersinde, çok basit bir dil ve anlatıma sahip olanlardan, zorluk derecesi nispeten yüksek olanlara kadar, farklı zorluk derecesinde metinler yer almaktadır.

...Bunların dışında mümkün olduğunca farklı konu (spor, mizah, edebiyat, bilimsel konular, folklor, eğitim, vb.) ve disiplin-

lere (tarih, coğrafya, felsefe, edebiyat, sanat tarihi, pedagoji, vb.) ilişkin, bazen ilginç veya ilgi çekici metinler yer almaktadır. Ancak Osmanlıca ile ilgili alanlarda çalışmak isteyenlerin ilgisini çekebilecek metinlere öncelik verilmesi uygun görülmüştür. Öğrenmeyi daha eğlenceli hale getireceği düşüncesiyle kimi ‘eğlencelik’ metinler de kitapta yerini almıştır. Diğer taraftan -metinlerden arta kalan bazı yerleri doldurmak suretiyle- son dönem Osmanlı karikatüristlerinin ve hattatlarımızın eserlerine yer vererek renk kattık.

Metinler ise, bilerek daha çok son dönem Osmanlı Türkçesinden seçilmiştir. Bu eskilerin deyimiyle “malumdan meçhule” doğru bir metodoloji uygulamanın hem daha doğru görülmesinden, hem de Osmanlıca öğrenmek isteyenlerin bir çoğunun öncelikle son dönem metinlerini okumak isteyecekleri varsayımına dayanmaktadır. ...Hem böylece Nutuk’u Safahat’ı, Abdullah Cevdet’ Tevfik Fikret’i, Süleyman Nazif’i, Fuat Köprülü’yü orijinalinden okuyup anlayabileceklerdir.”

Osmanlı Türkçesi İlk Öğrenme Kitabı ve Osmanlı Türkçesi Metinler kitabı yoğun emek ve özenli bir çalışmanın ürünü. Umarım kitaplar hak ettikleri ilgiyi görür. Eğer görmez ise, geçmişimizin birer parçası olan **Osmanlı Arşivi**’nde bulunan bilgi ve belgeler veya arşiv dışında gelişigüzel bulunan/depolara kaldırılan birçok bilgi ve belgenin çürüyüp yok olmasına razıyız demektir. Oysa düne ait bilgi ve belgelerin gün yüzüne çıkartılması ancak Osmanlıca bilenlerin sayesinde ve bunların sayılarının artışıyla olacaktır.

Geçmişimizi aydınlatacak bu türden çalışmalara katkı, omuz vermeliyiz.

Geçmiş belleğimizdir. Belleğimizi kaybettiğimizde hem kimliğimizi, hem de kendimizi kaybederiz. Köksüz, geçmişsiz ve belleksiz de yaşanmaz ki...

Her iki kitabı **Katkı Yayınları** (Ocak 2008’de) kültür hayatımıza kazandırmıştır. Bunlar serinin ilk iki kitabı oluyor, üçüncüsü hazırlık aşamasında. Başta Cem Karakılıç ve Abdurrahman Üzülmek olmak üzere, tüm emeği geçenleri kutluyor ve bu tip kitaplarla kültür hayatımızı daha çok zenginleştirmelerini diliyorum..

Derinden Gelen Sessizliğin Patlaması: “Sus/Kuyu/Su”

“Şair zar tutsa da şiir hile yapmaz...”

Günümüzde şair çok, ama şiir yok. Uzun süredir güzel bir şiir kitabı okumamıştım. Mehmet Oğuz, şiirleriyle, **Sus/Kuyu/Su** kitabıyla bana bu zevki tattırdı. Kendisine teşekkür ederim. Şiirlerde her sözcük düşünülerek, uzun bir zaman diliminde yoğun bir emek sarf edilerek yazılmış. Anlatım, sözcüklerin dizilimi, dizelerin yapısı, şiirlerin sıralanışı ve estetiği tek kelimeyle mükemmel. Şiirlerin bir bütünsellik taşıması, yazım hatalarının olmayışı, düzgün bir Türkçeyle yazılması ve hemen hemen hiç noktalama işaretlerinin kullanılmaması şiirlere ayrı bir güzellik kazandırmış. Şiirlerinde felsefi bir derinlik var: Dinsel, kutsal metinlerde/kitaplarda yer alan sözcüklerin kullanımında isabet ve ustalık söz konusu. “*mürekkebin buhuruna emzir kalemin ağzını/ yemini kâğıdın kokusuna tut/ elife ve lâma mîm düşür/ boynunu ayraç sun kitaba/ de ki/ incil’e ve zebur’a/ tevrat’a ve kur’ân’a/ yokluğuyla övünen ne çok sustu böyle konuşarak/ ve de ki/ varlığıyla yerinen ne çok konuştu böyle sus!*” gibi dizeleri yazan birinin felsefi ve dini konularda iyi bir bilgi birikimine sahip olması gerekir diye düşünüyorum.

Herkesin şiir tanımı farklıdır. Şiir, bana göre, dilin anlam, ses ve ritim öğelerini belli bir düzen içinde kullanarak, bir olayı, bir olguyu ya da duygusal ve düşünsel deneyimi yoğunlaşmış bir bi-

çimde ifade etme sanatıdır: Sözcüklerin ak kâğıt üstüne dizeler halinde oya gibi işlenişidir. Şiirde, ses düzeni, söyleniş biçimi, söz dizimi ve anlam önemlidir: Sözcükler ne bir eksik, ne bir fazla olmalı. Dizeler bir ahenk içinde, bazen Dicle gibi sessiz ve bazen de Fırat gibi coşkulu delicesine çağlamalıdır. Sevgili Mehmet Oğuz’un **Sus/Kuyu/Su** kitabında yer alan şiirler işte bu tarzda şiirlerdir. Şiirlerinde abartılı, süslü yan yana dizilmiş sözcükleri, *cılkı çıkmış* siyasî terminoloji veya hapishane jargonuna ait terimleri bulamazsınız. Sözcükler şiir terazisinde hassas tartımdan geçirilerek ölçülü bir şekilde sayısı, yeri ve anlamı belirlenmiştir. “*Şiirse!*” ses tonuyla dizelerde sözcükler dans ediyor adeta. İmgeler ustaca ve yerli yerinde kullanılmıştır.

Şiirde, ayrıca duygusal ve düşünsel yoğunluk esastır. Cemal Süreya’nın dediği gibi, şiir “*dünyadan daha gerçek bir dünya, hatta gerçekten daha gerçek bir gerçek*” yaratmadır. Mehmet Oğuz’un şiirlerinde ise duygusallıktan çok düşünsel, zihinsel bir yoğunluk söz konusudur. Şiirlerinde, anlatım ve anlamdaki derin düşünsel zenginlikler ile sessizliğin sesinden duyulan derin acılar bir ustura keskinliğinde dizeleşmiştir. Okurken bir yandan insanı derin düşüncelere daldırıyor, diğer yandan da kulakta bazen çığlık bazen de tatlı armoni oluşturmaktadır. Şiirlerde yoğun bir düşünce eylemi ve devrimci bir ruh vardır.

Mehmet Oğuz kimdir?

Mehmet Oğuz, Erganili bir hemşerimizdir. Şiire, sanata, felsefeye, tarihe, gazeteciliğe ilgi duymaktadır: On parmağında on marifet vardır. Birçok dalda ödüller almıştır. Bir ara İlçemizde, **Ergani Haber**’de köşe yazıları ve haberler yazdı. Sonra **Ergani Postası**’nda köşe yazıları ve haberler yazmaya başladı. **Sus/Kuyu/Su** ilk kitabı oluyor. Kitap, **Hayal Yayınları** tarafından **Şiir Dizisi** serisinde Ocak 2008’de yayınlanmıştır.

Bana gönderdiği özgeçmişinde şunları yazmaktadır:

“1974 *Ergani doğumluyum, Nüfus cüzdanımda doğum tarihim 1 Nisan (şaka değil :)) diye geçse de anamın deyişiyle ‘Bışmler’ zamanında (bağbozumu) doğmuşum.*

Liseye kadar Ergani de okudum. 1992 yılından başlayarak 2005'e kadar süren bir üniversite maceram oldu.

Ve 2005'te Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun oldum.

*İlk şiirimin nerde ne zaman yayınladığını hatırlamıyorum, ama 1998 yılında **GÜNEY** dergisinde yayımlanan bir şiirim var.*

*2000 yılında **Milliyet Sanat Genç Şairler Antolojisi**'nde bir şiirim yer aldı.*

*Şiirlerimin yer aldığı diğer dergiler: **Berfin Bahar, E, Hayal, Yaratım, Yasak Meyve, Pitoresk, Sanal Ördek, Artos, Tigris, Çorba, Ay Karanlık**, ve adını hatırlamadığım bir kaç üniversite dergisi."*

Mehmet Oğuz'un aldığı ödüller:

- Marmaris Şiir Akşamları Etkinliğinde İkincilik,
- Antoloji.com sitesi şiir yarışması Jüri Özel Ödülü.
- Batman Valiliği Türk Dil Şenliği Birincilik,
- Almanya (Kürdistan Öğrenciler Birliği) Hüseyin Çelebi Şiir etkinliği Jüri Özel Ödülü,
- 1998 yılında TRT Amatör Türk Halk Müziği Ses Yarışmasında Türkiye Birinciliği. vs.

Tanıdık bir dostun böylesine güzel bir kitap yazması beni fazlasıyla mutlu etmiştir. Genç şairimizi yürekten kutluyorum. Kitabına; "*Değerli üstadım, bu şiiri yazarken cevapsız kalan tek soru vardı aklımda: Ben mi kuyunun içindeydim, kuyu mu benim içimde? Ama bildiğim bir şey vardı orada asla yalnız değildim... Sizin gibi derinde(n) susanlara bütün kalbimle...*" diye yazıp şahsıma gönderme inceliğini gösterdiği için de ayrıca kendisine teşekkür ediyorum.

Mehmet, sen iyi bir şairsin; esas ilgi alanın, uğraşın bence şiir olsun. Diğer yazım türleri şiir yazmanı arka plana atmasın ve gölgelemesin. Eline, yüreğine sağlık; her daim kalemin tükenmez, ferasetin açık olsun!

Mehmet Oğuz'un şiirlerinden iki örnek (s. 22, 28):

“gök hükmünü bildirdi
“oku”

kendimden başka hiçbir tanrıya açmadım kapılarımı
bana gelen tek vahiy susmamı emrediyordu
râm eyledim
tersinden okunan bir ayetle başladım susmaya
ceylan derisine inerken ilk vahiy
tanrının değil
derisi yüzülmüş ceylanın sesini duydum
sustum ayetimi

ceylanı bağışla a(v)cıyı öldür”

...

“ateşin kavmi
demirin boynuna hüküm kıl bu sözü
çekicin ucuyla sil örsün terini
yırtılsın kâhin sözlerinden biçilmiş kumaşlar
ağacın dalına diller dolansın
kılıcın ruhunu çek kınından

demiri bağışla ateşi öldür”

Bir Neyzenimiz: Ergün Sönmez

*"Duy şikâyet etmede her an bu ney,
Anlatır hep ayrılıklardan bu ney.
Der ki feryadım kamışlıktan gelir,
Duysa her kim, gözlerinden kan gelir.
Ayrılıktan parçalanmış bir yürek
İsterim ben, derdimi dökmem gerek.
Kim ki aslından ayırmış canını,
Öyle bekler, öyle vuslat anını.*

...

*Ney sesi tek mil hava oldu ateş,
Hem yok olsun, kimde yoksa bu ateş!"*

—*Mevlana Celaleddin Rumi*

Mevlana'nın neyle ilgili bu güzel şiirinden sonra, birazcık **ney** ve **neyzen** hakkında bilgi verip sonra da bir neyzenimizi tanıtmaya çalışacağım.

Ney sözcüğünün etimolojisi ve tarihçesine baktığımızda şunu görürüz: Sümerce' den Farsça'ya geçen "*nâ*" veya "*nay*"; kamış, kargı anlamlarına da gelen çalgının en eski adıdır. Arap toplumunda üflemeli çalgıların hemen tümü için kullanılan "*mizmâr*" sözcüğü, (nefes borusu, ses organı anlamında) ney için de kullanılmıştır. Türkçe'de ise hemen her zaman "*ney*" olarak anılmıştır. Neyzen ise, Farsça çalan, icrâ eden anlamına gelen "*zeden*" sözcüğünden takılanarak oluşturulan "*neyzeden*" bozularak, ney icrâcısı anlamında günümüzde de kullanılan "*neyzen*"e dönüşmüştür.

Ney'in Sümerlerde MÖ. 5000 yıllarından itibaren kullanıldığı sanılmaktadır. Bu çalgıya ait elimizdeki en eski bulgu, MÖ. 2800-3000 yıllarından kalan bugün Amerika'da Philedelphia Üniversitesi Müzesi'nde sergilenen neydir. Çalgının o dönemlerde de dinsel törenlerde kullanıldığı sanılmaktadır. Assomption rahiplerinden Thibaut'un "*esrârengiz, cezbedici, tatlı ve âhenkli bir ses*" diye tanımladığı ve "*Kamışların üzerinden geçerken/Kuşları uyandırmaya korkan tatlı bir meltemin kanat çırpışları*" şeklinde şiirleştirdiği ney sedâsı, her dönemde insanları derinden etkilemiş, özellikle dinsel duyguları çağrıştırmıştır. Sedâsından gelen bu özelliğiyle, ilişkide bulunduğu her toplumda neye önem verilmiştir. Türklerin ve Kürtlerin İslâmiyeti kabulüyle birlikte Anadolu'da kullanmaya başlanan ney, XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da İslâm tasavvufunun sembolü haline gelmiştir. Bunda, bu yüzyılda yaşamış bilge Mevlana'nın da büyük rolü olmuştur diyebiliriz.

Ney için -bir müzik aleti için kullanılan *çalmak* yerine- üflemek tabiri kullanılır. Bazıları üflemeye, kaynağını İslam'da Allah'ın insanı yaratırken ruhu üflemiş olmasından alan bir mecazi anlamda yüklemektedir. İster beşeri, ister dini duygulara hitap etsin; ney, ruhunun derinliklerine nüfuz eden güzel bir çalgıdır. Ney üflemek herkesin harcı değildir. Ney üflemek maharet ister, sabır ister, sevdâ ister, gönül hoşluğu ister.

Bilenimiz var mı acaba? Bizim de mahir, sevdalı ve gönlü hoş, güzel ney üfleyen bir hemşerimiz var: Neyzen Ergün Sönmez.

Ergün Sönmez kimdir?

Ergün Sönmez, babasının iddiasına göre 1936, annesinin iddiasına göre 1938 yılında Diyarbakır-Ergani'de doğdu.

İlkokulu, ortaokulu Ergani'de, liseyi Diyarbakır'da Ziya Gökalp Lisesi'nde tamamladı. Sonra, 1958 yılında İstanbul İktisat Fakültesi'ne girdi ve okurken 1960 yılında İstanbul Yüksek Gazetecilik Enstitüsü'nün sınavını kazanarak iki okulda birden okumaya başladı. 1962-1964 yıllarında Yedek Subay Öğretmen olarak askerliğini yaptı. 1964 yılında İstanbul Yüksek Gazetecilik Enstitüsü'nü bitirdi. 1965 yılında İktisat Fakültesi'ni bitirdi.

1965 yılında Türkiye İş Bankası İstanbul Şişli Şubesi'nde bir yıl çalıştı. Sonra Almanya'ya giderek çeşitli işlerde çalıştı. 1971 yılında Alman Devlet'i tarafından Türk çocuklarına eğitim vermek üzere öğretmen olarak tayin edildi, ilkokuldan meslek okullarına kadar çeşitli okullarda 26 yıl öğretmenlik görevini severek sürdürdü.

1971 yılında Almanya'da mastır yapmak için dil eğitimine başladı. İki yıl dil eğitimi aldıktan sonra 1973 yılında mastıra başladı ve 1975 yılında mastırını bitirdi. 1979 yılında ise doktora sınavını verdi.

Almanya'da bulunduğu sürede çeşitli sendika dernek ve partilerde görev aldı.

Türkiye ve Avrupa Birliği, Türkiye Atatürk'ten Bu Güne Kadar isimli kitapları Almanca yayımladı.

Dr. Mustafa Demir'le birlikte **40 Yıllık Türkiyeli İşçilerin Tarihi, 40 Yıllık Türkiye'li Öğrencilerin Eğitim ve Öğrenim Sefaleti** isimli kitapları Almanca yayımladılar.

Halen Berlin'de kitap yazma çalışmalarını sürdüren Ergün Sönmez evli ve Devrim isimli bir kız evlat babasıdır.

Ergün Sönmez'in müzik yaşamına gelince...

Anlatıldığına göre, eskiden kurban bayramlarında, yöre sakinleri Ergani'de Zülküf Dağına çıkarak kurban kesip eğlenirmiş. Ergün Sönmez, 1947 yılında Kurban Bayramı'nda Zülküf Dağı'na çıkarak yapılan bir eğlenceye katılır. Eğlencede arabana ismi verilen 7 ayrı büyüklükte vurmali çalgılar eşliğinde kavalla halay müziği çalınıyormuş. Hayatında ilk kez kadınlarla erkeklerin kol kola girerek halay çektiklerini görür. Bu durumdan çok etkilenir, kadınla erkeği kol kola bir araya getiren büyüünün müzik olduğunu düşünerek, babasına uzun süren yalvarmalar sonucunda bir kaval aldırır. Ergani'nin ünlü kavalcısı Baygür'lü Hafız Zülfo'dan, babasından çaldığı buğdayları vererek, 5-6 yıl kaval dersleri alır. Ayrıca akrabası olan Kavalci Hanifi Subaşı'ndan da 4-5 yıl istifade eder.

Çok sonraları, 1990 yılında Berlin'de Neyzen Dünder Atalay ile tanışır, dinlediği ney onu çok etkiler ve geçen zamanda ney

üflemediği için üzülür. Başlar Neyzen Dünder Altay'dan nota ve solfej dersleri almaya.

1996 yılında Almanya'dan özel olarak İzmir'e gelip Ney Yapımcısı Mehmet Yücel'den bir **Mansur** bir de **Kız** ney alarak neyzen olabilmek için ilk adımını atar, ney üfleme çalışmalarına başlar. Şu anda Almanya, İsviçre Türkiye üçgeninde ney çalışmalarına devam etmektedir.

Yaşadığımız coğrafyadan çıkan tüm değerlerimize, tüm sanatçılarımıza değer vermeliyiz diye düşünüyorum. Değer vereceğimiz hemşerilerimizden biri de Ergün Sönmez'dir. Kendisini kutluyor ve hem müzik çalışmalarında ve hem de kitap yazmalarında kendisine başarılar diliyorum. Hemşerim, nefesin ve ferasetin tükenmesin!

Kaynak: http://www.neyzen.com/genc_neyzen_02.htm)

15 Mart 2008 tarihinde <http://ergani.gen.tr> sitesinde yayınlandı

Naci Gümüş'ün “Gül Aydınlığı”nda Dört Kitabı

Zaman zaman yazıyorum: Ergani farklıdır; toprağında bilgelik var diye. Ben, bu kadar çok yazarı, düşünürü, şairi bol bir ilçe ne gördüm ve ne de duydum. Benzeri bir başka ilçe yok. Olanaklarım ve ilişkilerim kısıtlı olmasına karşın, birkaç ayda bir, bir Erganilinin kitabının yayınlandığına tanık olmaktayım. Duymadıklarımı, görmediklerimi saymıyorum. Kitapların çoğundan, ancak kitapların bana gelmeleri sayesinde haberim olmaktadır. Kültürel zenginliğimizin bilince çıkması ve de tanıtılması için fırsat buldukça, ben de, ayırım yapmaksızın yazarlarımızın, şairlerimizin, düşünce üreten adamlarımızın ve kadınlarımızın eserlerini sizlere objektif olarak tanıtmaya çalışıyorum. Bu yazımda hemşerimiz Naci Gümüş'ü ve yeni yayınlanan 4 kitabını sizlere tanıttacağım.

Naci Gümüş, 1951 Ergani/Bagür doğumludur. Emekli öğretmendir. Şu anda İzmir'de yaşamaktadır. Evli ve 3 çocuk babasıdır. Yazardır, şairdir, Web sitesi yöneticisidir... [Hakkında daha geniş bilgi edinmek isteyenler **Çayönü'nden Ergani'ye Uzun bir yürüyüş** kitabına (sayfa: 597-603) bakabilir.]

Benim, Naci Gümüş'le daha önceleri bir tanışıklığım ve ilişkim yoktu. Ergani kitabını yazma aşamasında kendisiyle tanıştım. 06 Kasım 2004 tarihinde bana yazdığı bir mektupta şunları yazmıştı: “*İyilikte yarışma, sevgiyi çoğaltma, bilgiyi paylaşma; insan olmanın gereğidir*” gibi bir saflıkla, yarım asır ‘*Erdemli Toplum, İdeal İnsan*’ düşüncesi etrafında geçen çileli ömrümün muhasebesini yapmamın ağır yükü altında erdemli, onurlu yürüyüşüme devam ettiğimi zan ediyorum. Fakat neye vardığımı ben

de bilmiyorum. Paranın, gücün egemen olduğu bu ahlaksız düzende ayakta durabilmenin, direncini sürdürebilmenin de anlamlı ve gerekli olduğunu belki söyleyebiliriz. İnsan olarak insanlık adına, Müslüman olarak ta İslam adına hareket etme mecburiyetinde hissettim kendimi hep. Yüreğimin sesini duyurabilirdim mi bilemiyorum. Neysene...”

Ben de, **Çayönü’nden Ergani’ye Uzun bir yürüyüş** kitabımda; **“Diriliş ve ‘Gül Ötesi’ni Düşleyen Şairimiz: Naci Gümüş”** başlıklı kendisini tanıtan bölümde:

“...Bir insanın düşüncesinin arkasında olması, duruşunun dik ve sağlam olması onur duyulacak bir davranıştır diye düşünüyorum. Naci Gümüş’ün görüş ve düşüncelerine katılmasam da, düşüncelerini hilesiz ve çıkar gözetmeksizin inancı doğrultusunda yaşama istemini saygıyla karşılıyorum. Karşılıklı saygı içersinde birbirimizi anlamaya çalışmanın önemli olduğuna inanıyorum. Birbirimiz tahammül etmesini öğrenmeliyiz! Yazma eyleminde bulunduğu için de kendisini kutluyorum. Toplum olarak, okuyan bir toplumdur yazan/yazabilen bir topluma ulaşmanın gayreti içersinde olmamızın çok önemli olduğuna inanıyorum.

Naci Gümüş kendisini eğitimci, şair ve yazar olarak tanımlamaktadır. Yazı ve şiirlerinden anladığım kadarıyla kendisi İslam-Türk motifli utangaç bir Osmanlılık düşüncesine sahip. Olsun! Bu Naci Gümüş’ün tercihi...” diye yazmıştım.

Aradan dört-beş yıl geçti. Farklı düşüncelere sahip olmamız, dostluğumuza engel oluşturmada. İnternet üzerinden ve ya telefonla arada sırada haberleşmekteyiz. Anlayacağınız 2004 yılından beri dostluğumuz sıcak bir şekilde devam etmektedir. Yazdığım birçok yazımı yöneticisi olduğu <http://www.gonulsitesi.net> ve <http://ergani.gen.tr> sitelerinde yayına koymuştur. Yayımlanan itaplarına tevazu gösterip; “Aziz hemşehrim değerli şair ve yazar özgün bir insan Sayın Müslüm ÜZÜLMEZ’e sevgilerimle. 08.04.2008” diye yazıp imzalayarak şahıma gönderme inceliğinde bulunmuştur.

“dizelerimle gönlümün diliyle
yüreğimin sesini açarak başlamak isterdim
gül sevdasına şiirler, adına güfteler

*aşkına kalbimde şarkılar örmek isterdim
saçlarının bahar aydınlığı
yüzünde ipek dokusun isterdim ...”*

diyen bir insanla dost olunmaz/kalınmaz mı?

Neyse, gelelim kitaplara. Kitapların tümü **Kitap Atelyesi** yayınlarınca 2008 yılı başlarında Ankara’da yayınlanmıştır. Kitapları sırasıyla kısaca tanıtmaya çalışayım:

1. Bu Aşk Eskimez, Yeni Bu Sevda. Kitap; 68 sayfa, içinde 50 şiir var. Kitabın arka kapak tanıtım yazısında: “*Dokununca bu kitaba gönlündeki şiiri, yüreğindeki sesi duyacaksın. Kalbin sevgiyle atmaya başlarsa, bir yandan hüznün basarsa, çevirdikçe sayfaları yeni bir heyecan duyacaksın. Sevginin gücünü, imânın tesirini, aşkın ölümsüzlüğünü onaylayacaksın. İnanmadıklarına inanacak, şaşırdıklarına şaşımayacaksın... ‘Bu Aşk Eskimez, Yeni Bu Sevda’ diyerek yeni bir yürüyüşe başlama isteği duyacaksın*” diye yazılmaktadır.

2. Gül Aydınlığı. Deneme türünde bir kitap. 94 sayfa olup, içinde 32 “*öncü sözler/denenmemiş denemeler*” var. Arka kapak tanıtım yazısında: “*‘Erdemli toplum, ideal insan’ düşüncesi etrafında geçen yarım asırlık çileli bir ömrün birikim ve tecrübeleriyle dokunmuş bir örgüdür bu kitap. Yazıların denemelerin büyük bir kısmı ülkemizin seçkin gazete ve dergilerinde yayımlanmıştır. Duyumsamalarımızın duyarlık göstergesi, muştı veren gül letafetindeki dokunmaların ahenkli sesidir. İstirabın çiçeklenmesini, aşkın yenilmezliğini anlatan satırlarda ruhunuzdaki ırmağın akıntısına kapılacak, kendinizle buluşacaksınız. Kendinizdeki insanı bulacaksınız. Kâinatın odağı insanı. Özgürlük kavramını farklı yorumlama vetîresinde iç âlemden dış âleme bakacaksınız. Gül kokusunu benliğinizde hissedecek, gülün gül renginde bir dünya düşünce dalacaksınız*” denilmektedir.

3. Yeniden Başlamak. Türü hikâye. 60 sayfa. İçinde “*bittiği yerde başlayan*” 12 hikâye var. Arka kapak tanıtımında şunlar yazılmaktadır: “*... ‘Hayat Albümü’nü aralayan bu hikâye kitabı son kırk yıldan yaşam kesitlerini ve değişimi safha safha sunuyor. Hayal ürünü olan tek bir hikâye vardır. Onun dışındakiler her ke-*

simden, her yaştan herkesin kendine bir yer bulabileceği yaşanmış olaylar zinciridir.”

4. Aşk Galerisi. 60 sayfa olup, deneme türünde inceleme/araştırmaları içermekte. Kitabın konu başlıkları: Yunus Emre’de Sevgi, Şeyh Edebali ve Osman Bey’e Nasihat, Mehmed Niyazi-î Mısıri ve “*Ey gönül gel gayrıdan geç, aşka eyle iktida*”, Lokman Hekim Aleyhisselâm’dan Hikmetli Sözler, Gül Muştusu ve Sezai Karakoç, Sezai Karakoç ve Diriliş.

Naci Gümüş, 01.02. 2008 tarihli kitabın arka kapağında yer alan tanıtım yazısında, kitapla ilgili şunları yazmaktadır: “*Bu eser kutlu aşıklardan sadece üç tanesini anlatmaya çalışan bir “Aşıklar Kılavuzu” olarak algılanabilir. Aşkın derinliğini, aşkın gücünü ve estetik dokusunu farklı bir biçimde yorumlamaya başlayacağımızı fark edebilecek, bir duygu seline kendinizi bırakarak yaşamın başka bir boyutuna gireceksiniz. Tesirleri günümüze kadar devam eden, gelecek asırların da zamanlarına ışıktutan, aşk kahramanlarını, tavsiye sözcüklerini, aşk galerisindeki şiirlerinden sevgi ve muştu dizelerini alarak anlatmaya çalıştık...*

Sevgi piri, aşk kahramanı Yunus Emre, bir mütefekkir, mutasavvuf ve kalp ehli Mehmed Niyazi-î Mısıri, Diriliş Düşünce Akımının Üstadı, mesaj ve gül şairi, fizikötesini görebilen A. Sezai Karakoç’tan aşk aşısını alalım, sevginin sesini duyalım, sevelim sevillelim istedik “

1. “*İçini acıtan, duygularını burkan, özlemini yakan şeyin ifadesini şiirde*” bulan ve dört kitabı birden yayınlatarak kültürel yaşamımıza zenginlik ve renk katan hemşerim Naci Gümüş’ü kutluyorum.

2. Sevgili Naci: “*Şairim güya ıstırabımın acısını duyan yok/ Doğru sözü dinlemeyen çok, dinleyen yok*” diyerek ümitsizliğe düşülmemelisin: “*Yeniden Başlamak*” lazım. Hayat, “*güzel düşünüp güzel görmek*” değil mi?

Bir Rastlantı Sonucu Edindiğim Fotoğraflar

Geçtiğimiz Şubat ayında **8 Mart Dünya Kadınlar Gününün Hikâyesi** başlıklı bir yazı yazmayı tasarladım. Yazma işi tamamlandıktan sonra **Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı'nda (TÜSTAV'da)** çalışan arkadaşım Şerif Bayram'ı telefonla arayıp, 8 Mart'la, **İlerici Kadınlar Derneği-İKD'nin** 8 Mart'ı Diyarbakır'da kutlamasıyla ilgili bir yazı yazdığımı, bu yazıda kullanmak üzere, Diyarbakır'daki kutlamaya ilişkin TÜSTAV'da fotoğraflar olup olmadığını sordum.

Şerif araştıracağını söyledi. Konuşmamızdan bir gün sonra arayıp; TÜSTAV'daki görevlilere fotoğrafları sorduğunu, ancak fotoğrafların daha henüz tasnif edilmediğini, ama **Kızıl Feministler** kitabının yazarı Sn. Emel Akal'da istediğim fotoğrafların olabileceğini söyledi ve cep telefonunu verdi.

Bu bilgiyi alınca hemen Emel Hanımı telefonla arayarak kendimi tanıtip ricamı ilettim. İsmimi duyar duymaz: “*Sizin bende bir fotoğrafınız var*” deyip, ardından “*Siz, İGD’li (İlerici Gençler Derneği) miydiniz?*” diye sordu. Kendisine, “*Hayır, ben İGD’li değil, TKP’liydim*” diye yanıt verdim.

Fotoğrafımın var oluşu karşısında heyecanlandım. Birden, geçmiş, geçmişte mücadelesini verdiğim siyasî uğraşlarım gözlerimin önüne geldi: Hiç hesapta yokken, geçmiş döneme ait bir fotoğrafımın aniden ortaya çıkmasına çok çok sevindim.

Nasıl sevinmeyeyim? Gençliğimin en güzel yıllarını “*büyük bir düşün*” maddi bir güç haline gelmesi, gerçeğe dönüşmesi için;

gece mi gündüzümü, bilgi ve hünerimi, tüm enerjimi ortaya koymuştum. Bizler özgürlük, demokrasi, barış, adalet istiyorduk, ama rüzgâr ters taraftan esti. Özgürlüğün yerini baskı ve şiddet, demokrasinin yerini diktatörlük, barışın yerini “*düşük yoğunluklu*” savaş, adaletin yerini adaletsizlik aldı. Hak-hukuk diyenler hapisanelere tıkıldı, işkencelerden geçirildi. Kısacası memlekete dolu yağdı. 12 Eylül kasırgası güzellikten yana ne varsa önüne gelen her şeyi alıp götürdü, sildi süpürdü, yok etti. Böyle bir dönemde, insanlar kendilerine, tanıdıklarına zarar gelmesin, başları ağırmasın diye kitapları, belgeleri, fotoğrafları yakmaya, imha etmeye başladı. İmha olmayanlar ise, “*suç delili*” olarak polis ve askerlerin “*eline geçti*”. Bunların bir kısmı dava dosyalarında klasörlerde yerlerini aldı. Velhasıl o döneme ait elimizde çok az bilgi, belge, afiş, kitap ve fotoğraf kaldı. Emel Hanımın arşivindeki fotoğraflar bir tesadüf sonucu bu tufandan kurtulan fotoğraflardır. Bu fotoğrafların ortaya çıkmasından sevinilmez mi?

Emel hanımdan heyecanla meramımı anlatıp, mümkünse benim fotoğrafımla birlikte bana birkaç fotoğrafı *scan* ederek, *e-posta* yoluyla göndermesini rica ettim. Ve fotoğrafların gelmesi durumunda, ayrıca çok sevineceğimi belirttim. Sağ olsun, 18 adet fotoğrafı *scan* edip, e-postayla gönderdi. Fotoğraflar gelince telefon açıp, teşekkür ettim. “*Ne kadar güzeller değil mi?*” diye sordu. “*Evet, çok güzeller*” dedim. Sonra, “*Ben, bunları Genel Merkezi adına İKD Diyarbakır şubesi çalışmalarına katılmaya gittiğimde zorla almıştım. Bana o zaman arkadaşlar kızmışlardı. İyi ki almışım, bildiğim kadarıyla elimizde bu fotoğraflardan başka fotoğraf yok*” diye açıklamada bulundu.

Hocam, bildiğim kadarıyla o döneme ait başka fotoğraf yok. İyi ki bu fotoğrafları da o zaman siz almışsınız.

Fotoların dökümü:

- 4 adet İKD Diyarbakır Şubesinin açılışı ile ilgili (6 Kasım 1977),
- 1 adet 8 Mart Dünya Kadınlar Günü ile ilgili Diyarbakır’da caddeye asılan afişle ilgili (8 Mart 1978),

8 Mart 1978- İGD Diyarbakır Şubesi Genel Kurulu.

Soldan sağa: Ayakta konuşan Cemal Pamukçu. Oturanlar: Cembeli Taş (Divan Katibi), Kenan Akgün (Divan Başkanı), Aysel Güre (Divan Katibi), Müslüm Üzülmöz (Divan Başkan Yardımcısı), Kemal Yıldız (İGD Diyarbakır Şb. Bşk.), Mispah Salık (Yönetim Kur. Üyesi). Foto: Emel Akal Arşivi.

- 11 adet İKD'nin Diyarbakır Emek Sineması'nda 8 Mart Dünya Kadınlar Günü ile ilgili yapılan geceden görüntüler (12 Mart 1978),
- 2 adet İGD'nin Genel Kurulu'ndan görüntüler (8 Mart 1978).

Sevgili dostlarım; bu yazımda, tarih olmuş günlere ait fotoğrafların elime geçmesinden duyduğum sevinci, fotoğraflardan birini gazetede sizlerle paylaşmayı ve bu fotoğraflardan isteyenler olursa şayet gönderebileceğimi duyurmak istedim. Hürmetlerimle...

25 Nisan 2008 tarihinde **Ergani Haber** gazetesinde yayınlandı.

Ergani'nin Bayan Şair ve Yazarı: Gülistan Çoban

*“Kadınlar ellerini kanatacaklar Rachel
Büyütene dek çiçekleri...”*

Hep yazıyorum: Ergani, şairi, yazarı ve çizeriyle bereketli bir topraktır diye. Ama bu bereketli toprağın bir eksiği vardı; şairlerinin, yazarlarının, çizerlerinin, düşünce üretenlerinin hepsi erkekti. Şimdi sevinebiliriz. Eksikliği giderecek ilk adım atıldı, artık Ergani'nin bir bayan şair ve yazarı var: **Gülistan Çoban**.

Gülistan Çoban'ın ilk kitabı **Asilerin Dönüşü** 2004 yılında İstanbul'da **Nûbihar Yayınları**'nca basılmış, ama benim Gülistan Çoban ve de **Asilerin Dönüşü** kitabından haberim yoktu. Haberim, Gülistan'ın ağabeyi Zübeyir Çoban'ın 25 Nisan 2008 tarihli e-mail'i sayesinde oldu. Tesadüfe bakın, kitabın editörü Süleyman Çevik Beyle İstanbul'da **Nûbihar** kitapevinde zaman zaman görüşmekteyiz. İşlerinin yoğunluğundan veya dalgınlıktan olacak ki, şimdiye kadar hiç bahsetmedi. e-mail'i alınca hemen **Nûbihar**'a gidip kitapları aldım.

Gülistan Çoban, “saçlarına güneş değmemiş kızların ve hep kayıtsız bir koşunun özlemini duyan gençlerin ülkesinde doğdu. İçinde bulunduğu şartları bahane ederek teslim olabilirdi. ‘Acılarımız vardı bizim de ve yağma sofrasından beter hayatlarımız, ne bir sınır karakolumuz oldu ne de kendi vatanımız. Her zaman biraz çaresiz her zaman suçluyuz’ dediği halde kabına sığmaz. Kurak topraklarda doğduğuna bakmadan gözlerdeki denizi keşfeder.” Ardından “elim kalem tutana dek şiir yazacağım” deyip şi-

irler yazar. Peş peşe iki kitap yayınlar. Kitaplarından **Asilerin Dönüşü** 95 sayfa, içinde 48 şiir var. **Kent Yayınları**’nca İstanbul’da 2008’de basılan **Elma Kokusu** ise 94 sayfa olup, içinde 45 şiir var.

Gülstan Çoban, hem bayan, hem köylü. Olmayacak olanı olur yapmak ben buna derim: Şairimiz ilk okul 5. sınıfa kadar okumuş bir köylü kızı, okuldan kendisine kalan “tek miras” Türkçeye bu kadar hâkimse, belleği sözcük bakımında bu kadar zenginse, böylesine duru ve pürüzsüz yazabiliyorsa eminim kendi ana dili Kürtçe ile yazdığında harikalar yaratacaktır. Önerim, bundan sonra şiirlerini kendi ana dili Kürtçe ile yazmasıdır.

Neyse, sözü fazla uzatmadan gelin en iyisi Zübeyir Çoban’a kulak verelim:

“Diyarbakır’ın Ergani ilçesinde İğirm (Uzunağaç) köyünde dünyaya gelen Gülstan Çoban, 1990’lı yılların çatışmalı dönemlerinde birleştirilmiş beş(5) sınıfın olduğu tek gözlü köy okulunda okudu. Bu eğitim sürecinden kendisine kalan tek miras, okulda tanıştığı Türkçe idi. Çeşitli nedenlerden dolayı eğitimini devam ettiremedi. Aslında kendi gibi kızların kaderi ile başbaşa kalmıştı. O da köy işlerinde kendine düşen payı yerine getirip ailesine yardım etmek ve zamanı geldiğinde de evlenmekti. Ancak bu döngünün kızların kaderi olmadığını ve onların da bu hayatta kendilerine biçilmiş paydan fazlasını hak ettiklerine inanıyordu. Bunun için kendisini bekleyen köylü kızı prosedürlerini bir bir çiğnedi. Özellikle psikolojik yönü ağır basan ciddi bedeller ödedi ve ödüyor. Zira toplumun seviyesi ne yapmak istediğini kaldıracak boyutta olmadığı için sürekli olarak eleştirildi. Ancak çok sürmeden köy kızlarından ve dar aile çevresinden istediği desteği bulduğunu söyleyebiliriz.

Yaşadığı küçük köyünde, küçümsemeyecek kadar kitap biriktirdiği ve köylülerle paylaşmaktan çekinmediği bir kütüphaneyle sahip olan Çoban, bir simyacı titizliği ile çalışmalarını sürdürmekte ve geleceğe dair taşıdığı umutlarla hayatta kendisine açılacak yeni kapılar çalmaya devam etmektedir. Türkçe’nin yanı sıra Kürtçe yayınlanmış şiirleri de olan Gülstan Çoban’ın Amerikalı bir ailenin Irak savaşı ile değişen hayatlarını anlattığı yayınlanmamış bir romanı da bulunmaktadır.

Birinci kitabında, saçlarına güneş değmemiş kızların ve hep kayıtsız bir koşunun özlemini taşıyan çocukların ülkesinden dışarıdaki hayata pencereler açmaya çalışan şairin, ikinci kitabında, dış dünyanın gerçeklerini de kaleme aldığını görüyoruz. Kapalı toplum yapısının aşılmaz duvarlarında hayata tutunabileceği, nefes alabileceği gedikler açmaya çalıştığı ilk kitabında kullandığı hayal dünyasını bu kitapta da görüyoruz. Ancak “Elma Kokusu” ismini elma kokulu kimyasal gazların kullanıldığı bombalardan alan kitap, bizi şiirin gizemli dili ile hayatın en gerçek şekliyle yaşadığı savaş meydanlarına çekiyor. Bir yandan “Nina” benzeri şiirlerle genç kızın derin duygularını konuşturan şair, diğer yandan birer barış güvercini olarak Filistin ve Irak’ta hayatlarını kaybeden Rachel Corrie ve Marla Ruzicka’yi, Filistinli, Iraklı çocukları, Kabil’i, Beyrut’u ve Halepçe’yi kadın şefkati kokan bir şiir diliyle anıyor.”

Gülistan Çoban’ın şiirlerinden bir örnek:

DİLENME

Hasret doğurmuş Hacer’di

Yüzümün çölünde.

Gidip geldi yanaklarımın

Safa ve Merve’sinde

Hicran İsmail’di

Boncuk boncuk zenzem aktı

Vurduğunda topuklarını göz bebeklerime

Nerdesin ey İbrahim?

Ey sofrasına yolcular buyur eden.

Bize bir lokma yok mudur

Akşamın dar vakti

Yoksullar elinde buğusu yükselen ekmeğinden?

Ey İbrahim!

Ey sefil yolculara kahkahasının balından içiren

Bize bir kırıntı yok mudur

Gülüştünün şekerinden? (Elma Kokusu, s: 26)

8 Mayıs 2008 tarihinde **Yeni Yurt** gazetesinde yayınlandı.

“Piran’da Büyümek”

*“Bir ülkemiz var... durmadan aradığımız
Birde mavi şafaklarda ayağa kalkmış sevdamız”*

—A. Ayata

Piran çok eski bir yerleşim yeridir. Tarihsel olarak kökünden ve kökeninden koparılmak için, ismi sonradan Dicle olarak değiştirilmiştir, ama benim kuşağım ve öncesi kuşaklar için hep Piran olarak anılmış, bilinmiş ve bu adla belleklerde yer edinmiştir.

Piran ve Piran dağlarının ismini, kekliklerinin çokluğu ve seslerinin güzelliğini ilkin avcı olan dedemden duymuştum. Piran dağlarında, vadilerinde yaptığı avları ve av esnasında geçtiği yerlerin muazzamlığını, Zaza köylerinde gördüklerini her av dönüşü anlatırdı. Benim Piran’la doğrudan ilişkim 1970’te oldu. Bu tarihte, Ergani-Piran arasında bulunan kabağıyla meşhur *Kolbin* köyünün cami minaresinin yapım işini babam almıştı. Ben, hem babama yardım ediyor ve hem de taş yontuculuğu yaparak üniversite sınavı için harçlığını çıkartmaya çalışıyordum. Babam akşamları Ergani’ye dönerdi. Ben köyde kalırdım, yatsı namazından sonra camide yatağımı serer yatardım. Sabah namazıyla da uyanır, yatağımı toplardım. Köyde o zamanlar iki aile bulunuyordu. Köy siyasi olarak ikiye bölünmüştü: Adalet Partililer ve Cumhuriyet Halk Partililer. Bunlar konuşmazdı. Cami AP’lilerin tarafında kaldığı ve hoca da AP’li aileden olduğu için, CHP’liler camiye pek gelmezdi. İsmi şimdi hatırlayamadığım caminin yaşlı hocası

hem müezzinlik ve hem de imamlık yapıyordu. Hoca, Şeyh Sait İsyanı çıktığında süvari askermiş. Asker kıyafeti ve atıyla gelip isyana katılmış. Sonradan tutuklanma, yargılanma, sürgün ve geri dönüş gibi zorlu ve acılı bir süreçten geçmiş biriydi. Geceleri ben sorardım, o anlatırdı camide. Akıl edip anlatılanları yazmadığım için veya bir teyple kayıt yapmadığım için kendimi halen de hep suçlarım. Anlattıkları kayıt altına alınmış olsaydı, iyi bir sözlü tarih çalışmasına kaynaklık edebilirdi. Piran’la bir başka ilişkim, 1979-1981 yılları arasında siyasi nedenlerle oldu. Bu süre içerisinde yılda birkaç kez Piran’a gider mensubu olduğum siyasi hareketin çalışma ve toplantılarına katılırdım.

Beni böyle geçmişe götüren ve bu yazıyı yazmama neden olan şey, Apdurezak Ayata’nın yazmış olduğu **Piran’da Büyümek** adlı bir şiir kitabının elime geçmiş olmasıdır. Kitabın baskısı eski, **Pelê Sor Yayınları**’nca 1993 yılında İstanbul’da basılmış. Yayınevi kitaba düştüğü notunda şunları yazmaktadır:

“Apdurezak Ayata’nın tek şiirinden oluşan bu kitabı, Kürdün, tarihin derinliklerinden güncele uzanan yazgısına ilişkin çarpıcı değerlendirmeleri kapsıyor.

“Piran’da Büyümek” şiirini hüznün, sevdanın, coşkunun, acının, umudun ve hasretin bir destanı olarak nitelemek, yanlış olmasa gerek...”

Apdurezak Ayata kimdir?

Kitabın arka kapağında yer alan bilgilere göre Apdurezak Ayata, 1966 yılında Dicle’de (Piran’da) doğdu. İlk okulu Dicle’de, orta okulu Diyarbakır’da tamamladı. Liseyi Dicle’de bitirdikten sonra kazandığı Anadolu Üniversitesi Açıköğretim İş İdaresi Bölümüne devam edemedi, 1989’da Avrupa’ya gitti. İki yıl İsveç’te kaldıktan sonra Kanada’ya geçti. Halen Kanada’da yaşamaktadır. Yayınlanmış tek eseri **Piran’da Büyümek** adlı şiir kitabının dışında da çeşitli şiir çalışmaları bulunmaktadır.

Victor Hugo; *“Sürgünlük her yerde yalnız yaşamaktır”* der. Değerli yazarımız Mehmet Uzun ise, bir yazısında *“Bence sür-*

gün, bir ayrılıktır; hüzünlü, sıkıntılı, kasvetli bir ayrılık. Sürgün, köklerden koparılmaktır; zorla, baskıyla ya da mecburen.

Sürgün, gidip dönmemektir.

Sürgün insanı ise mecbur insandır; mecburen gitmiştir, mecburen orada yaşamaktadır” der.

Bunların bilincinde sürgün bir yaşam süren hemşerimiz Apdurezak Ayata’nın şiirlerinden seçtiğim birkaç şiiri sizlerle paylaşmak istiyorum. Okuyunca, sizlerinde benim gibi şiiri beğeneceğinizi umuyorum.

*Başım ellerim arasında kaldı... o gün bu gündür
Gözyaşlarım evimizin arkasında kaldı... o gece bu gecedir
Yanan kandillerin ışığı yüzümde kaldı... o yüz bu yüzdür
(s: 46)*

...

*Dehşetle dönüyorum yana
Bu ev o ev değildir
Bu kent o kent değildir
Bu ülke o ülke değildir
Hani nerede
Hünerli elleriyle nakışlar süsleyen
Çımğonu Melğemerî Gireyo’nun kızları
Ve torunlarıyla övünen
Kolbin köyünün delikanlıları
Ateşten çıkarıp ellerini
Heybetli ve çekici
Kral kızını dikerlerken Dicle’mize
Çocuklarını kurban verdiler diye
Saçlarını armağan sundu halkına
Şeyh Seid’in Mahmut Çelebiyan mahallesi*

*Yalnızca nem yağar artık Bingöl’e kupkuru nem
Yalnızca siyahlar giyinir artık Piran’lılar katran kara
Biliyorum...*

*Tek bir kız evlenmeyecek artık Palu'da
 Tek bir halay çekilmeyecek artık Hani'de
 Tek bir çocuk gülmeyecek artık Ergani'de
 Tek bir gelincik yetişmeyecek artık Lice'de
 Ve tek bir çocuk ağlamayacak artık Diyarbakır'da (s:46-47)*

...

*Çıktığın dağ gezilerinde
 Ne kır çiçeği giyitleriyle kızlar
 Ne papatya yanaklarında gülüşler
 Başı boş... ellerin boş
 Talihsizliğini kabullenmiş
 Geri dönerken cehennem yatağına
 Bin umut yükleyip umuduna
 Alırsın payına düşeni*

*Olaylar kabarıp dağ olduğunda
 Yenik düşer insan hırsına
 Kanla ıslanan halkı görüpte
 Dışarı çıkmayan korkaklardan değilsin
 Hatırla...
 Berlin Madrit Plaze de mayo Santiago
 Sonra bizim şehirler
 Diyarbekir Dersim Zilan Halepçe
 Ayaklarımız kana batmıştı... hatırla
 Çılgılığımız oltalara takılmıştı
 Unutmak yok asla haa
 Kemiğimizde bıçakların çizik izi (s: 80-81)*

25 08 2008 tarihinde **Dicle Haber** gazetesinde,
 30 08 2008 tarihinde **Yeni Yurt** gazetesinde yayınlandı.

“Fırtınada Yürüyüş”

*Hani güneşin sarı örtüsüne
Mavi örtümüzü serecektik
Hani bach'ın kanatlarını alıp
Beyaz bulutların kervanına katılacaktık
Hani herkese ekmek herkese umut
Herkese neşe herkese sevgi dağıtıcaktık.⁽¹⁾*

Türkiye Komünist Partisi (TKP) Merkez Komitesi Politik Büro üyesi Aram Pehlivan (Ahmet Saydan) rüyalarının gerçekleşmemesi karşısında hüznülenip sitemini böyle dile getirmiş.

Doğru. Ne güneşin sarı örtüsünün üstüne mavi örtümüzü serebildik, ne beyaz bulutlar kervanına katılabildik, ne de herkese neşe, herkese sevgi dağıtabildik. “*Başka bir dünya*”nın mümkünlüğüne inanmamıza, sosyalizme iman etmemize rağmen bunları gerçekleştiremedik.

İnanmak güzel bir şey; bilerek, anlayarak, yüreğinde duyarak, hissederek... Duyguları canlandıran güzellikler karşısında heyecan duyarak... Çirkinlikler, haksızlıklar karşısında isyan ederek...

Bizler inandık ve yüreктen vuruştuk, ama yenik düştük. Bi-reyler olarak yüreğimizi ve ruhumuzu teslim etmedik, ama politik, ideolojik ve örgütsel olarak dağıldık. Hareketin içinde yer

(1) Aram Pehlivan, **Özgürlük İki Adım Ötede Değil**, Aras Yayınları, Ekim 1999, İstanbul. s.83.

alanlar ve gönül verenler olarak çok ağır bedeller ödedik. Oysa o dönem karşı duruşumuz, savaşımlımız; bizlerin baskıya, zulme, yoksulluğa, yoksunluğa bir isyanı, bir başkaldırısıydı. Şimdi yenilsek de, dağılsak da, o günlerin yakın tarihimizin onurlu birer sayfası olduğuna inanıyorum. Ezilenin, sömürülenin, mazlunun, haklının, hakkı yenilenin yanında; zalimin, zulmün, haksızın, gücün ve güçlünün karşısında olduk. Yaşadıklarımız; acı da olsa, kederli de olsa, hatta trajikomik de olsa bizim hikâyemiz.

Bir savaşta haklı olan her zaman kazanmıyor, bu bir. İkincisi, bizler genelde bazı tarihsel yanlışlıkları da yaptık gibime geliyor. Marks'ı ve birçok şeyi anlamada gevşek davranıp “*kötü solcular*” gibi işin kolayına kaçtık. Anlamaya çalışan ve düşünce üreten değil, hatmeden ezberciler gibi davrandık. Yazılan ve söylenenleri tekrar etmeden daha ileri gidememenin bir neticesi olarak da “*yenik solcular*” olduk. Sonuç: Tarih olduk.

TKP Merkez Komitesi Politik Büro Üyesi Şeref Yıldız, yeni yayınlanan **Fırtınada Yürüyüş**⁽²⁾ adlı kitabında, kendi tanıklığıyla, işte bu tarih oluşun ya da yenilgiye gidişin “1960’lardan 1990’a” kadarki zaman diliminde yaşanan 30 yıllık serüvenini anlatıyor.

Şeref Yıldız ismi, benim için ayrı bir önem taşımaktadır. O, siyasi görüşümü ve siyasi çalışmalarımı en fazla etkileyen şahıslardan biridir. Hiç unutmam: 1977’de, Diyarbakır’da güneşli bir sonbahar günü, bir iskambil kâğıdı boyutundaki ince pelür kâğıdına yazılı başvuru dilekçemi Şeref Yıldız’a vererek parti üyesi olmuştum. Üye oluşumla, hayatımın akışının seyri değişti. Ve o gün, o dilekçeyi verip parti üyesi olmakla, çektiğim sıkıntılara ve yaşadığım acılara rağmen, doğru bir iş yaptığıma inanıyorum.

Fırtınada Yürüyüş kitabı, bence çok önemli. Çünkü Türkiye’nin siyasi tarihini şu veya bu şekilde etkilemiş olan TKP’nin 30 yıllık illegal tarihi anlatılıyor. Şeref Yıldız, komünist harekette “*ilk*

(2) Şeref Yıldız, **Fırtınada Yürüyüş**, TÜSTAV Yayınları, Eylül 2008, İstanbul.

kez” üst düzeyde bir sorumluluk alan biri olarak kitabıyla birçok olayı ve sorunu, belleğine dayanarak, gün ışığına çıkartıyor. Kendi bakış açısı ve yazım tarzıyla TKP’deki gelişmeleri, komünist hareketin durumunu, komünist hareketle diğer Marksist hareketlerle arasında yaşananları, Kürt Marksist ve yurtseveri ile ilişkileri, sol ve sosyalist hareketin birliği gibi birçok konuda TKP’nin tutumunu açıklıyor. Örgütsel ve politik kararların alınması ve uygulanması sürecinde yaşananları, gelişmeleri, kendi değerlendirmesiyle birlikte, ama mümkün olduğu kadar kırmadan, dökmeden, kişileri hedef almadan, sade bir anlatımla anlatıyor.

Bu söylediklerime benzer şeyler kitabın arka kapağında da yazılmaktadır: *“Bu kitapta, TKP Merkez Komitesi Politik Büro üyesi Şeref Yıldız Yaşam öyküsünü anlatıyor. TKP’de bu düzeyde sorumluluk alan bir kişi anılarını ilk kez yayınlıyor.*

1974’te üye olduğu, 1978’de Merkez Komitesi ve 1984’te MK Politik Büro üyesi olduğu TKP’de, gerek örgütsel gerek siyasal kararların alınması ve uygulanması süreçlerini değerlendirmeleriyle anlatıyor.

Diyarbakır-Ergani’nin bir köyünde doğan, tek sınıflı bir ilkokulda öğrenim hayatına başlayan Şeref Yıldız, ailesini, Ergani’yi, Kürt illerini sıcak bir duygusallıkla bizlerle paylaşıyor.

1964’te İstanbul Hukuk Fakültesi’yle başlayan TİP’li yıllar ve sosyalist hareketle iç içe yürüyen Kürt hareketi ile ilk temaslarının başladığı bu dönem Şeref Yıldız’ın ömür boyu yaşatacağı dostlukların temellerini atıyor. Fırtınada Yürüyüş boyunca Kürt ulusal hareketinin serüvenini de içerden bir gözle izleyebiliyoruz” denilmektedir.

Kitap, belleğe dayanarak kaleme alınmış. Bu nedenle kitapta maddi hataların olduğunu düşünüyorum. Örneğin Ali Haydar’ın tahliye tarihindeki yanlışlık gibi (s: 373). Kolay değil tabi, belleğe dayanılarak 30 yıllık bir zaman süreci anlatılıyor. Olaylar, insanlar, yerler, tarihler karışabilir. Zaten Şeref Yıldız, Önsöz’de: *“Gerekli belgelere ulaşmak, anlatımı beslemek için zamana ihtiyaç var. Geniş bir zaman ayırabilmelisiniz. Bu açıdan gerekli imkânlarla sahip olduğumu söylemem zor. Yine de özenli davrandığımı düşünüyorum. Dostların yardımı ile eksiklikleri azaltmaya çalıştım.*

Kendime bile ifade etmekten kaçındığım konular da içinde, birçok konuyu ilk defa seslendirdim. Dünyün gerçeklerine bağlı kalmaya çalıştım. Gerek dünkü, gerekse bugünkü düşüncelerimi saklamadım, duygularımı da. Değerlendirmeler yaptım, ama olayları olduğu gibi aktararak okuyucuya değerlendirme yapma şansı tanıdığımı düşünüyorum”, diye yazıyor.

Türkiye’nin siyasi tarihine, Türkiye komünist hareketine, sol ve sosyalist hareketlere, Kürt hareketlerine ve bunların oluşum sürecine ilgi duyan veya bunları incelemek isteyenler için **Fırtına-da Yürüyüş** kitabı çok önemli bir kaynak. Okumanızı öneririm.

Baskının, zulmün, açlığın son bulması ve barış, demokrasi, özgürlük için geçmişte verilen mücadeleler ve ödenen bedeller unutulmamalı. Yazılı ve renkli, görüntülü ve canlı, koro ve solo, bağırarak ve oynayarak birçok gazete, dergi, televizyon, radyo gibi kitle kandırma/yalan silahları, teknolojinin en son gelişkin iletişim araçlarının bombardımanı altında şaşkına dönmüş veya dönenler; hafızadan, şuurdan, beyinden, fikir ve düşünceden yana sığ olanlar görmese de; ben, insanlığın yeniden büyük hedef ve amaçlara yöneleceğine ya da yürüyeceğine inanmaktayım: “İnsanlık ölmedi!”

24 Aralık 2008 tarihinde **Yeni Yurt** gazetesinde,

25 Aralık 2008 tarihinde www.sivildusunce.com sitesinde,

25 Aralık 2008 tarihinde www.kritize.ne sitesinde yayınlandı.

Karikatürcüler, Karikatür ve Lütfü Çakın

*“Bal suyu tatlıdır, şeker iyidir,
ama kitabın tadı ikisinden de iyidir”*

—Turol Piskoposlu Kiril

Karikatürcüler söz ve yazı boyutundan sıyrılıp çizgilerle insanların hayal dünyasını zorlayarak zengin içerikli mizahla örülü eleştirici bir bakış açısıyla yalın olarak çizgilerin diliyle bizlere bir şeyler anlatırlar. Bazen iğne ve bazen de çuvaldız batırırlar çizgileriyle. Tabi burada çizgilerin biçimi kadar, çizgilerin sahip olduğu ruh da bir o kadar işlevseldir. Karikatürcünün çizgisi hele bir de sözle birleşip derinleştiği zaman, kocaman kayalar ve yaban hayvanları bile düşünüp gülebilirler.

Karikatürcüler her şeyin karikatürünü yapar.

Peki, karikatürcüler karikatürcülerin karikatürlerini yapar mı? Evet. Karikatürist Lütfü Çakın, Nisan 2009’da **Etki Yayınevi**’nce yeni yayımlanan **Karikatürcüler** adlı kitabında, karikatürcülerin karikatürlerini yaparak bir ilke imza atmıştır: 1860’tan, içinde bulunduğumuz yaklaşık 140 yıllık zaman diliminde “yaşadığımız topraklarda karikatür sanatını yeşerten, geliştiren ve bugünlere getiren karikatür” çizerlerinin portrelerini çizip, onları “yaşamak amacıyla” oluşturduğu albümle “sanat hayatımızın bir boşluğunu kapatmıştır”.

Kitap oldukça yoğun bir emek ürünü. Siyah-beyaz, büyük boy, 260 sayfa. Her sayfasında bir portre yer almakta: Bilinen ilk

karikatürcülerden Ali Fuat Bey (...-1919), Selma Emiroğlu (1927 İstanbul), Teador Kasap (1835-1905 Kayseri), Yusuf (Franko) Paşa (1855-1933)'dan başlanarak toplam 245 karikatürcünün portresi armağan edilmekte bizlere. Kitabın hemen girişinde Lütfü Çakın'ın "Öndeyiş"i; Müslüm Üzülmaz'ın "Karikatürçüler...", Hıfzı Topuz'un "Karikatürün Doğuşuna Doğru", Canol Kocagöz'ün "140 Yılda Kimler Geldi Kimler Geçti", Ahmet Aykanat'ın "Bir İnci Tanesini El Üstünde Tutalım", Oğuz Gürel'in "Portreler ve Lütfü Çakın", Mustafa Yıldız'ın "Eski, Eskimeyen Dost" başlıklı önsöz niteliğindeki yazıları karikatür sanatını ve karikatürcüleri tanımamıza az da olsa yardımcı olmaktadır.

Lütfü, Öndeyiş'inde;

"Kalemleri konuşur, çizgileri dans eder; beyaz kağıt üstünde halay çekerler. Dünyaya haykırırlar çizgiyle, çini mürekkeple, desenle... Usul usul ses olurlar sessizliğe...

Ne haksızlık barınır onların olduğu yerde ne yanlış ne adaletsizlik...

Onlar karikatürçüler, her biri yıldız, her biri kahraman. Mizahın gücünü bilirler, ne işe yaradığını da... Ne taht bilirler ne taç, ne kral tanırırlar ne sultan...

İğneyi haksıza batırırlar, evet; çuvaldızı da kendilerine ayırırlar...

Böylesine özel olduğuna inandığım karikatürcü dostlarıma vefa borcum var; Belki biraz hafiflerim diye düştüm yola. Bu albümü hazırladım. Aylar sürdü bu coşkulu yolculuk" diyerek kısaca kitabın serüvenini anlatmaktadır.

Karikatürcü Canol Kocagöz ise; "Albüm, bu coğrafyada şimdiye kadar yaşayan gelmiş geçmiş karikatürcülerin tümüne yakınının portre karikatürlerini topladığı bir ilk olması dolayısıyla karikatür ve mizah kitaplığımız için önemlidir. Ayrıca başta karikatür dünyamız olmak üzere plastik sanatların önemli bir kitabı olmaya adaydır.

Basınımız ve yazarlarımız başta olmak üzere medya için bir başvuru kitabı olmaya adaydır. Mizah ve karikatür alanımıza bir

hediyedir. Bir boşluğu doldurmuştur. Başta biz karikatürcüler olmak üzere tüm halkımızın yararlanacağı, elimizin altında tutacağımız bir kitap olacaktır” diyerek yazısında kitabın farklı özelliğine dikkat çekmektedir. Ahmet Aykanat’da; *“Gerçek sanat eserleri insanların olumlu gelişmelerini sağlar. İnsanlığa yön veren sanat kahramanları bunu yaparken ucuza kaçmaz, piyasacılık yapmazlar, sanki bir aziz gibidirler bence. Karikatürcüleri değerlendirme ukalalığına kalktığımda kazançlarına, çok satan mizah dergilerinde çizim yapmalarına, şan ve şöhretlerine, burnu büyüklüklerine, entelliklerine bakmam. Hangi koşullarda ne üretmişler, ona bakarım. Bence asıl gösterge budur”* deyip önemli bir konuya parmak basmaktadır.

Kitabın *Önsöz*’ünde yazdığım gibi;

Karikatürcüler çizgilerle düşünen sanatçılardır. Karikatürde nükte resmin altındaki sözcüklerde değil, bizzat çizgilerdedir. Bu nedenle, karikatürcü düşüncelerini, felsefesini, anlatmak istediği şeyi sözcüklere gereksinim duymadan çizgilerle anlatır. Çizgiler sanatsal bir karakter taşır ve mizah içerir.

Gülme beynin ilacıdır, beyni çalıştırır. Karikatür ve mizah insanı gülümsetir, güldürür, sorgular ve düşündürür. Sorgulayan ve düşünenler ise hizaya gelmeyen, kalıba girmeyen insanlardır. Bunlardan biri de Lütfü’dür. Lütfü, yeri geldiğinde alışlagelmış ve *“kural”* diye sunulan şeylerle inceden ince dalga geçer, yeri geldiğinde de çizgileriyle insanların gerçek, yalın yanlarını mizah duygusuyla örtüştürüp yorumlar. Karikatürlerinde günlük yaşamdaki şaşırtıcı, aykırı, abartılı, çarpıcı özellikleri ustaca yakalar ve yakaladıklarını bizlere *“suya sabuna dokunan”* karikatürler olarak sunar. Bazen gıdıklar (güldürür) ve bazen de hem gıdıklar ve hem de iğneler (düşündürür).

Küreselleşme ve hızlı kentleşme sonucu yaşanan toplumsal sorunların, kirliliklerin bilince çıkmasına çalışır. Savaşın, baskının, haksızlığın, ayrımcılığın, yoksulluğun, tabuların ortadan kalkması için çizgilerini bir silah olarak kullanır. Bir karikatürist olarak hem çalışkan ve hem de üretkendir. Ulusal ve yerel birçok yayın organında karikatürleri yayınlanmıştır. Yurtiçi ve yurtdışın-

da birçok ödöl almıştır. Yayınlanmış **Karikatürler** (1999, Mustafa Yıldız’la birlikte) ve **Çizgilerin Dansı** (2005) kitaplarına şimdi bir yenisi, **Karikatürcüler** ekleniyor. “Karikatürcüler” portre kitabını sizlerinde seveceğinizi düşünüyorum.

Karikatür serüveni içerisinde dünyayı, ülkesini, insanları daha iyiye, daha güzele yönlendirmeye çalışan; düşüncelerini ve eleştirilerini çizgi sanatıyla bizlere sunan Lütfü’yü “Karikatürcüler” kitabının yayımından dolayı kutluyorum.

Sanatçılar ve bilim insanları bir toplumun hem akli ve hem vicdanıdır.

Akıl ve vicdanın topluma egemen olması için, ender yetişen karikatür emekçilerine ve onların eserlerine sahip çıkalım!..

(Kitaba ilgi duyanlar: Lütfü Çakın’la lcakin@mynet.com dan ilişki kurabilirler.)

5 Mayıs 2009 tarihinde **Yeni Yurt** gazetesinde,

8 Mayıs 2009 tarihinde www.kiritize.net sitesinde yayınlandı.

ÜÇÜNCÜ KISIM

ÇEVRE VE YEREL YÖNETİM

Keşke her şey Makam Dağı'na yağmış kar gibi güzel ve temiz olsa!

Foto: Prof. Dr. Zülküf Güneli Arşivi.

yalnızlığın ağırlığı

*kanat tak, uç otobüsüm:
sevdiğim yere gidiyorum.
gözümde tutuyor:
hazar'da balık-rakı
papaz gölü'nde güveç
hilar'da mangal-sohbet.
kaç kişi kaldık? bir başınayım.
yeşil söğüt ağacının gölgesinde:
sensizliğin sessi,
suyun akışı, yaprakların hışırtısı,
geveze serçelerin cıvıltısı
hepsi, bira bardağımın içinde,
ben, biranın; bira, benim içimde.*

haziran 2005

“Çevre Sorunları” Ne Demektir?

Televizyon ve radyolarda sık sık duyduğumuz, gazetelerde hep okuduğumuz “*çevre sorunları*”nı etrafımızda çok farklı biçimlerde gözlemleyebiliriz. Örneğin, **Hazar Gölü**’nün renginin mavi olması gerekirken bulanık olması ve gölün üzerinde çöplerin/pisliklerin yüzmesi bir çevre sorunudur. **Makam Dağı**’nın ağaçsız oluşu; oksijen üreten ve dünyamızı güzelleştiren ağaçların, ormanların yok edilmesi, sokaklarımızın çöp dağlarına dönüşmesi de diğer çevre sorunlarıdır.

Yukarda verdiğimiz örneklerden yola çıkarak bu sorunların ortak özelliklerini tespit edelim ve daha sonra da çevre sorunlarının tanımını yapalım.

Çevre sorunlarının birinci ortak özelliği, **insanlar tarafından yapılmış olmasıdır**. Yani gölün renginin bulanık olmasının nedeni, insanların göle çöplerini atmalarından, pis lağım sularını akıtmalarındandır. Sokaklarımızın veya derelerin, göllerin çöplerle kapalı olmasının nedeni, insanların çöplerini buralara atmalarındandır. Dağlarımızın ağaçsız kalması, insanların ağaçları kesmelerindendir.

Çevre sorunlarının ikinci ortak özelliği, **kirliliğe neden olmasıdır**. Binaların bacalarından çıkan pis dumanlar havayı; derelere, göllere, denizlere akıtılan pis sular ve atılan çöpler ise, yeraltı ve yer üstü sularını kirletir. Aşırı ve yanlış kullanılan kimyasal gübre ve tarım ilaçları da toprak kirliliği ve yeraltı sularını kirletmektedir.

Çevre sorunlarının üçüncü ortak özelliği ise, **doğanın dengesini bozmalarıdır**. Derelere, göllere, denizlere dökülen pis su ve zararlı çöpler, buralarda yaşayan balıkların, bitkilerin ve diğer canlıların ölmesine neden olur. Ağaçların, ormanların yok edil-

mesi sonucu ağaçlar oksijen üretemediklerinden havanın kalitesi bozulur; ağaç kökleri tarafından tutulamayan tarım toprakları erozyonla yok olur.

Bu ortak özelliklerden hareketle çevre sorunlarını kısaca şöyle tanımlayabiliriz. **Çevre sorunları, insanların yapmış olduğu bazı faaliyetler sonucunda doğanın kirlenmesi ve dengesinin bozulmasıdır.**

Çevre sorunlarının yeryüzünde yaşayan bütün canlılar için çok önemli üç sonucu vardır: **Kirlilik, Canlı Türlerin Yok Olması, Doğal Kaynakların Tükenmesi.**

1. Kirlilik: Daha önce de belirttiğimiz gibi, çevre sorunlarının en önemli sonuçlarından birincisi kirliliktir. Günümüzde fabrika bacalarından, taşıtların egzozlarından, ev ve işyeri olarak kullanılan binaların bacalarından çıkan zehirli dumanlar atmosferimizi kirlletmiştir. Yine fabrikaların atık suları ile evlerin kanalizasyonlarının akarsulara, derelere, göllere ve denizlere boşaltılması sonucunda hem akarsular hem de göller, denizler kirlenmiştir. Kentler çöp dağlarına dönmüşlerdir. Bu nedenle şehirlerde yaşayanlar bazen temiz hava solumak ve temiz içme suyu bulmakta zorluk çekmektedirler.

Burada **Ergani Çimento Fabrikası**'nın gerekli önlemleri alınması nedeniyle yarattığı kirliliği gözünüzün önüne getirin!

2. Canlı Türlerin Yok Olması: İnsanların bilinçsizce davranışları yüzünden daha önce dünyada yaşayan birçok bitki ve hayvan türünün günümüzde ya soyu tamamen tükenmiştir veya tükenmek üzeredir. Bugün sadece hayvanat bahçelerinde veya televizyonlarda görebildiğimiz bazı hayvanlar daha önceleri ülkemizde yaşamaktaydı. Fil, kaplan, yaban eşeği, yaban öküzü, Hititlerin sembolü olan aslan ve kunduz Türkiye'de nesil tükenen hayvanlardan bazılarıdır. Günümüzde de kelaynak kuşları, Akdeniz fokku, deniz kaplumbağaları, kalkan ve daha birçok balık türünün nesli tükenmek üzeredir.

Ergani'de abur abur uçan, kaya başlarında öten kınalı keklikleri gören var mı? Peki, içinizde toyu, turnayı gören var mı? Bilinçsiz avlanma ve tarım ilaçlarının kullanımı kekliklerin soyunu tüketti diyebiliriz.

3. Doğal Kaynakların Tükenmesi: İnsanların doğal kaynakları bilinçsiz bir şekilde kullanmaları sonucu doğal kaynaklar gittikçe azalıp tükenmektedir. Bu konuda tropikal ormanlar çok çarpıcı örnektir. Ürettikleri oksijenden ötürü “*dünyanın akciğerleri*” olarak isimlendirilen tropikal ormanlar, aynı zamanda yer yüzündeki bitki ve hayvan türlerinin %80’inin yaşama alanıdır. Atmosferde aşırı karbondioksit (CO_2) birikmesi bu sorunların başında gelmektedir. Bizden bir örnek verecek olursak, meşeliklerimizi verebiliriz.

İnsan sağlığı açısından oldukça zararlı olan önemli bir başka tehlike de “*sera etkisi*”dir. Yani fabrika bacalarından, kalorifer ve soba bacalarından, kara taşıtlarının egzozlarından... yayılan gazlar (kabaca dumanlar) sonucu -atmosferde biriken karbondioksitten ötürü- dünyanın ısı artmakta/yükselmekte ve iklim değişmesine neden olmaktadır.

İklimin değişmesi sonucu; Afrika’da kuraklık, Asya’nın Uzak-doğu’sunda kasırga ve seller olurken, Ergani’de de **Hılar Çayı** kurumakta, **Makam**’daki **Suluk**’larda artık su namına bir şey bulunmamaktadır.

Sonuç: Çevre konusunda eksikliğimiz; çevre bilincinin oluşmamasıdır. Oysa çevre bilincini geliştirme ve çevre sorunlarını çözmeye en önemli sosyo-kültürel etmen, birey ve toplumda yeni bir **Yönetim Bilinci**ni geliştirmektir. Yönetim bilinciyle; planlama, örgütlenme, kaynak temini, teknolojik seviyeye uygun teknolojiler kullanma, insan gücünü yöneltme, yasal düzenlemelere işlerlik kazandırma, denetim ve koordinasyon işlevleriyle ilgili bilgi, eğitim ve alışkanlıkları anlamalıyız.

Çağımızda; bilimde, teknikte, endüstride, ticarete, ulaşım ve iletişimde muazzam gelişmeler oluyor... Dünya çok hızlı değişiyor, küçülüyor... Bu gelişmelere paralel hukukun egemen olacağı bir dünya ve toplum istemi, kavgası büyüyor. Biz bu kavgada yerimizi almalıyız ve yaşadığımız çevreye sahip çıkmalıyız. Bili-min sesine kulak vermeliyiz.

Çimento Fabrikası ve Kirliliğinin Çözümü

Ergani'nin yıllardır başını ağrıtan sorunlarından biri, **Çimento Fabrikası**'nın çevreye yaymış olduğu toz ve kirliliktir.

Fabrika yanlış yerde kurulmuş olabilir, bu konuda artık yapılacak bir şey yok. Ama işsizlikten, üretimsizlikten kıvranan ilçemiz için Fabrika bir şanstır. Fabrikanın çalışması gerekir. Daha- sı, fazla çalışması, daha fazla üretimin artması için çalışılmalı; Ergani'ye olan katkısı yükseltilmelidir. Tabi bu haliyle değil, teknolojik seviyeye uygun gerekli önlemleri alarak...

Çimento Fabrikası yıllardır hiçbir önlem almadan çalıştığı için çevreye, bağa bahçeye, tarım ürünlerine, kurda kuşa böceğe ve en önemlisi insan yaşamına zarar verdi ve vermektedir. Önlem almak veya aldırmaq o kadar zor bir şey değil, yeter ki niyet edelim, isteyelim, bu konuda dünyadaki uygulamaları bilelim.

Fabrikanın kapatılmasını istemek kolay, ancak, bu “*magazin çevrecileri*”nin işidir. Bir kimya mühendisi olarak, yıllardır çevre uygulamaları alanında çalışan biri olarak ve Ergani'yi seven biri olarak bunun doğru olduğuna inanmıyorum. Gerekli yatırım yapıp, fayda-maliyet analizleri yaparak teknik önlemler alınması durumunda, kirliliğin en az düzeye ineceğine inanıyorum.

Uygulamaya yönelik pratik çözüm önerilerine geçmeden, **Avrupa Birliği Atık Yönetimi Stratejileri ve Uygulamaları**'na azda olsa vakıf olmak için, Avrupa'nın konuya nasıl yaklaştığına değinmek istiyorum.

Avrupa Birliği'nin politik hedefi **Sürdürülebilir Kalkınma** olarak kabul edilmiştir. Avrupa çimento endüstrisi, CEMBUREAU kanalıyla, karar mekanizmaları ile bu prensiplerin çimento sektöründe nasıl uygulanabileceği konusunda girişimlerde bulunmaktadır. CEMBUREAU, Brüksel'de bulunan **Avrupa Çimento Birliği**'dir. Avrupa'da Çimento Sektörünü temsil eden kuruluştur. Avrupa Birliği ülkeler ve İsviçre ile Türkiye üyesidir. (Duyurulur: Ergani Çimento ile ilgili şikâyetlerinizi buraya iletebilirsiniz!)

Çevresel açıdan Avrupa Politikası'nın dönüm noktası Şubat 1992'de Maastricht'te imzalanan ve 1993'te onaylanan **Avrupa Birliği Antlaşması**dır. Bu Antlaşma'nın Çimento Sektörü ile ilgili konuları:

1) Avrupa'da çevreye saygılı bir Sürdürülebilir Gelişme, Avrupa Birliği'nin başlıca amacı olarak belirlenmiştir.

2) Çevresel yaptırımların başka alanlara entegrasyonu bir diğer gereksinimdir.

3) Amaçlara yönelik kararlara Üye Devletler seviyesinde varılmadığı zaman kararların Topluluk seviyesinde alınabilmesi için mekanizmalarda esneklik teşvik edilmiştir.

1997'de **Avrupa Komisyonu**, atık yönetimi ile ilgili 1989 yılında kurulmuş olan **Topluluk Atık Yönetimi Stratejileri** hakkında bir Rapor yayınlamıştır. Rapor, sürdürülebilir gelişme kavramı ve atık yönetimi hiyerarşisi ile ilgili prensipleri vermektedir. Bunlar:

- Atığın önlenmesi,
- Atığın geri kazanımı (malzeme geri dönüşümü ve enerji geri kazanımı da dâhil olmak üzere),
- Atığın güvenli bir biçimde bertaraf edilmesi,
- Atık yönetimi çıktılarında yakınlık prensibi ve kendi kendine yeterliliğin uygulanmasıdır.

Bu bakış açısından hareketle CEMBUREAU; atığın nihai bertarafını sağlayacak olan atığın önlenmesi, geri kazanımı uygun durumlarda tekrar kullanımı gibi aşamaları düzenleyen atık yönetimi hiyerarşisi içinde yer alan prensipleri kabul etti. Atığın

oluşmasının en düşük düzeyde tutulması, diğer taraftan da geri kazanım ve yeniden kullanımının en yüksek seviyeye çıkarılması için her fırsatın değerlendirileceğini de deklere etmiştir.

Bizde ise, Çimento Sektörü tüm bu gelişmelere gözünü kapamış davranmaktadır. Ergani Çimento Fabrikası'nın yöneticileri de gözlerini kapayanlardan oldukları için, Avrupa'daki gelişmeleri bilmezlikten, fabrikadan yayılan kirliliği de görmezlikten geliyorlar. Bu duruma son verilmelidir. Yapılacaklar bellidir. Bunlar, kısaca:

- Halkın sesine kulak verip, şikâyeteye konu olan toz problemi çözülmelidir. Tesisten kireçtaşı öğütme, hammadde hazırlama ünitelerinin bacalarından atılan fırın atığı sıcak gazların sürükleyip yükselttiği klinker tozlarının çevreye (10-15 km uzaklıklara savrulmasının) yayılmasının önüne geçilmelidir.
- Çimento fabrikaları, 7 Ekim 2004 tarih ve 25606 sayılı **Resmi Gazete**'de yayınlanan **Endüstriyel Kaynaklı Hava Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği** Ek-3'e göre, Emisyon "*İzne Tabi Tesisler Listesi*" 2.3'te yer almaktadırlar. Ergani Çimento'nun bu Yönetmelik gereği alınmış "*Emisyon İzin Belgesi*" var mı? Bilmiyorum. Yoksa hemen "*Emisyon İzin Belgesi*" almalı ve Yönetmelikteki diğer yükümlülüklerini yerine getirmelidir.

Ayrıca, Çimento fabrikaları, anılan Yönetmeliğin 43. Maddesi gereği "*Kirletici Vasfı Yüksek Tesisler Listesi*"nde 3. grup 7. sırada yer almaktadırlar. Yönetmelikte, Çimento Üreten Tesisleri'nin uyacakları esaslar belirlenmiştir. Bunlar, kısaca;

1) Atık gazlardaki toz emisyonları: Tesislerde elektrikli toz filtreleri olanlar için 75 mg/Nm^3 ü, elektrikli toz filtreleri olmayanlar için 120 mg/Nm^3 değerini aşmamalıdır.

2) Klinker malzemesi kapalı hacimlerde depolanacaktır veya aynı etkiyi sağlayan tedbirlerle depolama ve yüklemede toz emisyonu önlenecektir.

3) Çimento fırını (klinker döner fırın bacası), toz emisyon konsantrasyonunu sürekli ölçüp kaydeden bir ölçü cihazı ile donatılmalıdır.

4) Klinker soğutucusu atık gazı olabildiğince tam olarak değerlendirilmelidir.

5) Baca gazındaki kükürt dioksit emisyonu 400 mg/Nm^3 ü aşmamalıdır.

6) Enerji kesilmesi ve dalgalanmaları dışında, tesisler filtreler devre dışı iken çalıştırılmayacaktır. vs... (*Gece karanlığından istifa ederek, filtreler devre dışı bırakılmamalı-M. Üzülmöz*)

Ayrıca, çimento fabrikaları veya klinker üretim tesisleri; 16.12.2003 tarih ve 25318 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan **Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği** EK-1’de yer alan “Çevresel Etki Değerlendirilmesi Uygulanacak Projeler Listesi”nde 27. sırada yer almaktadır. Bu nedenle, Ergani Çimento, ÇED Yönetmeliğinde yer alan yükümlülüklerini de yerine getirmelidir.

Sonuç: Biraz sorumluluk duygusu, biraz çevre sevgisi ve daha çokta yasalardaki yükümlülüklerin yerine getirilmesiyle Çimento Fabrikası’nın şikâyeteye konu olan toz yayılımının önlenmesini düşünüyorum.

Toz değil, çimento üreten fabrikaya ihtiyacımız var!

Çirkin Görüntülere Son Verilemez mi?

“Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların görevidir.”

Anayasa -Madde: 56

Kentler, bulundukları doğal yerleşim yerinde temin edemedikleri ihtiyaçları gidermek amacıyla civar bölgede yaşayan insanlar tarafından, müşterek, ilkin MÖ.4000-3000 yıllarında Dicle-Fırat arasında kalan ovalarda, bugünkü semt pazarlarından farklı olarak, herkesin alıcı ve satıcı rolüyle (değiş-tokuş gibi) kurmuş olduğu büyük ölçekli yerleşim yerleridir.

Kentlerde, insanoğlu ihtiyacı olan mal ve hizmetleri temin ederken yaptığı faaliyetlerin planlanması ve uygulaması sırasında birtakım çevre kirliliklerine, örneğin hava, su, katı atık, gürültü, görüntü, radyoaktivite vb. gibi... kirliliklere neden olmaktadır. Teknoloji ve bilim alanında her geçen gün yeni ufuklar açan insanoğlu, bizzat kendisinin neden olduğu çevre kirlilikleri yüzünden kendi sağlığını da olumsuz olarak etkilemektedir. Bilim çağının henüz nasıl bir perspektife oturacağını bile tam olarak belirleyemediği ve ruh sağlığı açısından etkisi büyük olan görüntü kirliliği, basit anlatımıyla çirkin görüntü de günümüz kent insanının karşı karşıya bulunduğu çok önemli çevre sorunlarından biridir.

Ergani, **Yukarı Mezopotamya**'da yer alan çok eski yerleşim yerlerinden biridir. Büyük bir kent olmasa da, eski bir kasabadır. Osmanlı döneminde sancaklık bile yapmıştır. Böylesine eski ve

Ergani’de var olan yoksulluk ve çirkin görüntüye bir örnek: Tezek yüklü at arabası.

Foto: Müslüm Üzülmöz Fotoğraf Arşivi.

önemli bir yerleşim yeri olmasına karşın, ne yazık ki gerekli ilgi ve özen gösterilmemektedir.

İlçemiz çok hızlı bir değişim içinde, gelişmeden çok şişmektedir. Devasa birçok sorunla boğuşmaktadır. Bu sorunların başında da işsizlik, beslenme, konut, sağlık, eğitim ve kimlik sorunu gelmektedir. Bu sorunlar kadar önemli olmasa da, bir önemli sorunumuz daha var ki, bu da çirkin görüntülerdir.

Bugün ilçemiz büyük kentlere az göç verip, köylerden çok yoğun göç almaktadır. Sorun ve hizmetteki aksamaların bir nedeni de buradan kaynaklanmaktadır. Altyapı hazırlanmadan alınan yoğun göç ve hızlı nüfus artışı kaynak yetersizliğiyle birleşince, sorunlar çorap sökücü gibi, peş peşe gelmekte. Sorunlar insanlarımızı boğmakta, acılar yaşanmakta, sancılanmış gibi kıvrılmaktayız. Çekilen bu sancılar, aynı zamanda, kentleşme sürecinin çekilen sancıları mıdır: Şüpheliyim.

Çirkinlik ve görüntü kirliliğinin nedenleri;

Devletin vatandaşı yönlendirme yeteneğinin bulunmaması, maddi imkân ve nitelikli personel yetersizliği, plansız, imarsız ve doğaya uyumsuz yapılaşma, kamu hizmetlerinin kusurlu ve yetersiz olması, yeşil alan yetersizliği ve ağaç dikme alışkanlığımızın olmaması; elektrik, telefon direk ve kabloları, pano ve levhaların rast gele dikilmesi ve asılması... başta olmak üzere; görev bilinci eksikliği, bilgisizlik, becerisizlik, yolsuzluk gibi olumsuzluklardır diyebiliriz. Bu olumsuzluklar ve ayrıca eskiden kalma “*çok olsun da nasıl olursa olsun*” anlayışının “*vatandaşlık hedefleri*” olması sonucu, Türkiye’deki tüm yerleşim yerleri, bir kent görünümünden çok, köyler topluluğu görünümünü almıştır. Ergani “*büyükköy*” olurken, İstanbul ve Diyarbakır gibi büyük kentler ise, “*megaköy*” olmuştur.

Çirkinlikten kurtulmak ve güzel bir görüntü oluşturmak için, öyle çok fazla para pula gereksinim yoktur. Bunun için, irade yeterlidir. Yeter ki merkezi ve yerel yönetim temsilcileri niyet etsin, birlikte, koordineli çalışsın. Bu da yeterli değil, yöneticilerin iradesinin yanında, vatandaşların da bunu istemesi lazım. Anayasanın 56. maddesi iyi okunduğunda, çevre konusunda sadece devletin görevli olmadığını, vatandaşların da görevi olduğunu görürüz. Yani hem devlet, hem de vatandaş için bu anayasal bir zorunluluktur.

Evlerimizin sıra ve badanalı olması; elektrik ve telefon direklerinin kaldırılıp kabloların yeraltına alınması; cadde ve sokak üzerinde bulunan işyerlerine ait panolara çekidüzen verilmesi, çirkin olanların kaldırılması; dükkân, kahve, lokanta gibi işyerleri önüne masa, sandalye ve malzeme konulmasının önlenmesi; boş ve uygun her yere ağaç dikimi yapılarak yeşil bir görünüm sağlanması; cadde ve sokaklara pislik ve çöplerin atılmaması ve düzenli çöplerin alınması... zor ve çok paraya mal olacak hizmetler değildir.

Tabi her şeyin başında, yasal bir zorunluluk olan imara uygun yapılaşmaya öncelik verilmelidir.

İlçemizin görüntü kirliliği ve çirkinlikten arınmış olması; es-

tetik, şirin bir görünüme kavuşması kendimize verdiğimiz değerin bir göstergesi olacaktır. Ergani'nin pecmurde, çirkin, hırpani bir görünümünden çok öte; ticaret, turizm, tarih, kültür ve sanat yönüyle öne çıkan; yeşil, temiz ve bakımlı şirin bir ilçe olmasını hedeflemeliyiz. Konfiçyüs: “*Her arayan bulamaz, ama bulanlar mutlaka arayanlar arasındandır*” der. Bizler, Konfiçyüs'un dediği gibi doğruyu, güzeli aramalıyız. Doğru hedefler belirlendikten sonra ilçe, semt, mahalle, sokak, hatta gerekirse tek tek binaların (Eski Kaymakamlık binası gibi...) mevcut durumuyla ilgili tespitler yapmalı; sosyal, kültürel, ekonomik ve çevre envanterlerini çıkartmalı, oluşabilecek makro ve mikro ölçekli projeler geliştirmeliyiz. Sonra, Çevre ve Kültür Bakanlıkları, İller Bankası gibi ulusal; Dünya Bankası ve Avrupa Birliği gibi uluslararası kuruluşlardan finansman desteği aramalıyız.

Kısacası; bu konuda kamu kurum yöneticileri başta olmak üzere herkese görev düşmektedir.

Görev, kutsaldır! Görevi yerine getirmek erdem, görevi yerine getirmemek ise, hainliktir.

Ben, hiçbir insanımızın hain olabileceğini düşünemiyorum.

“Yerel” Tartışmaları ve Ergani’nin Kalkınması

Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede hükümetler, partiler, sivil toplum kuruluşları, entelektüel çevreler yaygın biçimde “*Yerel ve Yerel Yönetim nedir?*” sorusuna yanıt aramaktadırlar.

Avrupa Birliği’nin demokratikleşme beklentileri, ulus devletin geleceğine ilişkin kuşkular, “*kamu*”ya ilişkin yeni yaklaşımlar ve özellikle **HABİTAT** süreciyle ortaya çıkan yeni öncelik ve eğilimlere ilişkin ipuçları, “*yerel*”i ve “*yerel yönetim*”leri yeniden tanımlanmayı zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluluğun üstesinden gelmenin yolu ise, demokrasi tartışmalarını yönlendiren ve belirleyen “*globalleşme*” ve “*sivil toplum*” gibi iki temel kavramın yaşadığımız coğrafyaya uygun analizine bağlı. Bu analizlerde belirleyici olacak olan, yeni “*yerel*” ve “*yerel yönetim*” tanımlamaları olacaktır.

Çeşitli üniversite, enstitü, vakıf, belediye ve benzeri kurumlar, bu konuda, çeşitli tartışma ve araştırma çabaları içersindedirler. Bölgemizdeki Belediyeler ne yazık ki bu tartışmaların dışında... Bölgedeki Belediyelerimizce yapılan araştırmalar ise, hemen hemen yok gibi veya ben bilmiyorum. Oysa bu konuda Bölge Belediyelerimize çok görev düşmektedir. Çünkü yerel yönetimler, demokrasinin temel taşlarından biri olmaları nedeniyle “*yerel*”i bir değer olarak savunmalıdırlar diye düşünüyorum.

Peki, öyleyse “*yerel nedir?*”

Bana göre yerelle ilgili en uygun tanımlamayı Dickens yapmaktadır. Yerel, “*bir taraftan günlük etkinliklerin, yüzyüze ilişkilerin ve sosyal ve politik eylem ve işbirliklerinin gerçekleştiği bir bağlamdır. Bu bağlam aynı zamanda, tam da bu koalisyonlar ve eylemler vasıtasıyla sosyal sınıflar, cinsiyetler, mülk sahipleri ya da mülksüzler arasındaki gibi sosyal ilişkilerin sömürüldüğü ve değiştirildiği ortamdır.*” (Dickens,1988)

Günümüzde yerelin değerini veren ve üç temel unsur olarak sıralanan mülk edinme, kimlik kazanma ve ortak fayda üretme olguları, modern toplumların bir göstergesi olarak belirginleşen sosyal ve coğrafi hareketlilik, küreselleşmenin yerele etkisi, değişen üretim biçimi ve ekonomik ve sosyal ilişkiler ışığında sorgulanması gerekliliğini gündeme getirmiştir. Farklı bir etnik kimliğe sahip olan Bölgemizdeki Belediyelerin de bu konularda kafa yormaları, ciddi araştırmalar yapmaları birçok yönden yararlı olacaktır.

Konu ile ilgili araştırma yapacakların, dünyadaki gelişmeleri de akılda tutarak, araştırmalarını dört ana eksen etrafında yoğunlaştırmaları gerekir:

- Kimlik farklılığı,
- Kültürel eşitsizlik,
- Eşitsiz gelişme ya da ekonomik yapılanmanın eşitsiz coğrafyası,
- Ekonomi ve devletin sınırları dışında kalan sosyal hayatta, sivil toplumda oluşan değişiklikler.

Osmanlı yönetim sisteminde ve Cumhuriyet döneminde güçlü, demokratik yerel yönetimlerin oluşmasına geçit verilmemiştir. Yerel yönetimler, bugün dahi toplumumuza istenen düzeyde kaliteli, hızlı ve aynı zamanda ekonomi ölçülerine uygun hizmet üretememektedirler. Merkeziyetçi-bürokratik yönetim anlayışı demokratik, güçlü yerel yönetimi, dolayısıyla yerel demokrasiyi dışlıyor. Bu yerel seçmene, yerel politikaya, kısacası yerel demokrasiye güvensizlik anlamı taşımaktadır. Bu anlayış artık değişmelidir. Bu bağlamda “*yerel farklılık*”ların bilincinde olan bizler, değişen koşullar ve yeni dinamikler ışığında küresel, ulusal ve yerel düzeyde “*yerel*”i yeniden tanımlayarak ve irdeleye-

rek; “birbirimizin boğazına sarılmadan”, ama “farklılığımızı koruyarak” nasıl “birlikte” var olabileceğimize bir katkı sunabiliriz.

“Yerel”le sürdürülebilir kalkınma ilişkisine gelince... Çeşitli zirvelerde, son yıllarda, global ve yerel süreçler arasındaki karşılıklı ilişkiye dikkat çekilerek, yerel ve bölgesel düzeyde de sürdürülebilir kalkınmanın bir amaç olarak öne çıkarılmasının önemi çeşitli vesilelerle vurgulandı, halen de vurgulanmaktadır. Özellikle çeşitli resmi deklarasyonlarda, -örneğin, 1992’de Rio’da, 1996’da **İstanbul HABİTAT II**’de, 2002’de Johannesburg’da- yerel birimlerin sürdürülebilir kalkınma politikalarının başarıyla uygulanmasında hayati bir öneme sahip olduklarına ve bu konuda öncü rol oynayabileceklerine işaret edilmiştir.

Çok kısa, ilçe bazında yapılacak çalışmaları özetlemek gerekirse;

- Ergani’nin ekonomik, sosyal ve çevresel boyuttaki sorunlarının tasvirini yapıp ayrıntılı bir dökümünü çıkarmak; sorunların dökümünü çıkardıktan sonra, öncelikleri tespit etmek, Ergani ilçesi için öncelikleri dikkate alarak olası sürdürülebilir kalkınma senaryoları oluşturmak,
- Hem tespit edilen önceliklerin hakkıyla yapılması, hem de ileriye yönelik senaryoların oluşturulmasında ne tür sosyo-ekonomik kriterler, (Örneğin, işsizlik, gelir dağılımındaki dengesizlik, tarım ve hayvancılığın gelişimi, sağlık, eğitim, eksik altyapı, ilçenin kültürel gelişimi, görsel güzellik, kirlilik...) etrafında şekillendirilmesi gerektiğinin belirlenmek; kriterler ve senaryolar birlikte ele alındığında her senaryonun ekonomik, sosyal ve çevresel boyuttaki etkilerinin ne olabileceğini düşünmek,
- Ergani ilçesi bağlamında kamusal alanın iyi yönetim (yani sorunları yerinde ve birlikte çözme yönetim biçimi) ilkeleriyle ne denli uyumluğunu araştırmak, vs...

Yapacağımız çalışma, temelde iş sahipleri, sivil toplum örgütleri, yerel sivil inisiyatifler, yerel yönetim ve merkezi yönetim arasındaki işbirliğine bağlıdır. Bu işbirliğine ihtiyacımız var; yeter ki, bu işbirliğinin uzun dönemde etkilerinin ne denli pozitif olacağını bilincinde olalım.

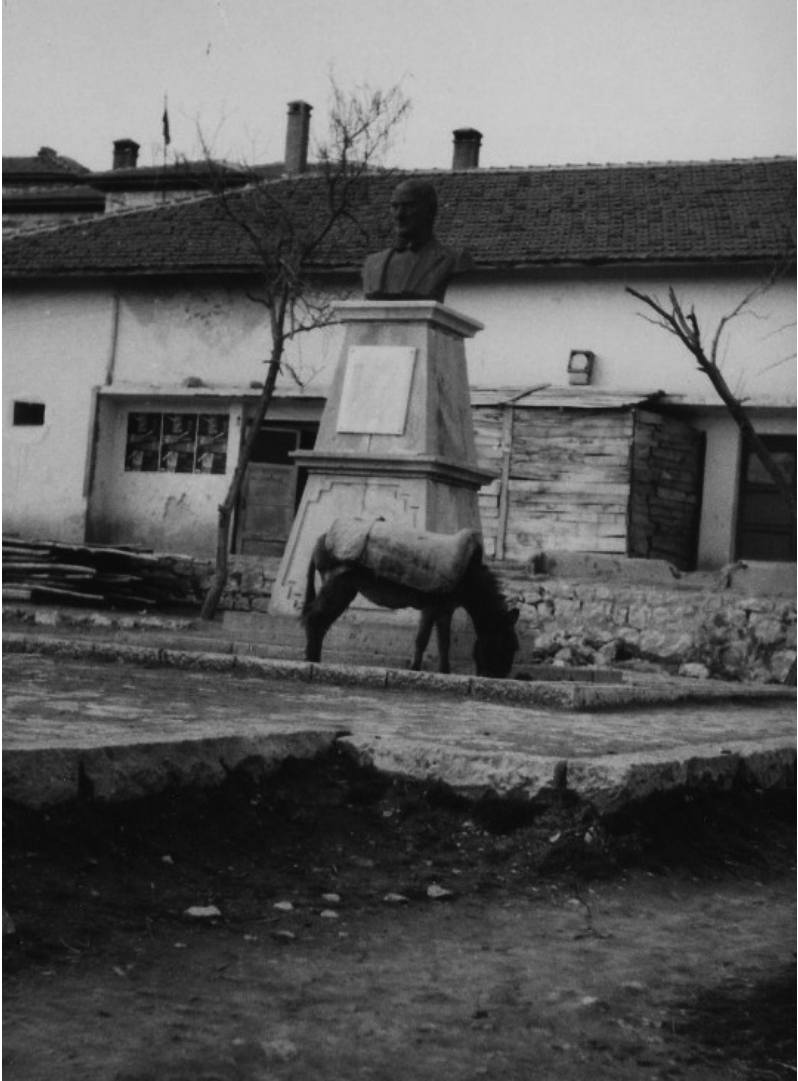
İlçemizin kalkınmış, güzel bir Ergani; insanlarımızın çalışan, üreten ve özgür oldukları kaliteli bir yaşama sahip olmaları hepimizin ortak arzusu olduğuna inanıyorum.

Not: Avrupa Birliği katılım sürecinde sancılı bir dönemden geçiyoruz. Bu sancılı dönemde, Fransa’da öğretim görevlisi olarak bulunan Erganili hemşerimiz **Prof. Dr. M. Şehmus Güzel**’in zamanlama açısından çok önemli bir dönemde, **Pêlî Yayınları** tarafından, ilginç ve de güzel bir kitabı yayınlandı: **Avrupa Birliği’nde Devlet ve Fransa’da Korsika**. Yayınlanan bu kitabı, hem Kürtler ve hem de sorunun tüm muhatapları mutlaka okumalı. Çünkü Fransa’daki deneyimden çıkarılacak sonuçlar, bizlerin Avrupa Birliği çalışmaları ve “*Kürt sorunu*”nun çözümüne katkı sağlayabilir. AB’ye katılım çalışmaları ve Haziran 2006’da İspanya’da Katolonya’ya geniş özerklik referandumunun yapılması ve kullanılan oyların %74’ünün “*Evet*” çıkması, bizde de önümüzdeki günlerde benzer tartışmaların ve sıcak günlerin yaşanacağını göstermektedir.

Korsika, “*yüz kere fethedilen, ama asla boyun eğmeyen*” Fransa’ya bağlı bir adadır. Nüfusu 260.000, seçmen sayısı 195.000 kadardır. Adada 10’dan fazla siyasi parti bulunuyor. Fransa Cumhuriyeti bünyesinde en geniş özerkliğe sahip bu “*bölge*”de bağımsızlık yanlıları mücadele vermektedirler.

M. Ş. Güzel, lütfeyleyip imzalayarak bana gönderdiği kitabının “*Sonuç*” kısmında: “*Fransa’da bu alanda olup-bitenler ilginç birer deneyimdir ve bilinmesi işe yarayabilir. Ama bunu model olarak sunmadığımı özel olarak vurgulamak istiyorum. Belçika Krallığı, İspanya Krallığı, deneyimi ve daha niceleri de işimize yarayabilir. Onları ve diğerlerini ayrı ayrı incelemek lazım*” diye yazmaktadır.

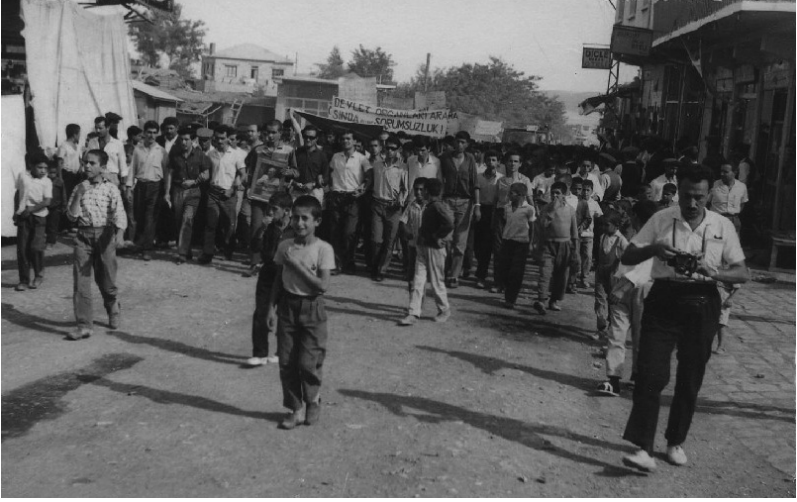
Elinize sağlık hocam!

*Yıl: 1966 veya 1967. Eski Adliye Binası ve (Sinemacı Adilin) Seyran Sineması'nın önünde bulunan Atatürk büstü ve önünde otlayan eşek.
Foto: (Sinemacı) Adil Öztürk.*

DÖRDÜNCÜ KISIM

HER TELDEN YAZILAR

Yıl 1966. Ergani'de Kaymakamı Pretosto Yürüyüşü.

Yürüyüşte en önünde yürüyenler (sağdan sola doğru): Ali Güzel, Remzi Vural, Rahmi Güzel, Yaşar Can, Zeki Sezar, Hadi Özgül, Şeref Yıldız... ve sinamacı Adil Öztürk.

Foto: Müslüm Üzülmöz Arşivi.

düş kurmaya bayılıyorum

*hücremde
yakası açılmadık sevdaların düşleriyle
buram buram isyan kokan mayıs geceleri
aşkın cennet bahçesi yaşamın anahtar yuvası olan
ve doyumsuz güzellikte açılıp kapanan
kırmızı gülün katmerleri arasında
iki tenin harında
bedenlerin sarsıntısında
sevgiden fişkıran
nesilleri bağlayan zincirin halkası olacak
yaşamın en küçük hücresini taşıyan
yaşamın kaynağı kimyasal özsuyla
yeni bir tende yeni bir can olmak
kendimi sonsuza taşımak istiyorum
düş kurmaya bayılıyorum.*

1984-diyarbakır

Makam, Makam Çiçeği ve Bülbül

Makam'ın birçok özelliği var. Bu özelliklerden biri, burada açan ve buraya özgü **Makam Çiçeği**'dir. Bir rivayete göre **Zülküf Peygamber**'in terinin damladığı her yerde bu çiçek olmuştur. *Zülküf Dağı*'nda *Aşağı Suluk* ve *Çırçırık*'in yukarılarından başlayıp taa Mescid'e kadar olan kısımda taşlık ve kayalıklarda olmaktadır. Bir başka rivayete göre ise, Hz. Ali'nin atının terinin damladığı yerlerde ilkin açmış ve o günden beri de sadece *Ali Dağı* ve *Zülküf Dağı*'nda olmaktadır. Daha başka rivayetler de var...

Makam Çiçeği, genellikle yalnız Nisan ayı sonu ile Mayıs ayı başlarında açmaktadır. Bu çiçek, benim bildiğim kadarıyla zambakgillerden *Lilium* cinsini oluşturan alımlı, dik gövdeli, taşlar arasında 15–20 santimetre boyunda yeşil ince uzun yaprakları arasında tek tek huni biçiminde eflatuni çiçekler açan narin, güzel kokulu bir çiçektir. Yabanıl olarak yetişir. Hem kutsal olduğuna inanıldığı için ve hem de güzel kokusundan ötürü evlerde kurutulmuşu saklanılır.

Makam'ın diğer bir başka özelliği de, Makam'da, her şeyi yatarak deneyen; aşkı, ateşe koşarak pervaneden öğrenen ötüşi güzel bülbüllerin yetişir olmasıdır.

Makam'ın Bülbülleri hiç susmak nedir bilmez. Bu bülbüller, dut yiyen bülbüllerden değildir. Yaz kış, her mevsim öterler. Ben bunu Makam'da, bu kutsal topraklarda, bu dağ ve dağın eteklerinde güllerin olmayışına yoruyorum. O, sevdasını anlatacak gül, üzerine konacak gül dalı aramaktadır. O, sevgilisini kaybetmiş

Zülküf Dağı'nda açan Makam Çiçeği.

Foto: Müslüm Üzülmöz.

aşk-ı perişandır. Böyle olmasa, bu bülbüller bu kadar yanık ve de üstelik her mevsim neden ötsünler? Makam'da, bırakalım gülleri, güzelim bülbüllerin konacağı bir ağaç bile yok! Dağ, çıplak; ağaç yönünden fukara ve perişandır: İnsanlara, kurda-kuşa nimet sunamaz. Oysa bizler mübarek kutsal *Makam Dağı*'nı çoook, çok severiz. Bu mübarek toprağa, kanımızı-canımızı feda bile ederiz! Ama nasıl sevgiyse(!), sevdiğimiz yerleri ağaçlandırmayız, yeşillendirmeyiz, güzelleştirmeyiz. Bu dağları bir cennet parçasına dönüştürmeyiz: Bülbülleri gülsüz bırakırız.

Gül ile bülbül arasında hiçbir ilişkinin olmadığına; sadece âşıkların, ozanların ve özellikle de divan şairlerinin bir yakıştırması olduğuna inansak dahi, Makam'ı ve dağlarımızı ağaçlandırmalıyız: Bülbüllerin konacak bir gül dalı bulmaları bile sevaptır derim.

1960'lı yıllarda, ortaokuldayken, okulca başımızda öğretmenlerimiz- **Orman Haftası** kampanyası çerçevesinde olmalı(!)- Makam Dağı'nın güney eteğine çam fidanları dikmiştik. 2003 yılında Makam'a çıktığımda ekilen yerlerde bir tek çam ağacı görmedim. Yamaç ve kayaların üzerinde, kuşların yemek için taşıdıkları bademleri gagalarından düşürmeleri sonucu kendiliğinden oluşan bir iki tane badem ağacı gördüm, o kadar!

Ergani'yi ve mübarek *Makam Dağı*'nı seven bizler, mutlaka bir “*Ağaçlandırma Seferberliği*” ilan etmeliyiz. Sevgi emek ister: Mübarek toprakları sevdiğimizi göstermeliyiz. Kuru kurusuna sevgi olur mu? Askerler, devlet daireleri, okullar, kahvelerde boş oturanlar, gönüllüler... hep el birliğiyle bir plan ve proje çerçevesinde başta Makam Dağı olmak üzere; bütün çıplak dağlarımızı, tepelerimizi, evlerimizin önünü, caddelerimizi, sokaklarımızı ağaçlandırmalıyız. Yoğun bir ağaçlandırmayla yeşilden bir cennet köşesi yaratmalıyız.

Ne dersiniz?

Makam ve Dua

İnsanlar neden **Dua** eder, **Makam** neden bu kadar dua ile özdeşmiştir?

İnsan, çaresiz kalmasın. Çaresiz kalınca, her “çare” denilene gerçekten çare olarak koşar: Umutlanır, yüreğinde güzel duygular kuş misali uçuşur. Teselli arar, dilek tutar. Dileklerinin gerçekleşmesi, derdine derman olunması için inançla dualar eder. Ve dualarla çaresizliğin çemberinden tanrıya uzanarak kurtulmak ister. Onun için dualar içten, saf ve temizdir. İçten, saf ve temiz olmadığında dua, dua olmaz. -Beddua olur.-

Dua, zorlamayla olmaz; kendiliğinden, pınardan akan soğuk su gibi, yürekten gelen sözcükler sesli veya sessiz dudaklardan dökülür, ruhu yıkar, acıları dağlar; içteki yangını söndürür. Dua, bazen ruhların derinliklerinden kopan bir çılgılık da olabilir. Zihinle beden bir bütün olarak uyum içinde duaya durulduğunda; Cennetin tüm kapılarının açılacağı, istek ve dileklerin bir bir, bugün olmasa bile yarın mutlaka gerçekleşeceği düşünülür. İnsan kendisini bir kuş gibi hafif, mavi gökyüzünde beyaz pamuksu bulutların üstündeymiş gibi hisseder. Sıcacık bir sevinç ve huzur bedeni dalga dalga sarar; huşu içinde, yanakları ıslatarak rahmet taneleri gibi akar gözyaşları...

Duanın yeri ve zamanı yoktur, ama yine de en çok camilerde, kiliselerde, havralarda ve diğer tapınaklarda; türbe ve yatırlarda; mezarlıklarda dua edilir. Tabi ki *Makam*, Ergani’de dua edilen yerlerin başında gelir. Makam’da en çok dua edenler de işi bo-

Makam'ın içten görünümü.

Foto: Esat Taştekin.

zulanlar, işlerinin iyi gitmesini isteyenler, kısmeti kapananlar, kaderi açılmamışlar, çocukları olmayan veya çocukları yaşamayanlar, sevap kazanmak isteyenlerdir. Bunlar için; Makam bir umut/dilek kapısıdır. Dualarla bu kapının açılması arzulanır.

Duada sınır da yoktur; kısıtlama olmaz. En olmayacak şeyler bile istenebilir. En mahrem duygular dile getirilebilir. İçten geldiği gibi, bilinen veya hangi dilde olursa olsun dua edilebilir. Ama duanın en makbul olanı kendi ana dilinde yapılmasıdır. Ve dua edilirken kuşku, korku ve kaygılar bir tarafa itilmeli; sabır ve güvenle dua edilmelidir. Bu konularda ehli olanlar, işin erbablarını böyle der!

Dualarda Cennet arzusu ve Cehennem korkusunun payı ne kadardır? İnsanları duaya yönelten tanrı sevgisi midir, yoksa Cennet arzusu ve Cehennem korkusu mudur? Bu konularda ben ehli değilim, ama bir kimyacı olarak şunu söyleyebilirim: Kutsal

simyanın “*formülü*” duada(!) gizlidir. Mevlâna boşuna mı diyor: “*Kimyayı meydana getiren o dur, kimya ne oluyor ki? Mucize bağışlayıcıdır, simya ne oluyor ki?..*” (*Mesnevi I*, MEB Yayınları, İstanbul 1990, s: 41)

İnanmışlar ve dilek tutanlar *Makam*’da Rab’larına hep dua ederler. Peki, bu iman ve inanç sahibi kişiler; **Rab** sözcüğünün Eski Mısırlıların güneş tanrısı **Ra**’dan türediğini, “*Ya Rabbi*” sözcüğünün de çok tanrılı Eski Mısır dininde **Rahip** demek olduğunu, duaların “*Amin*” diye bitirdiklerinde ise, bu sözcüğün Eski Mısır’da denizcilerin tanrısı olarak bilinen ve hava ile suyu simgeleyen **Amon**, daha sonra güneş tanrısı **Ra** ile birleştirilerek **Amon Ra** diye anılan ve dinde de baş tanrı sayılan tanrıdan türediğini acaba biliyorlar mı?

İyilikten ve güzellikten yana olan dilediğiniz tüm dileklerin gerçekleşmesi benim de dileğimdir.

“Anarşist Sebzesidir Bahçelerin Acı Biber”

*“Ve İsa halkı yanına çağırıp onlara dedi:
Dinleyin ve anlayın; ağza giren insanı kirletmez;
fakat ağızdan çıkan şeydir ki, insanı kirletir.”*

—*Kitabı Mukaddes, İncil, Bap 15/10, s: 17.*

Her şey bir lokma için, nedir bu boğazın elinden çektiğimiz?

Başta gelen temel içgüdülerimizden biridir yeme-içme; yani beslenme. Bu durum, hayatidir. Nasıl ki barınma ve neslimizi devam ettirmek için bir uğraş veriyorsak, beslenme içinde aynı şekilde bir uğraş, bir mücadele vermek zorundayız: Beslenmeyen ölür!

Başka diyarlarda bunun ahlaki temelleri de atılmıştır. Çocuklar, yaşlılar ve hastalar hariç, çalışmaya ekmek yok! Sakın, bu komünistlerin düşüncesidir diye düşünmeyin! Bu düşünce, çok ulu bir din adamı olan Protestan mezhebinin kurucusu Alman Luter’in düşüncesidir. Ama bizim toplumumuzda dilencilere ve yoksullara yardım genel kabul gören bir anlayıştır. Dilenciler, “Allah rızası için bir sadaka!..” diye, her el açtıklarında, Allah’ın, hem ismini, hem de rızasını bu işe karıştırarak insanlarımızın duygularını sömürmekte; sadaka verenler de, hayırlı bir iş yapmanın vicdani gönül rahatlığını yaşamaktadırlar. Oysa yoksul veya dilenciye yapılan her yardım, yoksulluğun yaygınlaşmasını ve dilencililiğin daha da kabul görmesini teşvik etmektedir. Esas olan, yardımdan çok daha önemli olan yoksulluk ve dilencililiği yaratan nedenleri ortadan kaldırmaktır. Onursuzca karın doyur-

ma yerine, onuruyla çalışıp karın doyurmanın koşullarını yaratma daha hayırlı bir iştir. Çünkü üreten erdemli olur. Üretmeden tüketmek, asalakların işidir.

İnsanları asalak değil, erdemli düşünmek ve görmek daha ah-laki değil mi?

Yemek çeşitleri, ailelerin veya kişilerin coğrafi, ekonomik ve sosyal durumlarına göre değişir. Kuzey Kutbu’nda yaşayanla, Anadolu’da yaşayanın; köylü ile kentlinin yemek çeşitleri çok farklılık gösterir. Aynı şekilde ekonomik durumu iyi olanlarla, ekonomik durumu iyi olmayanların veya eğitilmiş olanlarla eğitim görmemiş olanların yemek çeşit ve tercihleri farklılık gösterir. Kısacası, yemeklerin çeşit ve kalitesini, hangilerinin daha çok yapıldığını belirleyen insanların coğrafi, ekonomik, sosyal ve eğitim durumuyla çok yakından ilgilidir. Zengin yemeğiyle, fakara yemeği; ağa yemeğiyle, maraba yemeği hiç bir olur mu? Molla Camî, *Baharistan* adlı eserinde “*zengin acıkınca, fakir bulunca yer*” diyor doğru olarak. Maddi durumu iyi olanlar, hindi dolması veya kuzu dolmasını canları istediği zaman yiyebilirken; maddi durumu iyi olmayanlar, ancak, çiçekyağlı sarma veya yalancı dolmayla yetinmek zorundadır. **Halil İbrahim’in Bereketi** nedense bazı evlere hiç uğramaz, ama uğradığı evlere de tam uğrar. Bu, Ergani’de de böyledir, dünyanın başka yerlerinde de...

Bizler, Halil İbrahim bereketinin sofralarımıza gelmesi için, bir İsrail ya da bir İsveç’in bereketini yakalamamız için ne yapmalıyız?

Bu konuda azıcık kafa yormanın yararlı olacağına inanıyorum.

Yemek çeşitleri mevsimlere göre de değişir. Bu değişiklik, sadece yazın daha çok sebze ağırlıklı yemeklerin yapılmış olmasından kaynaklanmıyor. Yaz geldiğinde, tüm Türkiye’de ve özellikle de Bölgemizde; biber, patlıcan, domatesle fakir ve fukaranın karnı doyar, gözüne ışık gelir. Yaşadığımız coğrafyada her daim kış yoksulluk, yaz bolluktur. Bu nedenle, biber-domates her za-

man fakir fukaranın vazgeçilmez aş ve karın doyuranıdır; sofraların baş tacıdır. Ama biberin yeri bir başkadır, sebzeler içinde o çok ayrıcalıklıdır. Biberin bu ayrıcalığından ötürü olmalı ki, ünlü şairimiz Cemal Süreya; “*biber ki yasadışı önderidir sebzele- rin*” der. Diyarbakırlı hemşerimiz İhsan Biçici ise, bir şiirinde; “*anarşist sebzesidir bahçelerin acı biber*” diye çok daha farklı bir şey söyler.

Yaz geldi! Bu demektir ki fakir fukaranın biraz daha çok karnı doyacak. Yaşasın sebzelerin “*yasadışı önderi*” “*anarşist acı biber*”!

Emeğin Dönüşümü

“Bir parça yiyecek uğruna kendisini parçalayan, ne iffe-tini koruyabilir, ne de mutluluğunu. Her an Allah’ın ya-sak kıldığı sınırı aşma tehlikesi yaşar. Yoksulluk acısı çe-kenin gözü kararır, en korkunç işlere rahatça atar kendi-sini. Haramdan helalden sakınmaya bilir. Oysa zengin-lik böyle mi? Zenginlerin yüreklerinin huzurlu olmasını, gönüllerinin enginliğini gerektirecek çok neden yok mu-dur? Onlar değil mi, her gece güzelliğiyle güneşi utandı-ran sehvi boylu güzelleri bağrına basan? Her gün genç-liğini yenileyen, Allah’ın bağışladığı her meşru keyfi ta-dan onlar değil mi?”

—Şeyh Sadî-i Şirazî/Gülistan

İnsanlarımız kendi öz deneyimlerinden yoksulluğu çok iyi bil-mektedirler. Ve, Şeyh Sadî-i Şirazî’nin yukarıdaki tespitinden da-ha başka şeyleri de çok iyi bilmektedir: Zengin, sadece “meşru keyfi” değil, meşru olmayanı da tadar.

Ergani’deyken bir komşumuz vardı. Boyu posu yerinde, güç-lü kuvvetli; eline bileğine ve ayağına çabuk biriydi. Yoksul kal-mamak, yoksul olmamak için ne iş bulsa yapardı. Bağ budama, ağaç kesme, odun kırma, bel kazma, orak biçme, dam loğlama, damlardan kar atma, inşaatlarda amelelik gibi daha birçok vasıf-sız işlerde gece-gündüz durmadan hep çalışırdı. Sanki vasıf ge-rektirmeyen işler onun için vardı. Bu işlerin dışında, birde başka-larının bağ ve bahçesini veya tarlasını ekip biçerek, cananlık ya-

parak, çoluk çocuğunu beslemeye, onların rızkını çıkartmaya çalışırdı. Kaba, güç gerektiren hiçbir işten yılmazdı, korkmazdı: Çalışmak için yaratılmıştı. Ama bu kadar çalışmasın karşın, yine de doğru dürüst karınları doymazdı.

Bu komşumuz ince işlerden, hesap-kitap gerektiren işlerden hiç ama hiç anlamazdı. Kaba güç, kuvvet, bilek ve pazı gerektiren işlerden anlardı. Ama bu komşumuzun kardeşi, az çok hesap-kitap işlerinden anladığı için, kısa süre amelelik yaptıktan sonra, babamın da teşvikiyle, Ergani'nin aranan inşaat ve taş yontma ustalarından biri oldu: Vasıfsızlıktan çıkıp, “usta” vasfını kazandı. En iyi taş yontucusu ve en iyi duvar örücüsü oldu: Emek, nitelikli emeğe dönüştü.

Kitaplar, insanın doğayı değiştirmek için gerçekleştirdiği bilinçli ve yararlı çalışmayı emek olarak tanımlamaktadır. Deniliyor ki, insanlaşma *emek*'le başlamıştır. Hayvan doğadan toplar; insansa doğayı emeğiyle üretir, değiştirir ve kendi hizmetine sunar. “Önce emek” vardır; sonra el, dil ve bunların ürünü olarak düşünce. “El, emeğin ortaya koyduğu bir üründür”. Düşünce ve onun maddi iskeleti olan dil ise, emek sürecinde insanların birbirleriyle zorunlu olarak kurdukları ilişkiden doğmuştur. Emek, insanı ve insan toplumunu yaratmış, bunun sonucu olarak da insan beynini ve bilincini oluşturmuştur. İnsan, emeğiyle doğayı değiştirirken kendisini de değiştirmiştir. Değişme süreci, *insan*'ın insanlaşmasıyla başlar ve Çayönü'deki eli taş baltalı insanlardan günümüzün uzaya ayak basmış insanına kadar sürer.

Süreç, şimdi hayal bile edilemeyecek çok üst aşamalara doğru devam etmekte... Sanayi ötesi toplumun temelleri atıldı veya atılmakta. Bölgemiz ise çok ilginç bir coğrafyada bulunmakta, hem sanayi öncesi ve hem büyük oranda olmasa bile sanayi toplumunun özelliklerini barındırmaktadır. Bir yanda karasaban, bir tarafta internet; bir tarafta töre-namus cinayetleri, ana dil üzerinde baskılar, diğer tarafta AB normlarının yaşama geçirilmeye çalışılması gibi. Ama bilmemiz gereken, feodal üretim ilişkilerinin hızla kapitalist üretim ilişkilerine yerini terk ettiğidir. Kapitalist üretim ilişkileri ise evrilerek gelişmektedir. Bunun sonucu, niteliksiz

emek, yani vasıfsız emek yaratma ve değiştirme niteliğini yitirme sürecine girmiş bulunmaktadır. Bu nedenle, her geçen gün, nitelikli emek daha çok değer kazanıyor ve kazanmaktadır. Örneğin; gazetelerin “*İnsan Kaynakları*” sayfalarını açtığımızda; üstün nitelikte işi/mesleği olan, nitelikli emeğe sahip yüzlerce elemanın arandığını görürüz. Ve, bu elemanlara ihtiyaç duyulurken, Bölge-
mizde -daha doğrusu tüm Türkiye’de, kahvelerde binlerce işsiz
de iş aramakta veya iş beklemekte oldukları gerçeği var.

Bu çelişkilinin nedeni, işsiz veya iş arayanların nitelikli emeğe sahip olmamalarından kaynaklanıyor.

Emeğin niteliksel değişimi sonucu, işçi sınıfı da yapısal bir değişime uğradı: Emeğin gücü azaldı, zayıfladı. Yoğun emeğin ve ya satılan işgücünün yerine ileri teknolojiyi kullanan, pazarlama tekniklerini bilen, banka ve borsa işlemlerini yakın takip eden ve olabilecekleri öngörebilenler, yani “*beyaz yakalı*” diye tabir edilen hizmet sektöründe çalışanların önemi arttı ve bunlar ön plana çıktı. Ayrıca, yazar ve sanatçılar da geleceği öngörerek, bu beyaz yakalılara esin kaynağı olmaktadırlar. Dahası, insan emeğinin yerini büyük oranda birer ileri teknoloji ürünü olan robotlar, bilgisayarlar ve bilgisayar destekli araçlar/cihazlar aldı. (Bu gelişme büyük oranda işsizliği de getirdi ve getirecektir.)

Hizmet sektöründe çalışan mühendis, doktor, eczacı, planlamacı, programcı, bankacı ve pazarlamacıların gerek psikolojileri ve gerekse entelektüel yapıları, sadece kendi işgücünü satan işçiden çok farklı ve de daha ilerde. Bu nedenle, bunlar, toplumun biçimlenmesinde, ekonomi ve politikada daha çok belirleyici olmaktadırlar. Sendikaların, sosyal demokratların, sosyalist veya komünist parti ve hareketlerin zayıflaması veya etkilerinin azalması-
nın bir nedeni de bence bundandır (başka nedenler de var tabi).

Köylülerimizin veya çiftçilerimizin durumu da, işçilerden farklı değil: Karasaban veya traktör kullanarak veya gelişigüzel, bol kimyasal gübre ve hormon kullanarak sanayi ötesine varılamaz. Ekonomide, tarım ve hayvancılığın önemli bir paya sahip olmasına karşın; çiftçilerimiz, köylülerimiz veya bunları temsil eden resmi ve sivil kuruluşlar genetik mühendisliği, biyoteknoloji ve mikro-biyolojinin, tarım ve hayvancılığımız için ne gibi

olanaklar yarata bilir diye acaba hiç düşünüyorlar mı, bu konuda ileriye yönelik bir plan veya projeleri var mı?

Her şey arayışla başlar, arayışsa soru sormakla. Soruyla cevap bir bütünün iki parçasıdır. Soru yoksa cevabında olmayacağı gerçeğinden hareketle şu soruyu kendimize sormalıyız:

Türkiye’nin sanayi ötesi uygarlığı yakalayıp, çağdaş topluluklar içersinde onurlu bir yer edinebilmesi için, kafalarımızın ve iradelerimizin özgür olabilmesi için ve nitelikli emeğe olan ihtiyacı gidermek için eğitim düzeyini bu gelişmelere uygun olarak nasıl çağdaşlaştıracğız?

Dünyamızda önemli ve de çok hızlı gelişmeler ve değişimler yaşanırken, bazı kurum ve kuruluşlar bazı düşünce veya akımlar bu gelişmelere akılsızca karşı gelmeye çalışmaktadırlar. Boşuna! Ve yine bazı çıkar grupları ve geleceğı öngöremeyen “*Kıyamet habercileri*” koro veya solo halinde yüksek sesle felaket şarkıları söylemektedirler. Kahvelerde oturanlarımızda, “*Dünya fittirdi!..*” diyerek düşünce hayatımıza muazzam katkıda(!) bulunmaktadır.

Tarihsel gelişmenin önüne geçmek mümkün değil!

Dünün düşünce ve kavramlarıyla artık bugünü açıklamamız mümkün olmadığına göre; değişimin diyalektiğini kavrayarak, bugünü anlamamız, gelişmelere koşut devrimci politikalar üretmemiz için yeni bir bilinç, yeni bir anlayış ve yeni bir davranışla yeni düşüncelere, yeni kavramlara ihtiyacımızın olduğuna inanmaktayım.

Sonuç: Küreselleşen dünyamızda emeğin niteliğı değişirken, dünyamız yeniden şekillenirken, biçimlenirken bizler, gelişmelere, etrafımızda olup bitenlere duyarsız kalmamalı, değişime hazır olmalı, değişimi içselleştirmeli ve ileri bir toplum için bir şeyler yapma gayreti içinde olmalıyız diye düşünüyorum. Çünkü başka şansımız yok!

Geleceğın dünyasında günümüzün sıradan insanına yer olmayacaktır!

Ergani İle İlgili Gözlemlerim

1985'te zorunlu nedenlerle İstanbul'a yerleştim. Bu yerleşmemden sonra, ziyaret maksadıyla mutlaka yılda bir iki defa Ergani'ye gidip-gelmekteyim. Bu gidiş-gelişlerimde genellikle, çalışan biri olmam nedeniyle, sınırlı bir zaman dilimi içersinde akraba, arkadaş ziyaretleri yapabilme şansım oluyordu. 2005'te **Çayönü'nden Ergani'ye: Uzun bir yürüyüş** kitabım çıktığında, kitabın tanıtım ve satımı için Ergani'de uzunca süre kalma ve bazı gözlemlere tanık olma şansına sahip oldum.

Bu gözlemlerimi kısacada olsa sizlerle paylaşmak istiyorum:

- Son 20 yıl içersinde Ergani'nin merkez nüfusu oldukça artmış, demografik yapı hemen hemen değişmiştir. Ergani'nin eski yerleşimcileri can güvenliği nedeniyle, çocuklarını daha iyi bir kentte okutma istemiyle, refah düzeyinin yüksek olduğu yerlerde yaşama arzusuyla başka kentlere göç etmiş. Bunların yerine, hatta daha fazlasıyla, köyleri yakılan yıkılan ve can güvenliği kaygısı taşıyan köylülerce ve ayrıca, “*şehir ekmeği*”nin kolaycılığına kaçanlarca doldurulmuş.

Bu durum, Ergani'nin demografik yapısını değiştirme ve sosyal yaşamını çok karmaşık hale getirmenin yanında, yaşamı daha geri bir konuma çekmiştir.

- Artan nüfus ve göç sonucu, Ergani fizikî anlamda şişmiş (büyüme değil!), kısıtlı olan hizmet ve yatırımlar hemen hemen durma noktasına gelmiştir. İlçe alabildiğine çirkinleşmiştir. Yönetenler “*dünyalıklarını doldurmak*”tan zaman bulama-

dıkları için, “taş üstüne taş” konulmamış; imar, altyapı, estetik denilen şeyler tümünden yok olmuştur. “İşini bilen”ler istedikleri şekilde yapılarını kondurmuş; cadde ve sokaklar nerede başlayıp, nerde bitiyor belli değil!

-Her taraf toz, toprak ve pislik içinde. Özellikle yazın içme suyu ve kanalizasyon yokluğu büyük sorun yaratmakta.

-Ve yine artan nüfus ve göç sonucu işsizlik artmış; çarşıda su satan, boyacılık yapan çocukların sayısında çok büyük bir artış olmuş.

Eskiden de çocuklar su satıyordu, boyacılık yapıyordu, ama sayısal olarak bu kadar çok değillerdi. Ve eskiden, dilenen ve “el açan” çocuk yoktu veya çok azdı.

- İnsanların yaşam kalitesi gerilemiş, her taraftan yoksunluk ve yoksulluk fıskırıyor. Buna karşın para ve maddi şeyler her şeyin önüne geçmiş. Dostluk, akrabalık, arkadaşlık, vefa, güven en alt düzeye düşmüş, değerler yok olmuş!
- Çalışanı azalmış, çalışmayanı çoğalmış. Buna paralel kahvelerin, Cafelerin, meyhanelerin (birahanelerin) sayısı da artmış. Kahveler işsiz ve “boş” insanlarla dolu.
- Dine sarılanların; camiye, hocaya, ziyaretlere gidenlerin sayısında artış var. İnsanların dini duygularını ifade etmeleri, inançlarını inandıkları türde yaşamaları en doğal haklarıdır. Acı olan, insanların bu dünyadan umutlarını kesmeleri ve bütün umutlarını “öte dünya”ya bağlamalarıdır: Umutlar tüketilmiş!
- İnsanlar bakımsız ve daha asık yüzlü. Yaşlı olmamalarına rağmen yaşlı gibi görünüyorlar. Yaşamdan bir beklentileri yok. Bir yerlerden hep “yardım” bekler gibiler.
- Gelir dağılımdaki oranda dengesizlik çok büyümüş. “Olağanüstü Hal” imkânları ve konforlu yaşama istemi sonucu kişi başına düşen otomobil sayısında artış olmuş. İnsanların birçoğu kahveden eve-evden kahveye otomobille gidip gelmeye başlamış. Oysa hayat seviyesinin yüksekliği çok dolaylı yoldan otomobil sayısının artışı ile alakalıdır!

Bir yerdeki hayat seviyesinin yüksekliği veya düşüklüğü, nimet ve servetin azlığı ve çokluğuna, başka bir deyimle, üre-

timin azlığına-çokluğuna ve nimetlerin dağılımına bağlıdır.

- Çimento Fabrikası'nın, her zaman, yoğun tozuyla çevreyi kirlettiğini ve ne fabrika ve nede ilçe yöneticilerin hiçbir önlem almadığı veya aldırmadığını gördüm.

Verilen dilekçeler dosyalarda, çekmecelerde; yazılan yazılarda gazete sayfalarında kalmakta.

- Politikayla ilgilenenlerin sayısı çok azalmış. Siyasi parti, örgüt veya oluşumlara ilgi yok gibi. Eskiden insanların çoğu ve özellikle de gençler politikayla fazla ilgilenirlerdi.

Konuşmalarımızda; siyasi partilerin birbirinden farkı olmadığını, her parti kendi yandaşlarını düşündüğünü, parti yöneticilerinin kendi kasalarını, cukkalarını doldurduğunu, vatan-daşı düşünenin olmadığını; sol örgütlerin ise dağıldığını ve var olanların ise güven vermediğini özellikle belirtiyorlar.

- Kitap ve gazete okuma oranı çok çok düşmüş. Kütüphaneye yetişkinlerin hiç gittiğini görmedim. Gidenlerin de çoğu ödev hazırlığı için giden öğrencilerdi.

Okumadan, öğrenmeden nasıl kalifiye, nitelikli insan olacağız, nasıl işsizliği ve yoksulluğu yeneceğiz, nasıl hayatta ve ayakta kalacağız ve nasıl yaşama umutla, dört elle sarılacağız merak ediyorum?

Bunlar, gözlemlerim, izlenimlerim veya yanılgılarımdır.

İnşallah yanılıyorum.

Ergani’de Şarapçılık Yeniden Canlandırılmaz mı?

*“Şaraba vuran ıfık, sâkinin ıfığıdır. Şarap, bu ıfıkla
çoşar, köpürür, oynar, kuvvetlenir! Gayri sen o şaşkına
sor: Sen şarabın bu halini ne vakit gördün?”*

—*Mevlâna*

Şarapçılık Ergani’de çok eskilere dayanır. Tarihi belge ve kitaplar böyle söylüyor.

Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman dönemlerinde ayrı ayrı çıkartılan **Ergani Sancağı Kanunnâmeleri**’nde bile şarap satışlarına ilişkin yasal düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin, “*Ergani re’âyâsı bağlarından elde ettikleri şarâbları yükleyip satmağa götürse, at ve katır yükünden iki Hasanbeğî vergi alınır ve merkep (eşek) yükünden bir Hasanbeğî ki, her yükünden iki Osman akçesi olur*” diye, ferman buyrulmuştur. (Doç. Dr. Ahmet Akgündüz, **Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri 3. Kitap**, Fey Vakfı Yayınları s: 475)

Evliya Çelebi meşhur Seyahatnamesi’nde; “*Ergani üzümü ve sırası gayet meşhurdur*” diye yazmaktadır. (**Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, Cilt III-IV, Üçdal Neşriyat, s: 433)

1612 yılında Ergani’ye gelen Ermeni Seyyah Tıbir Simeon, seyahatnamesinde; “*ikram edilen koyu ve tatlı Ergani şarabından bir bardaktan fazla içemezsiniz. Gerçekte Türkiye’de üç cins şarap, Bulduk, Ankara ve Ergani şarapları geçerlidir*” diye yazmaktadır. (Simeon, **Tarihte Ermeniler**, Çivi yazısı Yayınları, s: 164)

Coğrafyacı ve din adamı Ğugas İnciciyan, 1808’de hazırladığı 11 ciltlik Dünya Coğrafyası’nda; “*Arğını’nın çok verimli bağ-*

ları vardır. Bir bağ kütüğü bir yük üzüm verir, bazen de daha fazlası. Bir salkım 2 ve de 3 oka çeker. Şarabı siyah olup bol ve seçkindir. Kilden kaplarda saklarlar ve buradan çevre yörelere, özellikle Amit'e götürürler. Argını'nin içinde okkası 4 paraya satılır" diye, açıklamaktadır. (**Aşkarahrutyun**, Çorits Masants Aşkarhi, 1808 Venedik, s: 240-243)

William Heude de, **İran Körfezi'ne Yolculuk ve Hindistan'dan İngiltere'ye Kıtalararası Seyahat** kitabında; Ergani, "şaraplarıyla ünlüdür. Buranın asma bağlarının çok çeşitli olduğunu fakat, ünlü Burgundy baskılarının belirtmekten gurur duyacağı gibi, sadece küçük bir testi dolusu, mis kokulu kırmızı şarap verebildiklerini öğrendim" (Aktaran: M. Şefik Korkusuz, **Seyahatnamelerde Diyarbekir**, Kent Yayınları, s: 91) diye tarihe not düşmekte.

Pars Tuğlacı da, **Osmanlı Şehirleri** adlı eserinde: "XVIII. Yüzyılın başında, şarabın kullanılması ve alınıp satılması, şer'en yasak olduğu halde Ergani Kazasından her Cumartesi günü Diyarbekir'e ikişer-üçer yük şarap satılıyordu. Bu durum padişahın emriyle yasaklanmıştır" (s:120) diye yazmaktadır.

Hemşerimiz Şerafettin Güneli ise, **Bütün Yönleriyle: ERGANİ** adlı kitabında; "Eskiden şarabı üzüm bağları çok olduğundan çok nefis şaraplar yapılmış. Rivayet edildiğine göre senede 7000 okka şarap katırlarla Rus Çarının Kremlin sarayı ihtiyacını karşılamak üzere Rusya'ya satılmış" (s: 8) diye yazmaktadır.

Böylesine kanunlarda, seyahatnamelerde, kitaplarda geniş yer alan ve övülen Ergani şarabı ve o güzelim üzümlerimize peki ne oldu!?:

Abdullah dedemin evindeki kilerde kilden yapılmış kocaman küpler vardı. Bu küplere "şarap küpü" derlerdi. Neden şarap küpü? Sofibekirlerin lakaplarından da belli olduğu gibi şarap yapıları düşünülemez. Bu kocaman küplere şarap küpü denilmesinin nedeni, Ergani'de eskiden şarap yapımının çok yaygın olmasına paralel kocaman küplerin yapılışından kaynaklandığını düşünüyorum. -Dedemler kilerlerindeki bu küplere tohumluk buğday ve arpa bırakırlardı, farelerden ve diğer haşerelerden ko-

rumak için.- Ve yine eskiden Hilar ve Killeş köylerinde ve Zülküf Dağı'nın eteklerinde çok geniş, başta şarap üzümleri olmak üzere çok güzel üzüm bağları varmış ve bağcılık çok ileri bir durumdaymış. Hilar mağaraları şarap mahzeni olarak kullanılmış edindiğim bilgilere göre.

Ben derim ki, madem eskiden çok iyi şarap yapılmış, çok iyi üzümlerimiz varmış; demek ki topraklarımız bu iş için uygundur. O halde, neden yeni iş ve istihdam alanları yaratmıyoruz, neden ürün ve hizmet yarışında gerçek yerimizi almıyoruz, neden Ergani'de kişi başına düşen gayri safi hâsılayı artırmıyoruz?

İşe üzüm asmalarını, tevekleri ekecek yerleri belirlemekle başlanabilir. Önce toprak analizleri yapılmalı, arazilerimize uygun üzüm çeşitleri saptanmalı. Şaraplık üzüm fidanlarının, asmalarının dikimine başlamadan, şarap üretici firma ve işletmeleriyle görüşüp, anlaşarak, onlardan toprağımızın cinsine uygun fidanlar alarak, usul ve tekniğine uygun bağcılıkta yeni bir sayfa açabiliriz. Ermenilerin bu işteki ustalığını kendimize örnek alabiliriz. Çünkü geçmişte bunu çok iyi yapanlar varmış. 1960'lı yıllarda Doşo Hanifi, Ermenilerden sonra Ergani'de en iyi şarap yapanların başında gelirmiş. Onun tahta fiçilerde yaptığı şaraplar, Fransızları bile mest ediyormuş. Anlatılanlara göre Fransızlar, o zaman Diyarbakır'da askeri ve sivil hava alanı inşaatını yapmaktadırlar. Ergani'den Doşo Hanifi'nin şarabını kim Fransızlara götürürse, hemen Fransızlar onu işe alıyormuş. İşe girmenin rüşvet aracı, Doşo'nun şaraplarıymış yani.

“Cam incelince şarap da incelir”.

Benim şarap ve şarapçılık üzerinde burada uzun uzadıya durmamın nedeni; öyle çok fazla şaraba meftun, vurgun oluşumdan değil. Bu konuyu ele alışımın nedeni, yazılı yerli ve yabancı birçok kitap ve belgelerde Ergani'nin bağlarından, güzel üzümlerinden, şarabının çok kaliteli ve meşhurluğundan, şarapçılıkta ileri olduğundan söz edilmesidir.

Bunlar eskidendi. Bu işleri de eskiden kapı komşumuz olan Ermeniler yapmaktaydı. Ermeniler *“gidince”* veya gitmek zorunda kalınca Ergani'nin tarım, zanaat, sanat ve ticaretinin çok

büyük zarar görmesinin yanında, üzüm üretimi de geriledi, şarapçılık da tümünden öldü.

Bu yazılanlar bize şunu gösteriyor; demek ki, Ergani'nin geniş arazileri bağ ekimine ve üzüm bağlarının gelişmesine uygundur. Tarihte bu denenmiştir. Devlet, firmalar ve üreticiler elbirliği yaparak tekrar kaliteli şarapçılık ve şarap yapımına uygun üzüm yetiştiriciliğini başlatabilirler. Bağcılık ve şarapçılık sayesinde işsizlik kısmen önlenir, ekonomik yaşam canlanır. İnsanlar boş gezmekten kurtulur.

Bunları birer düş ve fantezi olarak düşünmeyin. Denemekte yarar var. Bırakalım ilçeleri, illeri, bugün birçok ülke şarap ve şarapçılıktan çok iyi gelir elde etmektedir. Bazı ülkeler de şarabı bir meta ürünü olarak ihraç etme, ondan bu şekilde gelir elde etmenin ötesinde; şarap bağları, şarap evleriyle ülkelerini turistleri çeken birer çekim merkezi durumuna getirerek sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmelerine muazzam katkıda bulunmaktadır. Fransa bu ülkelerin başında gelmektedir ve Amerika'da San Francisco'daki Napa Vadisi "*şarap ülkesi*" olarak anılmaktadır.

Ergani, yeşil bağları, temiz ve kaliteli şarap mahzenleri ve otantik şarap evleriyle yerli ve yabancı turistler için bir çekim merkezi olabilir. Ve bu iş için Hilar Mağaraları düşünülebilir. Şaraplık üzüm asmalarının tekniğine uygun dikimi, bakımı ve ürün pazarlaması ile şarapçılık ve şarap üzüm üreticiliği Ergani'nin gelişiminde bir kaldıraç görevi görebilir.

Olmaz demeyin! Bal gibi olur: Yeter ki, isteyelim.

Hız. Nuh ilgili anlatılan güzel bir söylence var. Hız. Nuh, bir gün keçisinin çok neşeli olduğunu görür. Keçinin neşeli halinin günlerce devam ettiğini görünce, merak edip keçisini takip eder. Keçinin neşeli halinin yediği meyveden olduğunu tespit eder. Meyveyi tadan Nuh Nebi, hayatı pespembe gösteren üzüm suyuna müptela olur. Ne var ki, Nuh'u mutlu gören **Şeytan**, onun neşesini kıskanarak, alevli nefesiyle asmaları kurutur. Nuh üzüntüsünden yataklara düşünce şeytan insafa gelir. Asmaları canlan-

dıracaktır, ama bir koşulu vardır. Üzüm asması, Nuh'un hayvanlarından yedi tanesinin kanıyla sulanacaktır: Aslan, kaplan, köpek, ayı, horoz, saksığan ve tilki kurban olarak seçilir. Açılan üzüm kökü, bu hayvanların kan karışımıyla sulanır. Ve, bitki bir yıl sonra tekrar canlanır meyve vermeye başlar. Derler ki, şarapla sarhoş olan kimsenin, kâh aslan gibi cesur, kaplan gibi yırtıcı, ayı gibi kuvvetli, köpek gibi kavgacı, horoz gibi gürültücü, tilki gibi kurnaz, saksığan gibi geveze olması bundandır. Daha başka söylenceler de var.

Bizler, şarabın içkiden öte, bir kültür olduğunu unutmayalım. Bilge insanlar bu nedenle şaraptan hep övgüyle söz ederler.

Gül ve asma insanlarda güzel duygular yaratır. Gül ruhumuzu, şarap damarlarımızdaki kanı kaynatır. Şarap üzümün kanı, şişedeki canıdır. İçtikçe ateş olup yüreği dağlaması ateşten hamile kalmış olmasındandır.

Sevgiliye bir demet kırmızı gül ve bir bardak kırmızı şarap sunmak kadar güzel daha ne olabilir?

Bakın, ünlü Alman şairi ve bilge insan, Goethe; “*Hatırlayış*” adlı şiirinde ne güzel içini dökmekte:

*Asmalar yeniden çiçeklenince
Köpük köpük olur şarap fıçıda;
Gül dalı kızarıp renklenince
Ne hal olur bana bilemem bunu.*

Bahar, Gül ve Bir Mayıs

*“Bir gülistândır hayalim dil şükûfte bülbül
Ol gülistânın latîf âb-ı revândır sözüm.”*

—Nefî

Bahar geldi, Mayıs/*Gulan* ayına girdik.

Mayıs; gül ayı, insanın kanının kaynadığı aydır. Gül, Mayıs ayında kokusunu hiçbir şey beklemeden dünyaya sunar ve ben, güllerin kokusunu duyar gibiyim. Elimde olmadan, bu koku, beni benden alıp, eski zamanlara götürür.

Eskiden çok güzel güllerimiz vardı. *Gülbaran*’da gül açtığında, etrafa kokular saçılırdı. Gül çiçeğinin yaprakları su dolu şişelere konulur, içersine de azıcık limon tuzu atılarak şişelerin ağzı kapatıldıktan sonra güneşe bırakılırdı. Şişeler 15-20 gün güneşte kalınca, gül rengini şişe içersindeki suya verir, rengi kırmızılaşır veya pembeleşirdi. Sonra bu gül suyu bir tülbent yardımıyla süzülüp içersine bir miktar şeker atılarak *Gül Şerbeti* yapılırdı. Şerbetin içine buz veya kar atılarak sıcak yaz günlerinde içildiğinde yürek ferahlatırdı, en kıymetli misafirlere ikram edilirdi. Bu güzel alışkanlık, tüketim toplumu olmanın sonucu tümünden unutuldu. Oysa hem gül yapraklarıyla dolu renkli şişelerin görünümü ve hem de gül şerbetinin içimi/tadı çok güzeldi. Unutmadım!

Gül, gülgiller familyasının en seçkin örneği, en âlası, en rosa-sıdır.

Gül, rosa türünden bitkilerin ortak adıdır. Yurdumuzda doğal olarak yetişen 25 kadar gül türü mevcuttur. Çin kökenli bir tür olan *Rosa odorata*'dan yaygın olarak melez güllerin yetiştirilmesinde yararlanılır. Pembe renkli ve katmerli büyük çiçekleri olan *okka gülü* ya da *sadberk gülü* (*Rosa centifolia*), bahçelerde çok yetiştirilen ve çiçeklerinden reçel yapılan bir gül türüdür. *Be-yaz gül* (*Rosa alba*), *kırmızı gül* (*Rosa gallica*) ve *misk gülü* (*Rosa moschata*) iyi bilinen gül türleridir. *Şam gülü* veya *Isparta gülü* olarak bilinen yağ gülünün (*Rosa damascena*) yapraklarından *gül yağı* çıkartılır.

Gül her zaman bizi derinden etkileyen bir fenomen olmuştur. Güzele ve sevgiliye her daim gül ile bezenmiş nice anlamlı tanımlamalarda bulunmuşuzdur. "*Gülü tarife ne hacet*", nasıl güzel olduğunu ancak biz biliriz: Bizim için sevgilinin gezdiği bahçe *gülistan*; gül toplayan *gülçin*; masal kadını *gülşah*; gül vücutlu *gülten*; gül fidanı gibi ince, nazık, hoş endamlı olan *gülendam*; nar çiçeği dalı gibi ince boylu olan *gülnar*; fidan boylu *gülnihal*; gülden gömleği olan *gülpirehen*; gül örtülü olan *gülpus*; gül benzeri *gülce*; güzelliğiyle gül saçana *gülefşan*; gül tatlısı gibi güzel olan *gülşeker*; gül güzelliğinde olan *gülcemal*; gül yatakları olan *gülizar* veya *gülrusar*; pembe yüzlü olan *gülnikap*; gül goncası gibi güzel olan *gülgonca*; gül renkli olan *gülgün*; narin ve nazlı olan *gülnaz*; gül ağızlı olan *güldehan* veya *gülfem*; öpüşü gül duygusu veren ise *gülbuse*'dir.

Gül muhafızları *güldan*; **Mevlit** gibi dinsel törenlerde ya da günlük yaşamda gül suyunu serpmek amacıyla kullanılan armut gibi gövdesi, ince uzun boynu olan özel kaplar *gülabdan*'dır.

Gül, süsüdür kitap isimlerinin. Birer dünya klasığı olan Şeyh Sadî Şirazi'nin **Gülistan** adlı eseri ile İtalyalı ünlü yazar Umberto Eco'nun **Gülün Adı** isimli romanı bunun en güzel örneğidir.

Divan şairlerinde bülbül her daim güle âşıktır. Gül şiirlerin süsü, bestelerin esin kaynağıdır.

Gül, inançların dokusuna bile nüfuz etmiştir. Müslümanlara göre gül, Hz. Muhammed'in remzidir. Bektâşîler, Hz. Ali'nin öleceği zaman bile eline bir deste gül aldığını söylerler, ve bu

deste güle, *güldeste* derler. Topluca okunan dua ve yapılan yeminlere *gülbank*, *Ezan*'a da *Gülbanki Muhammedî* denilir. Halvetîlik ve Mevlevîliğin birleşimi olan ve XVI. Yüzyılda Diyarbakırlı İbrahim Gülşenî tarafından kurulan tarikata da *Gülşeniyye* denilmektedir. Ayrıca 1600'lü yıllarda Avrupa'da kurulan, "*çok eski çağlardan aktarılmış gizli bilgilere sahip*" olduğu öne sürülen, dünya çapındaki "*Kardeşlik Tarikatı*" da *Gül-Haç Biraderleri* olarak anılır.

Gül, sağdan sola siyasi birçok partinin de sembolü olmuştur. Bildiğim kadarıyla **Sosyalist Enternasyonal**'in, Fransa'da **Sosyalist Parti**'nin; bizde ise **Demokratik Toplum Partisi**'nin sembolü, amblemi güldür. Ünlü şairimiz Sezai Karakoç tarafından 1990'da kurulan ve sonra kapanan **Diriliş Partisi**'nin amblemi de "*güller açan gül ağacı*"ydı.

Sevgiliye sunulan en güzel şey güldür. Aşk, gülsüz olmaz. Kırmızı gül, ateşli aşkı; beyaz gül, saflığı, masumluluğu; pembe gül, "*gönlüm sende*"yi; sarı gül, "*sıcak sevgi*"yi ifade eder.

Ve... Gül, baharın müjdecisi, karanfille birlikte, *Emek Bayramı*'nın da sembolüdür.

Emeğe saygılı biri olarak **Bir Mayıs Bayramı** vesilesiyle mal üreten, hizmet üreten, düşünce üreten, bilgi üreten tüm emekçilerin emek bayramını kutluyorum.

Gelin, bu güzel bayram gününde, "*Gül Ötesi*"nin şairi Sezai Karakoç'un "*Gül Muştusu*" şiirini birlikte okuyalım diyorum:

*"Dicleyle fırat arasında
Bir eski şehir cennet titremesi
Sarı güller çevirmiş dört yanını
Yabancı bir şehir gibi
Kırmızı güller yerli
Kuzuların doğması nasıl beklenirse o ülkede
Güllerin açması da öyle beklenir gün doğmadan önce
Bahar yağmurları böyle güllere gebe
İner gökyüzünden bahçelere
Nişanlarda gül şerbeti içilir*

Hastalara gül şurubundan ilâç
Gül yeni bir yıl gibi
Yetişir evlere muştı gibi

...

Batısına fıratı alıp
Doğusuna dicleyi
Bir diriliş sûru gibi saklayarak geleceklere
Kurumuş bir su yatağı gibi kaynayan
Üzeyr deresini
Bir kutlu yaprak gibi
Doğuda sallayarak
Zülküfûl tepesini
Göğsünü vakte geren yoksul ülke
Zenginliği baharda çobanların kavallarında çocukların türkülerinde

İğde kokularında üzüm asmalarında güllerde
Zengindir gülleriyle bu ülke her şeyden önce
Kırk yıl öteye gitseler de
Bu yerliler
Gül açar gül kapanır boyuna gönüllerinde
Yaşlısıyla genciyle
Gül taşırlar dünyanın bütün ülkelerine”

28 Nisan 2006 tarihinde **Ergani Haberve Gönül Sitesi** sitesinde;

20 Nisan 2009’da www.sivildusunce.com’da;

24 Nisan 2009’da **Ergani Söz**’de yayınlandı.

Anılarımdaki Maden

Rüya mıydı hepsi, yoksa şimdi mi rüyadayım.

Maden, **Bakır Maden İşletmesi** sayesinde eskiden çok şen, canlı bir ilçeyken, bugün **Bakır İşletmesi**'nin kapatılması ve faaliyetine son verilmesi nedeniyle eski canlılığını yitirmiş, yoğun göç veren cansız bir ilçe konumuna düşmüştür. Bakır cevherleri tükendi diye işletmenin kapatılması sonucu, Madenlilerin çoğu başta Elazığ olmak üzere başka yerlere göç etti. İki dağ yamacında kurulu bulunan ve kibrit kutusu gibi birbirlerinin üzerine konulan evlerin çoğu ne yazık ki bugün sahipsiz birer harabeye dönmüş. Fabrika bacaları ise, birer anıt gibi tüm görkemleriyle ayakta, ama bacaları tütüyor. Artık bakır üretilmiyor. Oysa eskiden Maden ve Maden'de hayat bir başkaydı. Bugün ise, Maden kendi haline terk edilmiş, çaresiz. Acilen derdine bir çare bulunmalı: Projeler geliştirilmeli, yoksa ilçenin ölümü kaçınılmaz!

Maden'le hem benim, hem de Ergani'nin ilişkileri hep sıcak olmuştur.

Benim ilişkilerimde öne çıkanlar:

Birincisi, 1974 yılında öğrenciyken 60 işgünü olan **Kimya Mühendisliği Staj**'ımı Maden'de, **Etibank Ergani Bakır Maden İşletmesi**'nde maden sahası, izabe, laboratuvar, asit ünitesi gibi hemen hemen tüm birimlerinde yaptım. Yemekhanesinde yemek yedim, izabede işçi çayı içtim, sendika lokalinde işçi toplanmalarına ve devrimci çalışmalarına katıldım: Güzel anılarım var.

Çalışanların sıcak ilgisini ve işçilere her gün birer tane dağıtılan ve staj dönemimde bana da verilen **tayın**/somun ekmeğinin kokusunu hiç unutmadım!

İkincisi, 1975'te, babamın **Maden İlçe Müftülük** binasının yanında bulunan caminin minaresini yapmasıdır. Bu minarenin yapımında ben ve kardeşim Haydar'ın da emeği vardır. Götürü alınan bu işte, babamıza yardım için; ben ve Haydar taş yontma, duvar örme, harç yapma ve taşıma gibi birçok işlerde çalıştık. Bazen ikimiz birlikte giderdik, bazen de ayrı ayrı giderdik. Yapılan minarenin üzerinden Maden'i yukardan seyir etmek çok hoştu: Unutmadım!

Ergani'nin Maden'le ilişkileri ise, tarihten gelmektedir. Ayrıca idari, ekonomik ve de komşuluktan gelen bir ilişkisi vardır.

Tarihten gelen ilişkiler nedeniyle; çoğu yerli ve yabancı araştırmacılarca ve tarihi belgelerde çoğu kez Ergani ve Maden karıştırılmaktadır. Maden'de bulunan bakır madeninin Ergani ismiyle özdeşmiş olması, Ergani 1846 yılında sancak iken birden il merkezinin Maden'e taşınması ve bu taşınmayla birlikte isminin **Ergani Maden Sancağı** olarak anılması ve bu sancağın Diyarbakır'a bağlanmasından kaynaklanmaktadır. Bunlar isim karışıklığına temel oluşturdu. 1926 yılında, Türkiye'de yapılan yeni idari düzenlemeyle sancak yönetimine son verilmiştir. Bu bağlamda, 1926 tarih ve 877 sayılı kanunla Ergani Maden Sancağı da kaldırılmış ve Ergani ilçe olarak Diyarbakır'a, Maden ise ilçe olarak Elazığ'a bağlanmıştır.

Ergani-Maden arasındaki ekonomik ilişkilerin temelini ise, Ergani Bakır Maden İşletmesi ve bu işletmede çalışan işçiler oluşturmaktaydı. Fabrikada çok sayıda Erganili işçi çalışmaktaydı. Sendika ve sendika seçimlerinde Erganililer ile başka ilçeliler ve CHP'liler ile Adalet Partililer arasında bitmez tükenmez, kıyasıya bir mücadele sürerdi. Erganiler ilk defa sendika, sözleşme, sigorta, iş güvencesi, grev gibi sözcükleri bu işletmede çalışanlardan duydu diyebilirim.

Fabrika üç vardiya çalışırdı. Maden'e Ergani'den sabah, akşam ve gece Belediye Parkı'nın önünden işçi servisleri kalkardı.

Belediye Parkı'nın karşısında, 1970'li yıllarda Yahya Amcam ve babam farklı tarihlerde kahve çalıştırırlardı. Bu kahvelerde ben de çalıştım. Kahvelerdeki bu çalışmalarım nedeniyle, Maden'de çalışan işçileri yakından tanıdım. İşçiler servislere binmeden önce kahvede veya kahve önünde oturur, oyun oynar ve çaylarını içerlerdi... Bugün hepsi yalan oldu!

Ayrıca, Ergani Bakır Maden İşletmesi'ne Ergani'den çıkmak taşı giderdi. Ergani'nin yaklaşık 4 kilometre güneyinde, hemen tren istasyonunun bitişiğinde **Kesker** denilen bir ünite/atölye vardı. Burada çalışan işçiler Etibank Ergani Bakır Maden İşletmesinin işçileri olarak çalışırlardı. Çevreden toplanan çıkmak taşları kırılarak vagonlara doldurulup demiryoluyla Maden'e gönderilirdi. Çıkmak taşı izabede/fırında bakır ergitmede katalizör, yani işlemi çabuklaştıran malzeme olarak kullanılırdı. Kesker'de ağır iş makineleri ve damperli kamyonlar, usta sürücü ve kalifiye işçiler bulunurdu. Erganili birçok aile Kesker işletmesinden ve Maden'deki fabrikadan ekmek yedi. Ayrıca, bu işletmeler Ergani'nin sosyal ve ekonomik yaşamına önemli katkı sağladı.

Fabrika, bu katkılarının yanında çevre ve insan sağlığını da olumsuz olarak etkilemiştir. Maden'de çalışanlar ve Maden'de yaşayanlar fabrika bacasından çıkan bol kükürtdioksit (SO_2) gazını ve bu gazın rutubetle, yağmurla birleşmesi sonucu oluşan sülfürik asitli (H_2SO_4) havayı az mı teneffüs etti. Acaba kaç kişi bu fabrikanın bacasından çıkan gazlar sonucu solunum yolu veya akciğer hastalıklarının pençesine düştü veya yaşamını yitirdi?

Ben hatırlıyorum, rüzgâr kuzeyden estiği zamanlar fabrika bacasından çıkan dumanın kokusu taa Ergani'ye, Üçevler'e kadar geliyordu. Maden ve Ergani'deki dağların ve arazilerin ağaçsız olmasında, bu dumanın da katkısı vardır. Eskiden bakırı elde etmek/eritmek için taş kömürü yerine odun kullanıldığından, fabrika çevresinde, civarında ne kadar meşe ve diğer ağaç varsa kesilip Maden'e götürüldüğünden ve fabrika bacasından çıkan kükürtdioksit gazlarının havada nem, yağmur, karla birleşerek asit yağmuru olarak yağması sonucu çevredeki otu, ağacı, böceği, kurdu-kuşu kısacası doğal yaşamı olumsuz etkilendi. Bu ne-

denle, çevrede orman ve meşelikler bitti. Doğal çevre değişerek çorak bir hale geldi.

Fabrika bacalarından çıkan kükürtdioksit gazı 1975 yılına kadar doğrudan doğruya havaya veriliyordu. 1975 yılında fabrika içersinde İtalyanlara **Asit Ünitesi** yaptırıldı. Bu ünite ile kısaca, bacadan çıkan kükürtdioksit (SO_2) gazı fanla emilip üzerine kızgın su buharı püskürtülerek kükürttrioksite (SO_3) dönüştürülmeye ve bu kükürttrioksitin üzerine yeniden tekrar kızgın su buharı püskürtülerek sülfürik asit (H_2SO_4) elde edilmeye başlandı. Yeni bir istihdam alanı ve ekonomik bir ürün elde edilmeye başlandı. Ama asidi satacak yer bulunamadı, asit elde kaldı.

İşte, bu elde edilen asit daha önceleri hep havaya veriliyordu. Bu havaya savrulan asidin çevre ve insan sağlığını olumsuz olarak etkilememesi mümkün mü?

Bir başka çevre kirliliği de hiçbir önlem alınmadan işletmenin atık suları, flotasyon (yüzdürerek cevher zenginleştirme) havuzlarının boşaltılması sonucu yoğun kimyasalları içeren sular doğrudan Dicle'nin çok önemli kollarından biri olan **Maden Çayı**'na verilmesiydi. Bu kirli su **Maden Çayı**'ndaki doğal yaşamı tümenden, **Dicle Nehri**'ni de kısmen olumsuz etkilemekteydi.

Fabrika şimdi çalışmıyor. Artık atık sular çaya verilmiyor. Bakım ne kadar sürede çay kirlerinden arınarak eski haline gelecek?

Binlerce insan, çalışanı ve çalışmayanıyla Ergani Bakır Maden İşletmesi'nden ekmek yedi. Tüm Türkiye'de olduğu gibi, başta yöneticiler ve sendikacılar olmak üzere çoğu kişi çalıştıkları kurumları hiç düşünmedi, ekmek yedikleri sofraya pislediler. Şimdi ne kurum kaldı, ne ekmek?

Yazık oldu güzelim Maden'e, yazık oldu Ergani Bakır İşletmesi'ne!

7 Temmuz 2006 tarihinde **Ergani Haber** gazetesinde,

28 Mayıs 2007 tarihinde www.madenliyiz.biz sitesinde yayınlandı.

Gördüğüm Bir Rüya

“Rüya dediğin, demet demet hayallerdir”.

Kuran -Yusuf Suresi, Ayet: 44.

Rüyamda, bir akşamüzeri, elimde iki bira şişesi, **Çiftpınar** yolu üzerinde bulunan babamın mezarı başında bir tümseğe oturmışım. Güneş yeni batmış, etraf alacakaranlık. Bir çobanın önüne kattığı davarların arkasında toz bulutları bırakarak geçtiği yolun öte yanından, bağ ve bahçelerinden dönen güneşten kavrulmuş üretken, çalışkan insanlar yorgun adımlarla ilerliyor. **Çimento Fabrikası** beyazımsı toz bulutlarını her zamanki gibi, **Zülküf Peygamber** ve **Meryem Ana**’ya ait kutsal mekânların bulunduğu **Makam Dağı**’na savurup, dağın heybet ve kutsallığını öldürüyor. Sıcaktan ve de çimento tozlarından olacak, bağ kenarlarındaki, bahçelerdeki ağaçların yaprakları ya sararmış ya da tümünden kurumuş. Çermik tarafından eserken hafifçe yanakları okşayan rüzgâr kararsız bir şekilde hem kesif çimento kokusunu, hem de sonbahar kokusunu yüklenmiş. *Divaneliler*’in çoban köpeği evlerin arkasında dikkat kesilmiş beni izliyor.

Gölün yanındaki ağaçlardan gelen koro halindeki serçe cıvıltılarının eşlik ettiği kavurucu sıcakta, alaca akşam serinliğindeki soğuk biradan aldığım her yudum ruhumda ve bedenimde dirilik yaratıyor. İçerken hüznün ve diriliği birlikte yaşıyorum. Bir nevi iç hesaplaşmadayım: Yapmak istediklerimi, yaptıklarımı, yapamadıklarımı ve daha çok da yaşadığım sancılı süreci ve bu süreç-

te babamın çektikleri... beni benden alıp geçmişe götürüyor. Bir evlat olarak kendisine verdiğim sıkıntıları ve gerektiği şekilde ödevlerimi yerine getiremediğimi sessizce anlatmaya çalışıyorum. Anlatırken, bir yandan da biramdan yudumlar alıyorum. Doğrusu hem içiyor, hem de dertleşiyorum:

-Herkes ölmüşlerinin mezarına **Fatiha** okumak, dua okumak için gündüz gider. Ben bu akşam mezarın başına içki içmeye geldim. Baba, beni anlayacağını umuyorum ve duaya ihtiyacın olmadığını düşünüyorum.

-Doğru düşünüyorsun, benim duaya ihtiyacım yok. Namus-suzların, yalancıların, üçkâğıtçıların, zalimlerin, yetim hakkı yiyenlerin... duaya ihtiyacı olur. Ben kimseyi incitmedim, günah sayılacak bir eylemde bulunmadım. Kumar oynayıp içki içtimse, bunlar hayatın renkleri ve zevkleri olduğu için yaptım. Hayatın renklerini görmeyen ve zevklerini tatmayanlar Allah'ın nimetlerini geri tepenlerdir. Hayatına renk ve zevk katmayanlar zavallılar ve kara cahillerdir. Ben, insanı, yaşamı ve sevgiyi kable bilenlerdenim. Neyse... hoş geldin, nasılsın?

-İyiym. Bak, bir şişe senin, bir şişe de kendim için getirdim. Bu akşam birlikte içelim diye.

-İyi ettin geldin, ama ben içemem, ölümler içmez; benimkini de sen iç. İçki, uygun koşullarda ölçülü içildiğinde bellekteki fırtınaları dindirmeye yarar.

-Baba, seni hiç unutmadım. İstanbul'da da bazen evde yalnız başıma içerken aklıma sen düşüyorsun. Fırtınalı günlerde seni çok üzdük. Sana tam faydamız olacakken de bizleri bırakıp gittin.

-Herkes ömrünce yaşar oğlum, benim ömrüm de o kadarmış. Ama sizlerin beni hatırlaması, mahcup etmemesi burada rahat uyumamı sağlıyor. Sen ve kardeşlerinle övünç duyuyorum. Aç kaldınız, susuz kaldınız, işsiz kaldınız; işkence gördünüz, zulüm gördünüz; baba ocağını terk etmek zorunda kaldınız, ama gücün, egemenin, zulmün ve paranın karşısında eğilmediniz, utanç duyulacak bir şey yapmadınız. Hep başınız dik, alnınız açık gezdiniz. Bugün halen bir kısım sıkıntılar yaşasanız da, zoru başardınız. Kendi maddi yaşamınızı ürettiniz; insanlara yardımcı ol-

mayı temel ilke edindiniz. Parazit değil, hep üretici oldunuz. Bundan güzel daha ne olabilir?

-Teşekkür ederim baba. Bunlar hep senin sayende: Ne öğrendikse, senden öğrendik. Sen değil misin: “*Cumali şahin yüceden yüce/Âlemin dilinde para senin erenler*” diyen. Bizler yenildik, ama teslim olmadık. Bedelini ağır ödesek de, yaptığımız o dönem bizlerin zulme, baskıya, yoksulluğa, geri kalmışlığa bir isyanı, başkaldırısıydı. O günler yakın tarihimizin onurlu sayfalarıdır...

Söyleyeceklerimi daha bitirmemiştım ki, baktım biralar bitmiş: Ayıldım, kendime geldim. Kalktım: “*Her şeyde bir hayır vardır*” deyip, *Üçevler*’deki evimize, anamın yanına gittim.

Rüya; kişinin bilinçaltındaki düşüncelerinin, özlemlerinin ya da isteklerinin uyku esnasında bir film şeridi gibi göz önünden geçmesi olarak tanımlanır. Hep, “*rüyalar gerçek olsa*” dileğinde bulunulur.

Peki, gerçekler rüya olsa ne olur?

Ölüm, insanın en güçlü düşmesidir doğadan.

İnsan bir kere düşmesin. Bir düşünce, bir daha kalkış yok!

Ölüme katlanmak zor, ama ölüm kaçınılmaz.

Babam **Cuma Üzülmez**’in daha yaşayacağı güzel günler, okuyacağı çok kitap, yazacağı çok şiir, yapacağı daha çok cami ve minare, bir şeyler öğreteceği çok insan, kahvede arkadaşlarıyla oynayacağı oyun ve daha içeceği çok rakı varken, 13 yıl önce, 8 Haziran 1993’te yaşama gözlerini yumdu: Yıldız olup, gökyüzüne aktı.

Bu nedenle, bulutsuz duru gecelerde yıldızlara her baktığımda hep hüzünlenirim. (6 Eylül 2006-Ergani)

3 Kasım 2006 tarihinde **Ergani Haber** gazetesinde,
Aralık 2006’de **Berfin Bahar** (Sayı:106) dergisinde yayınlandı.

Kan, Petrol ve İskender'in Kılıcı

"...mülk olarak almak için geçmekte olduğun memleket dağlar ve dereler diyarıdır, ve göklerin yağmurundan su içer, Allahın RABBİN kayırdığı bir memleketdir; yılın başından yılın sonuna kadar Allahın RABBİN gözleri daima onun üzerindedir."

Tensiye 11: 11-12.

Hız. Musa Tevrat'ta kavmine böyle seslene dursun, bugün Ortadoğu ne "RABBİN kayırdığı bir memleket", ne de "RABBİN gözleri onun üzerinde". Ortadoğu'da göklerden yağmur yerine bomba, derelerden su yerine kan akmaktadır. Neden?

Her şeyin bir başlangıcı, gelişimi ve sonucu vardır. Dünya'nın değişik yerlerinde ve özellikle Ortadoğu'da, Kafkaslarda durmadan bombalar patlıyorsa, kan dökülüyorsa, sürekli gözyaşı akıyorsa, bunun altında yatan en büyük neden enerji kaynaklarına hâkim olma kavgasıdır.

Bugün, (bilinen bir gerçektir) enerji eşittir petrol ve doğalgaz demektir. Eski Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdunnasır (1918-1970), petrolü, "uygarlığın yaşam damarları" olarak tanımlamıştı. O'na göre; petrol olmaksızın "onun araçlarından hiçbirisi çalışmaz; ne büyük üretim yapan işletmeler, ne kara, deniz ve hava ulaşım araçları, ne savaş için gerekli silahlar, bulutlar üzerinde süzülen U-botlar. Petrol olmaksızın bunların hepsi paslanmış, hareketsiz, hiçbir işe yaramayan demir yığınının dönüşürler."

Enerji rezervleri kısıtlı olduğu kadar bazı bölgelerde yoğunluk arz etmektedir. Dünyada bilinen petrol rezervlerinin %70'in-

den fazlası ve doğal gazın %40'ı, “*enerji elipsi*” denilen bir havzadan, Basra Körfezi ve Hazar Denizi havzasından elde ediliyor. Hazar Denizi havzasında ve Kafkasya’da gücü eline geçiren, Yakındoğu bölgesinden sonra dünyanın ikinci büyük petrol ve doğal gaz bölgesini kazanmış olur. Bu gibi yaşam damarları üzerinde egemenlik kurmanın kendi yaşam güvenlikleri açısından değerini bilen Amerika’nın, Rusya’nın veya bir üçüncü devletin, sanayileşip kapitalist gelişimini tamamlamış emperyal dünyalarının devamı ve sistemin işlemesi için bu yaşam damarlarını elde tutmaları gerekir. Bugün Kafkaslarda yaşanan savaşın ve diplomatik fırtınanın esas nedeni enerji kaynaklarına ve güzergâhlarına hâkim olma sevdasıdır.

Yakındoğu ve Kafkaslar; Amerika’nın, Rusya’nın, Avrupa’nın ve Japonya’nın petrol deposu olarak yaşamsal öneme sahip bulunmaktadır. Bu bölgede bazen sesli, bazen de derinden sessiz bir savaş yürütülmektedir. Ortadoğu ve Kafkaslar kanın, gözyaşının, savaşın, yıkımın, yoksulluğun, ıskallılığın hüküm sürdüğü bölgelerdir. Bu kara tablonun, yaşanan bu acıların baş nedeni, yeraltında yatan muazzam petrol ve doğalgaz kaynaklarıdır.

Zamanında Sovyetler Birliği, Batı’ya karşı verdiği mücadelede, Arap ve Filistin halklarının yanında görünerek, Batı’nın karşısında konumunu güçlendirmek için sürekli olarak Kızıldeniz, Arap Yarımadası ve Basra Körfezi’ne yönelerek petrol bölgelerini kuşatma ve petrol boru hatlarını kontrol altına almayı amaçlıyordu. Sovyetler Birliği çöküp dağılmasıyla bu amacına ulaşamadı: Meydan Amerika’ya kaldı.

ABD, enerji kaynaklarının olduğu bölgelere yerleşmeye ve kontrol altına almaya, “*her şey enerjiye/petrole bağlı*” realitesinden hareketle, bu müthiş gücü elinde tutuyor/tutmaya çalışıyor. Ve bu gücü yitirmemek için de elindeki tüm imkânları kullanmaktan çekinmiyor. Askeri işgal, ekonomik ambargo, siyasi tehdit... her yol ve her yöntem kitabına uydurularak uygulamaya konuluyor. Bunun için, sadece “*çıbanbaşı*” ülkelere değil, Birleşmiş Milletler örgütüne bile şantaj yapıyor. 1990’lı yıllardan itibaren anlaşmalarla yüklenmiş olduğu sorumlulukları yerine getirme-

mekte ve Birleşmiş Milletler Daimi Komitesi tarafından belirlenmiş olan Birleşmiş Milletler üyelik aidatını ödememekte direniyor. Amerika'nın aidat borcu yaklaşık 1,7 milyar dolara ulaşmış. Bu borcunu ödemediği için Birleşmiş Milletler iflasın eşiğine gelmiştir. Aidat borcunun Birleşmiş Milletler'in tüm alacaklarının üçte ikisini bulmuş olduğu açıklanmaktadır. ABD, Birleşmiş Milletler'in altından finans kaynağını bu şekilde çekerek, Birleşmiş Milletler'in faaliyetlerini ciddi ölçüde sınırlandırılmıştır.

ABD bu tutumuyla, Birleşmiş Milletler'i sık sık Amerika Birleşik Devletleri'nin hayati çıkarlarına ters/karşı düşen işler yapan ve “sosyal ve ekonomik reform paketlerini onaylayan”, “karar mekanizmalarındaki oy çokluğu uygulaması nedeniyle ABD'nin etkisini aza indiren” bir kuruluş olarak görüp, onu cezalandırmıştır. Bu parasal cezalandırma yöntemiyle, Birleşmiş Milletler'in faaliyetlerini sınırlandırmakla kalmayıp, O'nu, yakın dönemde kendi dış politikalarının onay merci durumuna getirir bir konuma sürüklemiştir. Hiç, ağanın şeyinin üstüne şey konulur mu?

Yıllardır savaşın, yıkımın, ilkelliğin, yoksulluğun, kan ve gözyaşının nedeni ve suçlusu sadece Amerika veya gelişmiş başka ülkeler midir? Hiç, Yakıdoğu, Kafkas ve Ortadoğu ülke yöneticileri ve halklarının suçu yok mu? Bence asıl suçlu olan; ilkin bu bölgelerin “hain” yöneticileri, sonra da “halkları”dır.

Bu yöneticiler ki; adil bir düzen özlemi duyanlar için artık her türlü diktatörlük ve baskılar, dinsel, etnik aidiyetlere ya da kimliğe ilişkin sorunları çözmede; ekonomik, sosyal, askeri ve teknolojik gelişmelerdeki yetersizlikleri ve becerisizlikleriyle kanıtlanmıştır. Ortadoğu, Kafkaslar ve Yakıdoğu'da yaşayan halklar da, kul olmaktan vazgeçmelidirler. Özgür birer vatandaş olarak ülkelerinde söz ve karar sahibi olmaları için bilgiyle donanıp, demokratik normlara dört elle sarılmalıdırlar. Demokrasiden başka bir çözüm yolunun olmadığını iyice bilmelidirler.

Şair Sezai Karakoç'un, “Gordiom'da bir İskender” yazısı, içinde bulunan bu duruma güzel bir örnektir. Karakoç, bu yazısında İslam dünyasını analiz ederek çözüme yönelik ipuçları

verir: İslam ülkelerinin problemleri bir birine dolanmış, tam bir kördüğüm haline getirilmiş. Kördüğüm sadece dıştan örülmemiş, içten de örülmüş. Şimdi bu kördüğümü çözecek bir “yiğit”, bir İskender aranmaktadır. Bu kördüğüm nasıl çözülecek? Hep, bir İskender gelsin, bir kılıç vursun ve bu düzelsin denilirse, bu zihniyet değişmezse hiçbir zaman İskender gelmeyecektir. Gelse de kimse kabul etmeyecektir. Düzmece İskenderler asıl İskender’i gölgeleyecektir. İskender’in kafası Aristo, Aristo’nun kolu İskender olduğu için kördüğümüne çözüm bulunabilmişti. Uygulayıcısız düşünürler ve düşünürsüz aksiyon/eylem adamları geldikçe kördüğüm olduğu gibi kalacaktır. Gordiom’da bir İskender gördüğünüzde iyi biliniz ki atının terkinde bir düşünürün kitabı vardır. (Sezai Karakoç, **Günlük Yazılar IV Gün Saati**, II. Baskı, Diriliş Yayınları.)

Bilgisiz insan her daim köle olmaya mahkûmdur!

Bilgili ile donanıp akıllıca bir mücadele etmez ve direnmezsek kördüğümün çözüleceği yok. Kan ve gözyaşı daha çok akacak, yeşil dolar kible olmaya devam edecektir.

01.02.2007 tarihinde www.gunlukhaberler.com sitesinde,

16.02.2007 tarihinde **Ergani Haber** gazetesinde,

30/06/2008 tarihinde www.kritize.net sitesinde,

02/08/2008’de www.sivildusunce.com sitesinde yayınlandı

Çermik'te Culfacılık ve Culfacılar

*isterim ki
ipek elli dokumacı kızın gergefindeki her yeni nakış
sevdaların bulunduğu bir gül bahçesi olsun*

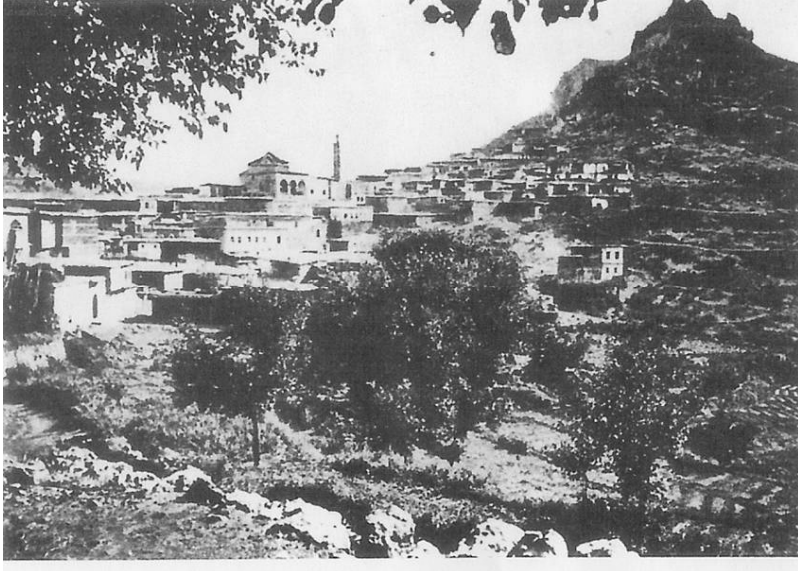
Culfacılık kaybolan mesleklerin başında gelir.

Çocukluğumda Ergani'den Çermik'e dedemin yanına gittiğimde, dedem çoğunlukla bez dokurdu. Dedemi, dedemin dokuma tezgâhı başındaki oturuşunu, omzunda hep asılı duran *mahrâma* denilen büyük mendiliyle terini silişini, **Hekal Dağ**'ının önünde ip yumaklarını *şirez*lemesi ve *çezme* çözüşünü, Ömer dayımla ona yardım edişimizi unutmadım. Dedem iyi bir culfacıydı. Dokuduğu culfa bezlerini Ergani'ye getirip Meydan'da satardı. Tehto Ahmet en iyi müşterisiydi.

Çermik'te bez dokuma tezgâhlarına, “*culfa*”; bez dokuyanlara, “*culfacı*” denirdi.

Culfa sözcüğünü değişik kaynaklarda aradım; ama karşılığını bulamadım. Sözcüğün Ermeni'ce olduğunu tahmin ediyorum. Tarihi bilgiler biraz bunu doğruluyor.

Culfa (Julfa), Nahçıvan bölgesinde bir Ermeni kasabası olarak bilinir. MS. 1603 yılında Şah Abbas bölgeyi fetheder; ama Osmanlı akınlarına karşı gerekli önlemleri alamaz. Bunun üstüne MS. 1605 yılında bölgenin zenginliklerini talan ettirir ve Ermenileri iç bölgelere göçe zorlar. Culfa'yı yakıp yıkar. Amacı, Culfa'daki zenginliklerin Osmanlıların eline geçmemesidir. Gö-

Çermik (1914)

Foto: Müslüm Üzülmöz Arşivi.

çe zorlanan Ermeniler İsfahan yakınında Yeni Culfa yerleşimini kurarlar.

Culfa, dokumacı ustaları ile bilinir. Pek çok kaynak, Culfa'dan Osmanlı, Pers, Rusya'ya göç eden ustalardan söz eder. Ustanın olabilmesi için dokuma tezgâhlarının ve dokuma işlerinin olması gerekir. Ermenice sözcüklerin Türkçe veya Farsçaya düzenli çevrildiği iddia edilemez. “*Culfalı dokumacılar*”, culfacılar; “*culfa tezgâhları*”, culfa olarak Türkçeye uyarlanmış olamaz mı? Belki de bu biçimdeki değişikliği Ermeni ustalar yapmıştır. Ermenilerden bez satın alanlar, bazı sözcükleri de değiştirerek benimsiyorlardı. (**Armenians and Russia 1626-1796**, A documentary Record-George A. Bournoutian)

Culfacılık Çermik'te çok yaygındı. Culfacılık ve culfa tezgâhları yıllarca Çermik'in geçim kaynağı olmuş, o günlerin önemli mesleği ve ileri sanayi makinaları olarak zamana damgasını vurmuş kaybolan bir meslektir.

Culfacılık, çok zor bir meslektir; uğraşı, yoğun emek ve alın-teri ister, ama aynı zamanında eskiden çok itibarlıydı, insanların önemli bir kazanç kapısıydı. Tarlada pamuk ekiminden başlayarak çiftçiye, köylüye gelir getirmiş; pamuk çırçır fabrikalarında işlenirken hem fabrika sahiplerine ve hem de çalışan genç ve yaşlı insanlara ekmek kapısı olmuş; işlenen pamuktan elde edilen iplik sanatkârlar tarafından culfa tezgâhı denilen makinalarda beze dönüştürülmüş; bir taraftan satılarak gelir kaynağı sağlanmış, diğer taraftan o günün zor koşullarında giyim kuşam olarak halkın ihtiyacını karşılamıştır.

Çermik’e culfa tezgâhları ilk olarak 1940’lı yılların sonuna doğru Malatyalı tüccarlar tarafından getirilip kurulmuştur. İlk ustalar onlar yetiştirilmiştir. Tezgâhların kuruluşunun ardından çok kısa sürede 100’den fazla culfa tezgâhı kurulmuş; ustası, çırağı ve kalfasıyla insanlar bu tezgâhlardan ekmek yemeye başlamıştır.

Culfacıların dokuduğu bez üretimi tarlada toplanan pamuğun, çırçır fabrikalarında çiğidinden (çekirdek) ayrılmasıyla başlardı. Sonra pamuk *çırık* (çıkırık) denilen ip eğirme tezgâhlarında iplik haline getirilir ve bu iplikler dokunmak üzere culfacılara teslim edilirdi. Asıl zorluk bundan sonra başlardı; *kelef* halindeki ipler *şirezli* suda ıslatılarak ıslah edilir ve *çezme* denilen işlemden geçirilirdi. Çezme, açık arazide yere sırasıyla çakılmış 50-60 kadar ağaç kazık etrafında ipliğin dolandırılması işlemidir. Bunu yaparken *desteçağ* denilen *masuraların* takıldığı elle taşınan bir *apreden* yararlanılırdı. Masura; ipliğin sarılması için kamıştan veya ağaçtan yapılmış kısa borular olup, iplik çırıkta bu borular üzerine sarılır. Masuralar hem *çezme* esnasında ve hem de bez dokuma esnasında kullanılırdı. Çezme işlemi bitince, kazıklarda kuruma için gerili bırakılan iplikler bağ halinde sarılarak büyükçe yuvarlak oluşturulur ve dokunmak üzere culfa tezgâhına getirilirdi. Dokuma ustaları yumağı ayırarak, tek sıra halinde iplikleri tezgâha monta eder, ardından iplikler *kücü* ve *tarak* denen bölmelerden geçirir ve *top* denilen tahtadan yapılmış silindire bağlardı.

Bütün bu işlemler yapıldıktan sonra, ancak bez dokuma işlemine başlanırdı. Erkekli kadınlı çırakların, kalfaların, ustaların hazırladığı masuralar *mekik* denilen dokuma parçasına takılır.

Ustalar tezgâhtaki *kücü-tarak-mekik-ayaklık* denilen aletleri ustalıklarla kullanarak dokumaya başladılar. Dokuma tezgâhını çalışmaya başlamasıyla birlikte, yörenin en güzel türkülerini yanık sesli ustalar ya da çıkırıktaki masura saran çıraklar söylemeye başladı. Günün sonunda 5- 10 metre kumaş dokunur; dokunan kumaşlar belirli bir metreye ulaştınca ölçülerek paket yapıp tüccara teslim edilirdi.

Cuma günleri culfacıların tatil günleriydi, o gün çalışılmazdı. Kazanılan paraların bir kısmı ev ihtiyaçlarına, bir kısmı da **Çay** önünde içki ve eğlenceye harcanırdı. Annemin dayısı Muharrem Sümbül, dedem Fahri Değirmenci ve daha başka bir iki culfacı hariç hemen hemen tüm Çermik'teki culfacılar bu içki ve eğlence âlemlerine katılırdı.

Çermik'te benim tanıdığım ve bildiğim culfacılar; Fahri Değirmenci, Veyis Değirmenci, Muharrem Sümbül, Ali Süsen, Ali Zilkif Keçeci, Süleyman Keçeci, Osman Bardakçı'ydı.

Daha sonraları culfacılığın ikinci aşaması diyeceğimiz yeni tezgâhlara geçildi. Bu, daha gelişmiş ve modern *Çekme Tezgâhlar* da yine Malatyalı tüccarlar tarafından ilçeye getirildi. Çekme Tezgâhlar'ın gelmesiyle, tüm ustalar yeni getirilen ve günde 30-40 metre üretim yapılabilen bu culfa tezgâhlarına geçildi. Bu tezgâhlarda iki ve daha çok renkli kumaş üretimi mümkündü, ancak sanayi ve tekstil sektörünün gelişmesi, her türlü ulaşım olanaklarının artması sonucu Batı'dan getirilen basma, bazen, keten gibi daha kaliteli kumaşlar yerel üretimi baltaladı ve zamanla nostaljik üretim yapan ve **Kaplıca**'ya gelen yerli turistlere hitap eden *alaca* olarak bilinen sofra bezi, çarşaf ve süs eşyası üretilip satılmaya başlandı. Halen ilçede 3-4 tezgâh bu tür üretime devam etmektedir.

Not: Bu yazıyı dayım Nurettin Değirmenci ve akrabam Osman Bardakçı'nın katkı ve anlatımlarına dayanarak yazdım. Her ikisine de teşekkür ederim.

16 Mart 2007 tarihinde **Ergani Haber** gazetesinde,

Eylül 2008'de <http://www.vengero.com/Tarih-.-.htm> sitesinde,

Ekim 2008'de <http://www.wekfacermug.de> sitesinde yayınlandı.

Bir Ziyaretin Düşündürdükleri

15 Eylül 2008 günü Çapa Tıp Fakültesi Dâhiliye Bölümü 403 nolu odada hasta yatan Nail V. Çakırhan ve kendisine refakat eden eşi Prof. Dr. Halet Çambel'i ziyaret ettim.

Nail Bey yatakta, sırtı duvara dönük kolunda serum takılı, arada sırada ki inlemelerinin dışında hiçbir harekette bulunmadan yatıyordu. Yarım saatlik ziyaretim sırasında bu vaziyeti hiç değişmedi. Durumunu sorduğumda, Halet Hanım, vücudunda enfeksiyon olduğunu, enfeksiyonun kaynağının henüz saptanmadığını açıkladı. Halet Hanım'a kendisinin nasıl olduğunu sorduğumda ise, kendisinin iyi olduğunu, uzun süredir Nail Bey'in sağlık sorunlarıyla ilgilendiğini belirtti.

Halet Hanım'ı ilerlemiş yaşına rağmen gözlerinin içinin güldüğünü, canlı, zekâsının ise pırl pırl olduğunu gözlemledim. Gözlüksüz yazılı metinleri çok rahatlıkla okuyabildiğine şahit oldum.

Ziyaretimde, Halet Hanım, beni **Çayönü'nden Ergani'ye: Uzun bir yürüyüş** kitabımdan dolayı tanıdığını, ziyaretim nedeniyle çok memnun kaldığını belirtti. Kendisine, kendisiyle ilgili daha önceleri yazdığım ve **Berfin Bahar** (Mart 2006, Sayı: 97) ve **Yeni ÇABA** (Ocak-Nisan 2007, Sayı: 49-50) dergilerinde yayınlanan **Bilim, Çayönü ve Halet Çambel** ve 19.01.2007 tarihinde **Ergani Haber** gazetesi'nde yayınlanan **Prof. Dr. Halet Çambel ve "Karatepeli Fıkraları"** başlıklı yazılarımın birer örneği ile **Geçenin Işığı** şiir kitabımı takdim ettim. Teşekkür etti. Yazılar ve

Halet Çambel ve Müslüm Üzülmüş

15.09.2008 Çapa Tıp Fakültesi-İstanbul.

Foto: Müslüm Üzülmüş Arşivi.

kitap için sevindi. Yüz ifadesi ve gözlerinin içinin gülmesi, mutlu olduğunu belli ediyordu. Yeni çalışmalarından, yeni yayınlanacak olan **HİLAR** kitabımdan konuştuk. Çalışmalarına devam etmemi söyledi. Ben, ziyaretimi kabul ettiği için, şimdiye kadar yaptığı bilimsel çalışmalar için, doğum yerim, çocukluk ve gençliğimi yaşadığım, memleketim Ergani'ye yaptığı katkılar için kendisine teşekkür ettim.

Nail Bey ve Halet Hanım, hem renkli, hem farkı duruşları olan aydınlarımızdandır. Çalışkanlıklarıyla, çalışmalarıyla, düşünce ve duruşlarıyla yazım ve düşünce dünyamızda, bilim çevresinde saygın yer edinmişlerdir. Nail Bey, 1950 TKP tutuklan-

ması sırasında ve cezaevi tutukluluk süresince; tahliye sonrasında ise, bilge kişiliği ve yaşam tarzıyla örnek olmuş insanlarımızdan biridir. Halet Hanım ise, Türkiye’de üniversitelerde arkeoloji bölümlerinin kurulması, kurumlaşması ve bir bilim dalı olarak gelişmesinde fazlasıyla emeği geçen, katkısı olan bir bilim insanımızdır. **Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları Karma Projesi**’ni, 1962 yılında Prof. Dr. Robert J. Braidwood’la birlikte İstanbul ve Chicago Üniversitelerinin ortak girişimiyle, ilk üretimcilğe geçiş aşamasının tüm doğal verilerini ve arkeolojik açıdan hiç bilinmeyen bölge olan Yukarı Dicle Havzası’nda “*tarımcı ilk köy topluluklarının ortaya çıkışı*”na yönelik araştırmaları başlatanlardır. Çok geniş ve kapsamlı olan bu proje çerçevesinde, yurt içi ve yurt dışından birçok bilimsel kurumun katılımı ile çalışmalara daha sonraları da devam edilmiş ve bu araştırmalardan ilginç sonuçlara varılmıştır. Kazılarda ele geçen buluntuları yorumlayan kitap ve makaleler kaleme almıştır. Ergani, Hilal ve Çayönü isimlerini dünya kültür literatürüne taşımıştır, tanınmasına vesile olmuştur. Daha sonraları kazılara Prof. Dr. Mehmet Özdoğan başkanlığında devam edilmiştir.

Halet Çambel, dost canlısıdır, vefalıdır. Daha önceleri de birkaç kez yazdım: O, sadece tarih ve arkeolojiyle değil, memleket sorunlarıyla uğraşıp cezaevlerinde gün sayanlara da ilham ve destek olmuştur. Aşkların en güzelini yaşamış ve aşkını hep yüreğinde yaşatmıştır. Bir yandan bilimsel çalışmaları nedeniyle Anadolu’da karış karış gezerken, diğer yandan da yüreğinde sevdalar taşımıştır. Cezaevlerinde hep O’nun yolu gözlenmiştir. Cezaevlerinde yatanların dertlerine çare olmaya çalışmıştır. Cezaevindekiler ise, O’ndan çok şey istemişlerdir: Görüş günlerinde mutlaka gelmesini... Arkadaşı ve sevgilisi Nail V. Çakırhan 1950’lerde bir grup arkadaşıyla cezaevinde tutuklu olması nedeniyle, O, görüş günlerini hiç kaçırmaz. Nail V. Çakırhan da durmadan kendisine hasret dolu mektuplar yazar. Yıllar sonra, gün gelir, **Türkiye Sosyal Tarih ve Araştırma Vakfı -TÜSTAV** bu mektupları bir kitap olarak; **Üç Hapishaneden Mektuplar: CANIM HALET’ÇİĞİM** adı altında yayınlar. Kitap, Nail V. Çakırhan’ın

Harbiye, Sultanahmet ve Aydın Cezaevlerinden Halet Çambel'e yazıp gönderdiği mektuplardan oluşmaktadır. Mektuplar da; aşka, sevgiye ve özleme dair şeylerin yanında, cezaevi yaşamı, sosyal sorunlar tatlı bir dille anlatılmakta; 1950'li yılların memleket havası yansıtılmaktadır.

CANIM HALET'ÇİĞİM kitabını bulup okumanızı öneririm.

Vefakârlık bir erdemdir.

Her şeyin maddi şeylere, yeşil *Dolar*'a endekslendiği bir dönemde en çok buna ihtiyacımız var diye düşünüyorum. İnsanlığın gelişimine, toplumsal ilerlemeye katkı sunanları unutmamalı: Kadir kıymet bilmeliyiz!

Halet Hanım ve Nail Bey'in daha çok güzel çalışmalara imza atacaklarına inanıyor; Nail Bey'e şifa, Halet Hanım'a sağlık ve afiyet diliyorum.

18 Eylül 2008 günü www.kuyレル.com ve www.sivildusunce.com sitelerinde; 27 Eylül 2008 tarihinde de **Yeni Yurt** gazetesinde yayınlandı.

Not: Bu ziyaretimden çok kısa bir süre sonra, 11 Ekim 2008 günü *Nail Çakırhan*'ı kaybettik. Nur içinde yatsın. *Halet Hocama* sabır diliyorum.

Diyarbakır 5 Nolu Cezaevi “Adalet ve Özgürlük Müzesi” Olsun!

Kamuoyu ve basına açıklama...

1982-1984 yılları arasında Diyarbakır 5 Nolu Cezaevi’nde tutuklu kaldım.

Tutuklu kaldığım süre içinde çok ağır baskı ve işkenceler gördüm. Tutuklu ve hükümlülere yapılan baskı ve işkencelere tanık oldum. Anlatılması çok zor, iğrenç şeyler duydum.

Burada bunları anlatacak değilim, yeri ve zamanı değil.

Ancak, 22 Ağustos 2009 günü akşamı birçok televizyon kanalında, haberlerde: “‘Açılım’ Kapattı”, “Kürt Açılımında İlk Adım”, “Demokratik Açılımda Yeni Bir Sayfa Açılıyor”, “Ünlü Cezaevi Kapatılıyor” ana başlıkları altında; Hükümetin 12 Eylül sonrası işkence merkezine dönüşen Diyarbakır 5 Nolu Cezaevi’ni kapatacağı... 5 Nolu Cezaevi’nin Ergani-Diyarbakır karayolu üzerinde kent dışında yeni yapılacak bir cezaevine taşınacağını... İşkence merkezi olarak kötü şöhrete sahip mevcut Cezaevi’nin yıkılarak yerine bir eğitim kompleksi -bir ana okul, bir ilköğretim okulu, bir Anadolu lisesi, 2 spor tesisi- yapılacağını dinlerken biraz gerildim, ama daha çok da düşündüm.

Bu girişim iyi niyetli bir girişim olabilir, ama doğru bir girişim değil!

Yaşanmış acı ve direnişlerin tarihsel mekânını yıkıp yerine eğitim kompleksi yaparak, tarih belleklerden silinmek mi isteniyor acaba?

Eğer tarih belleklerden silinmek isteniyorsa çok yanlış yapılıyor. Doğru olan toplumların tarihleriyle, korkularıyla, acılarıyla, utançlarıyla yüzleşmeleridir. Eğer bu yüzleşme gerçekleşmezse toplumsal güven ve barış sağlanamaz. Bireysel ve toplumsal huzur ve iyileşme sağlanamaz. “Demokratik Açılım”lar gerçekleştirilemez: Geleceği yeniden inşa edemeyiz.

Geçmişte arzu etmediğimiz, istemediğimiz olayların tekrar vuku bulmaması için bu yüzleşme gerçekleşmelidir; toplumsal adalet ve barış ancak böyle sağlanır.

Tarihsel mekânlar, tarihî belgeler yok edildiğinde veya maskelendiğinde, karartıldığında tarih de karartılmış, maskelenmiş olur. Tarihin karartılması ise kimsenin hayrına değildir.

Birilerinden intikam veya öç almak için değil; toplumsal adalet ve barışın sağlanması, güvenin oluşması için, Diyarbakır 5 Nolu Cezaevi “Adalet ve Özgürlük Müzesi”ne dönüştürülmelidir. Bu, Kürt ve Türk halkının hayrına olacak bir girişim olarak algılanacaktır.

Diyarbakır 5 Nolu Cezaevinde yatanlar, Diyarbakır halkı, demokrasi ve özgürlük yanlısı tüm namuslu insanlar:

Gelin, Diyarbakır 5 Nolu Cezaevi’nin yıkılarak yerine eğitim kompleksi değil, cezaevinin mevcut yapısı korunarak buranın “Adalet ve Özgürlük Müzesi” olması için sesimizi yükseltelim!

Biz sesimizi yükselttiğimizde Hükümetin de sessiz kalmayacağına düşünüyorum.

Saygılarımla...

21 Ağustos 2009

Müslüm Üzülmüş

Yazar

*Bu basın açıklamam başta 26 Ağustos 2009 tarihli **Evrensel** gazetesi olmak üzere birçok yerel gazetede ve de onlarca sitede yayınlandı.*

http://www.evrensel.net/gorus.php?txt_arsiv_tarihi=20090827

Yazar Hakkında

Müslüm Üzülmöz 1950’de Ergani’de doğdu.

İlk, orta ve lise öğrenimini Ergani’de, yüksek öğrenimini Ankara’da 1977’de kimya mühendisi olarak tamamladı. Çeşitli kamu ve özel sektöre bağlı işyerlerinde mühendis olarak çalıştı. Şu anda İstanbul Büyükşehir Belediyesi Çevre Koruma Müdürlüğü’nde mühendis olarak çalışmaktadır.

Mühendislik ve Mimarlıkta Ölçü, Metal Dünyası, Kimya Mühendisliği, Kimya Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi’nin Yayın Bülten, Bilim ve Gelecek dergisi, Berfin Bahar dergisi, Arkeoloji ve Sanat dergisi, Yeni Çaba dergisi, Politika gazetesi, Atılım gazetesi, İstanbul Ticaret gazetesi, Evrensel gazetesi, Yeni Yurt gazetesi, Ergani Söz gazetesi, Ergani Postası gazetesi, Ergani Haber gazetesi, Çermik gazetesi ve Dicle gazetesinde bilim, kültür, sanat, sosyal, siyasal, çevre ve tarih konularında çeşitli yazıları yayınlandı. Şimdiye kadar on iki kitabı basıldı.

Şu anda kitap çalışmalarının yanında çeşitli gazete, dergi ve sitelerde yazılar yazmaktadır.

Ayrıca kendi şahsi Web sitesi <http://www.uzulmez.info/muslum> de yazı ve araştırmalarını; değişik gazete, dergi ve Web sitelerinde yayınlanan yazılarını okuyucularıyla paylaşmaktadır.